

Εφ. Νικηταίου
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

(Ανάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 1970 - 74)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1975

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μεταξὺ τῶν προϊόντων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ὕμνογραφίας ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ κανόνες τοῦ διαπρεποῦς μελωδοῦ τοῦ Ἡ' αἰῶνος Κοσμά ἐπισκόπου Μαίουμᾶ, θετοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἐξ αὐτῶν πάλιν διακρίνονται οἱ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, γνωστότατοι μὲν εἰς πάντας τοὺς φιλακολούθους Χριστιανούς, οὐκ ὀλίγον ὅμως δύσληπτοι καὶ οὐκ ὀλίγα προβλήματα γεννῶντες καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὀπωσδήποτε πεπαιδευμένους. Ἡ ἔλλειψις συστηματικῆς τινος ἐρμηνείας τῶν ὕμνων τούτων εἶναι καταφανής. Ὑπάρχει βεβαίως τὸ «Ἐορτοδρόμιον» Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου· ἀλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ π. Ἐπιφάνιος Θεοδωρόπουλος, «τοῦτο δὲν ἐρμηνεύει κατὰ λέξιν τοὺς κανόνας· ἀναπτύσσει μᾶλλον τὰς ἐννοίας αὐτῶν καὶ διατυποῖ δογματικὰς καὶ ἠθικὰς διδασκαλίας ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν» (Ἄρχιμ. Ἐπιφανίου Θεοδωροπούλου, Ἡ Μ. Ἑβδομάς μετὰ ἐρμηνείας τῶν ὕμνων, σ. 11).

Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἠθέλησα νὰ ἀναπληρώσω διὰ τῆς παρουσίας ἐργασίας, προσφέρων τὴν κατὰ δύναμιν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τοῦ τεραστίου θησαυροῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως. Ἡ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐνασχόλησίς μου μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὕμνογραφίαν καὶ ἡ ἐκ ταύτης κτηθεῖσα τριβὴ καὶ οἰκείωσις, ἐνόμισα, ὅτι μοι παρέχουν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δυνατότητα νὰ προβῶ εἰς τὸ ἐγχεῖρημα τοῦτο. Ἀπαραίτητος βεβαίως ἦτο ἡ μελέτη καὶ χρησιμοποίησις τῶν ἤδη ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γενομένων προσπαθειῶν. Ἀτυχῶς ὅμως δὲν κατέστη δυνατόν νὰ εἶρω καὶ νὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν τὰ εἰς τοὺς ἐν λόγῳ ὕμνους ὑπομνήματα τῶν παλαιῶν σχολιαστῶν τοῦ 16' αἰῶνος Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου καὶ Γρηγορίου Μητροπολίτου Κορίνθου, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐκδοθὲν ἐν Ρώμῃ τῷ 1888 ὑπὸ τῶν H. M. Stevenson καὶ J. Pitra (Theodori Prodromi, Commentarius in carmina sacra Cosmae Hieros. et Joannis Damasceni) εἶναι λίαν δυσεύρετον, τὸ δὲ δεύτερον τυγχάνει ἀνέκδοτον. Τοῦτο θεωρῶ σοβαρὸν μειονέκτημα

τῆς παρουσίας ἐργασίας. Οὐχ ἦττον ὅμως δὲν ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ παραιτηθῶ τῆς προσπαθείας, ἀλλὰ συνέχισα αὐτὴν στηριζόμενος εἰς τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν διάθεσίν μου βοηθήματα, τὰ ὅποια καὶ μνημονεύω κατωτέρω.

Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ἀκολουθεῖται ἡ ἐξῆς σειρά: Προτάσσεται τὸ κείμενον ἐκάστου τροπαρίου καὶ ἀκολουθοῦν ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰ σχόλια ἐν ὑποσημειώσεσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοσις τοῦ νοήματος. Σύντομος εἰσαγωγὴ κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ ἐρμηνευομένου κανόνος. Τῆς ὅλης δὲ ἐργασίας προτάσσονται ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν κανόνων.

Ἐχὼν πλήρη συναίσθησιν τῶν ἀτελειῶν τῆς παρουσίας ἐργασίας ἐπικαλοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ εὐχομαι, ὅπως ἄλλοι ἰκανώτεροι ἐμοῦ παρουσιάσουν ἐρμηνευτικὰ ἔργα πληρέστερα καὶ τελειότερα. Θὰ εἶμαι εὐτυχής, ἐὰν διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης συντελέσω ἔστω καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν εὐρυτέραν γνῶσιν τῶν θησαυρῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ποιήσεως καθιστῶν τὰ νοήματά των προσιτότερα εἰς τοὺς εὐσεβεῖς μελετητάς των.

Τὸν ἀγαπητὸν κ. Ἰωάν. Φουντούλην, καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὁ ὅποιος ἐπισκοπήσας τὴν ὅλην ἐργασίαν συνέβαλε δι' εὐστόχων ὑποδείξεων εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῆς καὶ μὲ ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς, εὐχαριστῶ θερμότατα.

ΠΗΓΑΙ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Τριώδιον, ἔκδοσις Νικολάου Γλυκέως τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἐνετήσιον 1820.

Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐσφοτοδρόμιον, ἦτοι ἐρμηνεῖα εἰς τοὺς ἀσματικοὺς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν Ἐσφοτῶν, Βενετία 1836.

Τοῦ αὐτοῦ, Κῆπος χαρίτων, ἦτοι ἐρμηνεῖα γλαφυρὰ εἰς τὰς ἐννέα ᾠδὰς τῆς στιχολογίας, ἔκδ. Β', Βόλος 1958.

Ἀγαθαγγέλου Μητροπολίτου Κυδωνιῶν, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ὡς ποιητῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸν Εὐφραιάδην καὶ τὴν ὕμνογραφίαν, Θεσσαλονίκη 1947.

Θεοδώρου Εὐδῆ, Τὰ κείμενα στὸν Ὄρθρον τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ἐν περιοδικῷ «Ἀκτίνες» 1948, σ. 132 κ.έ.

Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ἐκλογή ἐλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ὑμνογραφίας, Ἀθῆναι 1949.

Ἀναστασίου Κώστη, Ἐρμηνεῖα τῶν εἰρημῶν τῶν ἀσματικῶν κανόνων τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν Ἐσφοτῶν, ἔκδ. Β', Χαλκίς 1959.

Ἀρχιμ. Ἐπιφανίου Θεοδωροπούλου, Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάδι μετὰ ἐρμηνείας τῶν ὕμνων, Ἀθῆναι 1968.

Ἰωάννου Φουντούλη, Λειτουργικῆ. Τεύχος Ε'. Ἀκολουθία τοῦ νυκθιμῆρου, Θεσσαλονίκη 1969.

Διὰ τὴν διασάφισιν τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐχρησιμοποιήθη τὸ Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν H. Liddell καὶ R. Scott (ἔκδ. Ἰωάννου Σιδέρη, Ἀθῆναι 1946).

Διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀγιογραφικῶν χωρίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τινὰ διβλία τῆς Παλαιᾶς ὑπομνήματα τοῦ καθηγητοῦ κ. Παναγιώτου Τρεμπέλα καὶ ἡ Ἐρμηνεῖα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιμανδριτοῦ Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου (Καλάμαι - Ἀθῆναι 1955-65).

Σημειώσεις: Λόγω τεχνικῶν δυσκολιῶν τὸ ᾠμέγα (ω) εἰς τὴν λέξιν ᾠδή ἐντὸς τοῦ κειμένου εἶναι ἄνευ ὑπογεγραμμένης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. *Ὀλίγα τιὰ περὶ τῶν κανόνων*

Εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας — καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθρου — εἰσῆχθη λίαν ἔναορις ἡ στιχο-λογία, ἥτοι ἡ κατὰ στίχον ἀντιφωνικὴ ψαλμοδία, ἑννέα βιβλικῶν ᾠδῶν. Αὗται εἶναι κατὰ σειρὰν αἱ ἑξῆς·

1. Ἡ ᾠδὴ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τῇ θαυμαστῇ διαβάσει τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν (Ἔξοδος ιε' 1-19).

2. Ἡ ᾠδὴ τοῦ Μωϋσέως ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του (Δευτερον. λβ' 1-43).

3. Ἡ ᾠδὴ τῆς Ἄννης, μητρὸς τοῦ κυριοῦ Σαμουὴλ, ἐπὶ τῇ λύσει τῆς στειρώσεως αὐτῆς (Α' Βασιλ. β' 1-10).

4. Ἡ ᾠδὴ τοῦ Προφήτου Ἀββακούμ (Ἀββακ. κεφ. γ').

5. Ἡ ᾠδὴ τοῦ Προφήτου Ἡσαίου (Ἡσ. κστ' 1-20).

6. Ἡ προσευχὴ τοῦ Προφήτου Ἰωνᾶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους (Ἰων. β' 3-10).

7. Ἡ προσευχὴ τοῦ Ἀζαρίου ἐν τῇ καμίνῳ (Δανιὴλ γ' μετὰ τὸν στίχ. 23, 2-30).

8. Ὁ ὕμνος τῶν τριῶν νέων ἐν τῇ καμίνῳ (Αὐτόθι, 34-65), καὶ

9. Ἡ ᾠδὴ τῆς Θεοτόκου (Λουκᾶ α' 46-55) ὁμοῦ μετὰ τῆς προσευχῆς Ζαχαρίου, πατρὸς τοῦ Προδρομοῦ (Αὐτόθι, 68-79).

Εἰς τοὺς στίχους ἐκάστης ᾠδῆς ἐπισυνῆπτετο κατ' ἀρχὰς μικρὸν ἐφύμνιον ἐπαναλαμβανόμενον μετ' ἑκαστον στίχον αὐτῆς. Τὸ ἐφύμνιον τοῦτο ἐξελίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μικρὸν τροπάριον.

Τὸ ἐπόμενον βῆμα ἦτο νὰ συντεθοῦν πλείονα τοῦ ἐνὸς τροπάρια εἰς τὸν αὐτὸν ρυθμὸν δι' ἐκάστην ᾠδὴν, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνηται πολλάκις τὸ αὐτὸ τροπάριον. Οὕτω προέκυψαν ομάδες τροπαρίων δι' ἐκάστην ᾠδὴν, φέρουσαι καὶ αὐταὶ τὸ ὄνομα ὠδ α ι. Τὸ σύνολον δὲ τῶν διὰ τὰς ἑννέα ᾠδὰς πεποιημένων ομάδων τροπαρίων (ᾠδῶν) ὀνομάσθη κανὼν. Τοιοῦτοι κανόνες ἐποιήθησαν εἰδικοί δι' ἐκάστην ἑορτὴν καὶ ἡμέραν, εἰσῆχθη δὲ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ Ὁρθρου καὶ εἰς τὸ Ἀπόδειπνον καὶ εἰς τὸ Μεσονυκτικὸν τῆς Κυριακῆς.

Κατὰ ταῦτα ὁ κανὼν εἶναι ὕμνος συγκεκριμένος ἐκ πολλῶν τροπα-

ρίων κατανενημεμένων εις έννέα (ή και όλιγωτέρας, ώς θα ίδωμεν) ώδας. Τά άνήκοντα εις την αύτην ώδην τροπάρια είναι πεποιημένα εις τόν αυτόν ρυθμόν επί τῆ βάσει τοῦ πρώτου έξ αυτών, τὸ ὁποῖον καλεῖται εἰ ρ ὀ ς. Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ὁ μὲν εἰρμὸς ἀναφέρεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εις τὸ θέμα τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὡδῆς, τὰ δὲ λοιπὰ τροπάρια εις τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμέρας. Τὸ τελευταῖον τροπάριον ἐκάστης ὡδῆς εἶναι θεοτοκίον, σπανιώτερον δὲ ὑπάρχει πρὸ αὐτοῦ καὶ τριαδικόν.

Κανόνες ἐννεαώδιοι ὑπάρχουν ἐλάχιστοι. Οἱ πλείστοι εἶναι ὀκταώδιοι, στερούμενοι β' ὡδῆς, διότι καὶ τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὡδῆς ἢ χρῆσις λόγῳ τοῦ ἐπιτιμητικοῦ καὶ ἐλεγκτικοῦ αὐτῆς περιεχομένου περιορίσθη ἐνωρίτερα εις μόνην τὴν περίοδον τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Διὰ τοῦτο καὶ πλείστων κανόνων ἐχόντων β' ὡδὴν δὲν συμπεριελήφθη αὐτὴ εις τὰ λειτουργικὰ βιβλία. Τοῦτο εἶναι εὐκόλως ἀντιληπτὸν εις πλείστους κανόνους τῆς Ὀκταήχου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλλείπει ἢ β' ὡδή, καίτοι ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος μαρτυρεῖται ἢ ὑπαρξίς αὐτῆς.

Καὶ αἱ λοιπαὶ ὡδαὶ ὅμως δὲν ἐστιχολογοῦντο ὅλαι καθημερινῶς, ἀλλ' ἀπαραιτήτως μὲν ἢ η' καὶ ἢ θ', ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μία ἢ δύο. Ἡ τάξις αὐτὴ τηρεῖται μέχρι σήμερον κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, ὅτε στιχολογοῦνται ἐκάστην Δευτέραν ἢ α' ὡδή, ἐκάστην Τρίτην ἢ β', ἐκάστην Τετάρτην ἢ γ', ἐκάστην Πέμπτην ἢ δ', ἐκάστην Παρασκευὴν ἢ ε', ἕκαστον Σάββατον ἢ στ' καὶ ἢ ζ', καθ' ἐκάστην δὲ ἢ η' καὶ ἢ θ'. Οὕτω προέκυψαν καὶ κανόνες μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὡδὰς κληθέντες τριώδια καὶ τετραώδια, σπανιώτερον δὲ μὲ δύο ὡδὰς (η' καὶ θ') κληθέντες διώδια.

Πλείστων κανόνων τὰ τροπάρια συνδέονται δι' ἀκροστιχίδος, ἤτοι τὰ ἀρκτικά γράμματα αὐτῶν ἀποτελοῦν στίχον λαμβικὸν ἢ ἡρωικὸν ὑποδηλοῦντα τὴν ὑπόθεσιν τοῦ κανόνος. Συχνότατα ἀκροστιχίς εἶναι τὸ ἀλφάβητον.

Εἰς τὴν ἀκροστιχίδα ἄλλοτε μὲν περιλαμβάνονται καὶ οἱ εἰρμοί, ἄλλοτε δὲ ἀποκλείονται. Κατὰ κανόνα περιλαμβάνονται μὲν, ἐὰν ἐποιήθησαν πρωτοτύπως διὰ τὸν κανόνα, εις ὃν ἀνήκει ἢ ἀκροστιχίς, ἀποκλείονται δέ, ὅταν ὁ ποιητὴς τονίξῃ κανόνα ἐπὶ τῆ βάσει εἰρμῶν ποιηθέντων ὑπὸ παλαιότερων ποιητῶν.

Θεμελιωταὶ τοῦ ποιητικοῦ εἶδους τῶν κανόνων θεωροῦνται οἱ μεγάλοι ποιηταὶ τοῦ η' αἰῶνος Ἀνδρέας ὁ Ἱεροσολυμίτης, ἐπίσκοπος Κρήτης (650 - 720), Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (676 - 756) καὶ Κο-

σμάς ὁ ἐπίσκοπος Μαίουμᾶ, θετὸς ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (685 - 750), παραγωγικώτατοι δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὑπῆρξαν Θεοφάνης ὁ Γραπτός (778 - 845) καὶ Ἰωσήφ ὁ Ἑμνογράφος (840 - 883).

2. Οἱ κανόνες τῆς Μ. Ἑβδομάδος

Εἰς τὰς ἀκολουθίας τῆς Μ. Ἑβδομάδος ὑπάρχουν δύο ομάδες κανόνων. Τὴν πρώτην ἀποτελοῦν τὰ τριώδια τῶν ἀποδείπνων, ἀνήκοντα εἰς τὸν Ἀνδρέαν Κρήτης καὶ χαρακτηριζόμενα, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κανόνες τοῦ Ἀνδρέου, ἀπὸ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τροπαρίων, τὴν ἔλλειψιν ἀκροστιχίδος καὶ τὴν ἐπισφράγισιν ἐκάστης ᾠδῆς διὰ τριαδικοῦ καὶ θεοτοκίου. Τοιαῦτα τριώδια ὑπάρχουν διὰ τὰς τέσσαρας πρώτας ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βατῶν μέχρι τῆς Μ. Τετάρτης.

Ἡ δευτέρα ὁμὰς περιλαμβάνει τοὺς κανόνας τῶν Ὁρθρῶν ὅλων τῶν ἡμερῶν τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ποιήματα τοῦ Κοσμᾶ. Ἐκ τούτων μόνον οἱ τῆς Μ. Πέμπτης καὶ τοῦ Μ. Σαββάτου εἶναι πλήρεις (δικαώδιοι). Οἱ λοιποὶ εἶναι τριώδια, ὁ δὲ τῆς Μ. Τρίτης διώδιον. Πάντες οὗτοι οἱ κανόνες ἔχουν ἀκροστιχίδα μαρτυροῦσαν τὴν ἡμέραν, δι' ἣν ἕκαστος ἐποιήθη. Εἰς τὰς ἀκροστιχίδας συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ εἰρμοὶ πλὴν τῶν εἰρμῶν τῶν τεσσάρων πρώτων ᾠδῶν τοῦ κανόνος τοῦ Μ. Σαββάτου, αἱ ὁποῖαι, ὡς θὰ ἴδωμεν, δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν Κοσμᾶν. Ἐκάστη ᾠδὴ περιλαμβάνει μικρὸν ἀριθμὸν τροπαρίων (3 - 5 μετὰ τοῦ εἰρμοῦ), δὲν ὑπάρχουν δὲ τριαδικὰ οὔτε θεοτοκία.

Εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν κανόνων τούτων τοῦ Κοσμᾶ χωροῦμεν ἤδη.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ εἰς τὴν Μεγάλην Δευτέραν κανὼν τοῦ Κοσμᾶ εἶναι τριώδιον περιλαμβάνον α', η' καὶ θ' ᾠδὴν¹. Τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος τούτου μετὰ τῶν τοῦ διωδίου τῆς Μ. Τρίτης καὶ τοῦ τριωδίου τῆς Μ. Τετάρτης, ἔργων τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἔχουν ἐνιαίαν ἀκροστιχίδα, τὴν ἀκόλουθον:

«Τῆ Δευτέρᾳ, Τρίτῃ τε, Τετράδι ψαλῶ».

Ἡ ἀκροστιχὶς αὕτη, ἀποτελοῦσα ἰαμβικὸν ἐξάμετρον κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ Κοσμᾶ καὶ τῶν πλείστων ποιητῶν, καταμερίζεται εἰς τοὺς τρεῖς κανόνας τῆς Δευτέρας, Τρίτης καὶ Τετάρτης καθ' ἃ τμήματα ἀναφέρονται αἱ ὀνομασίαι τῶν τριῶν ἡμερῶν. Οὕτως αἱ λέξεις «Τῆ Δευτέρᾳ» ἀκροστιχίζουσιν τὸ τριώδιον τῆς Μ. Δευτέρας. Ἐκάστη ᾠδὴ τοῦ τριωδίου ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ εἰρμοῦ καὶ δύο τροπαρίων, ἥτοι ἐν συνόλῳ ἑννέα, ὅσα καὶ τὰ γράμματα τῆς ἀκροστιχίδος.

Εἰς τὸ τριώδιον τοῦτο, καθὼς καὶ εἰς τοὺς μέχρι τῆς Μ. Παρασκευῆς κανόνας τοῦ Κοσμᾶ, κυριαρχεῖ ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ. Ἰδιαιτέρως τὸ παρὸν τριώδιον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀποκλειστικῶς ἀφηγηματικόν, ἐκτὸς ἴσως τῶν εἰρμῶν τῆς α' καὶ θ' ᾠδῆς, ἐν οἷς ὑπάρχει καὶ παρόρμησις καὶ δοξολογία.

Τὸ θέμα δέ, ὅπερ πραγματεύεται ἐν αὐτῷ ὁ ποιητής, εἶναι ἡ ἀνέκφραστος συγκατάβασις καὶ ταπείνωσις τοῦ Κυρίου καὶ αἱ περὶ ταπεινοφροσύνης καὶ ἐξυπηρετικότητος ὑποθῆκαι αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς, κυρίως ἐξ ἀφορμῆς τῆς παραλόγου ἀπαιτήσεως τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου περὶ πρωτείων. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν πορείαν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀφορμῆς προρρησεως τοῦ Κυρίου περὶ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεώς του. Τὸ ὅλον ἐπεισόδιον διηγοῦνται διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν λέξεων οἱ ἱεροὶ εὐαγγελισταί

¹ Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, ἡ μὲν α' ἐκ τῶν ἑννέα διβλικῶν ᾠδῶν στιχολογεῖται ἐκάστην Δευτέραν, αἱ δὲ η' καὶ θ' καθ' ἐκάστην. Διὰ τοῦτο τὰ εἰς τὰς Δευτέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τριῶδια περιλαμβάνουσιν α', η' καὶ θ' ᾠδῆν.

Ματθαῖος (κ' 17 - 28) καὶ Μάρκος (ι' 32 - 45). Αἱ διηγήσεις αὐταὶ ἐχρημάτισαν ὡς βάσεις διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ τριωδίου, ἡ δὲ ἐπίδρασις τῶν εἶναι καταφανὴς ἐπὶ τῶν ἐννοιῶν καὶ τοῦ λεκτικῆς τοῦ ποιήματος. Δὲν περιορίζεται ὅμως ὁ ποιητὴς εἰς τὰ ρηθέντα χωρῖα ἀλλὰ συνυφαίνει πρὸς αὐτὰ καὶ ἄλλας ρήσεις καὶ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου περὶ ταπεινοφροσύνης λεχθείσας εἰς ἄλλας περιστάσεις, ὡς θέλει σημειωθῆ ἔν οἰκείῳ τόπῳ.

Σημειωτέον, ὅτι τὸ αὐτὸ θέμα πραγματεύονται καὶ τρία ἰδιόμελα τῆς αὐτῆς ἡμέρας (τὸ δοξαστικὸν τῶν Αἰῶν καὶ τὰ δύο πρῶτα ἰδιόμελα τῶν ἀποστίχων), τὸ μὲν α' τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου, τὸ δὲ β' τὴν αἴτησιν τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ τὸ γ' τὴν ἐξ ἀφορμῆς ταύτης διδασκαλίαν. Τὰ τρία ταῦτα ἰδιόμελα ἔχοντα ἐνότητα θέματος, πεποιημένα εἰς τὸν αὐτὸν ἦχον (πλ. α') καὶ ἀρχόμενα ὁμοιομόρφως διὰ τοῦ «Κύριε», εἶναι προφανῶς ἔργον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, καίτοι ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν εἶναι ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ Κοσμᾶς².

Ἄξιοσημειώτον τυγχάνει τὸ ὅτι, τόσον ἐν τῷ τριωδίῳ ὅσον καὶ ἐν τοῖς τρισὶν ἰδιόμελοις τοῦ Κοσμᾶ εἰς τὴν Μ. Δευτέραν, οὐδεμίαν μνεῖα γίνεται τῶν ὑπὸ τοῦ συναξαριστοῦ ἀναφερομένων ὡς ὑποθέσεων τῆς ἡμέρας ταύτης, ἦτοι τοῦ σώφρονος Ἰωσήφ καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἐκ τῆς ὑμνογραφίας τῆς ἡμέρας μόλις ἀνὰ ἓν ἰδιόμελον ἀφιεροῦνται εἰς τὰ θέματα ταῦτα, ἦτοι τὸ γ' ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων εἰς τὴν συκὴν καὶ τὸ δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων εἰς τὸν Ἰωσήφ. Ταῦτα μοι ἐγέννησαν τὴν σκέψιν, μήπως ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ συκὴ δὲν ἀπετέλουν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κοσμᾶ τὰ θέματα τῆς Μ. Δευτέρας, ἀλλ' εἰσήχθησαν βραδύτερον. Ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀνατρέπει τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῷ τριωδίῳ τοῦ ἀποδείπνου τῆς ἡμέρας ταύτης («Ἰωσήφ τὴν σωφροσύνην») ποιηθέντι ὑπὸ Ἀνδρέου Κρήτης, συγχρόνου ἢ μᾶλλον ὀλίγω προγενεστέρου τοῦ Κοσμᾶ, γίνεται εὐρύτερος λόγος περὶ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς συκῆς, τὸ δὲ κοντάκιον τῆς ἡμέρας («Ὁ Ἰακὼβ ὠδύρετο»), ποίημα τοῦ πολὺ προγενεστέρου Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν Ἰωσήφ. Καὶ ἕτερον δὲ κοντάκιον ἐποίησεν ὁ Ρωμανὸς διὰ τὴν Μ. Δευτέραν ἀφιερωμένον καὶ αὐτὸ εἰς τὸν Ἰωσήφ³. Μᾶλλον λοιπὸν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι

² Βλ. Νικολάου Παπαδοπούλου, Ἑμνογράφοι ἀδεσπῶτων ὕμνων, ἐν περιοδικῷ «Ἐκκλησία» 1953, σ. 109.

³ Βλ. Π. Τρεμπέλα, Ἐκλογή Ἑλλην. Ὁρθοδόξου Ἑμνογραφίας, σ. 81 κ.έ.

βλ. ἐμνογραφία φ. 10α, χεῖρ ὄραφο
τοῦ π. Κων/νου

Διορθωτικά παρατηρήσεις.

1.- Το κοντάκιον 'Ο Παιὼν ἠδύρετο καὶ ὁ οἶκος Ἐπί τῷ ἠδύρετῳ δὲν εἶναι ποίημα τοῦ Ρωμαίου. Δι' Μάας-Τζυρανίς δὲν συμπεριλαμβάνουν αὐτὸ οὔτε εἰς τὰ γνήσια οὔτε εἰς τὰ ἀμφιβαλλόμενα ποιήματα τοῦ Ρωμαίου.

(P. Maas - C. Tzuranis, *Basisti Romani Melodi cantica. Cantica gheologica, Oxford 1963. Cantica dubia, Βερολίη 1970*). «Υπάρχουν ἔκως δύο ἄλλα κοντάκια εἰς τὸν Παιὼν, συμπεριλαμβανόμενα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὰ γνήσια ποιήματα τοῦ Ρωμαίου (Cantica gheologica 6. 339 καὶ 354). Τοῦτο ἐνισχύει τὴν γνώμην ὅτι ἡ μνήμη τοῦ Παιὼν ἦτο ἀνέκαθεν τὸ θέμα τῆς Μ. Δευτέρας.

2.- Κατὰ τὸ Τυπικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Μ. Δευτέρας ἀνεγινώσκετο ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ Ματθ. κ' 17-28, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ αἶτημα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ τῆς ἑξ' ἀφορμῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου (Ἁ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Ἀνάλεκτα θεολογικῆς σταχυολογίας, τ. 2ος, ἀναστατικὴ ἐπανέκδοσις, Βρυξέλλαι 1963, σελ. 46*). Τοῦτο ἐξηγεῖ διατί ὁ Κοσμᾶς πραγματεύεται τὸ θέμα τοῦτο τόσον εἰς τὸ τρίψδιον, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἰδιόμελα.

3.- Τὰ τρία ἰδιόμελα τοῦ Κοσμᾶ, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν σήμερον κρατοῦσαν τάξιν χωρίζονται ἀκόπως καὶ ψάλλονται τὸ μὲν α' ὡς δοξαζικὸν τῶν αἰνῶν, τὰ δὲ ἄλλα δύο ὡς ἀπόστιχα, κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐψάλλοντο ὁμοῦ ὡς ἐσπέφια στιχηρὰ εἰς τὸν Ἐσπερινὸν τῆς Μ. Δευτέρας, εἰς τὸν ὅπουτον ἀνεγινώσκετο ἡ ἀνωτέρω μνημονευομένη εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ἁ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *ἐνθ' ἀνωτ. σ. 44*). Τροποποιουμένης ἑλαφρῶς τῆς σήμερον κρατούσης τάξεως, εἰς τὸ δυνατόν τὸ μὲν ἰδιόμελον τῆς Ξηρανθείσης στικῆς νὰ ψάλλεται ὡς δοξαζικὸν τῶν αἰνῶν, τὰ δὲ τρία ἰδιόμελα τοῦ Κοσμᾶ ὡς ἀπόστιχα.

τὰ θέματα τῆς ἡμέρας ἦσαν ἐξ ἀρχῆς περισσότερα τῶν ὑπὸ τοῦ συναξαριστοῦ μνημονευομένων, ὁ δὲ Κοσμάς ἐξέλεξε ἐν ἐξ αὐτῶν, διὰ τὴν διαπραγματευθῆναι εἰς τὸ τριώδιον καὶ τὰ ἰδιόμελά του. Ἐξέλεξε δὲ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον πραγματευθῆ οἱ ἄλλοι ποιηταί. Ὁμολογουμένως δὲ ἡ ἐκλογή του ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Αἱ περὶ τοῦ πάθους προρρησεις καὶ αἱ περὶ ταπεινοφροσύνης διδασκαλίαι τοῦ Κυρίου ἀποτελοῦν ἀρίστην προεισαγωγὴν εἰς τὴν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ᾠδὴ α'. Ὁ εἰρμός. Ἡχος β'.

Τῷ τὴν ἄβατον, ² κυμαιομένην ³ θάλασσαν, ⁴ θείῳ αὐτοῦ προστάγματι, ⁵ ἀναξηράντι, ⁶ καὶ πεζεῦσαι ⁷ δι' αὐτῆς, τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν καθοδηγήσαντι, ⁸ Κυρίῳ ⁹ ἄσωμεν ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται ¹⁰.

(1) Ὁ εἰρμός ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ θέμα τῆς βιβλικῆς α' ᾠδῆς, ἥτοι τὴν ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν θαυμαστὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Τὸ θέμα ὅμως τοῦτο διαπραγματεύεται ὁ ποιητὴς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ κειμένου τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς. Μόναί λέξεις εἰλημμένοι ἐξ ἐκείνης εἶναι αἱ τελευταῖαι τοῦ τροπαρίου «Κυρίῳ ἄσωμεν ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται», αἵτινες εἶναι αὐτούσαι αἱ πρῶται λέξεις τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς («Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται», Ἐξ. ιε' 1) καὶ ἡ μετοχὴ «καθοδηγήσαντι» (πρβλ. «ὠδήγησας τῇ δικαιοσύνη σου τὸν λαόν σου» Αὐτόθι στ. 13).

(2) Ἄβατος = ὁ ἀπάτητος, ὁ ἀδιάβατος. Ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς διέβη, οὔτε δύναται νὰ διαβῆ.

(3) Κυμαίνω ἢ κυμαίνομαι = ὑψοῦμαι εἰς κύματα.

(4) Διὰ δύο ἐπιθέτων χαρακτηρίζεται ἡ θάλασσα (ἄβατος, κυμαιομένη) καὶ δύο ἐνέργειαι ἀποδίδονται εἰς τὸν Θεὸν (ἀναξηράνναι, καθοδηγήσαντι πεζεῦσαι). Ἐκ τούτων τὸ «ἀναξηράνναι» συνδέεται πρὸς τὸ «κυμαιομένην», τὸ δὲ «πεζεῦσαι» πρὸς τὸ «ἄβατον». Αἱ ἀντιθέσεις εἶναι διατεταγμένοι κατὰ σχῆμα χιαστόν.

(5) Δοτικὴ φανεροῦσα τὸν τρόπον τῆς ἀποξηράνσεως.

(6) Ἀποξηραίνω = τελείως ξηραίνω. Πρβλ. τὴν σχετικὴν διήγησιν «καὶ ὑπήγαγε Κύριος τὴν θάλασσαν ἐν ἀνέμῳ νότῳ διαίῳ ὄλην τὴν νύκτα καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν ξηράν» (Ἐξοδ. ιδ' 21).

(7) Πιεζεύω = βαδίζω πεζός, πορεύομαι ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἱππεύω ἢ πορεύομαι διὰ θαλάσσης. Ἐνταῦθα: διέρχομαι διὰ τῆς θαλάσσης ὡς διὰ ξηρᾶς. Τὸ «πιεζεῦσαι» τελικὸν ἀπαρέμφατον ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ «καθοδηγήσαντι».

(8) «Ἀναξηράναντι» καὶ «καθοδηγήσαντι». Ἐπιθετικά μετοχὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ «Κυρίω». Ὁ Κύριος ἐνήργησεν ἀμφοτέρω, καὶ τὴν ἀναξήρανσιν τῆς θαλάσσης καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραήλ, ὅπως διέλθῃ δι' αὐτῆς.

(9) Ἡ κεντρικὴ λέξις, περὶ ἣν πλέκεται ὁ ὅλος εἰρηός. Τὰ πρὸ αὐτῆς δηλοῦν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ· τὰ ἐπακολουθοῦντα τὸ καθήκον ἡμῶν ἔναντι τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ Θεοῦ.

(10) Ἑβραϊσμός συνηθέστατος δηλῶν τὸν ὑπερθετικὸν βαθμὸν ἐδοξάσθη μὲ δόξαν μεγάλην, ἐδοξάσθη πάρα πολύ. Ἡ φράσις ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἐπ' ἄλλο καὶ εἰς τὸ α' τροπάριον, ὅχι ὁμοίως καὶ εἰς τὸ β'.

Ἑρμηνεία

* Ἄς ψάλωμεν εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖός με τὸ θεῖκόν του πρόσταγμα ἐξήρανε τελείως τὴν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ποτε εἶχε διαβῆ καὶ ἡ ὁποία ὄψοῦτο εἰς κύματα, καὶ καθοδήγησε τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν νὰ διέλθῃ περὶ δι' αὐτῆς ὡς διὰ ξηρᾶς· ἄς ὑμνήσωμεν τὸν Κύριον διὰ τὰς ἐνεργείας του αὐτάς, διότι δι' αὐτῶν ἐδοξάσθη πάρα πολύ.

Τροπάριον α'.

¹ Ἡ ἀπόρητος, ² Λόγον Θεοῦ κατάβασις, ³ ὅπερ Χριστός αὐτός ἐστι, Θεός καὶ ἄνθρωπος, ⁴ τὸ Θεός ὁὐκ ἀρπαγμὸν, εἶναι ⁵ ἡγησάμενος, ⁶ ἐν τῷ μορφοῦσθαι δοῦλον, ⁷ δεικνύει τοῖς μαθηταῖς ⁸ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται. ¹⁰

(1) Ἡ περίπλοκος σύνταξις τοῦ τροπαρίου τούτου παρέχει δυσχερείας εἰς τὴν κατανόησιν του, διὰ τοῦτο καὶ ἄλλως ὕπ' ἄλλων ἡρμηνεύθη. Οὕτως ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος θεωρεῖ τὴν σύνταξιν ἑλλειπτικὴν ἀναζητῶν τὸ ἀντικείμενον τοῦ «δεικνύει» ἐν τοῖς ἐπομένοις τροπαρίοις. Ὁ δὲ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἀκολουθῶν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Γρηγορίου Κορίνθου ἐρμηνεύει ὡς ἀκολουθῶς· «Ἡ ἀπόρητος συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ κένωσις, ἣτις αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ ὑπάρχων Θεός ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος... μὲ τὸ νὰ ἐμορφώθῃ τὸν δοῦλον... δεικνύει εἰς τοὺς μαθητάς του ὅτι δὲν ἐνόμισεν ἀρπαγὴν τὸ νὰ ἦναι Θεός ἴσος μὲ τὸν Πατέρα» (Ἐορτοδρόμιον, σ. 290). Κατὰ τὴν ἐρμη-

νείαν ταύτην ἀντικείμενον τοῦ «δεικνύει» δέον νὰ εἶναι τὸ «ἡγησάμενος». Ἄλλὰ καὶ ἡ σύνταξις αὐτῆ δὲν φαίνεται δόκιμος. Διὰ τοῦτο ὡς ἀντικείμενον τοῦ «δεικνύει» δέον νὰ ἐκλάβωμεν τὴν πρότασιν «ὅπερ Χριστός ἐστι», θεωροῦντες αὐτὴν ὄχι ὡς ἀναφορικὴν ἢ ἐπεξηγηματικὴν ἀλλ' ὡς πλαγίαν ἐρώτησιν, ὁπότε ἡ συντακτικὴ σειρὰ τῶν λέξεων τοῦ τροπαρίου ἔχει ὡς ἑξῆς· «Ἡ ἀπόρρητος Λόγος Θεοῦ κατάβασις δεικνύει τοῖς μαθηταῖς, ὅπερ Χριστός ἐστιν».

(2) Ἀπόρρητος = ὁ ἀπηγορευμένος, ὁ περὶ οὗ δὲν πρέπει νὰ γίνηται λόγος, ὁ μυστικός, ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ οὗ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος, ὁ ἀνέκφραστος, ὁ μυστηριώδης.

(3) Κατὰ τὸν Νικόδημον «τὸ ἀφηρημένον ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου ἐξέλαβεν ὁ ποιητὴς κατὰ συνεκδοχὴν ἤτοι τὴν κατάβασιν ἀντὶ τοῦ καταβάντος» («Ἐσροτοδρ., σ. 290»). Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ εἶναι ἀπαραιτήτος διὰ τὴν ἣν ἀκολουθεῖ ὁ Νικόδημος ἐρμηνείαν, δὲν εὐδοῦται ὅμως πρὸς τὴν ὄφ' ἡμῶν ὑποδεικνυομένην. Οἰανδήποτε ὅμως ἐρμηνείαν καὶ ἂν ἀκολουθήσωμεν, ἡ κατάβασις εἶναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ ρ. «δεικνύει».

(4) Ἡ μὲν πρότασις «ὅπερ Χριστός ἐστι» εἶναι, ὡς ἐλέχθη, ἀντικείμενον εἰς τὸ ῥῆμα «δεικνύει», τὰ δὲ οὐσιαστικά «Θεὸς» καὶ «ἄνθρωπος» εἶναι ἐπεξηγήσεις τοῦ ἀντικειμένου. Πρὸς ταῦτα συνδετέον καὶ τὸ «αὐτός». Τὸ νόημα δηλ. εἶναι· Ἡ ἀνέκφραστος συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ Λόγος δεικνύει εἰς τοὺς μαθητάς, τί ἀκριβῶς εἶναι ὁ Χριστός, ὅτι δηλ. εἶναι ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

(5) Τὰ ἐπόμενα εἶναι ἀπήχησις τοῦ περιφήμου χριστολογικοῦ χωρίου Φιλιπ. β' 5 - 7: «Τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ἡμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος». Αἱ σημειούμεναι λέξεις παρατίθενται αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ ὡς ἄνω χωρίου εἰς τὸ ἐρμηνευόμενον τροπάριον. Ἄλλὰ καὶ ἡ φράσις «ἐαυτὸν ἐκένωσεν» ἀπηχεῖται διὰ τῆς λ. **κατάβασις**, καὶ αἱ λέξεις «Θεὸς» καὶ «ἄνθρωπος» εἶναι κοινὰ εἰς τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον καὶ εἰς τὸ τροπάριον. Ὀλόκληρον λοιπὸν τὸ τροπάριον ἀποτελεῖ ἀπήχησιν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου. (Διὰ τὴν πλήρη ἐρμηνείαν αὐτοῦ βλ. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς Κ.Α., τ. 2ος, σ. 185 κ.έ.).

(6) Ὅπως καὶ εἰς τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον, οὕτω καὶ ἐδῶ τὸ μὲν «ἀρπαγμὸν» εἶναι κατηγορούμενον, τὸ δὲ «εἶναι» ἀντικείμενον εἰς

τὴν μετοχὴν «ἡγησάμενος», τὸ δὲ «Θεὸς» κατηγορούμενον εἰς τὸ «εἶναι».

(7) Μετοχὴ ἀναφορικὴ συνδεομένη πρὸς τὸ Χριστός.

(8) Ὁ ἐμπρόθετος προσδιορισμὸς «ἐν τῷ μορφοῦσθαι δούλον» δηλοῖ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ κατάβασις τοῦ Θεοῦ Λόγου.

(9) Τὸ τροπάριον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὰ ἐπόμενα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ποιητὴς θὰ παραθέσῃ τοὺς περὶ ταπεινώσεως λόγους τοῦ Κυρίου. Ἡ ταπεινώσις δηλ., τὴν ὁποῖαν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του ἐκείνη ἐδίδαξεν ὁ Κύριος, διδάσκεται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος τῆς ἐνανθρωπήσεως Αὐτοῦ.

(10) Ἡ ἐπρόθετος ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεῖ, ὡς καὶ εἰς τὸν εἰρμόν. Συνδετέα πρὸς τὸ τροπάριον ὡς ἐξῆς: Διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ κενώσεώς του ὁ Λόγος ἐδοξάσθη.

Ἑρμηνεία

Ἡ μυστηριώδης καὶ ἀνέκφραστος συγκατάβασις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία συνετελέσθη μὲ τὸ νὰ λάβῃ οὗτος τὴν μορφήν τοῦ δούλου, δεικνύει εἰς τοὺς μαθητάς, τί ἀκριβῶς εἶναι ὁ Χριστός, ὅτι δηλ. εἶναι ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος συγχρόνως, ὁ ὁποῖος δὲν ἐθεώρησε τὴν θεότητά του ὡς ἄρπαγμα, ἀλλ' ὡς κάτι τὸ ὁποῖον ἐκ φύσεως ἔχει διότι διὰ τῆς ταπεινώσεώς του αὐτῆς ἐδοξάσθη πάρα πολύ.

Τροπάριον β'.

*Διακονῆσαι,*² αὐτὸς ἐλήλυθα, οὐ³ τὴν μορφήν⁴ ὁ πλαστοργός⁴,
ἐκὼν περὶκίμαι, τῷ πτωχεύσαντι⁵ Ἀδάμ, ὁ πλουτῶν⁵ Θεότητι,
θεῖναι² ἐμὴν τε αὐτοῦ, ψυχὴν⁶ ἀντίλυτρον,¹ ὁ ἀπαθῆς⁶ Θεότητι.

(1) Ἀπὸ τοῦ τροπαρίου τούτου ἄρχεται ὁ ποιητὴς νὰ παραθέτῃ τὴν περὶ ταπεινώσεως διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, τὴν γενομένην ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀπαιτήσεως τῶν υἱῶν Ζεβεδαιίου, ὡς ἐσημειώσαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ. Ἡ παράθεσις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου συμπληροῦνται εἰς τὸ β' τροπάριον τῆς ἡ' ὠδῆς. Δὲν τηρεῖται ὅμως ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ σειρὰ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὑπάρχει ἀντιστροφή τις ὑπομηματίζονται δηλ. πρῶτον οἱ ἔσχατοι λόγοι τοῦ Κυρίου (Ματθ. κ' 28) ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ καὶ ἔπειτα οἱ πρῶτοι (Ματθ. κ' 25, 27) ἐν τῷ β' τῆς ἡ' ὠδῆς. Ὡς βάσις λοιπὸν τοῦ παρόντος τροπαρίου ὑπόκεινται οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου· «Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι

ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Ματθ. κ' 28. Μάρκ. ι' 45).

(2) Ἐπάρχει καὶ ἡ γραφὴ «διακονήσων» καὶ «θήσων», τελικαὶ μετοχαί. Ἐπάρχει καὶ ἄλλη τις γραφὴ «διακονῆσαι» καὶ «θήσων», ὅποτε ἡ μετοχὴ «θήσων» δεόν νὰ ἐκληφθῆ ὡς τροπικὴ ἐρμηνεύουσα τὸ «διακονῆσαι». Προτιμότερα ὅμως ἡ γραφὴ «διακονῆσαι» καὶ «θεῖναι» ὡς συμφωνότερα πρὸς τὸ ἀγιογραφικὸν κείμενον. Τὰ ἀπαρέμφατα εἶναι τελικὰ ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ ἐλήλυθα.

(3) Ἡ ἀναφορικὴ πρότασις «οὗ τὴν μορφήν ὁ πλαστοουργὸς ἐκὼν περικείμεαι» ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀδὰμ τοποθετηθεῖσα πρωθυστερώς.

(4) Ἀντίθεσις Ὁ πλαστοουργός, ὁ δίδων μορφήν εἰς τὸ πλάσμα, περικείται τὴν μορφήν τοῦ πλάσματος· ὁ αἴγιος ὕλοποιεῖται.

(5) Δευτέρα ἀντίθεσις Ὁ «πλουτῶν θεότητι» ἐρχεται διακονῆσαι τῷ «πτωχεύσαντι Ἀδὰμ».

(6) Ἡ φράσις «θεῖναι τὴν ψυχὴν» ὑπονοεῖ θυσίαν, πάθος· ἐπομένως ἔχομεν τρίτην ἀντίθεσιν· ὁ ἀπαθὴς ὑφίσταται πάθος.

(7) Ἀντίλυτρον = τὸ ἀντὶ λύτρου διδόμενον (βλ. Α' Τιμ. β' 6). Τὰ λύτρα ἦσαν κυρίως χρήματα ἢ ἄλλα δῶρα διδόμενα πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων. Διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς αἰχμαλώτου εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἀνθρωπότητος προσεφέρθη ὡς λύτρον τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. βλ. καὶ Α' Πέτρ. α' 18 - 19· «εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαράδοτου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ». «Βασιλεὺς γὰρ τῶν ἄνω δυνάμεων ὢν, ἄνθρωπος ἠβουλήθη γενέσθαι, καὶ καταφρονηθῆναι κατεδεξάμην καὶ ὕβρισθῆναι. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ θάνατον ἦλθεν. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι Ὁ Τίς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου ἔστην, φησίν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἔδωκα λύτρον καὶ ὑπὲρ τίνων; Τῶν ἐχθρῶν. Σὺ δὲ ἂν ταπεινωθῆς, ὑπὲρ σαυτοῦ· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ σοῦ» (Χρυσόστομος, Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὁμιλία ξε').

Ἑρμηνεία

Ἦλθα εἰς τὸν κόσμον ἐγὼ ὁ πλούσιος κατὰ τὴν θεότητα, διὰ νὰ ὑπηρετήσω αὐτοπροσώπως τὸν ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας πτωχεύσαντα Ἀδὰμ, τοῦ ὁποίου τὴν μορφήν θεληματικῶς ἔχω φορέσει ἐγὼ ὁ πλα-

στοργός, και να προσφέρω την ψυχὴν μου ὡς ἀντίλυτρον χάριν αὐτοῦ ἐγώ, ὁ ὅποιος εἶμαι ἀπαθὴς και ἀναλλοίωτος κατὰ τὴν θεότητα.

ᾠδὴ η'. Ὁ εἰρμός ¹

Ἐφριξε³ Παίδων εὐαγῶν⁸, τὸ ὁμόστολον⁴ ψυχῆς ἄσπιλον σῶμα⁵ και εἴξε⁶ τὸ τραφέν¹, ἐν ἀπειρῷ ὕλῃ ἀκάματον⁸ πῦρ. Ἀειζφου δέ, ἐκμαρανθείσης φλογός⁹, διαιωνίζων ὕμνος¹⁰ ἀνεμέλιπετο τὸν Κύριον¹¹ πάντα τὰ ἔργα ὑμνεῖτε, και ὑπερῶσφουτε εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

(1) Ἡ ζ' και ἡ η' ᾠδὴ ἔχουν ὡς βάσιν τὴν ἐν τῇ καμίνῳ προσευχὴν και ᾠδὴν τῶν Τριῶν Παίδων (Δανιὴλ γ' 23 κ.ε.). Καὶ ἡ μὲν ζ' περιλαμβάνει τὴν προσευχὴν τοῦ Ἀξαρίου και τὴν ἀρχὴν τοῦ ὕμνου τῶν Παίδων, ἡ δὲ η' τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὕμνου συντεταγμένου ὑπὸ μορφὴν παρορμήσεως πρὸς πάντα τὰ ὄντα, ξιμψυχα και ἄψυχα, ὅπως εὐλογοῦν τὸν Κύριον. Οἱ εἰρμοὶ ὁμως τῶν ᾠδῶν τούτων δὲν στηρίζονται μόνον ἐπὶ τῆς προσευχῆς και τοῦ ὕμνου, ἀλλ' ἐπεκτείνονται συνήθως και εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὅλου θαυμαστοῦ γεγονότος τῆς ἐκ τοῦ πυρός διασώσεως τῶν Τριῶν Παίδων, ὡς ἐπῶδον δὲ μόνον χρησιμοποιοῦν οἱ μὲν τῆς ζ' ᾠδῆς τὸν στ. 28 τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς, οἱ δὲ τῆς η' τὸν στ. 34. Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει και μὲ τὸν παρόντα εἰρμόν, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς περιγράφει τὸ ἐξαισίον θαῦμα τῆς καμίνου και μόνον ὡς ἐπῶδον χρησιμοποιεῖ τὸν στ. 34. Τὸ ἰδιάζον ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι τὸ γεγονός ἐξιστορεῖται ὄχι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν Παίδων, ὡς εἰς τοὺς πλείστους εἰρμούς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ πυρός· περιγράφεται δηλ., τί ἔκαμε τὸ πῦρ, ὅταν ἐρρίφθησαν εἰς αὐτὸ οἱ τρεῖς νέοι.

(2) Ἀόριστος τοῦ φρίττω=ἀνατριχιάζω. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ ἐμψύχων ἐνταῦθα ὁμως λέγεται ἐπὶ τοῦ πυρός, ὅπερ προσωποποιεῖται. Ὅμοίως και τὸ «εἴξε» κατωτέρω.

(3) Εὐαγῆς=ὁ ἀπῆλλαγμένος ἄγους, ὁ καθαρός, ὁ ἀμίαντος, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ εὐσεβής.

(4) Ὅμόστολος= ὁ συμπορευόμενος μετὰ τινος, ὁ ὅμοιος. Τὸ σῶμα τῶν Παίδων χαρακτηρίζεται ὡς ὅμοιον μὲ τὴν ψυχὴν των κατὰ τὴν ἀγνότητα. Τοῦτο ὁ Νικόδημος θεωρεῖ μὲν ὡς ὑπερβολήν, εὗρσκει ὁμως αὐτὴν ἀπὸ τινος τοῦλάχιστον ἀπόψεως δεδικαιολογημένην, «καθότι οἱ τρισμακάριοι ἐκεῖνοι Παῖδες ἐφάνησαν εὐσεβεῖς εἰς τὸν Θεὸν ὄχι μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν ἀλλὰ και κατὰ τὸ σῶμα· οὔτε γὰρ

μέ την ψυχὴν ἐκαταδέχθησαν νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Θεὸν οὔτε μὲ τὸ σῶμα ἔκαμψαν τὰ γόνατα καὶ ἐπροσκύνησαν τὴν εἰκόνα τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀλλ' οὔτε μὲ τὴν γλῶσσαν ὠμολόγησαν ἐκείνην Θεόν, οὔτε τὰς χεῖράς των ἐμόλυναν προσφέροντες εἰς ἐκείνην θυσίαν ἢ λίβανον» (Ἑορτοδρ. σ. 293).

(5) Τὸ «σῶμα» εἶναι τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἔφριξε», ὅπερ ἔχει ὡς ὑποκείμενον τὸ πῦρ. Ἦτοι: τὸ πῦρ ἔφριξε τὸ ἀσπίλον σῶμα τῶν νέων. Τὴν ψυχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ βλάβῃ τὸ πῦρ· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμά των ἔφριξε καὶ ἐσεβάσθη διὰ τὴν ἀγνότητά του.

(6) Ἀόριστος τοῦ εἰκω=ὑποχωρῶ. Καὶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ πῦρ. Ἐπομμνησκαται δι' αὐτοῦ ἡ βιβλικὴ διήγησις, καθ' ἣν «οὗχ ἦφατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἐλύπησεν οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτούς» (Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 26).

(7) Λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἐπὶ τοῦ πυρός. Ἡ ὅλη φράσις «τὸ τραφὲν ἐν ἀπειρῷ ὕλῃ» ὑπενθυμίζει καὶ πάλιν τὴν βιβλικὴν διήγησιν, καθ' ἣν ἡ «κάμινος ἐξεκαύθη ἐπταπλασίως» «καὶ οὐ διέλιπον οἱ ἐμβάλλοντες αὐτούς ὑπηρέται τοῦ βασιλέως καίοντες τὴν κάμινον νάφθαν καὶ πίσσαν καὶ στυπίον καὶ κληματίδα» (Δαν. γ' 19, 22. Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 22).

(8) Ἀκάματος=ὁ μὴ αἰσθανόμενος κόπωσιν, ὁ ἀκούραστος. Λέγεται καὶ τοῦτο καθ' ὑπερβολήν, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ ἀειζῶον, ἐπὶ τοῦ πυρός, ἴσως διότι «ὄσσην ὕλην δώση τινὰς εἰς αὐτό, ὅλην τὴν κατακαίει, καὶ διὰ μέσου τῆς ὕλης ἠμπορεῖ νὰ μὴ σβεσθῆ, ἀλλὰ νὰ μένη πάντοτε καῖον» (Ἑορτοδρ. σ. 294).

(9) «Ἀειζῶον φλογὸς ἐκμαρανθείσης». Ἀντίθεσις. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἐνέκρωσε καὶ κατέστησεν ἀκίνδυνον διὰ τοὺς Παῖδας τὴν ἀκάματον καὶ ἀειζῶον φλόγα. Τὸ «μαραίνομαι» δὲ κατὰ μεταφορὰν ἐπὶ τῆς φλογὸς ἐκ τῶν φυτῶν· ὅπως δηλ. ὁ βλαστὸς τῶν φυτῶν καταπίπτει, ὅταν ταῦτα μαρανθοῦν, οὕτω κατέπεσε καὶ ἡ φλῆξ τῆς καμίνου, ἡ ὁποία προηγουμένως ὤρθουτο πρὸς τὰ ἄνω, ὡς ὁ βλαστὸς τοῦ θάλλοντος φυτοῦ.

(10) «Διαιωνίζων δὲ ὀνομάζεται ὁ ὕμνος τῶν Τριῶν Παίδων, καθότι, ἀφ' οὗ ἐξεφωνήθη παρ' ἐκείνων, διαμένει ἐν ὅλῳ τῷ παρόντι αἰῶνι, κατὰ διαδοχὴν ὑπὸ τῶν γενεῶν τῶν ἀνθρώπων ἀναμελτόμενος» (Ἑορτοδρ. σ. 294).

(11) Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰρμοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἐπωδὸν, ἣτις ἐπαλαμβάνεται ὀλίγον παρηλλαγμένη καὶ εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς ὠ-

δης. Αἱ λέξεις τῆς ἐπαφοῦ εἶναι αἱ μόναι εἰλημμένοι ἐκ τῆς βιβλικῆς ὁδοῦ ἐν τῷ εἰρωμῶ τούτῳ.

Ἑρμηνεία

Τὸ πῦρ τῆς βαβυλωνιακῆς καμίνου, τὸ ὁποῖον ἐτροφοδοτήθη μὲ πολὺ μεγάλην ποσότητα εὐφλέκτου ὕλης καὶ ἐφαίνετο ἀκούραστον, ἐφριξε πρὸ τῆς ἀγνότητος τοῦ σώματος τῶν εὐσεβῶν νέων, οἱ ὁποῖοι ἐρρίφθησαν εἰς αὐτό, διότι τὸ σῶμά των ἦτο ὅμοιον μὲ τὴν ψυχὴν των κατὰ τὴν ἀγνότητα, καί, ὡς νὰ ἐσεβάσθη τὸ σῶμά των, ὑπεχώρησε, χωρὶς νὰ βλάψῃ καθόλου αὐτό. Ἐποῦ δὲ ἡ ἀείξωος ἐκείνη φλόξ ἐμαράνθη τελείως καὶ ἐνεκρώθη, ἀνεμέλλετο ὑπὸ τῶν νέων πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνος, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ ἀναμέλληται ὑπὸ τῶν πιστῶν. Ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι ὁ ἐξῆς: «Ὅλα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς σας, καὶ ὑψώνετε αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον κατὰ τὴν διάρκειαν ὄλων τῶν αἰώνων.

Τροπᾶριον α΄

Ἐμᾶς μου τότε μαθητάς, πάντες γινώσκονται, εἰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς τηρήσετε¹, φησὶν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις² πρὸς πάθος μολῶν³. Ἐλιθνεύετε ἐν ἑαυτοῖς καὶ πᾶσι⁴ καὶ ταπεινὰ φρονοῦντες ἀνυψώθητε⁵ καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

(1) Δύο χωρία ἐκ τῆς τελευταίας ὀμιλίας τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς του συγχωνεύει ἐνταῦθα ὁ ποιητής. Τὸ πρῶτον: «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ εἰστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. ιγ' 35). Τὸ δεύτερον: «Ἐὰν ἀγαπάτε με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσατε» (Αὐτ. ιδ' 15). Ὁ Νικόδημος ἀναφέρει μόνον τὸ πρῶτον· ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος ἐν αὐτῷ ὁμιλεῖ μόνον περὶ ἀγάπης, ἐνῶ ὁ ποιητής γενικῶς περὶ ὄλων τῶν ἐντολῶν, ἐπιλέγει ὁ Νικόδημος, ὅτι «ὁ Ἱεράρχης Κοσμᾶς ἐστοχάσθη, ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κεφάλαιον ὄλων τῶν ἐντολῶν, καὶ ἀκολουθῶς μέσα εἰς αὐτὴν περιέχονται πᾶσαι αἱ ἐντολαί» καὶ διὰ τοῦτο «καθολικῶς προσφέρει τὸν λόγον δι' ὅλας τὰς ἐντολάς» (Ἐρτοδορ. σ. 294). Μᾶλλον ὁμοῦς ὁ ποιητής συνδυάζει ἐλευθέρως τὰ δύο χωρία. Ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ α' χωρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ β', ἔγινεν ὁ συνδετικὸς κρίκος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἠνώθησαν τὰ δύο χωρία.

(2) Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐχαρακτήρισε τοὺς μαθητάς του ὡς φίλους·

«Ἐγὼ δὲ εἶρηκα φίλους» (Ἰωάν. ιε' 15). Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον χρησιμοποιεῖ ὁ Κοσμᾶς οὐ μόνον ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς Μ. Πέμπτης καὶ τῆς Μ. Παρασκευῆς.

(3) Εἰς πολλὰς ἐκδόσεις γράφεται «μολῶν», ἦτοι μετοχὴ ἀορίστου. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται μετοχὴ ἐνεστώτος. Ὅθεν ὀρθότερον «μολῶν» ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου τύπου τοῦ ἐνεστώτος μολέω - ῶ ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου βλώσκω. Οἱ ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ μνημονευόμενοι λόγοι τοῦ Κυρίου δὲν ἐλέχθησαν ἐν συνεχείᾳ, οἱ πλείστοι ὅμως προέρχονται ἐκ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑποθηκῶν. Ὅθεν ὀρθῶς λέγει ὁ ποιητὴς «φησὶν ὁ Σωτὴρ... πρὸς πάθος μολῶν», μολονότι ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἀπηχῆσεις καὶ ἄλλων λόγων εἰς ἄλλας περιστάσεις λεχθέντων.

(4) Περὶ εἰρήνης ὁμίλησεν ὁ Κύριος πρὸ τοῦ πάθους: «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» (Ἰωάν. ιδ' 27). Ἄλλ' ἐνταῦθα ἡ παράθεσις εἶναι ἐκ τοῦ Μάρκ. θ' 50 «ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλας καὶ εἰρήνην ἐν ἑστέ ἐν ἀλλήλοις». Τὸ δὲ «καὶ πᾶσι» ἀποτελεῖ πιθανῶς ἀπήχησιν τῶν λόγων τοῦ Παύλου «εἰ δυνατόν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» (Ρωμ. ιβ' 18) καὶ «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων» (Ἐβρ. ιβ' 14), (βλ. Ἑορτοδρ. σ. 294, 295).

(5) Καὶ ἐδῶ ἔχομεν ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν ὑψωθήσεται» (Ματθ. κγ' 12), τοποθετουμένων ὑπὸ τοῦ Ματθαίου εἰς τὰς πρὸ τοῦ πάθους διδασκαλίας. Ἡ μετοχὴ «φρονοῦντες» ὅμως προέρχεται ἐκ τοῦ Ρωμ. ιβ' 16 «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες».

(6) Ἡ ἐπὶ ἄνω ἐλαφρῶς τροποποιηθεῖσα, διὰ νὰ προσαρμοσθῇ καὶ συνδεθῇ μετὰ τῶν προηγουμένων, ὑπενθυμίζει καὶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμι γὰρ» (Ἰωάν. ιγ' 13).

Ἑρμηνεία

Ὁ Χριστὸς πλησιάζων πρὸς τὸ Πάθος λέγει τὰ ἐξῆς πρὸς τοὺς φίλους του: Τότε θὰ σᾶς ἀναγνωρίσουν ὅλοι ὡς μαθητὰς μου, ἐὰν τηρήσητε τὰς ἐντολάς μου. Ἔχετε εἰρήνην μεταξύ σας καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιδιώξατε νὰ ὑψωθῆτε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης· καὶ ἀναγνωρίζοντές με ὡς Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερηφῶτε ἐμὲ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β' ¹

Τάξεως ἔμπαλιν ὑμῖν, ἐθνικῆς ἔστω τὸ κράτος ὁμογενῶν². οὐ κληρὸς γὰρ ἐμός, τυραννὶς δὲ γνώμη αὐθαίρετος³. Ὁ οὖν πρόκριτος ἐν ὑμῖν εἶναι θέλων, τῶν ἄλλων ἔστω πάντων ἐσχατώτερος⁴. καὶ Κύριον γινώσκοντές με ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο συνεχίζεται καὶ ὀλοκληροῦται ἡ παραθέσις τῶν περὶ ταπεινώσεως λόγων τοῦ Κυρίου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ παραλόγου αἰτήματος τῶν υἱῶν Ζεβεδαιου. Περὶ τῆς σειρᾶς τῆς παραθέσεως βλ. ὑποσ. 1 εἰς β' τροπ. τῆς α' ᾠδῆς. Τοῦ παρόντος τροπαρίου θάσις ὑπόκεινται οἱ στίχοι Ματθ. κ' 25-27: «Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἶπεν οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν ἀλλ' ὅς ἐάν θέλη ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐάν θέλη ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος» (Πρβλ. καὶ Μάρκ. ι' 42-44). Ἡ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ παραθέσις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου εἶναι ἐλευθέρα καὶ συνεπτυγμένη.

(2) Ἐμπαλιν μετὰ γενικῆς = ἐναντίον πρὸς τι. Ἡ ὅλη φράσις «τάξεως ἔμπαλιν... ὁμογενῶν» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες... οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν».

(3) Ὁμογενῆς = ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, συγγενῆς. Ἐνταῦθα εἶναι γενικὴ ἀντικειμενικὴ εἰς τὴν λ. «κράτος». Ἦτοι: ἡ ἐπὶ τῶν ὁμογενῶν σας ἐξουσία θὰ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν παρὰ τοῖς ἔθνεσι κρατοῦσαν τάξιν. «... δεικνὺς ὅτι ἐθνικὸν τὸ τοιοῦτον, τὸ τῶν πρωτείων ἔρᾶν... Καὶ τῶν ἐθνῶν δὲ διὰ τοῦτο ἀνέμνησεν, ἵνα καὶ ταύτη τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον καὶ βδελυκτὸν ἀποδείξῃ» (Χρυσοστ. εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὁμιλία ξε').

(4) Ἡ φράσις «οὐ κληρὸς... αὐθαίρετος» δὲν στηρίζεται εἰς λόγους τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀποτελεῖ σχόλιον τοῦ ὑμνωδοῦ τιθέμενον εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου. Ἐκτὸς ἐὰν θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς ἀμυδρὰν ἀπήχησιν καὶ ἐντελῶς ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «οἴδατε ὅτι... κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν». Ἡ ὅλη φράσις ἡρμηνεύθη διαφοροτρόπως. Ὁ Νικόδημος, ἀκολουθῶν τὸν Κορίνθου Γρηγόριον, ἔρμηνευει: «Ἐπειδὴ ἡ τυραννικὴ ἐξουσία δὲν εἶναι κληρὸς καὶ μερίδιον, οὔτε προσταγὴ καὶ νόμος ἰδικός μου, ἀλλὰ ἡ γνώμη ἡ αὐτεξούσιος καὶ αὐτοπροαίρετος, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐτιμήθη, ἐξ ἀρχῆς τὸ γένος

τῶν ἀνθρώπων». Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἀμφότερα τὰ οὐσιαστικά «τυραννίς» καὶ «γνώμη αὐθαίρετος» εἶναι ὑποκείμενα εἰς τὸ ὑπονοούμενον ῥῆμα «ἐστί» τὸ δὲ «κλήρος ἐμὸς» κατηγορούμενον. Ἦτοι: οὐ γὰρ ἐστί κλήρος ἐμὸς ἢ τυραννίς ἀλλ' ἢ αὐθαίρετος γνώμη. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐρμηνεύει ἄλλως: «Ἡ αὐθαίρετος γνώμη, ἡ γουν τὸ νὰ κάμνη τινὰς ὅλα του τὰ ἔργα κατὰ τὴν ἰδικὴν του θέλησιν καὶ ἀρέσκειαν, αὐθεντικῶς δηλ. καὶ δεσποτικῶς, χωρὶς νὰ πείθεται καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς κανένα, τοῦτο δὲν εἶναι κλήρος, οὐδὲ νομοθεσία καὶ διάταγμα τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἀλλὰ εἶναι τυραννίς βαρβαρική καὶ ὤμη καὶ ἀπάνθρωπος». Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην μόνον τὸ «αὐθαίρετος γνώμη» εἶναι ὑποκείμενον τοῦ «ἐστί», τὰ δὲ «κλήρος ἐμὸς» καὶ «τυραννίς» κατηγορούμενα. Ἦτοι: ἢ γὰρ αὐθαίρετος γνώμη οὐκ ἐστί κλήρος ἐμὸς ἀλλὰ τυραννίς (Ἑορτοδρ. σ. 207). Θὰ ἠδυνάμεθα προσέτι καὶ κατὰ τρίτον τρόπον νὰ συντάξωμεν τὴν φράσιν: «ἢ γὰρ τυραννίς οὐκ ἐστί κλήρος ἐμὸς ἀλλὰ γνώμη αὐθαίρετος». Δηλ. Ἡ τυραννική ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲν εἶναι κλήρος ἰδικός μου, ἀλλ' εἶναι αὐθαίρετος θέλησις καὶ ἐξουσία, τὴν ὅποιαν διὰ τῆς βίας λαμβάνει τις παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ὑπηκόων. Κατὰ τὴν σύνταξιν ταύτην τὸ «τυραννίς» εἶναι ὑποκείμενον τοῦ «ἐστί», τὰ δὲ «κλήρος ἐμὸς» καὶ «γνώμη αὐθαίρετος» κατηγορούμενα. Πιθανώτεροι αἱ δύο τελευταῖαι ἐρμηνεῖαι. Οἰανδήποτε ὅμως ἐκ τῶν τριῶν συντάξεων καὶ ἂν προτιμήσωμεν, τὸ νόημα τῆς φράσεως εἶναι τὸ αὐτό: ὅτι δηλ. ἢ ὑπὸ τινος αὐθαίρετος καὶ καταπιεστικὴ καταδυνάστευσις τῶν συνανθρώπων του εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν θέλησιν καὶ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου.

(5) «Ὁ οὖν πρόκριτος... ἐσχατώτερος». Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος». Ἀλλὰ τὸ «ἐσχατώτερος» προέρχεται ἐκ παραπλησίων λόγων τοῦ Κυρίου λεχθέντων εἰς ἄλλην περίστασιν (Μάρκ. θ' 33 - 35). «Μὴ δὲ φοβηθῆς ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρομένης, ἐὰν ταπεινώσῃς σαυτὸν ταύτη γὰρ μᾶλλον ἐπαίρεται σου ἢ δόξα ταύτη μείζων γίνεται. Αὕτη τῆς βασιλείας ἡ θύρα» (Χρυσοστ., ἔνθ' ἀνωτ.).

(6) Περὶ τῆς ἐπιδουῦ βλ. ὑποσημ. 11 τοῦ εἰρημοῦ καὶ 6 τοῦ α' τροπαρίου τῆς η' ὠδῆς.

Ἑρμηνεία

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον σεῖς οἱ μαθηταὶ μου θὰ ἐξουσιάζετε καὶ θὰ κυβερνᾶτε τοὺς συνανθρώπους σας, πρέπει νὰ εἶναι ἀντίθετος

πρὸς τὴν τάξιν καὶ συνήθειαν, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ διάφορα ἔθνη. Διότι ἡ τυραννικὴ ἐξουσία, μὲ τὴν ὁποίαν συνήθως κυβερνῶνται τὰ ἔθνη, δὲν ἀποτελεῖ κληρὸν καὶ θέλησιν ἰδικήν μου, ἀλλ' εἶναι γνώμη ἀυθαίρετος τῶν κρατούντων. Ὅστις λοιπὸν ἐξ ὑμῶν θέλει νὰ εἶναι πρῶτος καὶ νὰ διακρίνηται, ὀφείλει νὰ γίνῃ τελευταῖος ὄλων τῶν ἄλλων ταπεινούμενος καὶ ὑπηρετῶν τοὺς ἄλλους· καὶ ὅλοι ἀναγνωρίζοντες ἐμὲ ὡς Κύριον νὰ μὲ ὑμνήτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμὸς

Ἐμεγάλυνας¹, Χριστέ², τὴν τεκοῦσάν σε Θεοτόκον, ἀφ' ἧς ὁ πλάστης ἡμῶν, ὁμοιοπαθὲς³ ἡμῖν⁴ περιέθου σῶμα, τὸ τῶν ἡμετέρων λυτήριον⁵ ἀμπλακημάτων⁶· ταύτην μακαρίζοντες, πᾶσαι γενεαί⁷ σὲ μεγαλύνομεν⁸.

(1) Τρεῖς παραθέσεις συνδέουσι τὸν παρόντα εἰρμὸν μὲ τὴν ᾠδὴν τῆς Θεοτόκου (Λουκᾶ α' 46 κ.ε.), τὴν ὁποίαν οὗτος ἔχει ὡς βάσιν: α) «Ἐμεγάλυνας Χριστέ» = ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς (Λουκ. α' 49). β) «Ταύτην μακαρίζοντες πᾶσαι γενεαί» = ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί (α' 48). Καὶ γ) «Σὲ μεγαλύνομεν» = Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον (α' 46). Ὁ σύνδεσμος λοιπὸν τοῦ Παρόντος εἰρμοῦ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον βιβλικὴν ᾠδὴν εἶναι στενότερος παρ' ὅ,τι τῶν εἰρμῶν τῶν δύο προηγουμένων ᾠδῶν.

(2) «Ὁ μελωδὸς πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν λέγει· ὦ Θεάνθρωπε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ ἐμεγάλυνας τὴν γεννήσασάν σε Θεοτόκον· καθὼς καὶ αὕτη ἀμοιβαίως ἐμεγάλυνεν ἐσένα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Θεομητροπροποῦς καὶ γλυκυτάτης ᾠδῆς της, ὡς εἴρηται· σὺ ἐμεγάλυνας αὐτήν, διότι ἐποίησας εἰς αὐτήν μεγαλεῖα πάμπολλα, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος καὶ βάθος καὶ πλάτος καὶ μῆκος εἶναι ἀδύνατον καὶ νοῦς νὰ νοήσῃ καὶ γλῶσσα νὰ λαλήσῃ καὶ κάλαμος νὰ περιγράψῃ» (Ἐορτοδρ. σ. 297).

(3) «Νοεῖται δὲ ἡ ὁμοιοπάθεια τοῦ Θεοῦποστάτου σώματος τοῦ Κυρίου μὲ τὸ ἰδικόν μας ψιλὸν σῶμα κατὰ μόνα τὰ φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα καὶ συστατικὰ τοῦ σώματος πάθη, ἅτινα καὶ ἀναμάρτητα καὶ ἀδιάβλητα ὀνομάζονται· ταῦτα δὲ εἶναι πείνα, δίψα, ψύχρα, θερμὴ, ὕπνος, κόπος, πόνος, τὸ τύπτεσθαι, τὸ κεντᾶσθαι, τὸ πάσχειν, τὸ σταυροῦσθαι, τὸ θνήσκειν καὶ τὰ ὅμοια· τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐ προσέλαβεν ὁ Κύριος· καθότι ἡ ἁμαρτία παρὰ φύσιν ἐστὶ καὶ ἐπέσαστος» (Ἐορτοδρ. σ. 297-98).

(4) Τὸ «ἡμῖν» δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριώδια, εἶναι ὁμῶς ἀναγκαῖον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ «ὁμοιοπαθές».

(5) «Ἄφ' οὗ δὲ εἶπεν ὅτι ὁ Κύριος προσέλαβεν ὁμοιοπαθές σῶμα με ἡμᾶς, ἀκολούθως λέγει καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι λυτήριον τῶν ἰδικῶν μας ἀγνοημάτων, ἵνα διὰ μὲν τῆς ὁμοιοπαθείας δείξῃ ὅτι εἶναι ἀνθρώπινον ἀληθῶς κατὰ φύσιν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, διὰ δὲ τοῦ εἶναι λυτήριον τῶν ἀγνοημάτων δείξῃ τὴν χάριν ὅπου ἔλαβε παρὰ τῆς προσλαβούσης τοῦτο Θεότητος, διὰ τε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ διὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν δύο φύσεων περιχώρησιν» (Ἑορτοδρ. σ. 298).

(6) Ἀμπλάκημα καὶ ἀμπλακία = σφάλμα, ἁμαρτία. Ὑπάρχει καὶ ἡ γραφή «ἀγνοημάτων», τὴν ὁποίαν υἰοθετεῖ καὶ ἐρμηνεύει ὁ Νικόδημος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λ. ἀγνοήματα κατὰ κυριολεξίαν νοεῖται μόνον ἐπὶ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἁμαρτημάτων, ὁ Νικόδημος προσθέτει: «Διαιροῦνται τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ γινόμενα· λέγονται ὁμῶς καὶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ἀγνοήματα κατὰ λόγον καὶ αἰτίαν ἄλλην, δηλαδὴ κατὰ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν πράττει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἁμαρτίαν, δελεαζόμενος ἀπὸ τὴν ἡδονὴν αὐτῆς καὶ τυφλούμενος ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὸν διάβολον· καθ' ἑκείνον γὰρ τὸν καιρὸν καὶ αὐτὰ τὰ προφανῶς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου γινωσκόμενα ἁμαρτήματα, τὴν πορνείαν, φέρ' εἰπεῖν, καὶ τὴν κλεψίαν, φαίνεται ὅτι τὰ ἀγνοεῖ· διότι σκοτίζεται κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς» (Ἑορτοδρ. σ. 299).

(7) Συναπτέον πρὸς τὸ «μακαρίζοντες» κατὰ τὸ τῆς Θεοτόκου εἶδον γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.

(8) Σημειωτέα ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χρησιμοποιουμένων προσώπων. Εἰς τὸ β' τροπᾶριον τῆς α' ὠδῆς ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰς α' πρόσωπον. Εἰς τὰ τροπάρια τῆς η' ὠδῆς ὁ ποιητὴς ὁμιλῶν εἰς γ' πρόσωπον εἰσάγει τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου («φησὶν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις»). Εἰς τὴν θ' ὠδὴν ὁμιλεῖ εἰς β' πρόσωπον πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν.

Ἑρμηνεία

Ἐμεγάλυνες καὶ ἐδόξασες, Χριστέ, τὴν Θεοτόκον, ἡ ὁποία σὲ ἐγέννησεν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σὺ ὁ πλάστης μας ἐφόρεσες σῶμα ὅμοιον με τὸ ἰδικόν μας κατὰ τὰ ἀδιάβλητα πάθη· τὸ σῶμα δὲ τοῦτο ἔγινε τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγημεν τῶν ἁμαρτιῶν μας. Μακαρίζοντες λοιπὸν αὐτὴν ὅλαι αἱ γενεαί, μεγαλύνομεν καὶ δοξάζομεν σέ, ὁ ὁποῖος τὴν ἐμεγάλυνες.

Τροπάριον α'

Ρύπον¹ πάντα ἔμπαθῆ ἀπωσάμενοι, ἐπάξιον² τῆς θείας βασιλείας, γνώμην ἀναλάβετε³ ἔμφρονα⁴, τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις προέφης, ἡ πάντων Σοφία⁵, ἐν ἧ δοξασθήσεσθε⁶, λάμποντες ἡλίῳ τηλαυγέστερον⁷.

(1) Ὁ Νικόδημος ὑποθέτει, ὅτι τὰ νοήματα τοῦ τροπαρίου τούτου ἔχει ἐρανισθῆ ὁ ποιητής ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν βασιλικῶν γάμων καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἄνευ ἐνδύματος γάμου εἰσελθόντος κεκλημένου (Ματθ. κβ' 2-14). Ἡ γνώμη φαίνεται πιθανή, διότι ἐκ τῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πάθους γενομένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδασκαλιῶν μόνη ἡ παραβολὴ αὕτη ὁμιλεῖ περὶ συμπεριφορᾶς ἀνταξίας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀπήχησις τῆς παραβολῆς ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ εἶναι ἀμυδροτάτη, συνυφαίνεται δὲ μετ' ἀπηγήσεων ἄλλων γραφικῶν χωρίων καὶ δὴ καὶ παυλείων, ὡς σημειοῦται κατωτέρω.

(2) Ἡ ὅλη φράσις «ἐπάξιον τῆς θείας βασιλείας» ἐνθυμίζει τοὺς σχετικὸς λόγους τοῦ Παύλου: «ἀξίως περιπατήσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε» (Ἐφ. σδ' 1), «ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύεσθε» (Φιλιπ. α' 27), «περιπατῆται ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου» (Κολ. α' 10) καὶ μάλιστα «περιπατήσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν» (Α' Θεσ. β' 12).

(3) Καὶ τοῦτο ὑπενθυμίζει τὸ τοῦ Παύλου «ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ» (Ἐφ. στ' 13).

(4) Ἐμφρων=συνετός, φρόνιμος.

(5) Ἡ φράσις «ἡ πάντων σοφία» πιθανώτατα ἀπηγεῖ τὸ Σοφ. Σολ. ζ' 21 «ἡ πάντων τεχνίτις ἐδίδαξέ με σοφία». Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα. Πρὸβλ. καὶ Παροιμ. η' 27-31.

(6) Οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου ἐξήτησαν τιμητικὰς θέσεις ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν ἐφαντάζοντο ἐπιγίνοι καὶ κοσμικὴν. Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς θ' ὁδῆς παρατίθενται λόγοι τοῦ Κυρίου ὑποδεικνύοντες τὸν τρόπον, δι' οὗ ἀποκτᾶται ἡ ἀληθῆς καὶ αἰωνία τιμὴ καὶ δόξα ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

(7) Τηλαυγής=ὁ λάμπων μακρὰν, ἢ μακρόθεν, ὁ ἀκτινοβολῶν. Ἡ κατακλείς τοῦ τροπαρίου εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῶν λόγων, δι' ὧν ὁ Κύριος ἐπεσφράγισε τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ; «τότε

οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν» (Ματθ. ιγ' 43). Ὁ Νικόδημος παρασυρόμενος ἀπὸ τὸ συγκριτικὸν ἐπίρρημα τηλαυγέστερον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητῆς, λέγει, ὅτι καὶ ἐν τῷ γραφικῷ χωρίῳ «τὸ ὡς δὲν εἶναι ὁμοιωματικόν, ἀλλὰ ἐπιτακτικὸν ἀντὶ τῆς Ἑτέρᾳ» (Ἑορτοδρ. σ. 299). Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία δὲν φαίνεται εὐστοχος. Φυσικώτερον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ ποιητῆς ἀποδίδων ἐλευθέρως τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου χρησιμοποιεῖ τὸ σχῆμα τῆς ὑπερβολῆς.

Ἑρμηνεία

Σύ, Κύριε, ἡ ἀληθὴς σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, προεῖπες εἰς τοὺς Ἀποστόλους σου τὰ ἐξῆς: Ἄφοῦ ἀποβάλητε ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας κάθε ἐμπαθῆ μολυσμὸν, ἀναλάβετε καὶ ἐνδυσθῆτε γνώμην ἐνάρετον καὶ σώφρονα, ἀρμόζουσαν εἰς τὴν θείαν βασιλείαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθητε, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν θὰ δοξασθῆτε λάμποντες καὶ ἀκτινοβολοῦντες περισσώτερον ἀπὸ τὸν ἥλιον.

Τροπάριον β'

Ἄφορῶντες¹ εἰς ἐμέ, εἶπας Κύριε, τοῖς σεαυτοῦ μαθηταῖς, μὴ φρονεῖτε ὑψηλά, ἀλλὰ συναπάχθητε τοῖς ταπεινοῖς²· ἐμὸν ὄπερ πίνω, πίετε ποτήριον³· ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἐμοὶ συνδοξασθήσεσθε⁴.

(1) Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος προβάλλει ὁ Κύριος ἑαυτὸν ὡς παράδειγμα ταπεινώσεως πρὸς μίμησιν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν. Πράγματι ὁ Κύριος ἐν τῷ Μυστικῷ Δείπνῳ εἶπε πρὸς αὐτούς: «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε» (Ἰωάν. ιγ' 15). Τὴν προβολὴν ταύτην τοῦ παραδείγματος τοῦ Κυρίου ἀσφαλῶς ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητῆς ἐνταῦθα ἀντὶ ὅμως τῶν ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Κυρίου λόγων χρησιμοποιεῖ ἄλλα ἀγιογραφικὰ χωρία ἐκφράζοντα τὰ αὐτὰ νοήματα. Οὕτω τὸ «ἀφορῶντες εἰς ἐμέ» ἐκφράζει μὲν τὸ νόημα τοῦ «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν...», ἀλλ' εἶναι ἀπήχησις τοῦ «ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν» (Ἐβρ. ιβ' 2).

(2) Καὶ ἡ παρακείμεσις αὕτη ἀνταποκρίνεται μὲν πρὸς τὴν περὶ ταπεινώσεως διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, εἶναι ὅμως παράθεσις τῶν λόγων τοῦ Παύλου «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες ἀλλὰ τοῖς

ταπεινοῖς συναπαγόμενοι» (Ρωμ. ιβ' 16). Συναπάγομαι = αποπλανῶμαι, συμπεριφέρομαι ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνω. (Βλ. καὶ Π. Τρεμπέλα, Ἑπίτομη εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Κ.Δ., τ. 1ος σ. 185). «Συναπάχθητε τοῖς ταπεινοῖς» = Συμπεριφερθῆτε, ὅπως οἱ ταπεινοὶ κατατάξατε ἑαυτοὺς εἰς τὴν χορείαν τῶν ταπεινῶν.

(3) Τελευταία παράθεσις ἐκ τῆς ἐξ ἀφορμῆς τοῦ αἰτήματος τῶν υἱῶν Ζεβεδαιοῦ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου: «Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε...» (Ματθ. κ' 23). Ἄλλ' ἀντὶ τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα ἔχομεν προστακτικὴν. «Μεγάλα αὐτοῖς προσηφίτευσεν ἀγαθὰ· τοῦτέστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγώ, βιαίῳ θανάτῳ τὴν ζωὴν καταλύσετε, καὶ τούτων μοι κοινωνήσετε» (Χρυσοστ. ἐνθ' ἄνωτ.).

(4) Περὶ συμμετοχῆς τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν βασιλείαν του καὶ περὶ τοῦ ὅτι οὗτοι θὰ δοξασθοῦν μετ' αὐτοῦ, ὠμίλησεν ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Τὰ σχετικὰ χωρία: «Ἑμεῖς ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου· κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσεσθε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ» (Λουκ. κβ' 28-30). «Οὐ μὴ πῖω ἅπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου» (Ματθ. κστ' 29). Τὰ ἀνωτέρω προφανῶς ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητὴς ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Παύλου «εἵπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ σὺ νδοξασθῶμεν» (Ρωμ. η' 17). Ἡ αἰτιολογικὴ ἐκφορὰ τοῦ τελευταίου κώλου ὑπονοεῖ τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ παθημάτων καὶ δόξης. Ἀφοῦ πρόκειται νὰ δοξασθῆτε μετ' ἐμοῦ—καὶ ἀσφαλῶς ἐπιθυμεῖτε—εἶναι ἀνάγκη προηγουμένως νὰ γίνετε κοινωνοὶ καὶ τῶν θλίψεων μου καὶ τῶν παθημάτων μου. Πίετε λοιπὸν μετὰ χαρᾶς τὸ ποτήριον τῶν παθημάτων, τὸ ὅποιον καὶ ἐγὼ πρὸ ὑμῶν πῖνω, διὰ νὰ γίνετε καὶ τῆς δόξης μου συμμετοχοὶ καὶ κοινωνοί.

Ἐρηνησία

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἰδικόν μου παράδειγμα—εἶπες, Κύριε, πρὸς τοὺς μαθητάς σου—μὴ καλλιεργεῖτε φρονήματα ὑπερηφανείας, ἀλλὰ συγκαταβῆτε μαζί με τοὺς ταπεινοὺς. Πίετε κα' σεῖς τὸ ποτήριον τῶν θλίψεων, τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ πῖω ἐγώ, διότι καὶ θὰ δοξασθῆτε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρός μου.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΡΙΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Τρίτης ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Δευτέρας, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν. Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων τῶν λέξεων «Τρίτη τε» ὑπῆρξε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς παρέλειψε τὴν β' ὠδὴν, ἥτις κατὰ τὸ Τυπικὸν στιχολογεῖται ἐκάστην Τρίτην τῆς Μεγ. Θεσσαροκοστῆς, καὶ περιορίσθη εἰς τὴν η' καὶ τὴν θ'. Ὁ κανὼν οὗτος μετὰ τῶν κατὰ μίμησιν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκροστιχίδα πεποιημένων προσορτίων κανόνων τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων (Ἀπόδειπνα 21ης Δεκεμβρίου καὶ 2ας Ἰανουαρίου) καὶ τοῦ ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης ποιηθέντος ὁμοίου προσορτίου τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου κανόνος¹ εἶναι τὰ μόνα γνωστὰ διώδια.

Τὰ θέματα δέ, περὶ τὰ ὁποῖα περιστρέφεται ὁ κανὼν, εἶναι αἱ παραβολαὶ τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων καὶ ἡ εἰκὼν τῆς μελλούσης κρίσεως, περιλαμβανόμεναι ἅπασαι εἰς τὸ κε' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκειται εἰς τὴν Λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων τῆς Μ. Τρίτης. Τὸ Συναξάριον τῆς ἡμέρας ποιεῖται μνηστὴν μόνον τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων, ἴσως ἐπειδὴ εἶναι ἡ πρώτη κατὰ σειρὰν ἐκ τῆς ἀναγινωσκομένης ὁμῶς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, τοῦ κανόνος καὶ τῶν λοιπῶν ὕμνων τῆς ἡμέρας συνάγεται, ὅτι τὸ θέμα τῆς ἡμέρας ταύτης εἶναι γενικῶς ἡ μέλλουσα δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ κρίσις, περὶ τῆς ὁποίας ἐκτενῶς ὠμίλησεν ὁ Κύριος κατὰ τὰς τελευταίας πρὸ τοῦ Πάθους του ἡμέρας. Εἰδικώτερον εἰς μὲν τὴν η' ὠδὴν τοῦ παρόντος διωδίου μνημονεύονται αἱ παραβολαὶ τῶν 10 παρθένων (α' καὶ β' τροπάριον) καὶ τῶν ταλάντων (γ' τροπάριον), εἰς δὲ τὴν θ' ἡ μέλλουσα κρίσις. Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ τὸ α' ἐκ τῶν καθισμάτων τῆς ἡμέρας (τὰ ἄλλα δύο ἀναφέρονται εἰς τὰς προπαρασκευὰς τῶν Γραμματέων καὶ τοῦ Ἰουδα διὰ τὴν προδοσίαν καὶ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου) καὶ τὸ β' τροπάριον τῶν Αἰώνων.

¹ Ἰ. Φουντούλη, Συμεῶν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τὰ λειτουργικὰ συγγράμματα, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 188.

Τὰ δοξαστικά αἰνων καὶ ἀποστίχων καὶ τὸ α' ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων ἀφορμῶνται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ταλάντων, ἐνῶ τὸ β' τῶν ἀποστίχων ἀναφέρεται εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Τέλος τὸ α' στιχηρὸν τῶν αἰνων καὶ τὸ γ' τῶν ἀποστίχων ἀναφέρονται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν βασιλικῶν γάμων, εἰς δὲ τὸ κοντάκιον γίνεται μνεῖα τῆς παραβολῆς τῆς ἀκάρου συκῆς· ἀμφότεραι ὁμως αὐται ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν.

Εἰς τὰ ὀλίγα τροπάρια τοῦ διωδίου δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ συμπεριληφθοῦν πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω παραβολαὶ καὶ διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς περιορίσθη εἰς τὰς τρεῖς κυριώτερας, τὰς ὁποίας ὁ Κύριος ἐν συνεχείᾳ καὶ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους ἐδίδαξεν.

Εἰς τὸ διώδιον τοῦτο δὲν εἶναι τόσον ἔντονος ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ, ὅσον εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μ. Δευτέρας, διότι τὰ μὲν τρία τροπάρια τῆς η' ὠδῆς ἔχουν μορφήν παροτρύνσεως, τὸ δὲ β' τῆς θ' προσλαμβάνει μορφήν ἰκεσίας κατακλειούσης τὸ ὅλον ποίημα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Ὁδὴ η'. Ὁ εἰρμὸς

Τῷ δόγματι¹ τῷ τυραννικῷ, οἱ ὄσιοι² τρεῖς Παῖδες μὴ πεισθέντες, ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες³ Θεὸν ὁμολογοῦν⁴ ψάλλοντες⁵· εὐλογεῖτε⁶ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Δόγμα = ἀπόφασις, διάταγμα. Πρὸβλ. καὶ Λουκᾶ β' 1 «ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Ἀδριανοῦ ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην». Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀπήχησιν ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγῆσεως περὶ τῶν Τριῶν Παίδων· οἱ οὐχ ὑπήκουσαν, βασιλεῦ, τῷ δόγματι σοῦ (Δανιὴλ γ' 12).

(2) Ὅσιος ἐπὶ προσώπων· ὁ εὐσεβής, ὁ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Θεόν. Κατὰ τὸν Νικόδημον οἱ Τρεῖς Παῖδες ὀνομάζονται ὄσιοι ὅχι μόνον διότι ἔδειξαν ἐγκράτειαν καὶ δὲν ἔφαγαν ἀπὸ τὰ μολυσμένα φαγητὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐφύλαξαν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν ἕως αὐτῆς τῆς ὀσίας· ἦτοι τοῦ θανάτου των» ('Εορτοδρ. σ. 302). Μᾶλλον ὁμως πρέπει νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν βασικὴν σημασίαν τῆς λέξεως θεωροῦντες ὡς ἐξεζητημένην τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Νικόδημου.

(3) Δευτέρα παράθεσις ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγῆσεως· «καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης» (Δαν. γ' 21). Ὁ παρὼν εἰρμὸς συνδέεται περισσότερον μετὰ τῆς βιβλικῆς διηγῆσεως ἢ ὁ ἀντίστοιχος τῆς Μ. Δευτέρας.

(3) Ὁ ὕμνος τῶν Παίδων ἦτο συγχρόνως καὶ ὁμολογία τῆς πίστεως τῶν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὅλης σθεναρᾶς στάσεώς τῶν ἀνεδείχθησαν ἀληθῶς ὁμολογηταί. «Ὁμολογηταὶ δὲ εἶναι ὅσοι ὠμολόγησαν μὲν τὴν εὐσέβειαν καὶ τῆς εὐσεβείας τὰ δόγματα ἐνώπιον τῶν τυράννων καὶ ἔλαβον βάσανα, δὲν ἀπέθανον δὲ ἐν ταῖς βασάνοις, ἀλλὰ ἔμειναν ζῶντες». Καὶ οἱ Τρεῖς Παῖδες εἶναι ὁμολογηταί, «διότι ὠμολόγησαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλέως Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἔμπροσθεν εἰς ἓνα ὀλόκληρον ἔθνος τῶν ἀσεβεστάτων Χαλδαίων» (Ἑορτοδρ. σ. 302).

(5) «Κατὰ τὸν ἀνώνυμον ἐρμηνευτὴν σχῆμα ἀσύνδετον μεταχειρίζεται ὁ Μελφῶδς ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ, χωρὶς νὰ θάλη κανένα σύνδεσμον» (Ἑορτοδρ. σ. 302). Ἐν τούτοις δυνάμεθα, νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ τροπάριον σύνταξιν καθ' ὑπόταξιν, ἐὰν ἐκλάβωμεν τὴν μὲν μετοχὴν «βληθέντες» ὡς χρονικὴν (= ὅταν ἐβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον) ἢ ἐναντιωματικὴν (= μολοντί ἐβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον), τὴν δὲ μετοχὴν «μὴ πεισθέντες» ὡς αἰτιολογικὴν εἰς τὸ «βληθέντες».

(6) Ἡ ἐπιφῶδς εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ ὕμνου τῶν Τριῶν Παίδων (στίχ. 34) αὐτολεξεὶ μὲ προσθήκην τῆς λέξεως «πάντα», ἐπαναλαμβάνεται δὲ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς.

Ἑρμηνεία

Οἱ ἀφωσιωμένοι μέχρι θανάτου εἰς τὸν Θεὸν τρεῖς Παῖδες, ἐπειδὴ δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ τυράννου, ἐρριφθησαν εἰς τὴν κάμινον· ἀλλ' ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ ὁμολογοῦν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν τῶν ψάλλοντες· ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου εὐλογοεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον α' 1

*Ραθυμίαν*² ἄπωθεν³ ἡμῶν βαλώμεθα, καὶ φαιδραῖς⁴ ταῖς λαμπάσι, τῷ ἀθανάτῳ Νυμφίῳ Χριστῷ⁵ ὕμνοις συναντήσωμεν, εὐλογοεῖτε⁶ βοῶντες τὰ ἔργα τὸν Κύριον.

(1) Τὸ α' καὶ τὸ β' τροπάριον τῆς ἠ' ᾠδῆς ἀναφέρονται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων. Ὁ Νικόδημος διαβλέπει εἰς μὲν τὸ α' παρότρυνσιν, ὅπως μιμηθῶμεν τὰς φρονίμους παρθέτους, εἰς δὲ τὸ β' ὅπως μὴ μιμηθῶμεν τὰς μωρὰς (Ἑορτοδρ. σ. 303 - 304). Ἀλλ' ἡ διάκρισις δὲν εἶναι ἀπόλυτος· διότι τὸ μὲν «ραθυμίαν ἄπωθεν ἡμῶν βαλώμεθα» τοῦ α' τροπαρίου ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὰς μωρὰς παρθέ-

νους, τὸ δὲ «ικανούσθω τὸ κοινωνικὸν ψυχῆς ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγελίοις» τοῦ β' εἰς τὰς φρονίμους. Μᾶλλον λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε παρὰ τῶ ποιητῆ πρόθεσις τοιαύτης διακρίσεως ἀλλ' ἀμφοτέρω τὰ τροπάρια ἀναφέρονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας τῶν παρθένων· ἀλλ' εἰς μὲν τὸ α' προηγείται ἡ προτροπή, ὅπως ἀποφύγωμεν τὴν μίμησιν τῶν μωρῶν παρθένων («ραθυμίαν ἀπωθεν ἡμῶν βαλώμεθα») καὶ ἔπεται ἡ τοιαύτη ὅπως μιμηθῶμεν τὰς φρονίμους («καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι κλπ.»)· εἰς δὲ τὸ β' ἀντιστρόφως προηγείται ἡ β' («ικανούσθω τὸ κοινωνικόν...») καὶ ἔπεται ἡ α' («ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας»).

(2) Ραθυμία = ἀδιαφορία, ἀφροντισία, ὀκηρία. Ἐνταῦθα, καὶ γενικῶς προκειμένου περὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, νοεῖται ἡ ἀδιαφορία διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν πρόοδον ἐν τῇ ἀρετῇ, ἡ ἀμέλεια ὡς πρὸς τὴν ἐτοιμασίαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ μέλλοντος νὰ ἔλθῃ εἰς ἀγνωστον χρόνον Νυμφίου. Ἡ ραθυμία ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἐγρηγόρσιν. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην εὐρίσκομεν εἰς τὸ γνωστὸν τροπᾶριον «Ἴδου ὁ Νυμφίος», ἐμπνευσμένον καὶ αὐτὸ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων, καὶ δὴ εἰς τὰς φράσεις «καὶ μακάριος ὁ δοῦλος, ὃν εὐρήσει γρηγοροῦντα, ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὐρήσει ραθυμοῦντα».

(3) Ἄπωθεν μετὰ γενικῆς = μακρὰν ἀπὸ τινος.

(4) Φαιδρὸς = λαμπρὸς (ἐκ τοῦ φάω = φωτίζω, λάμπω). Ἡ φράσις «καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι» ὑπενθυμίζει τὰ σχετικὰ χωρία τῆς παραβολῆς· «Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι καὶ ἐκ ὀσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμους εἶπον· δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔλαιου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται» (Ματθ. κε' 7 - 8).

(5) Ἐπεξηγεῖ, ποῖος εἶναι ὁ Νυμφίος τῆς παραβολῆς.

(6) Ἡ ἐπιδὸς τροποποιεῖται ἐλαφρῶς ἐν τῶ τροπαρίῳ τούτῳ· παρειαγεται ἢ μετοχή «βοῶντες», ἥτις συνδέει τὴν ἐπιδὸν μετὰ τοῦ λοιποῦ τροπαρίου καὶ παραλείπεται χάριν τοῦ μέτρου ἢ λ. «Κυρίου», ἥτις ὅμως δὲν παύει νὰ ἐξυπακούηται ὡς προσδιορισμὸς τῆς λ. «ἔργα».

Ἐμνηεία

Ἄς ἀπορρίψωμεν μακρὰν ἀφ' ἡμῶν τὴν πνευματικὴν ἀμέλειαν καὶ ἀδιαφορίαν καὶ ἔχοντες ὄχι ἐσθεσμένας καὶ σκοτεινάς ἀλλ' ἀνημένας καὶ φωτεινάς τὰς λαμπάδας τῶν ψυχῶν μας ἄς συναντήσωμεν τὸν ἀθάνατον Νυμφίον Χριστὸν με ὕμνους πνευματικούς, λέγοντες μεγαλοφώνως· ὅλα τὰ δημιουργήματα (τοῦ Κυρίου) εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον β'

Ἰκανούσθω¹ τὸ κοινωνικόν², ψυχῆς³ ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγελίοις⁴, ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες⁵ καιρὸν ἐμπορίας, ψάλλωμεν⁶ εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Ἐκ τοῦ ἱκανός = ἐπαρκής, ἀρκετός.

(2) Κοινωνικός = ὁ μεταδοτικός. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὁ ποιητὴς ἐξειδικεύει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔλαιου εἰς τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐπὶ τὸ ἔλαιον δηλ. τῆς παραβολῆς ἐννοεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. Ὁ Κύριος διηγούμενος τὴν παραβολὴν δὲν εἶχεν ἐν νῶ ἀποκλειστικῶς τὴν ἐλεημοσύνην ἀλλὰ τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἐν γένει καὶ τὴν ἀδιάλειπτον ἐπαγούρησιν, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει νὰ σθεσθῇ ἡ λαμπὰς τῆς ψυχῆς ἀλλὰ διατηρεῖ ταύτην ἀσβεστον μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου (Βλ. Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σ. 454). Ἄλλ' ἡ ὁμοιότης τῶν λέξεων ἔλαιον - ἔλεος συνετέλεσεν ἀσφαλῶς, ὥστε πολλοὶ τῶν ἐρμηνευτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, νὰ ἐννοήσουν ὑπὸ τὸ ἔλαιον κυρίως τὴν ἐλεημοσύνην, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείουν καὶ τὴν καθόλου ἀρετὴν. «Καθὼς γὰρ τὸ φῶς τοῦ λύχνου καὶ τῶν αἰσθητῶν λαμπάδων μὲ ἄλλο τι δὲν συγκρατεῖται, πάρεξ μὲ τὸ αἰσθητὸν ἔλαιον τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ φῶς τῆς θείας χάριτος μὲ ἄλλο τι δὲν συγκρατεῖται εἰς τὰς νοητὰς λαμπάδας τῶν ψυχῶν μας, πάρεξ μὲ τὰς ἀρετὰς, καὶ ἐξαιρέτως μὲ τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην» καθὼς ἕνα τοιοῦτον ὁμοίωμα φέρει ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Καθάπερ γὰρ τὸ λυχνιαῖον φῶς ἐλαίῳ κατέχεται, καὶ ἀναλωθέντος τούτου, κἀκεῖνο σβέννυται· οὕτω δὴ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, παρόντων μὲν ἡμῖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ ἐλεημοσύνης πολλῆς ἐπιχειομένης τῇ ψυχῇ, μένει καθάπερ ἐλαίῳ κατεχομένη ἢ φλόξ· ταύτης δὲ οὐκ οὕσης, ἄπεισι καὶ ἀναχωρεῖ» (Ἑορτοδ. σ. 304).

(3) Συνδετέον πρὸς τὸ «ἀγγελίοις» ὡς γενικὴ κτητικὴ.

(4) Ταῦτα ἀντιπροσωπεύουσι τὰ βάθη τῶν καρδιῶν (Π. Τρεμπέλα, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 455).

(5) Μὴ θέντες = μὴ θεωροῦντες, μὴ ἐκλαμβάνοντες. Μετοχὴ τροπικὴ.

(6) «Ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας». Φράσις ἐλλειπτικὴ. Ἡ πλήρης θὰ ἦτο· «ὅπως καιρὸν ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας» = μὴ θεωροῦντες τὸν καιρὸν τῆς ἀπονομῆς τῶν ἐπάθλων ὡς καιρὸν ἐργασίας καὶ ἀγορᾶς ἔλαιου. Ἦτοι τὸ μὲν «καιρὸν ἐπάθλων» εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὴν μετοχὴν, τὸ δὲ «καιρὸν ἐμπορίας» κατηγο-

ρούμενον. Ὁ ποιητὴς κάμνει σαφῆ διάκρισιν τῶν καιρῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀνταποδόσεως. «Ἐργασίας μὲν ἐστὶν ὁ παρῶν καιρὸς, ὁ δὲ μέλλον ἀνταποδόσεως» Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. «Μεταμελείας καὶ ἐργασίας καιρὸς οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀποβίωσιν» Θεοφύλακτος (Ἀμφότερα παρὰ Νικοδήμου, Ἐρτοδορ. σ. 304). «Διόπερ ἐνταῦθα τὸ ἔλαιον συναγαγεῖν χρή, ἵνα ἐκεῖ χρήσιμον γένηται, ὅταν ὁ καιρὸς ἡμᾶς καλῆ. Οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καιρὸς τῆς συλλογῆς, ἀλλ' οὗτος» (Χρυσοστόμου, ὁμιλία σθ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

Ἑρμηνεία

Ἄς ἔχωμεν ἀρκετὸν ἔλαιον μεταδοτικότητος καὶ ἐδσπλαγχνίας εἰς τὰ ἀγγεῖα τῶν ψυχῶν μας, ὥστε, μὲ τὸ νὰ μὴ θεωρήσωμεν τὸν καιρὸν τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων ὡς καιρὸν ἐργασίας καὶ ἐξαγορᾶς τοῦ ἔλαιου, γίνωμεν ἄξιοι νὰ ψάλλωμεν ὅλα τὰ ἔργα εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπᾶριον γ'

Τὸ τάλαντον ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε ἰσοδύναμον· χάριν, ἐπικουρίᾳ τοῦ δόντος Χριστοῦ· αὐξήσατε ψάλλοντες· εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Τὸ τροπᾶριον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν τάλαντων, τῆς ὁποίας ὑπὸ μορφὴν προτροπῆς διατυποῖ τὴν κυρίαν ἔννοιαν, ἥτοι τὴν ἀνάγκην τῆς αὐξήσεως τῶν χαρισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐλάβομεν ἀπὸ Θεοῦ. Χρησιμοποιοεῖ δὲ ὁ ποιητὴς ἐνικὸν (τὸ τάλαντον) καὶ οὐχὶ πληθυντικόν, διὰ νὰ δείξη, ὅτι καὶ «ὁ τὸ ἐν τάλαντον εἰληφώς» ὀφείλει νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν ἀξιοποίησίν του. «Τάλαντα γὰρ ἐνταῦθα ἢ ἐκάστου δύναμις, εἴτε ἐν προστασίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν ἄλλῳ ῥῖφ δήποτε πράγματι τοιούτῳ. Μηδεὶς οὖν λεγέτω, ὅτι ἐν τάλαντον ἔχω, καὶ οὐδὲν δύναμαι ποιῆσαι. Δύνασαι γὰρ καὶ δι' ἐνὸς εὐδοκιμῆσαι» (Χρυσοστόμου, Ὁμιλία σθ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(2) Ἴσοδύναμος = ὁ ἴσος κατὰ τὴν δύναμιν. Ὁ Νικόδημος ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς τὸ τροπᾶριον· «Ὅλοι ἐσεῖς ὅπου ἐλάβετε τάλαντον ἀπὸ τὸν Θεόν... μὲ τὴν βοήθειαν καὶ συνεργίαν τοῦ Χριστοῦ ὅπου σᾶς ἔδωκε τὰ τοιαῦτα χαρίσματα, αὐξήσατε αὐτὰ καὶ ποιήσατε ἰσοδύναμον τὴν χάριν· ἥτοι διπλασιάσατε τὰ δοθέντα εἰς ἐσᾶς χαρίσματα» (Ἐρτοδορ. σ. 305). Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐρμηνείαν ἢ σύνταξις τοῦ

τροπαρίου δέον να ἔχη ὡς ἐξῆς: «Ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε τὸ τάλαντον, αὐξήσατε ἰσοδύναμον χάριν», ἦτοι τὸ μὲν «τάλαντον» εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἐδέξασθε», τὸ δὲ «ἰσοδύναμον χάριν» εἰς τὸ «αὐξήσατε». Ἄλλὰ τὸ «ἰσοδύναμον» ὑπενθυμίζει σαφῶς τὸ τῆς παραβολῆς «ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν» (Ματθ. κε' 15) ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διανομὴν τῶν χαρισμάτων καὶ ὄχι εἰς τὴν αὐξήσιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν δούλων. Ἄλλὰ καὶ ἡ λ. «χάρις» ἀρμόζει εἰς τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἠρθότερον εἶναι να συντάξωμεν τὸ τροπαρίον ὡς ἐξῆς: «Ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε ἰσοδύναμον (= ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμίν σας) χάριν, αὐξήσατε τὸ τάλαντον», να ἐναλλάξωμεν δηλ. τὰ ἀντικείμενα συνάπτοντες τὸ μὲν «ἰσοδύναμον χάριν» πρὸς τὸ «ἐδέξασθε», τὸ δὲ «τάλαντον» πρὸς τὸ «αὐξήσατε».

(3) Ἡ σκέψις, ὅτι ἡ αὐξήσις τῶν ταλάντων δὲν γίνεται ἰδίᾳ δυνάμει ἀλλὰ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Χριστοῦ, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ παραβολῇ ἀλλ' ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὴν προσθήκην γενομένην ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

Ἑρμηνεία

«Ὅσοι ἐλάβετε ἀπὸ τὸν Θεὸν χάρισμα ἀνάλογον πρὸς τὴν δυνάμιν σας, μὴ τὸ κρατεῖτε νεκρὸν καὶ ἀνενέργητον, ἀλλὰ αὐξήσατε τὸ τάλαντον μετὰ τὴν βοήθειαν καὶ συνεργίαν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος σᾶς τὸ ἔδωκε, φάλλοντες ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Ῥοδὴ θ'. Ὁ εἰρμὸς

Ἡ τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασα¹, καὶ χαρὰν τῷ κόσμῳ κησασα², σὲ ὑμνοῦμεν, Παναγία Παρθένε.

(1) Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰρμοῦ οἰαδήποτε σχέσις πρὸς τὴν βιβλικὴν θ' ὠδήν. Ἐντελῶς ἐλευθέρως ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν Θεοτόκον, τονίζων κυρίως τὸ ὅτι ἡ Παρθένος ἐχώρησε τὸν ἀχώρητον. Ἴσως ὁ ποιητὴς ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἐπιφανίου «Μεγάλη ὡς ἀληθῶς Μαριὰμ ἡ Ἁγία Παρθένος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἶπομεν ταύτην μεγάλην, χωρήσασαν τὸν ἀχώρητον, ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ χωρεῖν οὐ δύναται, αὐτὸς δὲ ἀχώρητος ὢν, κατ' ἰδίαν εὐδοκίαν ἐχωρήθη βουλόμενος, καὶ οὐ κατ' ἀνάγκην;» (Παρά Νικοδήμῳ, Ἑορτοδρ. σ. 306).

(2) Ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τοῦ τροπαρίου παρατηρεῖ ὁ Νικοδή-

μος, ὅτι «μερικοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ ἀνώνυμος ἐρμηνευτής, ἐνόησαν ὅτι ὁ Εἰρμός οὗτος εἶναι σόλοικος καὶ δὲν εὐοδοῦται κατὰ τὴν τέχνην τῆς Γραμματικῆς· ὅθεν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσουν αὐτὸν οὕτω· Τὴν τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασαν καὶ κῆσασαν, σὲ ὑμνοῦμεν· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια· . . ὁρθὸς οὖν ἐστὶ καὶ ἔντεχνος ὁ εἰρμός, ἐὰν ἀπὸ τῶν κάτω ποιήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ εἴπωμεν οὕτως· Ὡ Παναγία Παρθένε, ἥτις ἐχώρησας ἐν τῇ γαστρὶ σου σωματικῶς τὸν ἀχώρητον ὄντα τοῖς πᾶσι κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ ἐγέννησας κοινὴν χαρὰν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, σὲ ὑμνοῦμεν πᾶσαι αἱ γενεαὶ καὶ μακαρίζομεν» (Ἑορτοδρ. σ. 396). Ἡ παρατήρησις τοῦ Νικοδήμου εἶναι ὀρθή. Οἱ εὐρίσκοντες σόλοικον τὸν εἰρμόν καὶ μετατρέποντες τὰς ὀνομαστικὰς εἰς αἰτιατικὰς, θέλουν νὰ συνδέσουν αὐτὰς πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν «σε». Ἄλλ' ἡ τοιαύτη διόρθωσις καὶ ἀδικαιολόγητος εἶναι καὶ ἄστοχος, διότι φθείρει τὴν ἀκροστιχίδα. Ἐὰν ὅμως συνάψωμεν τὰς μετοχὰς πρὸς τὴν κλητικὴν «Παναγία Παρθένε» ὡς παραθέσεις, αἰρεται ἡ δυσκολία καὶ ἔχομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου ὑποδεικνυμένην σύνταξιν καὶ ἐρμηνείαν.

Ἑρμηνεία

Ὡ Παναγία Παρθένε, ἡ ὁποία ἐχώρησες εἰς τὴν κοιλίαν σου τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀχώρητος εἰς τὸ σύμπαν δλόκληρον, καὶ ἐγέννησες χαρὰν εἰς τὸν κόσμον, σὲ ὑμνοῦμεν.

Τροπάριον α'

Τοῖς μαθηταῖς¹ ὁ ἀγαθός², γρηγορεῖτε³ ἔφησας· ἢ γὰρ ὦρα ἦξει ὁ Κύριος, ἀγνοεῖτε, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ⁴.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐξ ὀλοκλήρου ἀφηγηματικὸν ἐν τῷ ἐρμηνευομένῳ διωδίῳ. Ὅπως καὶ εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς θ' ὠδῆς τοῦ τριωδίου τῆς Μ. Δευτέρας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον ἐπαναλαμβάνει τοὺς λόγους του.

(2) Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐν τροπαρίῳ ἀναφερομένῳ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ μνημονεύεται ἀποκλειστικῶς ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ. «Καθότι τοῦ ἀγαθοῦ αὐθέντου ὅπου δὲν θέλει νὰ κτυπᾷ καὶ νὰ δέρῃ τοὺς δούλους του, τοῦτου εἶναι ἴδιον τὸ νὰ προλέγῃ εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ διαμαρτύρεται ὅτι νὰ ἀγρυπνοῦν καὶ νὰ κάμνουν τοῦτο καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ πάθουν τάδε καὶ τάδε κακὰ· σχεδὸν

γάρ με τούτο ὅπου προλέγει εἰς τοὺς μαθητάς του ὁ Κύριος, καὶ τοὺς φοβερίζει τὰς παιδείας καὶ κολάσεις ὅπου μέλλουν νὰ λάβουν οἱ νυστάξαντες καὶ ἀμελήσαντες, καὶ γίνεται εἰς αὐτοὺς φοβερὸς δείχνει τὴν ἀγαθότητά του· καθότι διὰ νὰ μὴ θέλῃ νὰ δαρθοῦν οἱ δοῦλοι καὶ μαθηταὶ του, διὰ τούτο ἐπρόλαβε καὶ τοὺς ἐφοβέρισεν, ἵνα ἐκεῖνοι φοβοῦμενοι, μὴ πάθουν ἐπὶ τῶν ἔργων τὰς προρρηθείσας παιδείας, ἀλλὰ μείνουν ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε τιμωρίαν καὶ θάσανον» (Ἐορτοδρ. σ. 307). Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἀγαθοῦ ἔχει ληφθῆ ἐκ τῆς συνομιλίας τοῦ Κυρίου μετὰ τοῦ πλουσίου νεανίσκου· «οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰμὴ εἶς ὁ Θεός» (Ματθ. ιθ' 17).

(3) Τὸ τροπάριον τοῦτο συνδέεται στενότερα μὲ τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐξήνεγκεν ὁ Κύριος μετὰ τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων· «Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ἣ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Πιθανὸν ὅμως νὰ εἶχεν ὁ ποιητὴς ἐν νῶ καὶ τοὺς ἄλλους λόγους τοῦ Κυρίου· «ἦξει ὁ Κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ καὶ ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ γινώσκει» (Ματθ. κδ' 50).

(4) Ἡ τελευταία φράσις τοῦ τροπαρίου δὲν προέρχεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων ἀλλ' ἐξ ἄλλης διδασκαλίας τοῦ Κυρίου σχετιζομένης πάντως πρὸς τὴν μέλλουσαν κρίσιν· «Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ τότε ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ» (Ματθ. ιστ' 27). Σχετικὸν ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ τοῦ Παύλου «ὅς ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ρωμ. β' 6). Οὕτως ἢ εἰκὼν τῆς μελλούσης αἰφνιδίου ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου συμπληροῦται καὶ διὰ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ὅστις θὰ εἶναι ἡ ἀνταπόδοσις καὶ ἡ ἀμοιβὴ ἐκάστου κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ἑρμηνεία

Σύ, Κύριε, ὁ μόνος ἀγαθὸς Θεός, εἶπες εἰς τοὺς μαθητάς σου νὰ εἰσθε πάντοτε ἔξυπνοι καὶ ἔτοιμοι, διότι δὲν γνωρίζετε, ποίαν ὥραν θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, διὰ νὰ ἀνταποδώσῃ εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον κατὰ τὰ ἔργα του.

Τροπάριον β'

Ἐν τῇ δευτέρᾳ σου φρικτῇ παρουσίᾳ¹ Δέσποτα, δεξιῶς προβάτοις με σύνταξον, τῶν πταισμάτων παριδῶν μου τὰ πλήθη².

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τῆς θ' ὠδῆς καὶ τοῦ ὄλου κα-

νόμος ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως, τὴν ὁποίαν μετὰ τὰς παραβολὰς τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων περιέγραψεν ὁ Κύριος (Ματθ. κε' 31 - 46). Ἡ σμικρότης τοῦ τροπαρίου δὲν ἐπέτρεψεν ἀναφορὰν εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς εὐαγγελικῆς διηγῆσεως καὶ διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς περιορίσθη εἰς ἓν καὶ μόνον, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Κυρίου τοποθέτησιν τῶν δικαίων· «καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ» (κε' 33). Ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἀφορμώμενος διατυποῖ ἱκεσίαν ὅπως ἀξιωθῆ τῆς μερίδος τῶν προβάτων, διὰ τῆς ἱκεσίας δὲ ταύτης κατακλείεται λίαν ἐπιτυχῶς τὸ ὄλον ποίημα.

(2) Ἡ μετὰ τῶν προβάτων συναριθμησις, ἤτοι ἡ δικαίωσις, μόνον διὰ τῆς εὐσπλαγγνίας τοῦ Θεοῦ, παραβλέποντος καὶ συγχωροῦντος τὰ σφάλματά μας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ. «Πῶς δὲ καὶ με ποῖον τρόπον θέλεις με συναριθμήσει; Ὅχι μὲ ἄλλον βέβαια, πάρεξ μὲ τὸ νὰ παραβλέψῃς τὰ πλήθη τῶν ἁμαρτιῶν μου· διότι ἐὰν αὐτὰ παρατηρήσῃς καὶ πάρῃς λογαριασμὸν διὰ ὅλα, ποῖος θέλει σωθῆ; Βέβαια οὐδεὶς κατὰ τὸν Προφητάνακτα λέγοντα· Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε Κύριε, τίς ὑποστήσεται; ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἴλασμός ἐστιν» (Ἑορτοδρ. σ. 308).

Ἑρμηνεία

Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν σου, Κύριε, ἡ ὁποία θὰ προκαλέσῃ φρίκην καὶ τρόμον εἰς ὄλους, σὲ ἱκετεύω, συναριθμήσέ με μὲ τὰ πρόβατα, τὰ ὁποία θὰ τοποθετήσῃς εἰς τὰ δεξιὰ σου, παραβλέπων καὶ συγχωρῶν τὰ πλήθη τῶν πταισμάτων μου.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΤΕΤΑΡΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ τριωδίου τῆς Μ. Τετάρτης ἀποτελεῖ τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τμήμα τοῦ λαμβικοῦ στίχου τοῦ ἀποτελοῦντος κοινήν ἀκροστιχίδα τῶν κανόνων τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Μ. Ἑβδομάδος («Τῆ Δευτέρα, Τρίτη τε, Τετράδι ψαλῶ»), ὡς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὸν κανόνα τῆς Μ. Δευτέρας ἐσημειώσαμεν. Τὸ τριώδιον περιλαμβάνει γ' ὠδὴν, στιχολογουμένην κατὰ τὸ Τυπικὸν ἐκάστην Τετάρτην τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἡ' καὶ θ' στιχολογουμένας καθ' ἐκάστην. Καὶ ἡ μὲν γ' ὠδὴ σύγκειται ἐκ τοῦ εἰρμοῦ καὶ δύο τροπαρίων, ἐκάστη δὲ τῶν δύο ἄλλων ἐκ τοῦ εἰρμοῦ καὶ τριῶν τροπαρίων. Συνολικῶς λοιπὸν τὸ τριώδιον τοῦτο ἔχει περισσότερα τροπάρια ἑνὸς ἐκάστου τῶν προηγουμένων (11 ἔναντι 9 τοῦ τῆς Μ. Δευτέρας καὶ 7 τοῦ τῆς Μ. Τρίτης).

Ὡς βάσις δὲ τοῦ τριωδίου ὑπόκειται ἡ περικοπὴ Ματθ. κατ' 3 - 16 ἐξιστοροῦσα τρία γεγονότα· α) τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου περὶ θανατώσεως τοῦ Κυρίου (στίχ. 3 - 5)· β) τὴν διὰ μύρου ἀλειψιν τοῦ Κυρίου ὑπὸ τινος γυναικὸς (στίχ. 6 - 13)· καὶ γ) τὴν περὶ προδοσίας τοῦ Κυρίου συμφωνίαν τοῦ Ἰούδα μετὰ τῶν ἀρχιερέων (στίχ. 14 - 16). Τὸ ἰσάριθμον τῶν γεγονότων πρὸς τὰς ὠδὰς τοῦ κανόνος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ποιητὴν ν' ἀφιερῶσιν τὰ τροπάρια ἐκάστης ὠδῆς (ἐκτὸς τῶν εἰρμῶν) εἰς ἓν γεγονός. Οὕτως ἡ γ' ὠδὴ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ, ἡ ἡ' περὶ τῆς διὰ μύρου ἀλείψεως καὶ ἡ θ' περὶ τῆς προδοσίας.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ὕμνων τῆς ἡμέρας ἐλάχιστοι μὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἰούδαν (τὸ κάθισμα τῆς β' στιχολογίας, τὸ γ' καὶ δ' στιχηρὸν τῶν αἰνῶν καὶ τὸ β' τῶν ἀποστίχων), ἔν τισι δὲ αὐτῶν γίνεται σύγ-

κρισις τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἰούδα πρὸς τὴν τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω γυναικός· οἱ πλείστοι δέ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ γνωστότατον τροπάριον τῆς Κασσιανῆς, ἀναφέρονται εἰς τὴν γυναῖκα ταύτην, τὴν ὁποίαν ρητῶς χαρακτηρίζουν ὡς «πόρνην» καὶ «ἀμαρτωλόν». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κοσμᾶς ἐν τοῖς τροπαρίοις τῆς ἡ' ὠδῆς χαρακτηρίζει τὴν γυναῖκα ταύτην ὡς «ἀμαρτίαις ὑπεύθυνον», «ἐκπλυθεῖσαν διὰ τῆς ἔξαγορεύσεως», τὰς δὲ παλάμας αὐτῆς ὡς «κεχραμένας». Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σημειοῦμεν ὀλίγα τινά, διότι ἡ πλήρης διερεύνησις τοῦ θέματος ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας ἐργασίας.

Περιπτώσεις ἀλείψεως τοῦ Κυρίου διὰ μύρου ὑπὸ γυναικῶν ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν (Ματθ. κατ' 6 - 13. Μάρκ. ιδ' 3 - 9. Λουκᾶ ζ' 36 - 50. Ἰωάνν. ιβ' 1 - 8) παρουσιάζουσαι καὶ ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς πρὸς ἀλλήλας. Πρὸς συμβιβασιμὸν τῶν διηγήσεων τούτων προετάθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων διάφοροι λύσεις. Οὕτω κατὰ τινὰς πρόκειται περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γυναικός εἰς πάσας τὰς διηγήσεις· κατ' ἄλλους πρόκειται περὶ δύο γυναικῶν, τῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ ταυτιζομένης εἴτε πρὸς τὴν παρὰ Λουκᾶ εἴτε πρὸς τὴν παρ' Ἰωάννη κατ' ἄλλους τέλος πρόκειται περὶ τριῶν γυναικῶν, τῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ διηγήσεως θεωρουμένης ὡς τρίτης περιπτώσεως¹. Προσεκτικὴ συγκριτικὴ μελέτη τῶν τεσσάρων διηγήσεων ὀδηγεῖ εἰς τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

α) Ὅτι αἱ διηγήσεις τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου ἀναφέρονται εἰς δύο τελείως διάφορα ἐπεισόδια, ἔξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον συνέβη πολὺ πρὸ τοῦ Πάθους εἰς πόλιν μὴ κατονομαζομένην μὲ πρωταγωνίστριαν γυναῖκα ἀμαρτωλόν, τὸ δὲ δεύτερον ἐν Βηθανίᾳ «πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα» (τοῦ τελευταίου Πάσχα τῆς ἐπιγείου ζωῆς τοῦ Κυρίου) μὲ πρωταγωνίστριαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Λαζάρου Μαρίαν.

β) Ὅτι αἱ διηγήσεις τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Μάρκου ἀναφέρονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐπεισόδιον συμβάν ἐν Βηθανίᾳ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους μὲ πρωταγωνίστριαν γυναῖκα μὴ κατονομαζομένην μὲν ἀλλὰ καὶ μὴ χαρακτηριζομένην ὡς ἀμαρτωλόν.

γ) Ὅτι τὸ παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ ἐπεισόδιον δὲν ἀποτελεῖ τρίτην περιπτώσιν ἀλλὰ δέον νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸ παρ' Ἰωάννη καὶ

¹ Τὴν τελευταίαν ταύτην λύσιν ὑποστηρίζει καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὁ Χ. Ἐνισλειδης (Ἡ Μ. Τετάρτη, Ἀθῆναι 1957, σ. 28 - 54), ἀλλ' ἡ ἐπιχειρηματολογία του στηρίζεται ἐν πολλοῖς εἰς ὑποθέσεις καὶ συνδυασμοὺς ἀναποδείκτους.

οὐχὶ πρὸς τὸ παρὰ Λουκᾶ. Ἐπομένως ἡ ὀλίγον πρὸ τοῦ Πάθους ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρω γυνή εἶναι ἡ ἀδελφή τοῦ Λαζάρου Μαρία, ἐνῶ ἡ ἁμαρτωλὸς γυνή ἔπραξε τοῦτο πολὺ πρὸ τοῦ Πάθους².

Ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ ὅμως γίνεται σύγχυσις τις τῶν ἐπεισοδίων τούτων. Οὕτω γίνεται συνεχῶς λόγος περὶ ἁμαρτωλοῦ γυναικός, ἐνῶ τὸ ἐπεισόδιον τοποθετεῖται εἰς τὰς ἀμέσως πρὸ τοῦ Πάθους ἡμέρας³. Εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην συνετέλεσεν ἴσως, ἐκτὸς τῆς ποιητικῆς ἀδείας, καὶ ἡ ἀντιφατικότης τῶν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων δοθεισῶν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο λύσεων ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῆς συνδέσεως ταύτης ἐξυπηρετουμένη σκοπιμότης. Τοὺς ἐκκλησιαστικούς ποιητὰς δηλ. δὲν ἐνδιαφέρει τόσον ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια, ὅσον ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ψυχικὴ ὠφέλεια τῶν ἀκροατῶν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἡ μετάνοια τῆς πόρνης, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὴν πόρῳσιν τοῦ Ἰούδα, παρουσιάζετο λίαν πρόσφορος, διὸ καὶ ἐγένετο εὐρεῖα χρῆσις αὐτῆς ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ᾠδὴ γ'. Ὁ εἰρμός¹

Τῆς πίστεως² ἐν πέτρᾳ³ με στερεώσας, ἐπλάτυνας⁴ τὸ στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου· εὐφράνθη⁵ γὰρ⁶ τὸ πνεῦμά μου ἐν τῷ ψάλλειν· οὐκ ἔστιν ἄγιος, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος πλὴν σου Κύριε.

(1) Ἡ γ' ᾠδή, ὡς γνωστόν, ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὴν εὐχαριστήριον ᾠδὴν τῆς Ἄννης, τῆς μητρὸς τοῦ Σαμουήλ, διὰ τὴν λύσιν τῆς στειρώσεως αὐτῆς (Α' Βασ. β' 1 - 10). Εἰς τοὺς εἰρμούς τῆς γ' ᾠδῆς δὲν παρατηρεῖται ὅ,τι συμβαίνει εἰς τοὺς εἰρμούς τῆς α', τῆς στ', τῆς ζ' καὶ τῆς η' ᾠδῆς, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ ποιηταὶ ἐπεκτείνονται εἰς τὸ ὄλον

² Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σ. 469. Εἰς τὸ κατὰ Μάρκον, σ. 259. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σ. 435. Καὶ Θεοφ. Σπυροπούλου, Ὁ βίος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἀθήναι 1933, σ. 359, σημ. 2.

³ Παρομοίαν σύμφυρσιν γεγονότων ἔχομεν καὶ εἰς τὸ δοξαστικὸν τῶν αἰώνων τῆς Κυριακῆς τῶν Βαίων, ἔνθα γίνεται συνδυασμὸς τῆς ἐν Βηθανίᾳ ἐπισκέψεως τοῦ Κυρίου «πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα» (Ἰωάνν. ιβ' 1 κ.ε.) καὶ τῆς ἀποστολῆς δύο μαθητῶν πρὸς ἐτοιμασίαν τοῦ μυστικοῦ δείπνου, ἧτις ἐγένετο μὲν ἐκ Βηθανίας οὐχὶ ὅμως ἑξ ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα (Ματθ. κατ' 17 - 19, Μάρκ. ιδ' 12 - 16, Λουκᾶ κβ' 7 - 13),

ἐπεισόδιον τὸ σχετιζόμενον μὲ τὴν ὠδὴν (Βλ. σημειώσεις εἰς τοὺς εἰρμῶν τῆς α' καὶ η' ὠδῆς τοῦ τριωδίου τῆς Μ. Δευτέρας). Οἱ εἰρμῶν τῆς γ' ὠδῆς παρουσιάζονται περισσότερο συνδεδεμένοι πρὸς τὴν βιβλικὴν ὠδὴν. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν χρησιμοποιοῦν αὐτουσίους ἢ ἐλαφρῶς παρηλλαγμένους στίχους τῆς ὠδῆς, ἄλλοι δὲ ἐξ ἀφορμῆς λέξεων ἢ ἐννοιῶν τῆς ὠδῆς - ἰδίᾳ τῆς λ. ἐστερεώθη - προσλαμβάνουν μορφήν δεήσεως ἢ εὐχαριστίας ἢ ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας. Ὁ παρῶν εἰρμῶν συνδυάζει τὴν στενὴν σύνδεσιν πρὸς τὸ βιβλικὸν κείμενον μετὰ τινος ἀλληγορίας. Συγκεκριμένως ὁ εἰρμῶν συνδέεται πρὸς τοὺς δύο πρώτους στίχους τῆς ὠδῆς: «Ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου, ἐπλατύθη ἐπ' ἐχθρούς μου τὸ στόμα μου, εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς Κύριος καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σου» (Α' Βασ. β' 1 - 2). Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι οἱ συνηθέστερον χρησιμοποιούμενοι εἰς τοὺς εἰρμῶν τῆς γ' ὠδῆς.

(2) Μόνον ἐνταῦθα καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τὸν αὐτὸν εἰρμῶν καὶ τὴν αὐτὴν ἀκροστιχίδα πεποιημένοις προεορτίοις τριωδίοις τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων ὁ εἰρμῶν οὗτος ἄρχεται οὕτως. Ὅπου δῆποτε ἀλλοῦ τῶν ἐντύπων λειτουργικῶν βιβλίων ἀπαντᾷ ὁλόγραφος ἢ σημειοῦται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἄρχεται ἀντιστρόφως «Ἐν πέτρα με τῆς πίστεως στερεώσας». Ποία ἄραγε εἶναι ἡ ἀρχικὴ γραφή; Πάντες οἱ λοιποὶ κανόνες, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ ὁ εἰρμῶν, εἶναι ποιητῶν μεταγενεστέρων τοῦ Κοσμᾶ· εἰς ὅλους ὁμως (πλὴν τῶν μνημονευθέντων τριωδίων) ἢ δὲν ὑπάρχει ἀκροστιχὴς ἢ δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς αὐτὴν οἱ εἰρμῶν. Δὲν δικαιολογεῖται λοιπὸν μεταβολὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ εἰρμῶν ἀπὸ «τῆς πίστεως ἐν πέτρα με» εἰς «ἐν πέτρα με τῆς πίστεως». Τοῦτο ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀρχικὴ γραφή εἶναι «ἐν πέτρα με τῆς πίστεως» καὶ ὅτι ὁ εἰρμῶν εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Κοσμᾶ, ὁ ὁποῖος μετέλλαξε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ χάριν τῆς ἀκροστιχίδος. Ἐκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι εἶναι μὲν ποίημα τοῦ Κοσμᾶ ὁ εἰρμῶν καὶ ἡ ἀρχικὴ του ἀρχὴ εἶναι «τῆς πίστεως ἐν πέτρα με», ἡ δὲ μεταβολὴ ἐπῆλθε μεταγενεστέρως, εἴτε τυχαίως, συντελουμένης ἴσως καὶ τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ ὁμοτονίας τῶν φράσεων «τῆς πίστεως» καὶ «ἐν πέτρα με», εἴτε διὰ τὴν ἐνταχθῆ ὁ εἰρμῶν εἰς τὴν ἀκροστιχίδα κανόνος τινὸς ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς σήμερον, ἔκτοτε δὲ ἐπεκράτησεν ἡ γραφὴ αὕτη εἰς ὅλους τοὺς κανόνους πλὴν τῶν τριῶν τριωδίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀκροστιχὴς ἐπέβαλλε τὴν διατήρησιν τῆς ἀρχικῆς γραφῆς.

(3) Ἡ λ. πέτρα ὑπενθυμίζει τὸν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὁμολογίας τοῦ

Πέτρου ἔπαινον τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτόν· «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτη τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν» (Ματθ. ιστ' 18), ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίας παραβολὴν «ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν» (Ματθ. ζ' 24).

(4) «Τῆς μὲν Ἄννης ἐκείνης ἡ καρδία ἐστερεώθη ἐν Κυρίῳ, ἐπειδὴ ἦτον χαύνη καὶ διαλελυμένη ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἀτεκνίας... τὴν δὲ ἰδικὴν μου καρδίαν ταραττομένην ἀπὸ λογισμοὺς ἀπιστίας σὺ, Κύριε, ἐστερέωσας ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς ἰδικῆς σου πίστεως καὶ ὁμολογίας. Καὶ ἡ μὲν Ἄννα ἐπλάτυνε τὸ στόμα της· ἦτοι ἐλευθέρως ἐλάλει εἰς τοὺς ἐχθρούς της· ἦτοι τὴν Φενάναν καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς ἐκείνης... τὸ δὲ ἰδικόν μου στόμα ἐπλάτυνας, Κύριε, ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου Δαιμόνων, οἵτινες μὲ ἐπιβουλεύονται πάντοτε. Ἡ μὲν Ἄννα εὐφράνθη ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένῳ εἰς αὐτὴν σωτηρίῳ, ἦγουν διότι ἐσώθη καὶ ἐλευθερώθη ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἀτεκνίας, γεννήσασα τὸν Προφήτην Σαμουὴλ· ἐμοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα (ἦτοι ἡ ψυχὴ) εὐφράνθη, διότι ψάλλω εἰς ἐσὲ καὶ λέγω...» (Νικοδήμου, Ἐορτοδρόμιον σ. 310).

(5) Εἰς τὴν βιβλικὴν ὁδὴν παρατίθενται ἀσυνδέτως τέσσαρα ῥήματα· ἐστερεώθη, ὑψώθη, ἐπλατύνθη, εὐφράνθη. Ὁ Κοσμάς, ἀφοῦ συνέστειλε τὰς τέσσαρας προτάσεις εἰς τρεῖς διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου», ἐχρησιμοποίησε σύνταξιν καθ' ὑπόταξιν διατηρήσας ὡς κύριον ῥῆμα τὸ «ἐπλάτυνας» καὶ μετατρέψας τὸ μὲν «ἐστερεώθη» εἰς μετοχὴν τροπικὴν ἢ χρονικὴν, τὸ δὲ «εὐφράνθη» εἰς αἰτιολογικὴν πρότασιν.

(6) Ὁ Νικόδημος ἐκλαμβάνει τὴν πρότασιν ταύτην ὡς αἰτιολογοῦσαν τὸ «ἐπλάτυνας τὸ στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς μου». «Ἐπιτὼν δὲ πρότερον ὁ Μελωδός, ὅτι ἐπλατύνθη τὸ στόμα του, ἀκολούθως φέρει καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποῖαν ἐπλατύνθη, ἦγουν διότι εὐφράνθη πρότερον ἡ ψυχὴ του εἰς τὸ νὰ ψάλλῃ καὶ νὰ δοξολογῇ τὸν Θεόν» (Ἐορτοδρ. σ. 310). Μᾶλλον ὅμως δέον νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς δικαιολογοῦσαν καὶ στηριζοῦσαν τὴν διακήρυξιν τοῦ ποιητοῦ, ὅτι ὁ Κύριος ἐστερέωσεν αὐτόν καὶ ἐπλάτυνε τὸ στόμα του. Ἀπόδειξις δηλ. τούτου εἶναι τὸ ὅτι ὁ ποιητὴς μετ' εὐφροσύνης ψάλλει καὶ ὕμνεῖ τὸν Θεόν. Προσηγήθη ὁ στηριγμὸς καὶ ὁ πλατυσμὸς καὶ ἔπεται ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ ψαλμωδία ἐκ μέρους τοῦ στηριχθέντος.

(7) Καὶ ἐν τῇ ἐπιλόγῳ παρατηρεῖται σύμπτυξις τις. Τὰ τρία κῶλα τῆς βιβλικῆς ὁδῆς συμπτύσσονται εἰς δύο. Ἡ ἐπιλόγος χρησιμοποιεῖται ἐλαφρῶς τροποποιημένη καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια τῆς ὁδῆς.

Ἑρμηνεία

Ἐποῦ μὲ ἑσπερέωσες, Κύριε, ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν τῆς πίστεως, ἦνοιξες πλατὺ τὸ στόμα μου, ὥστε νὰ ὀμιλῶ ἐλευθέρως καὶ μὲ παρηγοσίαν πρὸς τοὺς ἐχθρούς μου· συνέπεια δὲ τούτου εἶναι τὸ ὅτι μετὰ ψυχικῆς εὐφροσύνης ψάλλω καὶ διακηρύττω· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ὡσάν τὸν Θεόν μας, οὔτε ὑπάρχει ἄλλος πράγματι δίκαιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον α'

Ἐν κενοῖς^α τὸ συνέδριον^β τῶν ἀνόμων^γ καὶ γνώμη συναθροίζεται κακοτρόπως^δ, κατάκριτον τὸν ρύστην σε ἀποφῆναι^ε, Χριστέ, ᾧ ψάλλομεν^ς σὺ εἶ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν Ἄγιος πλὴν σου Κύριε.

(1) Τὸ τροπάριον ἀναφέρεται εἰς τὴν συνεδρίασιν τοῦ συνεδρίου τὴν ἀναφερομένην ἐν Ματθ. κατ' 2· «Τότε συνήχθησαν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰησοῦν δόλω κρατήσωσι καὶ ἀποκτείνωσι». Ἡ συνεδρίασις αὕτη, γενομένη πιθανώτατα τὴν ἑσπέραν τῆς Τρίτης, διακρίνεται τῆς μνημονευομένης παρ' Ἰωάνν. ια' 48 κ.ε., ἥτις ἐγένετο μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἤδη ἀπεφασίσθη ἡ ἐξόντωσις τοῦ Ἰησοῦ ἤδη συζητεῖται ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης (Βλ. Θεοφ. Σπυροπούλου, μνημ. ἔργ. σ. 349 - 50 καὶ 405).

(2) Οἱ ἐντεταλμένοι διὰ τὴν τήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ἐμφανίζονται παρανομοῦντες! Ποίαν δικαιοσύνην δύναται ν' ἀναμένη τις ἐκ μέρους τοιοῦτων κριτῶν, οἱ ὅποιοι, πρὶν ἢ δικάσουν, ἔχουν ἤδη ἐκδώσει τὴν ἀπόφασιν; (Βλ. Ἰωάν. ζ' 51).

(3) Διὰ δύο προσδιορισμῶν ἐπεξηγοῦνται αἱ διαθέσεις καὶ αἱ προθέσεις τοῦ συνεδρίου· α) «ἐν κενοῖς» = «χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν εὐλογον ἀφορμὴν» (Νικοδήμου, Ἑορτοδογ. σ. 311), χωρὶς δηλ. νὰ ὑπάρχη πραγματικὴ κατηγορία κατὰ τοῦ Κυρίου· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι τὸ ὅτι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν δίκην του ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρατεύσουν ψευδομάρτυρας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταδίκην του (Ματθ. κατ' 59).- β) «γνώμη κακοτρόπως» = μὲ διαθέσιν μοχθηρὰν καὶ διεστραμμένην. Κακότροπος = ὁ κακὸς τοὺς τρόπους, μοχθηρὸς, διεστραμμένος, δύστροπος. «ὦ! καὶ τί ἄλλο πρᾶγμα ἤθελε γένη

ἀπὸ τὸ συνέδριον τοῦτο κενοσπουδέστερον; ἢ τί ἄλλο τῆς γνώμης ταύτης τῶν ἀνόμων κακοτροπώτερον; Βέβαια οὐδὲν» (Νικοδ., Ἑορτοδ. σ. 311).

(4) Διὰ τῆς φράσεως «κατάκριτον τὸν ρύστην σε ἀποφῆναι» δηλοῦται ὁ σκοπὸς τῶν ἐνεργειῶν τοῦ συνεδρίου· νὰ ἀποδείξῃ ὡπωσδήποτε ἔνοχον καὶ ἄξιον καταδίκης τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ἦλθε, διὰ νὰ λυτρώσῃ «ἡμᾶς ἀπὸ τὴν παλαιὰν κατάκρισιν καὶ κατάραν, τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ» (Ἑορτοδρ. σ. 311). Ἡ ἀπόφασις εἶναι εἰλημμένη· τὰ μέσα δὲν ἐνδιαφέρουν.

(5) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνόμους, οἱ ὁποῖοι ἐπιζητοῦν τὴν καταδίκην σου, «ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς ψάλλομεν ὡς εἰς Θεὸν ἀληθινόν. Τί δὲ ψάλλομεν; Σὺ εἶ Θεὸς ἡμῶν...» (Ἑορτοδρ. σ. 311). Ἡ ἐπρόδοξ ἔτι περισσότερον συνεπτυγμένη ἐπαναλαμβάνεται εἰς ἀμφοτέρω τὰ τροπάρια.

Ἑρμηνεία

Τὸ συνέδριον τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὁποῖον ἀπαρτίζεται ἐξ ἀνόμων, συναθροίζεται μὲ διάθεσιν μοχθηρὰν καὶ διεστραμμένην, χωρὶς νὰ ἔχῃ πραγματικὴν καὶ εὐλογον ἀφορμὴν, μὲ σκοπὸν νὰ ἀποδείξῃ ἔνοχον καὶ ἄξιον καταδίκης σὲ τὸν Λυτρωτὴν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς ψάλλομεν· Σὺ εἶσαι Θεὸς μας καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ἐκτὸς σου, Κύριε.

Τροπᾶριον β'

Τὸ δεινὸν βουλευτήριον¹ τῶν ἀνόμων, σκέπτεται, θεομάχον² ψυχῆς³ ὑπάρχον, ὡς δύσχωρητον⁴ τὸν δίκαιον ἀποκτεῖναι,⁵ Χριστόν, ᾧ ψάλλομεν σὺ εἶ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν Ἄγιος πλὴν σου Κύριε.

(1) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπᾶριον περιέγραψεν ὁ ποιητὴς τὴν σύναξιν τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς («κατάκριτον τὸν ρύστην σε ἀποφῆναι»). Εἰς τὸ παρὸν περιγράφει τὰς συζητήσεις, διὸ καὶ ὀνομάζει πλέον τὸ συνέδριον «βουλευτήριον». Τὸ α' τροπᾶριον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ρῆμα «συνήχθησαν» τοῦ ἀγιογραφικοῦ χωρίου· τὸ β' εἰς τὸ «συνεβουλεύσαντο».

(2) Τὸ ἐπίθετον εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῶν βραδύτερον λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Γαμαλιὴλ λόγων προκειμένου περὶ τῆς διώξεως τῶν Ἀποστόλων· «μήποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε» (Πράξ. ε' 39). Θεομάχος = ὁ μαχόμενος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν

ὠμίλησεν ὁ Γαμαλιήλ, οἱ Ἰουδαῖοι διώκοντες τοὺς Ἀποστόλους ἐγίνοντο ἐμμέσως θεομάχοι, εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ἀποφασίζοντες τὴν θανάτωσιν τοῦ Κυρίου ἐμάχοντο ἀμέσως κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ.

(3) Ἐπειδὴ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ μεμονωμένου ἀτόμου ἀλλὰ περὶ πολυπροσώπου ὁργάνου, ὡς ψυχὴν δέον νὰ ἐννοήσωμεν τὸ φρόνημα καὶ τὴν διάθεσιν, ὑπὸ τῶν ὁποίων τοῦτο διακατέχεται.

(4) Δύσχηρητος = δύσκολος πρὸς χρῆσιν, δυσκολομεταχειρίστος, ἀντίθ. τοῦ «εὐχρηστος». Εἰς δύο χωρία τῆς Π.Α. χαρακτηρίζεται ὁ δίκαιος ὡς «δύσχηρητος» ἐκ μέρους τῶν ἁμαρτωλῶν· «Λήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχηρητος ἡμῖν ἐστιν» (Ἡσ. γ' 9). «Ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχηρητός ἡμῖν ἐστι καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν καὶ ὄνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδείας... ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρὺς ἐστὶν ἡμῖν καὶ βλέπόμενος... Θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτὸν» (Σοφ. Σολ. β' 10 - 12). Ἀμφότερα τὰ χωρία ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητής. Ἰδίᾳ ὅμως τὸ β', ἐν ᾧ περιγράφονται ἐν ἐκτάσει αἱ φονικαὶ διαθέσεις τῶν ἁμαρτωλῶν κατὰ τοῦ δικαίου ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους διακατέχονται ὑπὸ τοιούτων διαθέσεων, προσαρμόζεται ἄριστα ἐπὶ τῶν διαθέσεων τοῦ συνεδρίου ἐναντι τοῦ Κυρίου. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ δύσχηρητος ὁ Νικόδημος παρατηρεῖ· «Δύσχηρητος δὲ ὀνομάζεται ὁ μάντις ἀπὸ τὸ χρᾶν· ἦτοι ἀπὸ τὸ μαντεύεσθαι. Συναθίζουσι γὰρ νὰ λέγουσι μερικοὶ οὕτω· ὄσαις φοραῖς ἀπάντησα εἰς τὸν δρόμον τὸν δεῖνα ἀνθρώπων, ἐκβῆκεν εἰς κακὸν μου τὸ συναπάντημά του· ὅθεν μισοῦν ἐκεῖνον τὸν ἀνθρώπων, ὡς κακὸν οἰωνὸν καὶ συναπάντημα ἔχοντα. Τοιοῦτος δὲ δύσχηρητος ἐφαίνετο εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Κύριος ὡς κακομάντις καὶ ὡς κακοὺς χρησμούς καὶ προρρήσεις περὶ αὐτῶν λέγων» (Ἐορτοδρ. σ. 312). Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία εἶναι εὐφυνῆς μὲν ἀλλὰ μᾶλλον ἐξεζητημένη. Ἀπλούστερον καὶ φυσικώτερον εἶναι νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ δύσχηρητος = δύσκολος πρὸς χρῆσιν. Ὁ δίκαιος εἶναι δυσκολομεταχειρίστος εἰς τοὺς κακοὺς, διότι δὲν γίνεται ὄργανόν των ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ διὰ τῶν λόγων του ἐλέγχει τὰς παρανομίας των καὶ διὰ τοῦ βίου του ἐμφανίζει ἔμπρακτον τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποδεικνύει τὰ ἰδικὰ των ἔργα σκοτεινὰ καὶ ἄνομα.

(5) Εἰς τὸ α' τροπᾶριον ὁ ποιητὴς ἐχρησιμοποίησε τὸ ἀπαρέμφ. «ἀποφῆναι». Ἐνταῦθα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν χρησιμοποιεῖ τὸ «ἀποκτεῖναι». Τὰ δύο τροπάρια παρουσιάζουν κλιμακωτῶς τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου· εἰς τὸ α' οἱ σύεδροι ἀποφασίζουσι νὰ ἀποδείξουν ἔνοχον τὸν Κύριον· εἰς τὸ β' ἀποφασίζουσι νὰ τὸν θανατώσουν.

Ἐρμηνεία

Τὸ φοβερὸν βουλευτήριον τῶν ἀνόμων, ἐπειδὴ ἔχει κυριευθῆ ἔξ ὀλοκλήρου ἀπὸ φρόνημα καὶ διάθεσιν θεομάχον, σκέπτεται νὰ φονεύσῃ ὡς δυσκολομεταχειρίστον καὶ ἐναντιούμενον εἰς τὰς παρανομίας του τὸν δίκαιον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ αὐτὸς ὁ Χριστός, εἰς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς ψάλλομεν· σὺ εἶσαι Θεός μας καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε.

Ῥῆθ' ἡ'. Ὁ εἰρμός'

*Ῥῆμα τυράννου*² ἐπεὶ ὑπερίσχυσεν,³ ἑπταπλασίως⁴ κάμινος ἑξεκασθὴ ποτέ, ἐν ἧ Παῖδες οὐκ ἐφλέχθησαν,⁵ βασιλέως πατήσαντες⁶ δόγμα, ἄλλ' ἐβόων πάντα⁸ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Καὶ ὁ παρὼν εἰρμός, ὅπως καὶ οἱ ἀντίστοιχοι τῆς Μ. Δευτέρας καὶ Μ. Τρίτης ἀναφέρεται οὐχὶ τόσο ἐπὶ τὴν ὠδὴν τῶν τριῶν Παίδων, ὅσον ἐπὶ τὴν ὅλην βιβλικὴν διήγησιν (Δανιὴλ κεφ. γ'), ἐκ τῆς ὁποίας πλούσια εἶναι αἱ ἐν αὐτῷ παραθέσεις, ὡς θέλει σημειωθῆ ἐν συνεχείᾳ.

(2) Ἀντὶ τῆς λ. «βασιλεὺς» τοῦ βιβλικοῦ κειμένου χρησιμοποιεῖται ἡ λ. «τύραννος» πρὸς ἐντονωτέραν παράστασιν τῆς αὐταρχικότητος καὶ ἀνταρξίας τοῦ Ναβουχοδονόσορος. «Τούτῳ γὰρ διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ μὲν τὸ ἑαυτοῦ πανταχόθεν σκοπεῖ, ὁ δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφέλιμον ἐκπορίζει» (Μ. Βασιλείου, Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν, παρὰ Νικοδ. Ἐρτοδορ. σ. 313).

(3) Ἡ ὅλη φράσις «Ῥῆμα... ὑπερίσχυσεν» ἀποτελεῖ πιστὴν σχεδὸν παράθεσιν ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως· «Τότε οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἐπεδήθησαν σὺν τοῖς σαραβάροις αὐτῶν καὶ τιάραις καὶ περικνημῖσι καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης ἐπεὶ τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως ὑπερίσχυσεν» (Δαν. γ' 21-22). «Ταῦτα εἶναι τὰ προστάγματα τῶν τυράννων· ἦτοι τῶν παρανόμων Βασιλέων· κἄν γὰρ αὐτὰ εἶναι παρανομώτατα καὶ ἀδικώτατα, ἄλλ' ὅμως ὑπερισχύουσι κοντὰ εἰς αὐτούς, διότι δὲν ἀκολουθεῖ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν εἰς τὸν νόμον, ἀλλὰ ἡ ἰσχὺς των γίνεται νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «ἔστω δὲ ἡμῶν ἡ ἰσχὺς νόμος τῆς δικαιοσύνης» (Σοφ. Σολ. β' 11) (Νικοδ. Ἐρτοδορ. σ. 313).

(4) Ἄλλη βιβλικὴ παράθεσις· «Καὶ εἶπε (Ναβουχοδονόσορ) ἐκ

καῦσαι τὴν κάμινον ἑπταπλασίως» (Δαν. γ' 19)· καὶ κατωτέρω «ἡ κάμινος ἐξεκαύθη ἐκ περισσοῦ» (Αὐτ. 22). «Ἑπταπλασίως εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πολλαπλῶς ἢ ἑπταπλασίως ἀπὸ ὅ,τι συνήθως ἐκαίετο» (Ἰωὴλ Γιαννακοπούλου, Ἡ Π. Διαθήκη, τόμ. 21ος, Δανιήλ, σ. 55). «Ἡ διὰ πυρᾶς τιμωρία τῶν ἐνόχων κατὰ τοῦ βασιλέως ἢ τῶν θεῶν ἦτο συνήθης παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις» (Αὐτ. σ. 51).

(5) Ἡ φράσις «οὐκ ἐφλέχθησαν» εἶναι ἐλευθέρα καὶ συνεπτυγμένη ἀπόδοσις τῆς βιβλικῆς διηγήσεως, καθ' ἣν «ὁ ἄγγελος Κυρίου συγκατέβη ἅμα τοῖς περὶ τὸν Ἀζαριάν καὶ ἐξετίναξε τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς καμίνου καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα δρόσου διασυρίζον, καὶ οὐχ ἤψατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἐλύπησεν οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοῖς» (Προσευχὴ Ἀζαρίου στ. 25 - 26).

(6) Ἡ μτχ. κατὰ τὸν Νικόδημον αἰτιολογικῆ· «Διότι κατεφρόνησαν τὸ τυραννικὸν δόγμα καὶ τὴν προσταγὴν τοῦ βασιλέως» (Ἐορτοδρ. σ. 313). Ἡ σύνδεσις ὅμως αὐτῆς ὡς αἰτιολογικῆς μετὰ τοῦ «οὐκ ἐφλέχθησαν» δὲν εὐδοῦται. Μᾶλλον δεόν νὰ θεωρηθῇ ἀναφορικῆ εἰς τὸ «Παῖδες», ἦτοι· οὐκ ἐφλέχθησαν οἱ Παῖδες οἱ πατήσαντες τὸ δόγμα τοῦ βασιλέως.

(7) Δις εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον ἀπαντᾷ ἡ λ. δόγμα· «Σὺ, βασιλεῦ, ἔθηκας δόγμα...» (Δαν. γ' 10)· καὶ κατωτέρω «...οἱ οὐκ ὑπῆκουσαν, βασιλεῦ, τῷ δόγματί σου» (Αὐτ. 12. Βλ. καὶ σημ. 1 εἰς εἰρμὸν ἡ' ὠδῆς Μ. Τρίτης).

(8) Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἐπωδός, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεῖ καὶ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὠδῆς. Ἀποτελεῖ δὲ αὕτη πιστὴν σχεδὸν παράθεσιν ἐκ τοῦ ὕμνου τῶν Τριῶν Παίδων· «Ἐὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας» (στ. 34). Εἰς τὸν παρόντα εἰρμὸν ἡ παράθεσις αὕτη παρουσιάζεται πληρεστέρα καὶ περισσότερον ἐκτεταμένη ἢ ὅσον εἰς ἄλλους εἰρμούς τῆς ἡ' ὠδῆς.

Ἑμνηστία

Ἐπειδὴ ὁ λόγος τυραννικοῦ καὶ αὐταρχικοῦ βασιλέως λόγω τῆς ἰσχύος του ἐπεκράτησε καὶ ἐξετελέσθη πιστῶς, ἐξεκαύθη κάποτε μία κάμινος ἑπτὰ φορὰς περισσότερον τοῦ συνήθους· εἰς αὐτὴν τὴν κάμινον ἐρρίφθησαν οἱ νέοι, οἱ ὅποιοι περιεφρόνησαν τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως· ἐν τούτοις ὅμως κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν δὲν ἐκάησαν ἀλλὰ

δέσωσμένοι ἐκ τοῦ πυρός ἐφώναζον λέγοντες· Ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α'

² Ἀποκενοῦσα ¹ γυνή ³ μύρον ἔντιμον, δεσποικῆ ⁵ καὶ θεία φρικτῆ κορυφῆ, Χριστέ, τῶν ἰχνῶν σου ⁴ ἐπελάβετο, τῶν ἀχράντων ⁶ κεκραμέναις παλάμαις, καὶ ἐβόα πάντα ⁶ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Ἀποκενώω, ὦ = ἐκκενώ ἔντελῶς.

(2) Τὰ τροπάρια τῆς η' ᾠδῆς τοῦ τριωδίου, ὡς καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐσημειώσαμεν, εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὴν διὰ μύρου ἄλειψιν τοῦ Κυρίου ὑπὸ γυναικός τινος κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πάθους. Κατὰ τὸν Νικόδημον ὁ ποιητὴς ἐν μὲν τῷ παρόντι τροπαρίῳ ὁμιλεῖ περὶ τῆς παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ γυναικός, ἐν δὲ τῷ ἐπομένῳ περὶ τῆς παρὰ Λουκᾶ (Ἑορτοδρ. σ. 315 - 316). Πράγματι τὸ παρὸν τροπάριον φαίνεται περισσότερο ἐπηρεασμένον ἐκ τῆς διηγῆσεως τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Μάρκου, ἐνῶ τὸ ἐπόμενον ἐκ τῆς διηγῆσεως τοῦ Λουκᾶ. Οὕτως ἐδῶ λέγεται, ὅτι ἡ γυνὴ ἔχυσε τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Κυρίου, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ματθαῖος («καὶ κατέχευεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου» Ματθ. σστ' 7), ἐνῶ ἐν τῷ ἐπομένῳ τροπαρίῳ, ὅτι ἔπλυνε τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου, ὡς ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης ἱστοροῦν. Παρὰ ταῦτα ὁμως δὲν ἠλλείπουσι καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος τροπαρίου ἀπηχῆσεις τῆς διηγῆσεως τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου, διότι λέγεται, ὅτι ἡ γυνὴ «ἐπελάβετο τῶν ἰχνῶν», δηλ. τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου, ὅπερ δὲν ἀναφέρεται παρὰ τῷ Ματθαίῳ, χαρακτηρίζονται δὲ αἱ παλάμαι αὐτῆς ὡς «κεκραμέναι», ἐμμέσως δηλ. χαρακτηρίζεται αὕτη ὡς ἁμαρτωλός, ὅπερ ἐπίσης δὲν συμβαίνει παρὰ Ματθαίῳ, Μάρκῳ καὶ Ἰωάννῃ. Μᾶλλον λοιπὸν ὁ ποιητὴς συνδυάζει τὰς διηγῆσεις ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γυναικός, τὴν ὅποιαν θεωρεῖ ὡς ἁμαρτωλὸν καὶ εἰς μὲν τὸ παρὸν τροπάριον βασίζεται ἐπὶ τῆς διηγῆσεως τῶν Ματθαίου, Μάρκου καὶ Ἰωάννου, εἰς δὲ τὸ ἐπόμενον συμπληροῖ τὴν εἰκόνα ἐκ τῆς διηγῆσεως τοῦ Λουκᾶ.

(3) Ὁ Νικόδημος εὐρίσκει τὸ σχῆμα ἠλλειπτικὸν κατ' ἄλειψιν τῆς προθέσεως ἐν ἡ ἐπὶ (Ἑορτοδρ. σ. 313). Δυνατὸν ὁμως νὰ ἔκλη-

φθῆ ἢ δοτική ὡς τοπική, ὅποτε εἶναι περιττόν νά ἐννοήσωμεν ἕξωθεν τήν πρόθεσιν ἐν ἡ ἐπί.

(4) «Τῶν ἰχνῶν» μετωνυμικῶς ἀντι «τῶν ποδῶν». Παρὰ μεταγενεστέροις συγγραφεῦσιν ὅμως ἢ λ. ἰχνος σημαίνει καί τόν πόδα ἢ τὸ πέλμα τοῦ ποδός. Ἴσως ἠθέλησεν ὁ ποιητής διὰ τοῦ σχήματος τούτου νά τονίσῃ ἰδιαίτερος τήν ταπεινώσιν τῆς γυναικός, παριστῶν αὐτήν μὴ τολμῶσαν νά ἐγγίση οὐδὲ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου ἀλλά μόλις τὰ ἰχνη ἢ τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

(5) «Τῶν ἀχράντων κεχραμέναις». Ἀντίθεσις μετὰ παρηγήσεως. Ἀμφοτέρω ἐκ τοῦ κραίνω = ἐλαφρῶς ἐγγίζω καί μτφ. μιαίνω, μολύνω.

(6) Ἡ ἐπωδὸς τίθεται καί εἰς τὰ τρία τροπάρια εἰς τὸ στόμα τῆς γυναικός. Καί ἐδῶ μὲν εἰσάγεται διὰ τοῦ «καί ἐβόα» συνδεομένη συμπλεκτικῶς πρὸς τὰ προηγούμενα, εἰς δὲ τὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια διὰ τοῦ «ἀλλ' ἐβόα» συνδεομένη ἀντιθετικῶς.

Ἑρμηνεία

Ἀφοῦ ἡ ἁμαρτωλὸς γυνὴ ἄδειασεν ἐντελῶς τὸ πολύτιμον μύρον ἐπὶ τῆς δεσποτικῆς καὶ θεϊκῆς φρικτῆς κεφαλῆς σου, Χριστέ, ἤγγισεν ἐν συνεχείᾳ ταπεινῶς καὶ εὐλαβῶς τοὺς ἀμολύντους πόδας σου μὲ τὰς μεμολυσμένας χεῖρας της καί, ὅπως ἄλλοτε οἱ Παῖδες, ἐφώνησε καὶ αὐτῆ· Ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'

Δάκρυσι¹ πλύνει² τοὺς πόδας³ ὑπεύθυνος, ἁμαρτίαις τοῦ πλάσαντος,⁴ καὶ ἐκμάσσει⁵ θριξί· διὸ τῶν ἐν βίῳ οὐ διήμαρτε, πεπραγμένων τῆς ἀπολυτρώσεως,⁶ ἀλλ' ἐβόα· πάντα⁶ τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερνοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη, συνδέεται περισσότερον πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ: «Ἠρξάτο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσι καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε» (Λουκ. ζ' 38).

(2) Ἱστορικοὶ ἐνεσῶντες. «Καὶ οὐδὲ ὡς ἀνθρώπῳ πρόσεισι ψιλῶ· οὐ γὰρ ταῖς θριξὶ κατέμαξεν· ἀλλ' ὡς μείζονι ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο θ παντὸς τοῦ σώματος καὶ τῶν μελῶν τιμιώτερον ἦν μέλος,

τοῦτο πρὸς τοὺς πόδας ἤνεγκε τοῦ Χριστοῦ, τὴν κεφαλὴν τὴν ἐαυτῆς» (Χρυσοστ. Εἰς τὸ κατὰ Ματθ. ὁμιλία π').

(3) Διαμαρτάνω = τελείως ἀποτυγχάνω.

(4) Τοὺς πόδας τοῦ πλάσαντος, καθ' ὑπερβατὸν σχῆμα. Τὸ ὑπερβατὸν τοῦτο δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς παρανόησιν ἐκ τῆς συνδέσεως τῆς λ. ἁμαρτίαις μετὰ τῆς λ. τοῦ πλάσαντος, ἥτις σύνδεσις εἶναι περισσότερον ἐμφανῆς κατὰ τὴν ψαλμωδίαν τοῦ τροπαρίου. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς παρανοήσεως ταύτης ὁ Ἰω. Σακελλαριδῆς ἐμελοποίησε τὸ τροπάριον κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν τῶν λέξεων: «Δάκρυσι πλύνει ἁμαρτίαις ὑπεύθυνος τοὺς πόδας τοῦ πλάσαντος». Ἄλλ' ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐπιφέρωμεν διόρθωσίν τινα (μόνον, ἐννοεῖται, κατὰ τὴν ψαλμωδίαν τοῦ τροπαρίου), ἀπλουστέρα καὶ διασώζουσα ἀκριβῶς τὸν ρυθμὸν τοῦ τροπαρίου θὰ ἦτο ἡ ἀκόλουθος: «Δάκρυσι πλύνει τοὺς πόδας τοῦ πλάσαντος ἁμαρτίαις ὑπεύθυνος».

(5) «Διό... τῆς ἀπολυτρώσεως». Ἡ ὅλη φράσις ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου συγχώρησιν τῆς γυναικὸς (Βλ. Λουκᾶ ζ' 47 - 48). Ἔχομεν καὶ ἐδῶ ὑπερβατόν. Ἡ φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων: Διὸ οὐ διήμαρτε τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἐν βίῳ πεπραγμένων.

(6) Περὶ τῆς ἐπαφοῦ βλ. σημ. 6 εἰς τὸ α' τροπ.

Ἑρμηνεία

Ἡ ἔνοχος καὶ ὑπεύθυνος διὰ τὰς ἁμαρτίας της γυνὴ ἔπλυνε μετὰ δάκρυά της τοὺς πόδας τοῦ πλάστον της καὶ τοὺς ἐσπόγγισε μετὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς της. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς πράξεώς της ταύτης ἐξεδήλωσε τὴν μετάνοιάν της, δὲν ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ της, ἐπέτυχε δηλ. τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τὴν ἐνοχὴν καὶ καταδίκην, τὴν ὁποίαν προῦξένουν εἰς αὐτὴν τὰ ἔργα τῆς ἁμαρτίας, τὰ ὁποῖα εἶχε διαπράξει εἰς τὴν ζωὴν της· ἀφοῦ δὲ ἐκέρδησε τὴν συγχώρησιν, ἐφώνησεν, ὅπως ἄλλοτε οἱ Παῖδες· ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψάνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον γ' ¹

Ἰερουργεῖται ² τὸ λύτρον ³ εὐγνώμονι, ἐκ σωτηρίων σπλάγγνων τε καὶ δακρύων πηγῆς, ⁴ ἐν ἧ ⁵ διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως ⁶ ἐκπλυθεῖσα οὐ κατησχύνετο, ἄλλ' ἐβόα πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ παρὸν τροπᾶριον, τελείως ἀδέσμευτον ἀπὸ οἰανδήποτε ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων περὶ ἀλείψεως τοῦ Κυρίου διὰ μύρου, περιέχει σκέψεις καὶ κρίσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἁμαρτωλοῦ γυναικὸς ἀπὸ τοῦ βάρους τῶν ἁμαρτιῶν τῆς.

(2) Ἰερουργέω = ἐκτελῶ ἱερὰς τελετάς. Ἡ ἄφρασις τῶν ἁμαρτιῶν ἀποτελεῖ ἱερουργίαν, μυστήριον. Ἡ λ. ὑπενθυμίζει τὰς τελετάς τῆς Π.Δ., διὰ τῶν ὁποίων ἐπεξητεῖτο ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν. «Λέγει δὲ ὁ Ποιητὴς ὅτι ἱερουργήθη ἡ λύτρωσις τῶν ἁμαρτιῶν τῆς εὐγνώμονος καὶ εὐχαρίστου ταύτης γυναικὸς... καὶ ὅχι ὅτι ἐδόθη ἁπλῶς. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ἀναφέρει τὴν λύτρωσιν ταύτην εἰς τὰς τοῦ Νόμου θυσίας τε καὶ ἱερουργίας, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ὁ Νόμος ἐκαθάριζε τοὺς ἀκαθάρτους» (Νικοδήμου, Ἑορτοδρ. σ. 317).

(3) Μετωνυμικῶς ἀντὶ «ἡ λύτρωσις». Τὸ μέσον ἀντὶ τῆς πράξεως.

(4) «Ἐκ σωτηρίων... πηγῆς». Δύο ἦσαν οἱ παράγοντες οἱ προξενήσαντες εἰς τὴν γυναῖκα τὴν σωτηρίαν· ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ δι' ἀφθόνων δακρῶν ἐκδηλωθεῖσα μετάνοιά τῆς. «Ἐπειδὴ εἰς τὸ ἀνωτέρω τροπᾶριον εἶπεν ὁ μελωδὸς ὅτι ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ ἀναφερομένη γυνὴ ἢ τοὺς πόδας ἀλείψασα τοῦ Κυρίου ἔλαβε τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν τῆς· διὰ τοῦτο ἐν τῷ παρόντι τροπᾶριῳ προσθέτει ὁ αὐτὸς καὶ τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας ταύτην ἔλαβε. Δύο δὲ εἶναι αἱ αἰτίαι αὗται, πρώτη μὲν ἡ κυρία καὶ καθ' αὐτὸ καὶ προηγουμένη εἶναι ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ εὐσπλαγχνία, δευτέρα δὲ ἡ ἐπομένη, καὶ συνεργοῦσα, ἡ τῆς γυναικὸς μετάνοια καὶ τὰ δάκρυα» (Ἑορτοδρ. σ. 317).

(5) Δηλ. ἐν τῇ πηγῇ τῶν δακρῶν, «τὰ ὁποῖα ἦτον τόσον πολλά, ὥστε μὲ τὴν ὑπερβολικὴν χύσιν αὐτῶν ἐμμήθησαν ὀλόκληρον βρῦσιν, καὶ ἀκολούθως ἔγιναν ἀρκετὰ εἰς τὸ νὰ νίψουν μὲν τοὺς ἀγρᾶντους πόδας τοῦ Κυρίου, νὰ ἀποπλύνουν δὲ καὶ τὰς ἰδικὰς τῆς ἁμαρτίας» (Αὐτόθι).

(6) Ἐξαγόρευσις = ἐξομολόγησις. Εἰς τὴν εὐαγγελικὴν διήγησιν δὲν ἀναφέρεται, ὅτι ἡ ἁμαρτωλὸς γυνὴ ἐξομολογήθη τὰς ἁμαρτίας τῆς· ἡ ὅλη ὁμως προᾶξις τῆς ἀπετέλει ταπεινὴν ὁμολογίαν τῶν ἁμαρτιῶν τῆς.

(7) Ὁ Νικοδήμος ἐρμηνεύει τὸ «οὐ κατησχύνετο» ὡς μέσον· «Διότι ὅχι μόνον ἡ μακαρία αὕτη ἐθρήνει καὶ ἔκλαιεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας τῆς ἐξομολογεῖτο καὶ δὲν ἐντρέπετο καθὼς πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς κάμνομεν καὶ ἐντρέπομεθα νὰ ἐξομολογηθῶμεν τὰς ἁμαρτίας μας» (Αὐτόθι). Μᾶλλον ὁμως τὸ ῥῆμα εἶναι παθητικόν· Δὲν κατησχύνθη ὑπὸ

τοῦ Κυρίου· δὲ κατησχύνετο δέ, ἐὰν ὁ Κύριος περιεφρόνει τὴν μετανοίαν τῆς καὶ ἠρνεῖτο νὰ παράσχη εἰς αὐτὴν τὴν ἄφεσιν. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμφωνεῖ καλύτερον καὶ ἡ χρονικὴ μετοχὴ «ἐκπλαθεῖσα».

Ἑρμηνεία

Εἰς τὴν εὐγνώμονα γυναῖκα, ἡ ὁποία κατέβρεξε διὰ τῶν δακρῶν τῆς τοῦς πόδας τοῦ Κυρίου, συνετελέσθη τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς λυτρώσεως ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Κυρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν δακρῶν τῆς, τὰ ὁποῖα ἐχύνοντο ἄφθονα ὡς πηγὴ, εἰς τὴν ὁποίαν πηγὴν αὐτὴ ἐξεπλύθη διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῆς καὶ δὲν ἐξῆλθεν ἐντροπιασμένη, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέτυχε τὴν λύτρωσιν, ἐφώναζεν, ὅπως ἄλλοτε οἱ Παῖδες· ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμός

Ψυχαῖς¹ καθαραῖς καὶ ἄρρυπώτοις χεῖλεσι,² δεῦτε μεγαλύνωμεν τὴν ἀκηλίδωτον, καὶ ὑπέραγνον³ Μητέρα τοῦ Ἑμμανουήλ, δι' αὐτῆς τῷ ἐξ αὐτῆς³ προσφέροντες πρεσβείαν⁴ τεχθέντι⁵ φεῖσαι⁶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεὸς καὶ σῶσον ἡμᾶς.⁶

(1) Ὁ εἰρμός τῆς θ' ᾠδῆς παρουσιάζεται τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ᾠδῆς, ἀποτελῶν προτροπὴν πρὸς ὑμνωδίαν τῆς Θεοτόκου καὶ προβολὴν αὐτῆς ὡς μεσιτρίας πρὸς τὸν Χριστόν. Μόνη σύνδεσις πρὸς τὴν ᾠδὴν τῆς Θεοτόκου εἶναι τὸ ῥῆμα «μεγαλύνωμεν».

(2) «Ψυχαῖς καθαραῖς καὶ ἄρρυπώτοις χεῖλεσι», «τὴν ἀκηλίδωτον καὶ ὑπέραγνον». Δύο σχήματα ἐν διὰ δυοῖν.

(3) Ἐκ τῶν δύο ἐμπροσθέντων προσδιορισμῶν ὁ μὲν «δι' αὐτῆς» ἀναφέρεται εἰς τὴν μετοχὴν «προσφέροντες», ὁ δὲ «ἐξ αὐτῆς» εἰς τὴν μετοχὴν «τεχθέντι». Ἄλλ' ἐτέθησαν ἐπίτηδες ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, ἐν συνεχείᾳ δὲ αἱ δύο μετοχαὶ πλησίον ἀλλήλων, καὶ οὕτως ἔχομεν δύο ἀλλεπάλληλα ὑπερβατὰ σχήματα ἀλλὰ καὶ ὁμοχίαν. Ἡ σειρά τῶν λέξεων προσφέροντες δι' αὐτῆς πρεσβείαν τῷ τεχθέντι ἐξ αὐτῆς.

(4) Ἡ λ. πρεσβεία δυνατὸν νὰ ἐκληφθῆ ἢ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἰκεσίας, ἥτις χαρακτηρίζεται οὕτω, διότι δὲν προσφέρομεν αὐτὴν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Κύριον ἀλλὰ διὰ μέσου τῆς Θεοτόκου, ὅποτε τὸ «Φεῖ-

σαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν. . . » ἐπεξηγεῖ, ποίαν ἱκεσίαν προσφέρομεν ἢ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς τιμῆς, τῆς λατρείας, ὅποτε τὸ «Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν. . . » ἀποτελεῖ ἀσύνδετον ἀποστροφὴν πρὸς τὸν Κύριον, ἐκτὸς ἂν ἐννοήσωμεν ἕξωθεν τὴν μετοχὴν «λέγοντες». Πιθανωτέρα ἢ πρώτη ἐρμηνεία.

(5) Βλ. Ἰωήλ β' 17· «Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου». «Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Προφήτης Ἰωήλ αὐτὸ τὸ κατανυκτικὸν καὶ δυσωπητικώτατον ρῆμα εὗρηκε, καὶ με αὐτὸ παρεκάλει τὸν Θεὸν σὺν τοῖς Ἱερεῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, λέγων· Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου. Ἐῖπον δὲ δυσωπητικώτατον ρῆμα τό, Φεῖσαι, διότι αὐτό, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, δηλοῖ καὶ ἀγάπην· ἐπειδὴ ὁποιος ἀγαπᾷ ἕνα πρᾶγμα, ἐκεῖνος καὶ τὸ λυπεῖται, καὶ ἀκολούθως δὲν τὸ ἀφήνει νὰ ἀπολεσθῇ. Λέγοντες λοιπὸν «Φεῖσαι τῶν ψυχῶν ἡμῶν», τὸν παρακαλοῦμεν οὕτω· Ὡ φιλοψυχότατε Χριστέ, σὺ ὅπου τόσον ἀγαπᾷς τὰς ἰδικὰς μας ψυχὰς λυπήσου ταύτας καὶ σῶσον μας» (Νικοδήμου Ἑορτοδρ. σ. 319).

(6) Ἡ ἐπιφθόδος ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεῖ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τροπάρια, πρᾶγμα σπάνιον διὰ τὴν θ' ᾠδὴν. Οὕτως εἰς τὸ τριώδιον τοῦτο ἐκάστη ᾠδὴ ἔχει τὴν ἐπιφθόδον τῆς ἐπαναλαμβανομένης εἰς ὅλα τὰ τροπάρια ἀνεξαιρέτως. Ἐξ ὅλων τῶν κανόνων τοῦ Κοσμά μόνον εἰς τὸν παρόντα καὶ εἰς τὸν κανόνα τῆς Κυριακῆς τῶν Βαίων συμβαίνει τοῦτο.

Ἑρμηνεία

Μὲ ψυχὰς καθαρὰς καὶ με ἀλέρωτα χεῖλη ἄς δοξολογήσωμεν τὴν Μητέρα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου, ὅστις φέρει τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, ἢ ὅποια εἶναι ἀπηλλαγμένη πάσης κηλίδος καὶ τελείως ἀγνή, καὶ διὰ μέσου αὐτῆς ἄς προσφέρωμεν εἰς τὸν γεννηθέντα ἐξ αὐτῆς τὴν ἀκόλουθον ἱκεσίαν· Λυπήσου τὰς ψυχὰς μας, Χριστέ, ὅστις εἶσαι Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Τροπάριον α' 1

Ἀγνώμων 1 φανείς καὶ πονηρὸς ζηλότυπος, 2 δῶρον ἀξιόθεον 4 λογοπραγεῖ, 5 δι' οὗ ὀφειλέσιον ἐλύθη ἁμαρτημάτων, 6 κατηλεύων 7 ὁ δεινὸς Ἰούδας τὴν φιλόθεον χάριν. 8 Φεῖσαι 9 τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

(1) Εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς θ' ᾠδῆς ὁ ποιητὴς πραγματεύεται τὴν στάσιν καὶ συμπεριφορὰν τοῦ Ἰούδα. Ἐκαστον τροπάριον ἀπο-

τελεῖ μίαν σκηνήν. Οὕτω τὸ α' παρουσιάζει τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἰουδα εὐθύς μετὰ τὴν ἔκχυσιν τοῦ μύρου ὑπὸ τῆς γυναικός· τὸ β' τὴν συμφωνίαν του μετὰ τῶν ἀρχόντων· καὶ τὸ γ' τὰς συνεπειὰς τῆς πράξεώς του.

(2) Κατὰ τὸν Νικόδημον ἡ ἀγνωμοσύνη τοῦ Ἰουδα ἐν προκειμένῳ συνίσταται εἰς «τὸ νὰ μὴ δέχεται τὴν τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην ὅπου ἔγινεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του, ἀλλὰ νὰ γογγύξῃ καὶ νὰ ἀγανακτῇ περὶ αὐτῆς» (Ἑορτοδρ. σ. 320). Κατὰ τὴν ἐριμνησίαν ταύτην ὁ Ἰουδας δεικνύεται ἀγνώμων πρὸς τὴν τιμήσαν τὸν Διδάσκαλόν του γυναῖκα. Δυνάμεθα ὅμως νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀγνωμοσύνην του ὡς ἀναφερομένην εἰς τὴν μετὰ τοῦ Κυρίου σχέσιν του· ὁ Κύριος τὸν ἐτίμησεν ἐκλέξας αὐτὸν μαθητὴν καὶ ἐμπιστευθεὶς εἰς αὐτὸν τὸ γλωσσόκομον, αὐτὸς δὲ ἀνταποδίδει τὴν τιμὴν διὰ τῆς προδοσίας.

(3) Πονηρὸς ζηλότυπος = ζηλότυπος πρὸς τὸ κακόν. «Κατὰ δύο γὰρ τρόπους λέγεται ἡ ζηλοτυπία· λέγεται αὕτη ἐπὶ καλοῦ· καθὼς, ὅταν βλέπωμεν κανένα ἀδελφόν μας νὰ ἐργάζεται τὰς ἀρετάς, ζηλοτυποῦμεν, ἤγουν μὲ θεῖον ζῆλον τυπτόμεθα εἰς τὴν συνειδήσιν καί, διὰ τί, λέγομεν, οὗτος μὲν κατορθώνει τὰς ἀρετάς, ἐγὼ δὲ δὲν τὰς κατορθῶνω; λέγεται ἡ ζηλοτυπία καὶ ἐπὶ κακοῦ· καθὼς, παραδείγματος χάριν, ὅταν βλέπωμεν κανένα πλούσιον νὰ μοιράξῃ τὰ ἄσπρα του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἡμεῖς ζηλοτυποῦμεν καὶ λυπούμεθα, διότι δὲν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὰ ἄσπρα ἐκεῖνα» (Ἑορτοδρ. σ. 321).

(4) Ἀξιόθεος = ἄξιος τοῦ Θεοῦ, εὐσεβής.

(5) Λογοπραγέω = λέγω ἢ γράφω πολλὰ περὶ τίνος, πολυλογῶ. Βλ. τοὺς λόγους τοῦ Ἰουδα· «Διατὶ τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακοσίων δηναρίων καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;» (Ἰωάν. ιβ' 5).

(6) Τὸ περιεχόμενον τοῦ τροπαρίου ἀφορμᾶται ἐκ τῶν σχετικῶν διηγήσεων Ματθ. κατ' 8 - 9, Μάρκ. ιδ' 4 - 5 καὶ Ἰωάν. ιβ' 4 - 5. Ἡ φράσις ὅμως «δι' οὗ ὀφειλέσιον ἐλύθη ἁμαρτημάτων» δεικνύει καὶ πάλιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ταυτίζει τὴν παρὰ τοῖς τρισὶν εὐαγγελισταῖς γυναῖκα πρὸς τὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ, διότι παρ' οὐδενὶ τῶν τριῶν αὕτη χαρακτηριστὴται ὡς ἁμαρτωλός, ἐνῶ ὁ ποιητὴς διὰ τῆς ὡς ἄνω φράσεως χαρακτηρίζει αὐτὴν σαφῶς ὡς ἁμαρτωλόν.

(7) Καπηλεύω = εἶμαι κάπηλος ἢ μικρέμπορος· κάμνω ἐμπόριον. Ἐνταῦθα· καπηλεύων = καθιστῶν ἀντικείμενον ἐμπορίου, συναλλαγῆς.

(8) Φιλόθεος χάρις = τὸ θεάρεστον δῶρον.

(9) Ἡ ἐπιδόξ κατὰ τὸν Νικόδημον «προσετέθη ὑπὸ τοῦ Μελωδοῦ, ἢ διὰ τὴν συνήθειαν ὅπου ἔχει νὰ τελειώῃ πολλὰς ᾠδὰς τῶν κα-

νόνων του με ένα τέλος, ἢ, κατὰ τὸν Θεόδωρον περιεργότερον ἐρμηνεύσαντα, διότι θέλει νὰ λέγῃ τοῦτο με σχῆμα ἐλεινὸν καὶ ἀποτρόπαιον... ὡς νὰ ἔλεγεν ἄμποτε, Χριστὲ ὁ Θεός, νὰ μὴ ἰδοῦμεν, οὔτε νὰ ἀκούσωμεν ἄλλην φορὰν μίαν τοιαύτην ἀπανθρωπίαν, ὁποῖαν ὁ Ἰούδας ἐποίησεν» (Ἐσροτόδρ. σ. 322). Δυνατὸν νὰ συνδυασθοῦν αἱ δύο γνώμαι. Ὅτι βεβαίως ὁ ποιητὴς ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ προσδώσῃ ὁμοίμορφον τέλος εἰς τὰ τροπάρια τῆς ὠδῆς, εἶναι φανερόν ὡς πρὸς τὴν νοηματικὴν ὅμως σύνδεσιν τῆς ἐπώδου πρὸς τὰ προηγούμενα ἢ γνώμη τοῦ Θεοδώρου φαίνεται πιθανωτάτη.

Ἑρμηνεία

Ὁ φοβερός Ἰούδας, ὁ ὁποῖος με τὴν διαγωγὴν του ἀπεδείχθη ἀχάριστος καὶ ζηλότυπος πρὸς τὸ κακόν, πολυλογεῖ διὰ τὸ πολύτιμον μύθρον, τὸ ὁποῖον προσεφέρθη ὡς δῶρον ἄξιον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἐλύθη τὸ χρέος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς ἁμαρτωλοῦ γυναικός, καθιστῶν τοιοτοτρόπως ἀντικείμενον ἐμπορίου τὸ θεάρεστον ἐκεῖνο δῶρον. Ἄλλ' ἡμεῖς ἄς εἴπωμεν πρὸς τὸν Σατῆρα: Λυπήσου τὰς ψυχὰς μας, Χριστὲ ὁ Θεός μας, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἴδωμεν ἢ νὰ ἀκούσωμεν ἐκ νέου παρομοίαν ἀπάνθρωπον συμπεριφορὰν, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Τροπάριον β'

Λέγει πορευθεῖς¹ τοῖς παρανόμοις ἄρχουσι·² τί μοι δοῦναι θέλετε, κἀγὼ Χριστὸν ὑμῖν τὸν ζητούμενον³ τοῖς θέλουσι παραδώσω; οἰκειότητα Χριστοῦ Ἰούδας ἀντιωσάμενος⁴ χρυσοῦ.⁵ Φεῖσαι⁶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο ἔχομεν τὴν δευτέραν σκηνὴν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰούδα: τὴν μετὰ τῶν ἀρχιερέων διαπραγμάτευσιν τῆς προδοσίας: «Τότε πορευθεῖς εἰς τῶν δώδεκα ὁ λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς εἶπε: τί θέλετέ μοι δοῦναι; καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;» (Ματθ. κστ' 14). «Ὁ διάβολος ἤχησε διὰ τοῦ στόματος ἐκείνου» (Χρυσοστόμου, Ὁμιλία πα' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(2) Συναπτόν πρὸς τὸ «λέγει», οὗτινος ἀποτελεῖ τὸ προσωπικὸν ἀντικείμενον. Τὸ ἀπρόσωπον ἀντικείμενον εἶναι οἱ ἐπακολουθοῦντες λόγοι τοῦ Ἰούδα.

(3) Βλ. Ἰωάν. ζ' 19. «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;».

(4) Ἀντιωσάμενος. Μτγ. τοῦ ἀντιθέω = ἄθῶ πρὸς τὰ ὀπίσω.

(5) Ἡ σχεδὸν ὁμοηχία τῶν λέξεων Χριστοῦ - χρυσοῦ δημιουργεῖ ἐπιτυχέστατον καὶ παραστατικώτατον λογοπαίγνιον.

(6) Περὶ τῆς ἐπιφάνειας ἰσχυρεῖ ὅτι ἐσημειώθη καὶ εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον. «Σχετλιαστικῶς συνετέθη καὶ τοῦτου τοῦ τροπαρίου τὸ τέλος» (Ἐορτοδρόμιον σ. 323).

Ἑρμηνεία.

Ὁ Ἰούδας ἐπῆγε καὶ εἶπεν εἰς τοὺς παρανόμους ἄρχοντας· τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε ὡς ἀμοιβήν, διὰ νὰ παραδώσω τὸν καταζητούμενον Χριστὸν εἰς σᾶς, οἱ ὅποιοι τὸν ζητεῖτε; Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπόδησε τὴν φιλίαν τοῦ Χριστοῦ χάριν τοῦ χρυσοῦ. Λυπήσου τὰς ψυχὰς μας, Χριστέ ὁ Θεός μας, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἴδωμεν ἢ νὰ ἀκούσωμεν ἐκ νέου παρομοίαν ἀπάνθρωπον συμπεριφορὰν, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Τροπάριον γ'

ᾠ¹ πηρωτικῆς² φιλαργυρίας. ἄσπονδός³ λήθης ὄθεν ἔτυχεσ⁴·
δι' ψυχῆς οὐδ' ὄς⁵ ἰσοστάσις ὁ κόσμος, ὡς ἐδιδάχθησ⁶· ἀπογνώσει γὰρ σαυτὸν ἐβρόχισας⁷ ἀνάψας,⁸ προδότα. Φείσαι⁹ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

(1) Διὰ θαυμαστικῆς ἐπιφωνήσεως ἀρχόμενον τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ τριωδίου ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰούδαν, τὸν ὁποῖον ἐλέγχει διὰ τὴν φιλαργυρίαν του, τῆς ὁποίας τὰς καταστρεπτικὰς δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον συνεπειὰς ἀπολαμβάνει.

(2) Πηρωτικὴ = τυφλωτικὴ, ἐκ τοῦ πηρὸς = τυφλός. Ἡ φιλαργυρία ἀπετύφλωσε τὸν Ἰούδαν πνευματικῶς, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ διακρίνῃ ὀφθαλμοφανεῖς ἀληθείας. «Τοσοῦτον ἡ φιλαργυρία κακὴν αὕτη γὰρ αὐτὸν καὶ ἱερόσυλον καὶ προδότην ἐποίησεν. Ἀκούσατε πάντες οἱ φιλαργυροὶ, οἱ τὸ τοῦ Ἰούδα νόσημα ἔχοντες, ἀκούσατε καὶ φυλάξασθε τὸ πάθος. Εἰ γὰρ ὁ συνὸν Χριστῶ, καὶ σημεῖα ἐργασάμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας διδασκαλίας, ἐπειδὴ μὴ ἀπηλλάγη τοῦ νοσήματος, εἰς τοσοῦτον κατηνέχθη βάραθρον; πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς, οἱ μὴδὲ Γραφῶν ἀκούσαντες, οἱ διὰ παντὸς τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι, εὐάλωτοι τῷ πάθει τούτῳ γενήσεσθε, εἰ μὴ συνεχοῦς ἀπολαύετε ἐπιμελείας. . . Δεινὸν γάρ, δεινὸν τουτὶ τὸ θηρίον» (Χρυσοστ. Ὁμιλία π' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(3) Ἄσπονδος = ὁ μὴ συνάπτων σπονδὴν, φιλίαν, ἀδιάλλακτος. Ἐνταῦθα μᾶλλον ὁ περιφρονῶν καὶ μὴ σεβόμενος τὴν φιλίαν. «ᾠ

ἀπάνθρωπε καὶ ἄφιλε Ἰούδα» ἐρμηνεύει ὁ Νικόδημος (Ἑορτοδρ. σ. 323).

(4) Ἀλήθης ἔτυχες, περιφρασις ἀντὶ τοῦ ἐλησιμόνησες. Ἀντικείμενον δ' αὐτῆς ἡ ἐπακολουθοῦσα πρότασις «ὅτι ψυχῆς οὐδ' ὄς ἰσοστάσιος ὁ κόσμος».

(5) Ἀναφορική ἀντωνυμία ἀντὶ δεικτικῆς ἐπιτείνουσα τὴν ἔννοιαν τῆς λ. κόσμος· «οὐδ' αὐτὸς ὁ κόσμος».

(6) Ὁ Ἰούδας ὡς μαθητῆς τοῦ Κυρίου εἶχεν ἀκούσει τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ ποιητῆς· «τί ὠφελήσει ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» (Ματθ. η' 36). Τυφλωθεὶς ὅμως ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας ἐλησιμόνησε τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ἀλήθειαν· ἐλησιμόνησεν αὐτὴν ταύτην τὴν ψυχὴν του, τὴν ὁποῖαν παρέδωκεν εἰς ὄλεθρον διὰ τοῦ ἐπακολουθήσαντος αὐτοχειρισμοῦ.

(7) Βροχίζω = ἀπαγχονίζω, στραγγαλίζω, ἐκ τοῦ βρόχος = σχοινίον πρὸς ἀπαγχονισμόν ἢ στραγγαλισμόν. Βλ. Ματθ. κζ' 5· «Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν ὅτι κατεκρίθη... ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ ἀπελθὼν ἀπήγατο».

(8) Ἀνάπτω = δένω στερεῶς εἰς τι ἢ ἐπάνω εἰς τι.

(9) Περὶ τῆς ἐπφοῦ καὶ τῆς συνδέσεως αὐτῆς πρὸς τὸ τροπάριον βλ. σημ. 9 τοῦ α' τροπ. τῆς θ' ὁδῆς.

Ἑρμηνεία

Ἦ πόσον τυφλωτικὴ φιλαργυρία σὲ κατέλαβεν, Ἰούδα, περιφρονητὰ τῆς φιλίας! Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησιμόνησες τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι οὐδὲ ὁ κόσμος ὀλόκληρος δὲν εἶναι ἰσάξιός τῆς ψυχῆς, καθὼς ἐδιδάχθης ἀπὸ τὸν Κύριον· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ καὶ ἀπογνώσει, εἰς τὴν ὁποῖαν περιέπεσες, ἐκρέμασες καὶ ἐστραγγάλισες τὸν ἑαυτὸν σου, προδότα. Λυπήσου τὰς ψυχὰς μας, Χριστέ ὁ Θεὸς μας, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἴδωμεν ἢ ν' ἀκούσωμεν ἐκ νέου παρομοίαν ἀπάνθρωπον συμπεριφορὰν, καὶ σῶσον ἡμᾶς.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΠΕΜΠΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς κανόνας τῶν λοιπῶν ἡμερῶν τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος, οἵτινες ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ τριῶδιοι (ὁ δὲ τῆς Μ. Τρίτης διῶδιος καὶ ὁ τοῦ Μεγ. Σαββάτου τετραῶδιος ἐπεκταθεὶς βραδύτερον ὑπ' ἄλλων εἰς ὀκταῶδιον), ὁ τῆς Μεγ. Πέμπτης ἐποιήθη ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς πλήρης, ἥτοι ὀκταῶδιος κατ' ἔλλειψιν μόνον τῆς β' ὠδῆς, τῆς ὁποίας ἡ παράλειψις φαίνεται ὅτι εἶχε καθιερωθῆ λίαν ἐνωρίς, διὰ τὰς ἐορτασίμους τοῦλάχιστον ἡμέρας. Τὴν διαφορὰν ταύτην ὑποδεικνύει αὐτὸς ὁ ποιητὴς διὰ τῆς ἀκροστιχίδος «Τῆ μακροῦ Πέμπτη μακρὸν ὕμνον ἐξάδω», ἀποτελούσης λαμβικὸν ἐξάμετρον καὶ ἀναφερομένης ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν κανόνα τοῦτον, ἐνῶ τὰ τριῶδια τῶν τριῶν προηγουμένων ἡμερῶν περιλαμβάνονται, ὡς εἶδομεν, εἰς κοινήν ἀκροστιχίδα.

Ὁ λόγος δέ, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κοσμᾶς ἐποίησεν ὀλόκληρον κανόνα διὰ τὴν Μεγ. Πέμπτην, εἶναι ἡ διαφορὰ καὶ ὑπεροχὴ τῆς ἡμέρας ταύτης, ἥτις φέρει χαρακτῆρα ἐορτάσιμον ἐν μέσῳ τῆς αὐστηροτάτης νῆστείας τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερος λόγος τεχνικὸς ὠδήγησε τὸν ποιητὴν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Κατὰ τὴν Μεγ. Πέμπτην ἐπιτελεῖται ἡ ἀνάμνησις οὐχὶ ἐνὸς ἀλλὰ τεσσάρων γεγονότων, ἥτοι τοῦ νικτήρος, τοῦ μυστικοῦ δείπνου, τῆς ἐν Γεθσημανῇ προσευχῆς καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰούδα προδοσίας τοῦ Κυρίου¹. Ἡ διαπραγμάτευσις λοιπὸν τόσων σπουδαιοτάτων θεμάτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἐντὸς ἐνὸς τριῶδιου, ἀλλ' ἀπῆται μεγαλύτερον ἀριθμὸν τροπαρίων.

¹ Βλ. τὸ Συναξάριον τῆς Μεγ. Πέμπτης.

Και εἰς τὸν κανόνα τοῦτον παρατηρεῖται ἡ κατανομή τῶν θεμάτων κατὰ ὠδὰς, τὴν ὁποίαν εἶδομεν καὶ εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μεγ. Τετάρτης. Οὕτως εἰς τὴν α' ὠδὴν παρουσιάζεται ἡ Σοφία (= ὁ Ἰδὸς) τοῦ Θεοῦ προετοιμάζουσα καὶ παρατιθεῖσα τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν· ἡ γ' καὶ δ' ἀναφέρονται εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ εἰς τοὺς σχετικὸς λόγους τοῦ Κυρίου· ἡ ε' εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἡ στ' εἰς τὴν ἐξ ἀφορμῆς αὐτοῦ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου· ἡ ζ' καὶ η' εἰς τὴν προδοσίαν· εἰς δὲ τὴν θ' ὁ ποιητὴς ἐπανέρχεται εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Ὡστε ἐκ τῶν τεσσάρων ὑποθέσεων τῆς ἡμέρας ὁ ποιητὴς ἀσχολεῖται μὲ τὰς τρεῖς, ἀφήνων ἄνευ τινὸς διαπραγματεύσεως τὴν προσευχὴν τοῦ Κυρίου.

Ἐκ τῶν εἰρημῶν τοῦ κανόνος οἱ μὲν τῶν ὠδῶν α', στ', ζ' καὶ η' ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ θέματα τῶν ἀντιστοιχῶν βιβλικῶν ὠδῶν· οἱ δὲ τῶν ὠδῶν γ', ε' καὶ θ' ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἡμέρας διασώζοντες ἀπηχῆσεις τινὰς μόνον τῶν βιβλικῶν ὠδῶν· ὁ τῆς δ' ὠδῆς τέλος συνδέεται μὲν στενότητα πρὸς τὴν βιβλικὴν ὠδὴν, προσαρμόζεται ὅμως ἄριστα καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμέρας.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ὕμνων τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ μετὰ τὴν γ' ὠδὴν καθίσματα ἀναφέρονται εἰς τὸν νιπτῆρα, τὸ δὲ κοντάκιον καὶ τὰ ἰδιόμελα τῶν αἰῶνων καὶ τῶν ἀποστίχων εἰς τὰς μηχανορραφίας τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀχαρακτήριστον διαγωγὴν τοῦ Ἰούδα. Ἐκ τῶν ἰδιομέλων τούτων τὸ μὲν α' τῶν αἰῶνων εἶναι ποίημα τοῦ Κοσμᾶ, τὰ δὲ λοιπὰ ἄλλα μὲν Ἰωάννου μοναχοῦ ἄλλα δὲ Μεθοδίου Πατριάρχου. Τὸ δοξαστικὸν τῶν Αἰῶνων, ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ, ἀναφέρεται εἰς τὰς περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου προφητείας τοῦ Ἡσαίου καὶ τὴν ἀνέκφραστον συγκατάβασιν τοῦ Κυρίου· τὸ δὲ δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων «Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητάς», ποίημα ἐπίσης τοῦ Κοσμᾶ, ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸ τοῦ Πάθους ὑποθήκας τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς².

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐπισκοπήσεως καταφαίνεται, ὅτι τὸ κύριον θέμα τῆς Μεγ. Πέμπτης, ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος καὶ ἡ παράδοσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας, δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης προσοχῆς παρὰ τῶν ὕμνογράφων, μόνος δὲ ὁ Κοσμᾶς ἀφίερωσεν εἰς τὸ κοσμοσωτήριον τοῦτο γεγονός τὰς τέσσαρας ἐκ τῶν ὀκτῶ ὠδῶν τοῦ κανόνου τοῦ (α', γ', δ' καὶ θ'). Ἄρκετὰ τροπάρια ἀφιερῶνει εἰς τὸ θέμα

² Βλ. Νικ. Παπαδοπούλου, Ἵμνογράφοι ἀδεσπότην ὕμνων.

τοῦτο καὶ ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (9 ἐκ τῶν 27 τοῦ εἰς τὸ Ἀπόδεικνον τῆς Μ. Τετάρτης τριωδίου του). Ὁ Κοσμάς λοιπὸν ἔπραξε καὶ διὰ τὴν Μ. Πέμπτην ὅτι καὶ διὰ τὴν Μ. Δευτέραν, διεπραγματεύθη δηλ. ἐκεῖνα τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν ἠσχολήθησαν οἱ ἄλλοι ὑμνογράφοι.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ᾠδὴ α'. Ὁ εἰρμὸς

Τμηθεῖση^α τμᾶται πόντος^β ἐρυθρός, κυματοτρόφος^γ δὲ ξηραίνεται βυθός, ὁ αὐτὸς ὁμοῦ ἀόπλοις^δ γεγωνὸς βατός, καὶ πανοπλίταις^ε τάφος^ς. ᾠδὴ δὲ θεοτεροπῆς^ζ ἀνεμέλπειτο^ς ἐνδόξως δεδοξασται Χριστὸς^ς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

(1) Ὅπως οἱ πλείστοι τῶν εἰρμῶν τῆς α' ᾠδῆς, οὕτω καὶ ὁ παρῶν ἀναφέρεται εἰς τὸ ἕλον γεγωνὸς τῆς θαυμαστῆς διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐλάχισται δὲ λέξεις συνδέουν αὐτὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν α' ᾠδὴν, ὡς θὰ σημειωθῆ κατωτέρω.

(2) Ἐννοεῖται «ράβδω». Διὰ τῆς ράβδου δηλ. τοῦ Μωϋσέως, ἥτις ἐκόπη ἐκ τινος δένδρου, τέμνεται ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα. Ἐπάρχει καὶ ἡ γραφή «τμηθεὶς τμᾶται», ἥτις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτὴ ὡς ἐβραϊσμός πρὸς δήλωσιν ὑπερβολῆς ἢ τελειότητος (= τέμνεται τελείως)· ὑπὲρ τῆς γραφῆς ὅμως «τμηθεῖση τμᾶται» συνηγορεῖ ἄφ' ἑνὸς μὲν ἡ ρυθμικὴ ἀντιστοιχία καὶ τῶν τριῶν τροπαρίων τῆς ᾠδῆς, ἄφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὑπαρξίς ἐν ἄλλῳ εἰρμῷ τῆς α' ᾠδῆς τῆς παραλλήλου φράσεως «ἡ κεκομμένη τὴν ἄτομον ἔτεμε».

(3) Ἡ λ. πόντος καὶ κατωτέρω αἱ ἐνδόξως δεδοξασται εἶναι αἱ συνδέουσαι τὸν εἰρμὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν ᾠδὴν.

(4) Κυματοτρόφος = ὁ τρέφων κύματα. Λέγεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

(5) Ἀόπλοις - πανοπλίταις. Ζωηροτάτη ἀντίθεσις. Ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης εἰς μὲν τοὺς ἀόπλους Ἰσραηλίτας ἔγινε βατός, διὰ δὲ τοὺς πανόπλους Αἰγυπτίους ἀπέβη τάφος. Ἡ εἰς ὀπλισμὸν ὑπεροχὴ τῶν τελευταίων κατ' οὐδὲν τοὺς ἐβοήθησε, διότι μόνον ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰκανὴ νὰ μεταβάλλῃ τοὺς φυσικοὺς νόμους, τοὺς ὁποῖους αὐτὴ ἐθέσπισε.

(6) Ὅταν τὰ κύματα ἐπαναστραφέντα ἐκάλυψαν τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ Νικόδημος ἐρμηνεύει τ' ἀνωτέρω ἀλληγορικῶς· «Νοεῖται δὲ ὁ εἰρμὸς οὗτος καὶ εἰς τὴν ἄχραντον σάρκα τοῦ Θεανθρώπου Λόγου

και εις τὸ πάθος ἐκείνης· διὰ μέσου γὰρ τῆς τμηθείσης, ἦγουν παθούσης και σταυρωθείσης θεοῦποστάτου σαρκὸς τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῆς ράβδου τοῦ Σταυροῦ ἐτμήθη και ἐδιαιρέθη ὁ κόκκινος και αἱματώδης πόντος τῆς ἁμαρτίας, και ὁ τοῦ θανάτου βυθὸς ἐχωρίσθη· και εις μὲν τοὺς εὐσεβεῖς ἡμᾶς ἔγινεν εὐκολοδιάβατος, εις δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Δαίμονας ἔγινε τάφος και ἀφανισμὸς και ἀπώλεια» (Ἐορτοδρόμιον, σ. 326).

(7) Θεοτερπῆς = ὁ τὸν Θεὸν τέρπων, θεάρεστος.

(8) Ἐπὶ τῶν διασωθέντων Ἰσραηλιτῶν.

(9) Διὰ τῆς προσθήκης τῆς λ. Χριστὸς ἢ ἐκ τῆς βιβλικῆς ὠδῆς εἰλημμένη ἐπὶ τὸν προσλαμβάνει χριστιανικὸν χρῶμα. Διακηρύσσεται δηλ., ὅτι ὁ ἐνεργήσας τότε τὴν θαυμαστὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ὡς Χριστὸν και Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα οἱ Χριστιανοί. Ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἡ ἐπὶ τὸν αὐτολεξεῖ εις ὅλα τὰ τροπάρια τῆς ὠδῆς συνδεομένη διαφοροτρόπως πρὸς τὸ περιεχόμενον ἐκάστου.

Ἐρμηνεία

Διὰ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσέως, ἥτις ἐκόπη ἐκ τινος δένδρου, τέμνεται ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, ξηραίνεται δὲ ὁ γεννῶν και τρέφων τὰ κύματα βυθὸς, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ὁ ἴδιος ταυτοχρόνως εις μὲν τοὺς ἀόπλους Ἰσραηλίτας βατὸς εις δὲ τοὺς πανόπλους Αἰγυπτίους τάφος. Ἐπὶ δὲ τῶν διασωθέντων Ἰσραηλιτῶν ἀνεμέλλετο ἡ ἐξῆς εὐάρεστος εις τὸν Θεὸν ὠδή: Ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστός, ὅστις εἶναι ὁ Θεὸς μας.

Τροπάριον α' ¹

Ἡ πανταγία και παρεκτικὴ ζωῆς², ἡ ἄπειρος Σοφία τοῦ Θεοῦ³ ὠκοδόμησε τὸν οἶκον ἐαυτῆς ἀγνῆς ἐξ ἀπειράνδρου Μητρός· γὰρ σωματικόν⁴ περιθέμενος, ἐνδόξως δεδόξασται Χριστός ὁ Θεὸς ἡμῶν.

(1) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον και τὰ ἐπόμενα δύο ὁ ποιητὴς ἀφορμᾶται ἐκ τοῦ γνωστοῦ χωρίου τῶν Παροιμιῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ παρίσταται ἡ σοφία προετοιμάζουσα και παρατιθεῖσα τὴν ἐαυτῆς τράπεζαν. Τὸ χωρίον ὁλόκληρον ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἐαυτῇ οἶκον και ὑπήρξε στύλους ἐπτά· ἔσφαξε τὰ ἐαυτῆς θύματα, ἐκέρρασεν εις κρατῆρα τὸν ἐαυτῆς οἶνον και ἠτοιμάσατο τὴν ἐαυτῆς τράπεζαν· ἀπέστειλε τοὺς ἐαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύ-

γματος ἐπὶ κρατῆρα λέγουσα· ὅς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρὸς με· καὶ τοῖς ἐνδέσει φρενῶν εἶπεν· ἔλθετε, φάγετε τῶν ἐμῶν ἄρτων, καὶ πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν» (Παρ. θ' 1 - 5). Τὸ χωρίον τοῦτο ὁ ποιητῆς καταμερίζει εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς α' ὠδῆς ἐφαρμοζῶν αὐτὸ εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ συνδυάζων μετ' ἄλλων ἀγιογραφικῶν χωρίων. Εἰς τὸ α' τροπάριον χρησιμοποιεῖ μόνον τὴν πρώτην πρότασιν «ἡ σοφία ἀκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον», εἰς δὲ τὰ λοιπὰ δύο λέξεις καὶ φράσεις ἐκ τοῦ ὑπολοίπου χωρίου. Ἡ τελευταία ὁμῶς ρῆσις (ἔλθετε, φάγετε κλπ.) ἢ ἀμειψότερον ὑπενθυμίζουσα τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, παραδόξως δὲν ὑπομνηματίζεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Μόνον τὰ ρήματα φάγετε καὶ πίετε χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸν εἰρμὸν καὶ τὸ α' τροπάριον τῆς γ' ὠδῆς. Ἀλλὰ τὰ ρήματα ταῦτα ὑπάρχουν καὶ εἰς τοὺς λόγους, δι' ὧν ὁ Κύριος συνέστησε τὸ μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ὥστε πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μᾶλλον ἐκείθεν ἐλήφθησαν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ὑπ' ὄψιν χωρίου.

(2) Πρὸβλ. καὶ τὸν εἰρμὸν τῆς γ' ὠδῆς τοῦ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου κανόνος τοῦ Κοσμᾶ· «Ἡ δημιουργικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν ἀπάντων Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις».

(3) Κατὰ τοὺς Πατέρας Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ εἶναι αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οἶκος δέ, τὸν ὁποῖον αὕτη ἀκοδόμησεν, ἡ Ἐκκλησία, ἐπερειδομένη ἐπὶ ἑπτὰ στύλων, τῶν ἑπτὰ μυστηρίων (Βλ. Κ. Καλλινίκου, Ἐπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας, καὶ Παπαδημητρίου - Βασιλειάδου - Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας). Ὁ ποιητῆς ἀκολουθεῖ τὰς πατερικὰς ἐρμηνείας ὡς πρὸς τὸ α' σκέλος· τὸ β' ὁμῶς, τὸν οἶκον, προσαρμόζει εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ὡς οἰκοδόμησιν χαρακτηριστικῶν τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν αὐτοῦ. Οὕτως εἰς τὸ α' τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος ὁ ποιητῆς ἄρχεται ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς ταπεινώσεώς του καὶ ἡ προῦπὸθεσις τῶν σωτηρίων παθῶν του. «Ἐκτίσε τὸν ἰδικόν της οἶκον, τοὔτέστι τὸ ἄχραντον σῶμα, τὸ ὁποῖον προσέλαβεν ἐκ τῶν παναχράντων αἱμάτων τῆς καθαρωτάτης καὶ ἀπειράνδρου Μητρὸς του» (Ἐορτοδρ., σ. 327).

(4) «Ἐπειδὴ τὸ θεοῦπόστατον σῶμα οἶκον ὠνόμασεν ὁ Μελωδός, τούτου χάριν ἐκεῖνο ὅπου ἀνωτέρω ὠνόμασεν οἶκον, ναὸν κατωτέρω ὀνομάζει» (Ἐορτοδρ., σ. 327). Προφανῶς ὁ ποιητῆς ἐνθυμεῖται τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν» καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἐρμηνείαν αὐτῶν «ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ἰωάν. β' 19 - 21).

Ἑρμηνεία

Ἡ δημιουργικὴ αἰτία τοῦ παντός, ἡ παρέχουσα ζωὴν εἰς τὰ ὄντα, ἣτις δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ αὐτὴ ἡ ἄπειρος Σοφία τοῦ Θεοῦ, δηλ. ὁ Λόγος καὶ Ἄλογος τοῦ Θεοῦ, ἔκτισε τὸν οἶκον τῆς, προσέλαβε δηλ. τὸ σῶμα τῆς, ἀπὸ ἀγνὴν Μητέρα, ἡ ὁποία δὲν ἐγνώρισεν ἄνδρα· ἀφοῦ δὲ ἐφόρεσε ναὸν σωματικόν, ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας.

Τροπᾶριον β'

Μυσταγωγούσα¹ φίλους² ἑαυτῆς, τὴν ψυχοτρόφον ἐτοιμάζει³ τράπεζαν⁴, ἀμβροσίας⁵ δὲ ἢ ὄντως Σοφία τοῦ Θεοῦ⁶ κρατῆρα⁷ πιστοῖς⁸. Προσέλθωμεν εὐσεβῶς καὶ βοήσωμεν ἐνδόξως⁹ δεδόξασται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

(1) Μυσταγωγῶ = εἰσάγω εἰς τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων.

(2) Ὅπως καὶ εἰς τὸ α' τροπᾶριον τῆς η' ὠδῆς τοῦ τριωδίου τῆς Μ. Δευτέρας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα φίλους ὀνομάζει ὁ ποιητὴς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἰδίου «ὕμᾱς δὲ εἰρηκα φίλο υς» (Ἰωάν. ιε' 15). Τὸν αὐτὸν χαρακτηρισμὸν χρησιμοποιεῖ καὶ εἰς ἄλλα τροπάρια τοῦ παρόντος κανόνος.

(3) «Εἰς μὲν τὸ ἀνωτέρω τροπᾶριον ἔδειξεν ὁ μελωδὸς τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ Σοφίαν οἰκοδομοῦσαν τὸν ἑαυτῆς οἶκον· τῶρα δὲ εἰς τὸ παρὸν δείχνει τὴν αὐτὴν Σοφίαν ἐτοιμάζουσαν τὴν ἰδικήν τῆς τράπεζαν. . . τὴν τρέφουσιν τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν. . . Διὰ τὴν ἐτοιμάζει ὁ Κύριος τὴν ψυχοτρόφον ταύτην τράπεζαν; Διὰ τὴν ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς μυστικωτέραν θεωρίαν καὶ γνῶσιν διὰ μέσου τῶν ὁρωμένων συμβεβηκότων τῶν Μυστηρίων» (Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 328).

(4) Ὁ ποιητὴς συνεχίζων τὴν παράθεσιν ἐκ τοῦ Παροιμ. θ' 1 - 2 δανείζεται φράσεις ὑπενθυμιζούσας τὸ μυστήριον τῆς Θ. Ἐδχαριστίας: «Ἐσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα (ἡ σοφία), ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον καὶ ἔτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν». Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον μνημονεύεται πρῶτον ὁ οἶνος καὶ ἔπειτα ἡ ἐτοιμασία τῆς τραπέζης. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς ἐπηρασαμένος ἀπὸ τὴν σειρὰν τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου προσφορᾶς πρῶτον τοῦ Σώματος του καὶ ἔπειτα τοῦ Αἵματος μνημονεύει πρῶτον τῆς τραπέζης, ὑπονοῶν δι' αὐτῆς προφανῶς τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ ἔπειτα τοῦ κρατῆρος τοῦ συμβολίζοντος τὸ Αἷμα αὐτοῦ.

(5) Ἀμβροσία = ἀθανασία. Δὲν πρόκειται περὶ μεταφορᾶς ἐκ τῆς τροφῆς τῶν ἀρχαίων θεῶν, διότι ἡ μεταφορὰ αὕτη δὲν θὰ ἤρμοζεν εἰς τὸν κρατῆρα. Ἀμβροσίας κρατῆρα = ποτήριον ἀθανασίας.

(6) Ἡ φράσις «Σοφία τοῦ Θεοῦ» ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς α' ὁδῆς συνοδευομένη ὑπὸ διαφόρων χαρακτηρισμῶν. Οὕτως εἰς τὸ α' τροπ. ὀνομάζεται «πανταίτια καὶ παρεκτικὴ ζωῆς, ἡ ἄπειρος» εἰς τὸ β' «ἡ ὄντως» καὶ εἰς τὸ γ' «ἡ ἄκτιστος καὶ ἔμφυτος».

(7) Κιρνάω - ᾧ = ἀναμιγνύω οἶνον μεθ' ὕδατος. Ἄλλ' ἐνταῦθα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου νεωτέρου κερνᾶ = προσφέρειω.

(8) Τότε μὲν εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν μαθητῶν του προσέφερε τὸν κρατῆρα τῆς ἀθανασίας ὁ Κύριος· τώρα ὅμως καὶ πάντοτε διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ μυστηρίου προσφέρει αὐτὸν εἰς πάντας τοὺς πιστοὺς, οἵτινες κατ' ἐπέκτασιν δικαιοῦνται νὰ ὀνομάζωνται φίλοι του. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα προτροπὴ «προσέλθωμεν εὐσεβῶς...».

(9) Ἡ ἐπιφθόσ ἐνταῦθα τίθεται εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν πιστῶν, οἵτινες προτρέπονται, ὅπως δι' αὐτῆς δοξολογήσουν τὴν ὄντως Σοφίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἑρμηνεία

Ἡ ἀληθῆς Σοφία τοῦ Θεοῦ, δηλ. ὁ Τίος καὶ Λόγος αὐτοῦ, ὡδηγοῦσα τοὺς φίλους της, δηλ. τοὺς μαθητάς της, εἰς τὴν γνῶσιν τῶν θείων μυστηρίων, ἐτοιμάζει τὴν τράπεζαν, ἡ ὁποία τρέφει τὰς ψυχὰς διὰ τοῦ Σώματός του· εἰς ὅλους δὲ τοὺς πιστοὺς προσφέρει ποτήριον ἀθανασίας. Ἄς προσέλθωμεν μετ' εὐσεβείας εἰς τὴν τράπεζαν ταύτην καὶ ἄς ἀναφωνήσωμεν· Ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας.

Τροπάριον γ'

Ἀκουισθῶμεν¹ πάντες οἱ πιστοί, συγκαλουμένης ὑψηλῆς κηρύγματι² τῆς ἀκτίστου³ καὶ ἐμφύτου⁴ Σοφίας τοῦ Θεοῦ· βοᾷ γὰρ γεύασθε⁵, καὶ γνόντες, ὅτι χρηστὸς ἐγώ, κράξατε· ἐνδόξως δεδόξασται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.

(1) Τὸ μὲν ἐνεργητικὸν ἀκουτίζω σημαίνει κάμνω τινὰ νὰ ἀκούσῃ· τὸ δὲ παθητικὸν ἀκουτίζομαι = ἀκούω. Τὸ παρὸν τροπάριον ἀρχεταὶ διὰ προτροπῆς, ὅπως ἀκούσωμεν ὅλοι οἱ πιστοὶ τοὺς λόγους τῆς Σοφίας.

(2) Συνεχίζεται ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τῶν

Παροιμιῶν, καθ' ἣ Σοφία, ἀφοῦ «ἠτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν», «ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπὶ κρατῆρα» (Παρ. θ' 3). Ἐνταῦθα κατ' οὐσίαν περατοῦνται αἱ παραθέσεις ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Παροιμιῶν. Λέξεις τινὲς μεμονωμένα αὐτοῦ (φάγετε, πίστε, ἄφρων) ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὴν γ' ᾠδὴν, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ σύμπτωσιν, διότι συνδέονται στενότερον μετ' ἄλλων ἀγιογραφικῶν χωρίων. Κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον ἡ Σοφία ἀναβάσα εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς πόλεως κράζει ἐκεῖθεν τοὺς κεκλημένους (Κ. Καλλινίκου, Ἑπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας, σ. 80). Τὸ «μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος» ὅμως τῶν Ο' καὶ τὸ τοῦ παρόντος τροπαρίου «ὑψηλῶ κηρύγματι» δὲν ἐπιδέχονται τοιαύτην ἐρμηνείαν. Μᾶλλον σημαίνουν: διὰ μεγαλοφώνου κηρύγματος. Θὰ ἠδυναμέθα ἐπίσης νὰ ἐρμηνεύσωμεν: διὰ κηρύγματος ὑψηλῆς ἐννοίας.

(3) Ἄκτιστος = ὁ μὴ ἐκτισμένος, ἀδημιούργητος.

(4) Ἐμφυτος = ὁ ἐντὸς φυτευθεῖς, ὁ ἐντὸς γεννηθεῖς, φυσικός.

(5) Ἀντὶ τῶν ἐν Παρ. θ' 3 λόγων τῆς σοφίας «ὅς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρὸς με» ὁ ποιητὴς θέτει εἰς τὸ στόμα αὐτῆς τὴν ψαλμικὴν ρῆσιν «γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος» (Ψαλμ. λγ' 9), τὴν ὁποίαν ἀρχαϊόθεν ἡ Ἐκκλησία ἔχει συνδέσει πρὸς τὴν Θεϊαν Κοινωνίαν.

Ἑρμηνεία

Ἄς ἀκούσωμεν ὅλοι οἱ πιστοὶ τὴν ἄκτιστον καὶ ἐμφυτον Σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία μεγαλοφώνως καλεῖ τοὺς κεκλημένους εἰς τὴν τράπεζάν της· ἄς τὴν ἀκούσωμεν, διότι φωνάζει καὶ λέγει· γευθήτε, καί, ἀφοῦ βεβαιωθήτε, ὅτι ἐγὼ ὁ Κύριος εἶμαι ἀγαθός, φωνάξατε· ἐδοξάσθη πάρα πολὺ ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας.

ᾠδὴ γ'. Ὁ εἰρμὸς

Κύριος¹ ὢν πάντων καὶ κτίστης Θεός, τὸ κτιστὸν ὁ ἀπαθὴς πτωχεύσας σεαυτῷ ἠνωσας² καὶ τὸ Πάσχα³ οἷς ἐμελλες⁴ θανεῖν, αὐτὸς ὢν⁵ σεαυτὸν προετίθης⁶, φάγετε⁷ βοῶν τὸ σῶμά μου, καὶ πίστει σιερωθήσεσθε⁸.

(1) Ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ σύνδεσμος τοῦ εἰρμοῦ τούτου πρὸς τὴν βιβλικὴν γ' ᾠδὴν φαίνεται λίαν χαλαρός. Προσεκτικωτέρως ὅμως ἐξέτασις αὐτοῦ ἀποκαλύπτει πολὺ ἀμεσωτέραν ἐξάρτησιν. Ἐν πρώτοις αἱ λέξεις Κύριος καὶ Θεός εἶναι λέξεις τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς ἀπαν-

τώσαι ἐν αὐτῇ ἢ μὲν α' θάκις, ἢ δὲ β' 4άκις. Χρησιμοποιοῦνται δὲ καὶ ἐδῶ, ἴσως διὰ τὸ νὰ δηλωθῇ, ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος καὶ Θεὸς εἶναι ὁ εἰσακούσας τὴν προσευχὴν τῆς Ἄννης καὶ ὁ νῦν παρατιθεὶς τὴν ἑαυτοῦ τράπεζαν. Ἡ ὅλη φράσις ἔπειτα «Κύριος ὢν πάντων καὶ κτίστης Θεὸς» ἀποτελεῖ ἴσως περίληψιν τῆς ἐν τῇ ᾠδῇ μακρᾶς περιγραφῆς τῶν ιδιοτήτων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ λ. πτωχέσας ὑπενθυμίζει τὸ τῆς ᾠδῆς «Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει» (Α' Βασ. β' 7). Τέλος ἡ λ. στερεωθήσεσθε, εἰλημμένη ἐκ τοῦ στ. 1 τῆς ᾠδῆς «Ἐστρεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ» ἀποτελεῖ τὸν συνήθη σύνδεσμον τῶν εἰρημῶν τῆς γ' ᾠδῆς πρὸς τὴν βιβλικὴν τοιαύτην.

(2) Διὰ δύο ζωηροτάτων ἀντιθέσεων (κτίστης - κτιστόν, ὁ ἀπαθῆς πτωχέσας) περιγράφεται τὸ μυστήριον τῆς ἐν τῷ Χριστῷ ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων.

(3) Πάσχα ὀνομάζετο ὄχι μόνον ἡ εορτὴ ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ ὁ πασχάλιος ἀμνὸς (Μάρκ. ιδ' 12. Λουκ. κβ' 7). Ἐπὶ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔννοιαν χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα. Ὁ Χριστὸς δηλ. εἶναι ὁ ἀληθῆς πασχάλιος ἀμνὸς ὁ τυθεὶς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου, ἀντίτυπον δὲ αὐτοῦ ἦτο ὁ πασχάλιος ἀμνὸς τῶν Ἰουδαίων (Βλ. Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Μάρκον, σ. 258 - 259).

(4) Ὁ Νικόδημος ἀκολουθῶν τοὺς δύο ἐρμηνευτὰς προτιμᾷ τὴν εἰς β' πρόσωπον γραφὴν τῶν ρημάτων (ἦνωσας, ἔμελλες, προετίθης) καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν (σεαυτῷ, σεαυτὸν) ἀντὶ τῆς εἰς γ' πρόσωπον, ἣτις ὑπάρχει εἰς τὰ ἔντυπα Τριώδια (ἦνωσε, ἔμελλε, προετίθη, ἑαυτῷ, ἑαυτόν). Φαίνεται δὲ πράγματι ὀρθοτέρα ἢ εἰς β' πρόσωπον γραφή, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι, ἐὰν δεχθῶμεν τὴν εἰς γ' πρόσωπον τοιαύτην, δυσκόλως ἀνευρίσκομεν τὸ ὑποκείμενον τῶν ρημάτων, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα δύο τροπάρια εἶναι εἰς β' πρόσωπον συντεταγμένα.

(5) Ἡ μὲν μετοχὴ ὢν δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναφορικὴ (= σὺ ὅστις εἶσαι τὸ Πάσχα), ὑποκείμενον δὲ αὐτῆς τὸ αὐτός, τὸ δὲ Πάσχα κατηγορούμενον. Ἡ δοτικὴ οἷς εἶναι ὡς πρὸς μὲν τὸ ρῆμα προετίθης ἄμεσον ἀντικείμενον (τὸ ἔμμεσον εἶναι τὸ σεαυτόν), ὡς πρὸς δὲ τὸ ἀπαρέμφατον θανεῖν δοτικὴ χαριστικὴ (= χάριν τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο ν' ἀποθάνῃ).

(6) Ὁ Χριστὸς εἶναι «ὁ προσφέρων καὶ ὁ προσφερόμενος» (Ἐθχὴ Χερουβικῷ Ὕμνῳ), θύτης καὶ θῦμα συγχρόνως. «Καθὸ μὲν Θεὸς καὶ Κτίστης, Θύτης καὶ Ἱερεὺς λέγεσαι... καθὸ δὲ ἄνθρωπος

καὶ κτίσμα, θῦμα καὶ ἱερεῖον λέγεσαι ὅτι σὺ ἦσουν καὶ ὁ προτεθειμέ-
νος» (Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 330).

(7) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τῶν Παρουμιῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων, δι' ὧν ὁ Κύριος παρέδωκε τὸ μυστή-
ριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Γίνεται δὲ ἐν τῷ παρόντι εἰρωμῶ λόγος μό-
νον περὶ τοῦ Σώματος, τὸ ὁποῖον προσιδιάζει εἰς τὸ φάγετε. Τὴν εἰ-
κόνα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου συμπληροῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὸ ἐπόμενον
τροπάριον, ἀναφερόμενον ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ Αἷμα.

(8) «Εἰ γὰρ ὁ Δαβὶδ περὶ ψιλοῦ ἄρτου λέγει «Καὶ ἄρτος καρδίαν
ἀνθρώπου στηρίζει» (Ψαλμ. ργ' 15) πόσῳ μᾶλλον στηρίζει τὴν καρ-
δίαν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μεταλαμβάνοντος αὐτὸς ὁ μετουσιωμένος ἄρ-
τος εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον καὶ ζωοποιὸν σῶμα τοῦ Κυρίου;» (Νικοδή-
μου, ἐνθ' ἄνωτ.).

Ἑρμηνεία

Σύ, ὅστις εἶσαι ὁ Κύριος καὶ δημιουργὸς Θεὸς τῶν ὅλων, πτω-
χεύσας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς σου ὁ ἀπαθὴς κατὰ τὴν Θεότητα ἠνω-
σες μὲ τὴν θείαν ὑπαρξίν σου τὴν κτιστὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ
σύ, ὅστις εἶσαι ὁ ἀληθὴς πασχάλιος ἀμνός, παρέθετες ὁ ἴδιος τὸν ἐαυ-
τόν σου ὡς τροφήν εἰς ἐκείνους, χάριν τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο ν' ἀπο-
θάνῃς, λέγων πρὸς αὐτούς· φάγετε τὸ σῶμά μου καὶ διὰ τῆς θρώ-
σεως ταύτης θὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν πίστιν.

Τροπάριον α'

*Ρύσιον*¹ παντὸς τοῦ βροτείου γένους, τὸ οἰκεῖον² ἀγαθὲ, τοῦς
σοὺς μαθητὰς ἐπόουσας, εὐφροσύνης³ ποτήριον⁴ πλήσας⁵· αὐτὸς γὰρ
σεαυτὸν ἱερουργεῖς⁶, πίετε⁷, βοῶν, τὸ Αἷμά μου καὶ πίστει στερεω-
θήσεσθε.

(1) Ἀφιερῶσας τὸν εἰρμὸν τῆς γ' ᾠδῆς εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Κυ-
ρίου ὁ ποιητὴς ἀφιεροῖ ἐν συνεχείᾳ τὸ α' τροπάριον αὐτῆς εἰς τὸ Αἷ-
μα τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζει «ρύσιον», δηλ. ἀπελευθερωτήριον,
«κλυρωτήριον ὅλου τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ἐδανείσθη δὲ τὴν λέ-
ξιν ταύτην ἀπὸ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον λέγοντα ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς
ἔπεσι περὶ τοῦ Δεσποτικοῦ Αἵματος· Ρύσιον ἀρχεγόνων παθῶν κόσμου
τ' ἄποινον (ἦτοι ἐξαγοραστήριον)» (Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 331).
Ἄξιωσημειωτον εἶναι, ὅτι τὸν αὐτὸν στίχον τοῦ Γρηγορίου χρησιμο-

ποιεῖ ὁ Κοσμάς, διὰ νὰ κατασκευάσῃ καὶ τὸ α' τροπάριον τῆς α' ᾠδῆς τοῦ εἰς αὐτὸν τὸν Γρηγόριον κανόνος του ἔχον οὕτω: «Ρύσιον ἀρχέγονον, ἡμετέρων τε παθῶν, αἷμα θεόρρυτον, ἴσασσο προσπέδων καὶ νῦν τῶν πιστῶν, Γρηγόριε πάνσοφε, Θεὸν διδοὺς ἡμῖν εὐδιάλλακτον» (Βλ. εἰς τὸ Μηναῖον τοῦ Ἰανουαρίου, β' κανόνα τῆς ΚΕ' Ἰαν.).

(2) Συναπτέον πρὸς τὸ ποτήριον. Ἐπότισας τοὺς σοὺς μαθητὰς τὸ οἶκειον ποτήριον.

(3) Ἀμυδρὰ ἀπήχησις τοῦ ψαλμικοῦ «καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου» (Ψαλμ. ργ' 16). Ἐμμεσον ἀντικείμενον τῆς μτχ. πλήσας.

(4) «Διὰ τοῦ ποτηρίου τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ αἷμα δηλοῦται, ἐκ τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον κατὰ συνεκδοχὴν» (Ἐορτοδρ., σ. 331).

(5) Ἐνν. αὐτούς. Πλήσας αὐτούς, (δηλ. τοὺς μαθητὰς), εὐφροσύνης.

(6) «Αὐτὸς σεαυτὸν ἱερούργεις». Παράλληλος ἔκφρασις πρὸς τὴν τοῦ εἰρμού «αὐτὸς σεαυτὸν προετίθης».

(7) Καὶ ἡ λ. πίστετε ὑπάρχει εἰς τὸ χωρίον τῶν Παροιμιῶν, ὑπενθυμίζουσα τοὺς σχετικούς λόγους τοῦ Κυρίου. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέουσιν, εἰς ἣν ἐν τῷ εἰρμῷ μνημονεύονται οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ Σώματός του, ἐνταῦθα μνημονεύονται οἱ λόγοι αὐτοῦ περὶ τοῦ Αἵματός του. Οὕτω τὰ δύο εἶδη τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τοὺς σχετικούς λόγους τοῦ Κυρίου ἔκαμεν ὁ Κοσμάς ὑπόθεσιν δύο κεχωρισμένων καὶ αὐτοτελῶν τροπαρίων.

(8) Ἡ ἐπαρδὸς «καὶ πίστετε στερεωθήσεσθε» ἐπαναλαμβάνεται εἰς ὅλα τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς.

Ἑρμηνεία

Σύ, ἀγαθὲ Κύριε, προσέφερες ὡς ποτὸν εἰς τοὺς μαθητὰς σου τὸ ποτήριόν σου, τὸ ὁποῖον περιεῖχε τὸ Αἷμά σου, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ λυτρωτήριον ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, καὶ οὕτως ἐγέμισες αὐτοὺς μὲ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην· διότι ὁ ἴδιος προσέφερες ὡς θυσίαν τὸν ἑαυτὸν σου λέγων πρὸς αὐτούς· πίστετε τὸ Αἷμά μου καὶ διὰ τῆς πόσεως ταύτης θὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν πίστιν.

Τροπάριον β'

Ἄφρων ἄνηρ, ὃς ἐν ὑμῖν προδότης³, τοῖς οικείοις μαθηταῖς προέφη· ὁ ἀνεξίκακος³, οὐ μὴ γνώσεται ταῦτα, καὶ οὗτος ἀσύνητος ὢν οὐ μὴ συνήσει· ὁμως ἐν ἔμοι μείνατε⁴, καὶ πίστει στερεωθήσεσθε.

(1) Καὶ ἡ λ. ἄφρων ὑπάρχει εἰς τὸ χωρίον τῶν Παροιμιῶν· «Ὅς ἐστὶν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρὸς με» (Παρ. θ' 3). Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ ποιητῆς δομᾶται ἐκ τοῦ ψαλμικοῦ «Ἄνηρ ἄφρων οὐ γνώσεται καὶ ἀσύνητος οὐ συνήσει ταῦτα» (Ψαλμ. 74' 6), τὸ ὅποιον παραθέτει ὀλόκληρον ἐφαρμόζων αὐτὸ εἰς τὸν Ἰούδαν, ὅστις διὰ τῆς διαγωγῆς του ἀπεδειχθῆ ὄντως ἄφρων καὶ ἀσύνητος, ἀνίκανος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τῆς θείας οἰκονομίας.

(2) Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ προδότου, ὡς γνωστόν, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ πιθανώτατα πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας (Βλ. Ματθ. κστ' 21 καὶ τὰ ἀντίστοιχα χωρία τῶν ἄλλων Εὐαγγελίων). Οἱ ποιηταὶ ὁμως ἐνίστε παριστάνουν τὸν Ἰούδαν λαβόντα τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ εὐθὺς χωρήσαντα εἰς τὴν προδοσίαν, προφανῶς διὰ νὰ καταστήσουν ἐντονωτέραν τὴν ἀχαριστίαν καὶ ἀναισθησίαν του (Πρὸβλ. κοντάκιον τῆς Μ. Πέμπτης, «Τὸν ἄρτον λαβὼν εἰς χεῖρας ὁ προδότης» καὶ δοξαστικὸν Ἐσπερινοῦ τῆς αὐτῆς ἡμέρας «... καὶ οὗτος ὁ δυσσεβῆς τὸν οὐράνιον ἄρτον ἐν τῷ στόματι βαστάζων κατὰ τοῦ Σωτῆρος τὴν προδοσίαν εἰργάσατο»). Ὅπως ὁμως ἡ ἀποκάλυψις τοῦ προδότου ὑπῆρξεν ἐν τῶν συνταρακτικῶν διὰ τοὺς μαθητὰς ἐπεισοδίων τῆς ἐσπέρας ἐκείνης καὶ διὰ τοῦτο μνημονεύει αὐτῆς ὁ ποιητῆς ἐν τῇ ᾠδῇ ταύτῃ ὁμοῦ μετὰ τῶν ἰδρυτικῶν λόγων τοῦ Μυστηρίου, διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀφροσύνην καὶ ἀσυνεσίαν τοῦ Ἰούδα ἐν σχέσει πρὸς τὸ Μυστήριον. Ἐὰν μὲν ὁ Ἰούδας ἀπεχώρησε πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Μυστηρίου, τότε ὡς ἄφρων καὶ ἀσύνητος δὲν ἠξιώθη τῆς Θείας Κοινωνίας· ἐὰν δὲ μετ' αὐτὴν, τότε ἀποδεικνύεται ἔτι περισσότερον ἄφρων καὶ ἀσύνητος, διότι δὲν ἐκτιμᾷ τὴν μεγίστην δωρεάν τοῦ Κυρίου.

(3) Προσφυστάτος καὶ ἐπικαιρότατος χαρακτηρισμὸς τοῦ Κυρίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ ἐγκληματικὴν διαγωγὴν τοῦ Ἰούδα.

(4) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰούδαν, ὅστις ἀποχωρίζεται ἀπ' ἑμοῦ, σεῖς μείνατε ἀναποσπástως συνδεδεμένοι μετ' ἑμοῦ. Ἡ φράσις «ἐν ἔμοι μείνατε» εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς περὶ ἀμπέλου καὶ κλημάτων ἀλληγο-

ρικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, ἥτις ἀποτελεῖ μέρος τῶν τελευταίων ὑποθηκῶν τοῦ Κυρίου (Ἰωάν. ιε' 1 - 6. Βλ. καὶ Δοξαστικὸν τῶν ἀποστίχων: «...μείνατε ἐν ἐμοί, ἵνα βότρυν φέρητε...»). Ἀντὶ ὅμως τῶν περὶ καρποφορίας λόγων τοῦ Κυρίου ἐνταῦθα διὰ τὸ ὁμοίμορφον ἐπακολουθεῖ ἡ ἐμφθδς «καὶ πιστεὶ στερεωθήσεσθε». Ἡ δὲ πίστις εἶναι ἀναμφιβόλως καρπὸς τοῦ μετὰ τοῦ Κυρίου στενοῦ συνδέσμου.

Ἑρμηνεία

Ὁ ἄφρων ἄνθρωπος, ὅστις εὐρίσκειται μετὰ σὺν σὺν καὶ πρόκειται νὰ γίνῃ προδότης — προεῖπες σὺ ὁ ἀνεξίκακος Κύριος εἰς τοὺς μαθητάς σου — δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα παραδίδω εἰς σᾶς, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχει σύνεσιν, δὲν πρόκειται νὰ τὰ ἐννοήσῃ· οἷς ὅμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτόν, ὅστις ἀπομακρύνεται ἀπ' ἐμοῦ, μείνατε συνδεδεμένοι μετ' ἐμοῦ καὶ θὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν πίστιν.

ᾠδὴ δ'. Ὁ Εἰρμὸς

Προκατιδὼν ὁ Προφήτης τοῦ μυστηρίου σου τὸ ἀπόρητον, Χριστέ, προανεφώνησεν ἔθου κραταιὰν ἀγάπησιν ἰσχύος. Πάτερ οἰκτιρομον τὸν Μονογενῆ Υἱὸν γάρ, ἀγαθὲ, ἰλασμόν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλας.

(1) Ὁ παρὼν κανὼν εἶναι ὁ πρῶτος τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος, εἰς τὸν ὁποῖον συναντῶμεν τὰς ὠδὰς δ', ε', στ' καὶ ζ'. Τὴν ε' θὰ συναντήσωμεν καὶ εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μ. Παρασκευῆς· τὰς λοιπὰς ὅμως μόνον εἰς τὸν κανόνα τοῦ Μ. Σαββάτου, ὅστις εἶναι ἐπίσης ὀκταώδιος, ὡς καὶ ὁ παρὼν.

(2) Ἡ μετοχὴ προκατιδὼν προέρχεται ἴσως ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀββακούμ: «τὸ λῆμμα, ὃ εἶδεν Ἀββακούμ ὁ προφήτης» (Ἀββ. α' 1).

(3) Ὁ Ἀββακούμ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δ' ὠδὴ τῆς στιχολογίας.

(4) Ἐκ τῆς ἐκτενοῦς πωσ ὠδῆς τοῦ Ἀββακούμ ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοεῖ εἰς τὸν παρόντα εἰρμὸν τὸν στίχ. 4 «καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ», προσαρμοζόμενον ἄριστα εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τὴν ἰσχυροτέραν ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ὁ αὐτὸς στίχος χρησιμοποιοεῖται καὶ εἰς τὸν

είρμὸν τῆς δ' ὠδῆς τοῦ ἀναστασίμου κανόνος τοῦ γ' ἤχου: «Ἔθου πρὸς ἡμᾶς κραταιὰν ἀγάπῃσιν, Κύριε».

(5) Μᾶλλον γενικὴ τῆς ιδιότητος συμπληροῦσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιθέτου «κραταιὰν», ἦτοι «ἔθου κραταιὰν καὶ ἰσχυρὰν ἀγάπῃσιν». Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἐξεδηλώθη εἰς ὄλον τῆς τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος κατὰ τὴν θυσίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του, καθὼς ὁ ἴδιος ἐτόνισε: «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰωάν. ιε' 13). «Τίς γὰρ πατὴρ υἱόν, εἰ καὶ μυριοὶ παῖδες ἦσαν αὐτῷ, ἠνέσχετο ὑπὲρ ἄλλων δοῦναι εἰς θάνατον, καὶ ταῦτα δυσμενῶν ὄντων, καὶ λευπηκότων αὐτόν; Εἰ δὲ καὶ πολλῶν ὄντων παιδων, οὐκ ἂν τις ἔδωκεν ἓνα, πῶς ἂν τις μονογενῆ παρέσχεν, οὐ ἀνάγκη πάντως ἐκ φύσεως διὰ τὴν υἰότητα κήδεσθαι, καὶ μᾶλλον ὑπερστέργειν αὐτόν διὰ τὸ μονογενές, καὶ πλείονα πρὸς αὐτόν κεκτῆσθαι τὴν τῶν σπλάγγνων στοργήν;» (Ἰωάννου Ζωναρᾶ, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Ὀκτώηχον, παρὰ Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 333).

(6) Συνήθης ἐπωδὸς τῶν εἰρμῶν τῆς δ' ὠδῆς εἶναι τὸ «δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε», εἰλημμένον ἐκ τοῦ τελευταίου στίχου τῆς βιβλικῆς δ' ὠδῆς «Κύριος ὁ Θεὸς δύναμις μου» (Ἀββ. γ' 19). Εἰς τὸν παρόντα ὁμοως εἰρμὸν ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ ἄλλην ἐπωδὸν ἀνεξάρτητον μὲν ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ὠδῆς, λιαν ὁμοως ἐπίκαιρον. Αὕτη εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν κακῶν γεωργῶν: «ὕστερον δὲ πάντων ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ» (Ματθ. κα' 37). «Ἔτι οὖν ἓνα υἱὸν ἔχων ἀγαπητὸν αὐτοῦ, ἀπέστειλε καὶ αὐτόν ἔσχατον πρὸς αὐτοὺς» (Μάρκ. ιβ' 6). Τὸ «ἰλασμόν» ὁμοως εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῶν λόγων τοῦ Παύλου «ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἰλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ» (Ρωμ. γ' 23). Ἴσως ἀπηχεῖται καὶ τὸ «ὡς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν» (Αὐτ. η' 32). Ἡ δὲ φράσις «εἰς τὸν κόσμον» ὑπενθυμίζει τοὺς πρὸς τὸν Νικοδήμον λόγους τοῦ Κυρίου «οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον...» (Ἰωάν. γ' 17). Τὴν οὕτω πως σχηματισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐπωδὸν «τὸν Μονογενῆ Υἱὸν γὰρ, ἀγαθὴ, ἰλασμόν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλας» δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν εἴτε ὡς συνέχειαν τῶν λόγων τοῦ Ἀββακούμ, εἴτε ὡς σχόλιον τοῦ ποιητοῦ. Ὅπωςδήποτε ὁμοως καὶ ἂν ἐκλάβωμεν αὐτὴν, αὕτη ἐπεξηγεῖ σαφῶς, ποῖον ἦτο τὸ μυστήριον, τὸ ὁποῖον προκατείδε καὶ προεῖπεν ὁ Ἀββακούμ.

(7) Κατηγορούμενον εἰς τὸ «τὸν μονογενῆ Υἱόν». «Ἰλασμός δὲ

ὠνομάζετο κοντὰ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παλαιοῦ Νόμου ἢ θυσία ἐκείνη ὅπου ἐπροσφέρετο διὰ τὸν καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ διὰ ἐξιλέωσιν καὶ ἰλαρότητα τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Ἄν δὲ ἡ ἄλλοτος θυσία ἐκείνη διὰ τοῦτο ὠνομάζετο Ἰλασμός, ποία ἄλλη θυσία εἶναι οἰκειότερον νὰ ὠνομάζεται ἰλασμός, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου; τοῦτον γὰρ μόνον ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν ἰλασμόν καὶ ἀντίλυτρον εἰς τὸν κόσμον ὅχι διὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, ὅχι διὰ μερικὰς μυριάδας καὶ μυλλιώνια ψυχῶν, ἀλλὰ διὰ ὅλην ὁμοῦ τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος» (Ἑορτοδρ., σ. 333).

Ἑρμηνεία

Ὁ προφήτης Ἀββακούμ ἰδὼν εὐκρινῶς ἐκ τῶν προτέρων τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀπόρητον σχέδιόν σου, Χριστέ, ἀνεφώνησε, πρὶν ἢ πραγματοποιηθῆ αὐτό: Ἔδειξες μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, Πάτερ εὐσπλαγχνε· διότι ἀπέστειλες τὸν Μονογενῆ Υἱόν σου εἰς τὸν κόσμον ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Τροπᾶριον α'

Ἐπὶ τὸ πάθος² τὸ πᾶσι τοῖς ἐξ Ἀδάμ πηγᾶσαν ἀπάθειαν³, Χριστέ, μολῶν⁴, τοῖς φίλοις σου εἶπας· μεθ' ὕμων τοῦ Πάσχα μετασχεῖν τούτου ἐπεθύμησα⁴· τὸν Μονογενῆ⁵ ἐπεὶ με ἰλασμόν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν.

(1) Ἀφοῦ εἰς τὴν γ' ᾠδὴν ὁ ποιητὴς ἐμνημόνευσε καὶ ἐστιχοῦργησε τοὺς λόγους, δι' ὧν ὁ Κύριος παρέδωκε τὸ μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας, εἰς τὴν παροῦσαν ἀναφέρει τοὺς πρὸ τῆς παραδόσεως καὶ τοὺς μετὰ τὴν παράδοσιν λεχθέντας ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Καὶ εἰς μὲν τὸ παρὸν τροπᾶριον ἀναφέρει τὸν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ μόνον διασωθέντα λόγον «ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὕμων πρὸ τοῦ με παθεῖν» (Λουκᾶ κβ' 15)· εἰς δὲ τὰ ἐπόμενα δύο τοὺς μετὰ τὴν παράδοσιν λόγους, ὡς διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου. Εἰς τὴν δ' ᾠδὴν κυριαρχεῖ γενικῶς ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ.

(2) Τὸ πάθος πηγάζει ἀπάθειαν. Ζωηρὰ ἀντίθεσις.

(3) Γράφεται μολῶν (μτχ. ἀορίστου) ἢ μολῶν (μτχ. ἐνεστώτος). Μᾶλλον τὸ δεύτερον. Τὸ ρῆμα ὑποδηλοῖ τὴν ἐκούσιον πρὸς τὸ πάθος προσέλευσιν τοῦ Κυρίου.

(4) «Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα, φησὶ τὸ πάσχα τοῦτο φαγεῖν· τοῦτέστι παραδοῦναι ὑμῖν τὰ καινὰ πράγματα, καὶ πάσχα δοῦναι, καθ' ὃ

μέλλω πνευματικούς ποιεῖν» (Χρυσοστόμου, Ὁμιλία πβ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(6) Ἡ ἐπωδὸς τροποποιουμένη τίθεται εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου συνδεομένη πρὸς τὰ προηγούμενα αἰτιολογικῶς, ἦτοι: ἐπειδὴ μὲ ἀπέστειλεν ὁ Πατὴρ ἰλασμόν καὶ ἔφθασεν ἤδη ὁ καιρὸς τῆς θυσίας, διὰ τοῦτο ἐπεθύμησα νὰ φάγω μεθ' ὑμῶν τὸ τελευταῖον τοῦτο Πάσχα.

Ἑρμηνεία

Βαδίζων θεληματικῶς, Χριστέ, πρὸς τὸ πάθος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπήγασεν ἡ ἀπάθεια δι' ἄλλους τοὺς ἐξ Ἀδὰμ καταγομένους, εἶπες πρὸς τοὺς φίλους σου ἐπεθύμησα νὰ φάγω μαζί σας τὸ τελευταῖον τοῦτο Πάσχα· διότι τώρα βαδίζω πρὸς τὸν θάνατον· ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν ἐμὲ τὸν Μονογενῆ Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα.

Τροπάριον β'

Μεταλαμβάνων κρατῆρος, τοῖς μαθηταῖς ἐβόας, ἀθάνατε· γεννήματος ἀπέλεον¹ δὲ πίομαι λοιπὸν οὐκέτι² μεθ' ὑμῶν βιοτεύων τὸν Μονογενῆ³ ἐπεὶ με ἰλασμόν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν.

(1) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον καὶ τὸ ἐπόμενον μνημονεύονται οἱ λόγοι, δι' ὧν ὁ Κύριος συνώδευσε τὴν προσφορὰν τοῦ ποτηρίου πρὸς τοὺς μαθητάς: «Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου» (Ματθ. κατ' 29. Βλ. καὶ Μάρκ. ιδ' 25 καὶ Λουκᾶ κβ' 17 - 18). Οἱ λόγοι οὗτοι μνημονεύονται καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν συνοπτικῶν. Ὁ Λουκᾶς ὁμοῦ μνημονεύων δύο ποτηρίων, ἐνὸς ἐναρκτηρίου τοῦ δαίπνου καὶ ἐτέρου τοῦ τῆς Εὐχαριστίας, συνδέει αὐτοὺς πρὸς τὸ πρῶτον ποτήριον. Ἡ φράσις «μεταλαμβάνων κρατῆρος», δι' ἧς ἄρχεται τὸ παρὸν τροπάριον, πείθει, ὅτι ὁ ποιητὴς εἰς τὸ παρὸν τροπάριον ἀκολουθεῖ τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ, διότι ὁ Κύριος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετέλαβε τοῦ ποτηρίου τοῦ περιέχοντος τὸ ἴδιον αὐτοῦ Αἷμα, ἀλλὰ τοῦ ἐναρκτηρίου ποτηρίου τοῦ περιέχοντος κοινὸν οἶνον. Ὡς πρὸς τὸ κείμενον ὁμοῦ ὁ ποιητὴς ἀκολουθεῖ μᾶλλον τὸν Ματθαῖον διαμοιράζων τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ ἐπόμενον τροπάριον.

(2) Συναπτόν πρὸς τὸ πίομαι. Ὁ Νικόδημος φαίνεται νὰ συνδέῃ αὐτὸ πρὸς τὴν μετ. βιοτεύων, τὴν ὁποίαν ἐρμηνεύει ὡς αἰτιολο-

γικήν: «... ἐπειδὴ πλέον δὲν ἔχω νὰ ζήσω ὁμοῦ μὲ ἐσᾶς» (Ἑορτοδρ., σ. 335). Ἄλλ' οὕτως τὸ ρῆμα πίομαι μένει ἄνευ τῆς ἀναγκαίας ἀρνήσεως, ἐκτὸς ἂν ἐννοήσωμεν τὸ οὐκέτι διὰ δευτέραν φορὰν. Ἐὰν ὅμως συνδέσωμεν τὸ οὐκέτι πρὸς τὸ πίομαι, ἢ μτχ. βιοτεύων δύναται νὰ σταθῇ ἄνευ ἀρνήσεως ὡς χρονική, ἤτοι: οὐκέτι πίομαι λοιπὸν γεννήματος ἀμπέλου μεθ' ὑμῶν βιοτεύων (= ἐν ὄσῳ θὰ εὐρίσκωμαι μαζί σας εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν).

(3) Περὶ τῆς ἐπιφθοῦ βλ. σημ. 6 τοῦ εἰρμοῦ καὶ σημ. 5 τοῦ α' τροπαρίου.

Ἑρμηνεία

Ἐνῶ ἔπινες ἀπὸ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου, ἀθάνατε Κύριε, ἐφώναζες πρὸς τοὺς μαθητάς σου: Ἄλλην φορὰν δὲν θὰ πῶ πλέον ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς ἀμπέλου, ἐν ὄσῳ θὰ εὐρίσκωμαι μαζί σας εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν· διότι τώρα βαδίζω πρὸς τὸν θάνατον· ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν ἐμὲ τὸν Μονογενῆ Υἱὸν του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα.

Τροπᾶριον γ'

Πόμα καινὸν¹ ὑπὲρ λόγον², ἐγὼ φημί³ ἐν τῇ Βασιλείᾳ μου⁴, Χριστέ⁵, τοῖς φίλοις πίομαι· ὥστε γὰρ θεοῖς Θεὸς ὑμῖν συνέσομαι⁶ εἶπας· τὸν Μονογενῆ⁷ καὶ γὰρ με ἰλασμὸν ὁ Πατὴρ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν.

(1) Εἰς τὸ τροπᾶριον τοῦτο ὁ ποιητὴς συνεχίζει τὴν παράθεσιν τῶν ἐν Ματθ. κατ' 29 λόγων τοῦ Κυρίου: «ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου».

(2) Ἐπὲρ λόγον = ἀκατάληπτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν.

(3) Εἰς τὰ ἔντυπα Τριώδια ἀπαντᾷ ἡ γραφὴ «φημί» καὶ «Χριστός», ἥτις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται φυσικωτέρα, προσκροῦει ὅμως εἰς τὸ κατωτέρω «εἶπας», τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐπίσης εἰς γ' πρόσωπον. Διὰ τοῦτο προτιμῶμεν μετὰ τοῦ Νικοδήμου τὴν γραφὴν «φημί» καὶ «Χριστέ», ἥτις εὐοδοῦται, ἐὰν ἐννοήσωμεν ὅλους τοὺς λόγους τοῦ τροπαρίου ἐξαρτωμένους ἐκ τοῦ «εἶπας», ἤτοι: «Εἶπας, Χριστέ, τοῖς φίλοις· ἐγὼ φημί, (ὅτι) πόμα καινὸν ὑπὲρ λόγον ἐν τῇ βασιλείᾳ μου πίομαι· ὥστε γὰρ θεοῖς Θεὸς ὑμῖν συνέσομαι τὸν Μονογενῆ...». Ἐπὲρ τῆς παραδοχῆς τῆς συντάξεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ ὅτι τόσον ὁ εἰρμὸς ὅσον καὶ τὰ δύο προηγουμένα τροπᾶρια τῆς ὠ-

δῆς ταύτης εἶναι συντεταγμένα εἰς β' πρόσωπον καὶ ἀπευθύνονται πρὸς Χριστόν. Ἐπὶ πλέον τὸ φημί εὐρίσκει ἀντιστοιχίαν εἰς τὸ «*Ἄ ἐ γ ω γὰρ ὑμῖν*» τοῦ εὐαγγελικοῦ χωρίου.

(4) Εἰς τὰ εὐαγγελικὰ χωρία γράφεται «*βασιλεία τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Θεοῦ*» ὁ ποιητὴς τὴν ὀνομάζει «*βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ*», ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Κυρίου «*ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν*» (Ἰωάν. ι' 30). Πιθανὸν ὅμως νὰ ἔχη ἓν νῶ ὁ ποιητὴς καὶ τοὺς κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον ἐπίσης λεχθέντας ὑπὸ τοῦ Κυρίου λόγους «*κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατὴρ βασιλείαν, ἵνα ἔσθῃτε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου*» (Λουκᾶ κβ' 29-30).

(5) Ὁ ποιητὴς ἐνθυμεῖται τὸ ψαλμικὸν «*Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν*» (Ψαλμ. πα' 1), τὸ ὁποῖον θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Κυρίου. «*Τότε γὰρ ἔγω νὰ εἶμαι πάντοτε με ἑσᾶς, ὡς Θεὸς με Θεοῦς, ὡς Θεὸς κατὰ φύσιν, με Θεοῦς κατὰ χάριν*» (Νικοδήμου, Ἑορτοδρ. σ. 335). Ὁ Κύριος δὲν ἐχρησιμοποίησε τὸ ψαλμικὸν τοῦτο λόγιον· ἐχρησιμοποίησεν ὅμως εἰς ἄλλην περιστάσιν καὶ δι' ἄλλον σκοπὸν τὸν στίχ. 6 τοῦ αὐτοῦ Ψαλμοῦ: «*ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἔστε*» (Βλ. Ἰωάν. ι' 34-36).

(6) Περὶ τῆς ἐπωδοῦ βλ. σημ. 6 τοῦ εἰρμοῦ καὶ σημ. 5 τοῦ α' τροπαρίου.

Ἑρμηνεία

Εἶπες, Χριστέ, εἰς τοὺς φίλους σου· ἐγὼ σᾶς διαβεβαιῶνω, ὅτι θὰ πῶ νέον ποτὸν πνευματικὸν εἰς τὴν βασιλείαν μου· διότι τότε θὰ εἶμαι μαζί σας ὡς Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν· θὰ γίνῃ δὲ τοῦτο, διότι ὁ Πατὴρ ἀπέστειλεν ἐμὲ τὸν Μονογενῆ Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον ὡς ἑξίλαστήριον θῦμα, καὶ διὰ τῆς θυσίας μου θὰ γίνετε σεῖς θεοὶ κατὰ χάριν.

ᾠδὴ ε'. Ὁ εἶρμος

*Τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης*² *συνδεόμενοι οἱ Ἀπόστολοι τῷ δεσπόμενοι τῶν ὄλων ἑαυτοὺς Χριστῷ ἀναθέμενοι, ὄραιοις πόδας*³ *ἔξαπενίζοντο*⁴, *εὐαγγελιζόμενοι πᾶσιν εἰρήνην*⁵.

(1) Ὁλόκληρος ἡ ε' ᾠδὴ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν ἱερὸν νιπτῆρα. Καὶ ὁ εἶρμος ἀκόμη ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην τῆς ταπεινώσεως τοῦ Κυρίου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ σύνδεσις αὐτοῦ πρὸς τὴν βιβλικὴν ε' ᾠδὴν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν λ. εἰρήνην.

(2) Τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους. Ὁ ὕμνωδὸς ὑπαινίττεται τὸ τοῦ Παύλου «ἐνδύσασθε τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. «Ἡ μὲν οὖν ἀγάπη ἀρχὴ καὶ πρόξενος τῆς εἰρήνης ἐστὶ· χωρὶς γὰρ τῆς ἀγάπης ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ τινὰς εἰρήνην εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἢ νὰ εὐαγγελίσῃ αὐτὴν εἰς τοὺς ἄλλους· ἡ δὲ εἰρήνη ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης ἐστὶ» (Ἑορτόδορ., σ. 336).

(3) Αἰτιατικὴ τοῦ κατὰ τι: κατὰ τοὺς ὠραίους πόδας των. «Πῶς δὲ ὠραιώθησαν οἱ πόδες αὐτῶν; καὶ μὲ τί ἐκαλλωπίσθησαν; Μὲ τὸν κόπον καὶ τὴν ὁδοπορίαν ὅπου ἐποιοῦν περιερχόμενοι πανταχοῦ καὶ εὐαγγελιζόμενοι εἰς ὅλους εἰρήνην, ἥτοι τὸν Χριστὸν» ("Ἐνθ' ἄνωκ.). Τὴν νίψιν τῶν ποδῶν τῶν Ἀποστόλων ὁ ποιητὴς θεωρεῖ ὡς προπαρασκευὴν αὐτῶν διὰ τὸ ἔργον τοῦ κηρύγματος. Οἱ πόδες των ἦσαν τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ περιήρχοντο τὰς χώρας, διὰ νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦδε χαρακτηρίζει τοὺς πόδας των ὡς ὠραίους.

(4) Ἐξαπονίζω = νίπτω καλῶς, ἀποκαθαίρω. «Οἱ θεῖοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου καὶ Ἀπόστολοι, συνδεδεμένοι ὄντες πρότερον μὲ τὸν σύνδεσμον τῆς πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ἀρνήθησαν μὲν ὅλα τὰ τοῦ κόσμου πράγματα, καὶ τὰ ἴδια των θελήματα· ἀφιέρωσαν δὲ ὅλον τὸν ἑαυτὸν των εἰς τὸν Δεσπότην τῶν ὅλων Χριστὸν· οὕτω γὰρ ἔλεγεν ἐκ προσώπου ὅλων τῶν Ἀποστόλων ὁ μακάριος Πέτρος πρὸς τὸν γλυκύτατον Διδάσκαλον· «Ἴδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι» (Ματθ. ιθ' 27). Καὶ λοιπὸν ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἀπενίζοντο: ἥτοι ἀπεκαθαίροντο κατὰ τοὺς ὠραίους πόδας των ἐν τῷ Νιπτῆρι τοῦ Δείπνου» (Ἑορτόδορ., σ. 337).

(5) Ἡ μόνη λέξις ἥτις συνδέει τὸν εἰρμὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν ὁδὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει αἰτησις περὶ εἰρήνης: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰρήνην δὸς ἡμῖν» (Ἦσ. κατ' 12). Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς συνδέει τὴν λ. πρὸς τὸ χωρίον Ἦσ. γβ' 7 κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ ἐλευθέραν παράθεσιν: «ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην» (Ρωμ. ι' 15). Ὁ Προφήτης βλέπει διὰ τῶν ὁρέων τῆς Παλαιστίνης κήρυκα τῆς εὐχαρίστου εἰδήσεως τοῦ ἐπαναπατισμοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. Ὁ Παῦλος ὁμως χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα ταύτην μεταφορικῶς διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καθόσον ἡ ἐπάνοδος τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς δουλείας τῆς Βαβυλῶνος εἶναι τύπος τῆς ἐπανάδοδος τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας (Ἰ. Γιαννακοπούλου, Ἡ Π.

Διαθήκη, τ. 18ος, 'Ο Προφήτης 'Ησαίας, σ. 370). Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἐδαγγελίου εἶναι κατ' οὐσίαν εἰρήνη. 'Ο Χριστὸς «ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην» ('Ἐφεσ. β' 17), «ἤγουν καταλλαγὴν τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους» (Οἰκουμένιος παρὰ Π. Τρεμπέλα, 'Ἐπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Κ.Α., τ. Α', σ. 157).

Ἑρμηνεία

Οἱ Ἀπόστολοι συνδεδεμένοι μετ' ἀλλήλων καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς ἀγάπης καὶ ἀφιερῶσαντες ἑαυτοὺς ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν δεσπότην τῶν ὄλων Χριστὸν, ἐκαθαρίζοντο ὑπ' αὐτοῦ τελείως κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον εἰς τοὺς ὠραίους πόδας των, διὰ τῶν ὁποίων βραδύτερον διήλθον τὰς χώρας κηρύττοντες τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς εἰρήνης.

Τροπάριον α'

Ἡ τὸ ἄσχετον³ κρατοῦσα³ καὶ ὑπερῶν⁴ ἐν αἰθέρι ὕδωρ, ἡ ἀβύσσος⁵ χαλινοῦσα καὶ θαλάσσας ἀναχαιτίζουσα⁴ Θεοῦ Σοφία¹, ὕδωρ νιπτῆρι βάλλει⁵, πόδας ἀποπλύνει δὲ δούλων Δεσπότης².

(1) Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς ε' ὁδῆς περιγράφονται αἱ πλήρεις ταπεινώσεως ἐνέργειαι τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν ἀντιπαραβαλλόμεναι πρὸς τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ. Ἐκδηλος εἶναι ὁ θαυμασμὸς τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν ἄκραν συγκατάβασιν καὶ ταπεινώσιν τοῦ Κυρίου.

(2) Ἄσχετος = ἀκατάσχετος, ἀσυγκράτητος, «καθότι φυσικῶ τῶ τρόπῳ δὲν δύναται νὰ σταθῇ νερὸν ἐπάνω εἰς τὴν κυρτὴν καὶ σφαιροειδῆ περιφέρειαν τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ ὀλισθαίνει καὶ φέρεται πρὸς τὸν κατήφορον» ('Ἐορτοδρ. σ. 338).

(3) Ἡ τὸ ἄσχετον (ὕδωρ) κρατοῦσα (Θεοῦ Σοφία). Ἀντίθεσις.

(4) Ἐπερῶς, α, ον = ὁ ὢν ὑπεράνω (ἐκ τῆς προθέσεως ὑπέρ).

(5) Ἄβυσσος, ον = ἄνευ βυθοῦ, ἀμέτρητος, ἀπέραντος. Ὡς οὐσιαστικὸν σημαίνει τὴν θάλασσαν. Κατὰ τὸν Νικόδημον διὰ τῆς λ. ἄβυσσος σημαίνεται τὸ ὑπὸ τὴν γῆν ὕδωρ, οὕτω δὲ ἔχομεν ἐν τῶ τροπαρίῳ τούτῳ διαίρεσιν τῆς ὄλης φύσεως τῶν ὑδάτων εἰς τρία: τὸ ὑπερῶν ὕδωρ, τὰς θαλάσσας (= τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὕδατα) καὶ τὰς ἀβύσσους (= τὰ ὑπὸ τὴν γῆν). Εὐφύης ἐν τῶ συνόλω τῆς ἡ ὡς ἄνω ἑρμηνεία, φαίνεται ἐξεζητημένη πως κατὰ τὸ γ' μέρος αὐτῆς. Διότι εἰς τὸ Γεν. α' 7 τὸ ὕδωρ χωρίζεται εἰς δύο: εἰς τὸ ὕδωρ «τὸ ὑποκάτω τοῦ στερεώμα-

τος» και τὸ ὕδωρ τὸ «ἐπάνω τοῦ στερεώματος». Μᾶλλον λοιπὸν αἱ λ. ἄβυσσοι και θάλασσαι δεόν νὰ ἐκληφθοῦν ὡς συνώνυμοι, ἡ δὲ ὄλη φράσις «ἡ ἀβύσσους χαλινοῦσα και θαλάσσας ἀναχαιτίζουσα» ὡς σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν. Ὁπωσδήποτε ὅμως πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ παρουσιάσῃ τὸν Κύριον ὡς δημιουργὸν και ἐξουσιαστὴν τῆς ὄλης φύσεως τῶν ὕδάτων, διὰ νὰ καταδείξῃ ἐν συνεχείᾳ τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεώς του.

(6) Ὑπενθυμίζει τὰ περὶ τῆς θαλάσσης ἐν τῇ Π.Α. λεγόμενα: «Ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὄρια, περιθεις κλειῖθρα και πύλας· εἶπα δὲ αὐτῇ· μέχρη τούτου στήση και οὐχ ὑπερβήση, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα» (Ἰωβ λη' 10). «Ὁριον ἔθου, θ οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέφουσι καλύψαι τὴν γῆν» (Ψαλμ. ργ' 9).

(7) Πρβλ. «Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν και Θεοῦ σοφίαν» (Α' Κορ. α' 24).

(8) Πρβλ. «Εἶτα θάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα» (Ἰωάν. ιγ' 5). Ἡ τὸ ὕδωρ κρατοῦσα... ὕδωρ νιπτῆρι βάλλει. Ἀντίθεσις. Ὁ Κύριος και ἐξουσιαστὴς ὄλων τῶν ὕδάτων βάλλει ὀλίγον ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, διὰ νὰ πλύνῃ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν.

(9) «Πόδας ἀποπλύνει δὲ δούλων Δεσπότης». Καὶ ἄλλη ἀντίθεσις.

Ἑρμηνεῖα

Ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ (δηλ. ὁ Υἱὸς και Λόγος αὐτοῦ), ἡ ὁποία συκρατεῖ τὸ ἀκατάσχετον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὰ ὑψηλότατα στρώματα τῆς ἀτμοσφαιρας, χαλιναγωγεῖ δὲ τὰς ἀβύσσους και ἀναχαιτίζει τὰς θαλάσσας, χύνει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα και ἀποπλύνει ὁ Δεσπότης τοὺς πόδας τῶν δούλων.

Τροπᾶριον β'

Μαθηταῖς ὑποδεικνύει ταπεινώσεως ὁ Δεσπότης τύπον¹· ὁ νεφέλαις δὲ τὸν πόλον περιβάλλον² ζώννυται λέντιον³ και κάμπτει γόνυ, δούλων⁴ ἐκπλῶναι πόδας, οὗ ἐν τῇ χειρὶ⁵ πνοῆ πάντων τῶν ὄντων.

(1) Οἱ λόγοι, δι' ὧν ἄρχεται τὸ τροπᾶριον, ἀπηχοῦσι τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν νύκτιν λεχθέντας πρὸς τοὺς μαθητὰς λόγους, τοὺς περιλαμβανομένους ἐν Ἰωάν. ιγ' 12-21 και εἰδικώτερον τὸν λόγον «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, και ὑμεῖς ποιῆτε» (ιγ' 15). Ἐκτενέστερον θὰ παραθέσῃ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς τροπαρίοις τῆς στ' ὠδῆς.

(2) Πρβλ. «Τῷ περιβάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις» (Ψαλμ. ρμστ' 8). Ὁ περιβάλλων ζώννυται. Ἀντίθεσις.

(4) Πρβλ. Ἰωάν. ιγ' 4 «καὶ λαβὼν λέντιον διέξωσεν ἑαυτόν». Λέντιον καὶ λίντεον (λατιν. linteum) = ὀδὸν λινοῦ, μάκτρον. Τὸ λέντιον ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ὡς ποδιὰ καὶ ὡς μάκτρον. Πρωθυστερώς πως ὁ ποιητὴς ἐκθέτει τὰς ἐνεργείας τοῦ Κυρίου. Ἀφοῦ ἐν τῷ εἰρωμῶ ὠμίλησε περὶ τῆς νίψεως τῶν ποδῶν ὡς τετελεσμένης ἤδη, ἐν τῷ α' τροπαρίῳ ἐμνημόνευσε τῆς χύσεως τοῦ ὕδατος εἰς τὸν νιπτῆρα, ἐν δὲ τῷ παρόντι ἀναφέρει τὴν χρονικῶς πρώτην ἐνεργειαν, ἣτοι τὴν διὰ τοῦ λεντίου ζῶσιν.

(4) Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ δεσπότης. Ὁ Δεσπότης πλύνει τοὺς πόδας τῶν δούλων.

(5) Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ «κάμπτει γόνυ». «Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἦν ἰδεῖν πρᾶγμα φοβερόν, ὅτι ἀνέστη καὶ ἀπέθετο τὸ ἱμάτιον ὃ περιβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, καὶ διεξώσατο λέντιον... καὶ ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα ὃ ποταμοῖς καὶ πηγαῖς καὶ θαλάσσαις τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν ἐκχέας. Ἐνόησον μαθητὴν καθήμενον, καὶ τὸν Δεσπότην ἐπικαμπτόμενον καὶ πρὸς γόνυ βλέποντα, ᾧ κάμπτει γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων» (Χρυσόστ., Λόγος εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Σωτήρος, παρὰ Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 339).

Ἑρμηνεία

Ὁ Δεσπότης παρέχει εἰς τοὺς μαθητὰς ὑπόδειγμα ταπεινώσεως· αὐτὸς δὲ ὁ ὁποῖος ἐνδύει μὲ τὰ σύννεφα τὸν οὐρανόν, περιζώνεται μάκτρον καὶ κάμπτει τὰ γόνατα, διὰ νὰ πλύνῃ τοὺς πόδας τῶν δούλων, αὐτός, εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ πνοὴ ὄλων τῶν ὄντων.

Ῥοδὴ σί'. Ὁ εἰρωμὸς

Ἄβυσσος ἑσχάτη ἁμαρτημάτων ἐκύκλωσέ με, καὶ τὸν κλύδωνα μηκέτι φέρων, ὡς ὁ Ἰωανᾶς τῷ Δεσπότηι βοῶ σοι· ἐκ φθορᾶς με ἀνάγαγε.

(1) Στενότατα συνδεδεμένος πρὸς τὴν βιβλικὴν ᾠδὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὄλην περὶ τοῦ Ἰωανᾶ διήγησιν παρουσιάζεται ὁ εἰρωμὸς οὗτος. Πρὸς μὲν τὴν ᾠδὴν τοῦ Ἰωανᾶ συνδέεται διὰ τῶν φράσεων «ἄβυσσος ἑσχάτη ἁμαρτημάτων ἐκύκλωσέ με» (πρβλ. Ἰωανᾶ β' 6 «Ἄβυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη») καὶ «ἐκ φθορᾶς με ἀνάγαγε» (πρβλ.

Ἰωνᾶ β' 7 «Ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου». πρὸς δὲ τὴν διήγησιν διὰ τῆς λ. κλύδων (Βλ. Ἰωνᾶ α' 4 «καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ», καθὼς καὶ α' 11 καὶ 12). Ὡς καὶ εἰς τὸν εἰρμόν τῆς α' ὠδῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδεμία ἀναφορὰ εἰς τὰ θέματα τῆς ἡμέρας ὑπάρχει ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς εἰρμούς τῶν ὠδῶν γ', δ' καὶ ε'. Τὸ αὐτὸ θὰ παρατηρήσωμεν καὶ εἰς τοὺς εἰρμούς τῆς ζ' καὶ η', ἐνῶ εἰς τὸν τῆς θ' θὰ εὐρωμεν πάλιν στενὴν σύνδεσιν πρὸς τὸ ὑμνούμενον γεγονός τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

(2) Περὶ τῆς λ. ἄβυσσος βλ. σημ. 5 εἰς α' τροπ. τῆς ε' ὠδῆς. Ἐνταῦθα ἡ ἄβυσσος ἐκλαμβάνεται μεταφορικῶς καὶ διὰ τοῦτο προστίθεται ἡ λ. ἁμαρτημάτων. «Ἄβυσσον ὀνομάζει τὰς ἰδικάς του ἁμαρτίας διὰ τὸ πολὺ πλῆθος αὐτῶν» (Ἐρτοδρ. σ. 340).

(3) Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ὑπερβολῆς: ἀπέραντος καὶ φοβερὰ θάλασσα.

(4) Κλύδων (ἐκ τοῦ κλύζω) = κύμα, καὶ περιληπτικῶς θαλασσοταραχὴ. Καὶ ἐδῶ θεθαίως ὑπὸ μεταφορικὴν ἐννοίαν: ὁ κλύδων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν πειρασμῶν.

(5) Τῆς ψυχικῆς δηλ. ἀλλὰ καὶ τῆς σωματικῆς φθορᾶς, τὴν ὁποίαν προξενεῖ ἡ ἁμαρτία. Ἡ δέησις περὶ ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς φθορᾶς ἀποτελεῖ συνήθη κατακλιδα τῶν εἰρμῶν τῆς στ' ὠδῆς.

(6) Μεταφορὰ ἐκ τῆς προσπαθείας τοῦ καταποντιζομένου ἐν τῇ θαλάσῃ ὅπως ἀναβῆ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Ἡ ἁμαρτία σύρει τὸν ἄνθρωπον χαμηλά· ὁ Θεὸς τὸν ἀναβιβάζει ὑψηλά, ὥστε νὰ μὴ διατρέχη πλέον κίνδυνον.

Ἑρμηνεία

Ἀπέραντος καὶ φοβερὰ θάλασσα ἁμαρτημάτων μὲ περιεκύκλωσε· καὶ μὴ ὑποφέρων πλέον τὴν θαλασσοταραχὴν τῆς ἁμαρτίας φωνάζω πρὸς σὲ τὸν Δεσπότην, ὅπως ἐφώναζεν ἄλλοτε ὁ Ἰωνᾶς ἀπὸ τῆν κοιλιαν τοῦ κήτους: Ἀπάλλαξέ με ἀπὸ τὴν φθοράν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχω καταποντισθῆ.

Τροπᾶριον α' 1

Κύριον² φωνεῖτε, ὦ Μαθηταί, καὶ Διδάσκαλόν με· καὶ γὰρ πέφυκα³. Σωτήρ ἐβόας· διὸ μιμείσθε τὸν τύπον, ὃν τρόπον ἐν ἐμοὶ ἐθεάσασθε⁴.

(1) Εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς στ' ὠδῆς παρατίθενται λόγοι τοῦ

Κυρίου λεχθέντες κατὰ τὸν νιπτῆρα· ἢ παράθεσις ὁμως εἶναι πρωθύστερος, διότι εἰς μὲν τὸ παρὸν τροπάριον παρατίθενται οἱ μετὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν λόγοι τοῦ Κυρίου, εἰς δὲ τὸ ἐπόμενον οἱ κατὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν τοῦ Πέτρου λεχθέντες.

(2) Τὸ τροπάριον ἀποτελεῖ περίληψιν τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποῖαν ὁ Κύριος μετὰ τὴν νίψιν τῶν ποδῶν ἔκαμε πρὸς τοὺς μαθητάς του, ἦτοι τῶν στίχ. Ἰωάν. ιγ' 13 - 15. Αὐτολεξεῖ σχεδὸν παρατίθεται ὁ στ. 13 «Ἑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰ μὴ γάρ». Διὰ δὲ τῆς φράσεως «διὸ μιμῆσθε τὸν τύπον. . .» παρατίθενται περιληπτικῶς οἱ στ. 14 - 15: «Εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ Κύριος καὶ Διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ἐπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε».

(3) «Καὶ ἀληθῶς τοῦτο λέγετε· διότι ἐγὼ εἶμαι κατὰ φύσιν καὶ Κύριος καὶ Διδάσκαλος· Κύριος μὲν, ὡς Ποιητὴς καὶ Δημιουργὸς τῶν ἀπάντων· Διδάσκαλος δέ, ὅτι ὅλα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐφανέρωσα εἰς ἐσᾶς καὶ ἐδίδαξα» (Ἑορτοδρ., σ. 341).

(4) «Ἐκ τοῦ μείζονος εἰς τὸ ἕλαττον μεταχειριζόμενος τὸ ἐπιχείρημα ὁ πάνσοφος Κύριος, ἀναγκαστικῶς καὶ ἐντροπικῶς νουθετεῖ τοὺς Ἀποστόλους τὴν ταπεινῶσιν» (Ἑορτοδρ., σ. 341). Ἐὰν ὁ Κύριος καὶ Διδάσκαλος ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν δούλων, πολὺ περισσότερον ὀφείλουσιν οἱ δούλοι νὰ νίπτουν τοὺς πόδας τῶν συνδούλων.

Ἑρμηνεία

Ἀφοῦ ἔνιψες τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν σου, ἔλεγες, Σῶτερ, πρὸς αὐτούς· Σεῖς μὲ προσφωνεῖτε Κύριον καὶ Διδάσκαλον· καὶ ὀρθῶς πράττετε· διότι εἶμαι πράγματι καὶ Κύριος καὶ Διδάσκαλός σας. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὀφείλετε νὰ μιμῆσθε τὸ παράδειγμά μου πράττοντες, ὅπως ἀκριβῶς εἶδετε νὰ πράττω ἐγὼ, ἐξυπηρετοῦντες δηλ. ἀλλήλους ἐν ταπεινοφροσύνῃ.

Τροπάριον β' 1

Ρῶπον τις μὴ ἔχων ἀπορροφθῆναι οὐ δεῖται πόδας²· καθαροί³, ὡ μαθηταί, ὑμεῖς δέ, ἀλλ' οὐχὶ πάντες⁴· ροπή⁴ γὰρ ἀτάκτως⁵ ἐξ ὑμῶν ἐνὸς μαίνεται.

(1) Ὡς ἤδη ἐσημειώθη, ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ μνημονεύονται

λόγοι τοῦ Κυρίου λεχθέντες πρὸς τὸν Πέτρον κατὰ τὴν νύκτιν τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Τὸ σχετικὸν χωρίον: «Ὁ λελουμένος οὐ χρεῖαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὁ μεις καθαροὶ ἐστέ, ἀλλ' οὐχὶ πάντες» (Ἰωάν. ιγ' 10). Ἡ παράθεσις ἐνταῦθα γίνεται μᾶλλον ἐλευθέρως.

(2) Ὑπάρχει μικρὰ παρέκκλισις ἀπὸ τοῦ ἀγιογραφικοῦ κειμένου. Τὸ ἀγιογρ. χωρίον: «οὐ χρεῖαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι» = δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πλύνη ὅλον τὸ σῶμα εἰ μὴ μόνον τοὺς πόδας. Τὸ τροπάριον: «ἀπορροφθῆναι οὐ δεῖται πόδας» = δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πλύνη τοὺς πόδας. Πιθανὸν ὁ ποιητὴς νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν διάφορον γραφὴν ἄνευ τοῦ ἦ. Καὶ ὁ Νικόδημος οὕτω παραθέτει τὸ χωρίον (Ἑορτοδρ., σ. 341).

(3) Καθαροί, διότι ἐδέχθησαν τὸν λόγον του· «ἦδη ὁμεις καθαροὶ ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν» (Ἰωάν. ιε' 3). Καθαροὶ ἀπὸ πονηρίαν καὶ ἐχθρικήν κατ' αὐτοῦ διάθεσιν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰσοῦδαν. «Ὡστε καὶ αὐτοὶ ἐπεὶ μετὰ πάσης ἀκακίας καὶ ἀδολότητος συνῆσαν τῷ Χριστῷ εἰκότως λελουμένοι καὶ καθαροὶ παρὰ Κυρίου λέγονται» (Θεοφύλακτος παρὰ Π. Τρεμπέζ, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σ. 484).

(4) Ροπή = κλίσις πρὸς τὰ κάτω καὶ μεταφορικῶς πρὸς τὸ κακόν. Ἡ ἐπακολουθοῦσα φράσις ἀποτελεῖ ἐλευθέραν προσθήκην τοῦ ποιητοῦ, δι' ἧς οὗτος ἐπεξηγεῖ τὸ «οὐχὶ πάντες» τοῦ Κυρίου καὶ μεταβαίνει ἐντέχνως ἀπὸ τοῦ θέματος τοῦ νικητῆρος εἰς τὸ θέμα τῆς προδοσίας, μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰς ἐπομένους δύο ᾠδάς.

(5) Προσδιορισμὸς ἐπιτείνων τὴν ἔννοιαν τοῦ μαίνεται.

Ἑρμηνεῖα

Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ἀκαθαρσίαν, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ καθαρισθῇ εἰς τοὺς πόδας (εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητὰς του). Σεῖς δέ, ὦ μαθηταί, εἰσθε καθαροὶ ἀπὸ κακίαν καὶ πονηρίαν, ὅχι ὅμως ὅλοι· διότι ἢ πρὸς τὸ κακὸν κλίσις ἐνὸς ἐξ ὑμῶν τὸν ἔχει ὀδηγήσει εἰς κατάστασιν μεγάλης καὶ ἀτάκτου μανίας.

ᾠδὴ ζ'. Ὁ εἰρημὸς¹

Οἱ Παῖδες ἐν Βαβυλῶνι, καμίνου φλόγα οὐκ ἔπηξαν², ἀλλ' ἐν μέσῳ πυρὸς³ ἐμβληθέντες ὀροσιζόμενοι ἔφαλλον· εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν⁴.

(1) Ὁ εἰρμός, ὡς συνήθως οἱ τῆς ζ' καὶ η' ᾠδῆς, συνδέεται πρὸς τὴν ὄλην περὶ τῶν Παίδων βιβλικὴν διήγησιν. Τρεῖς παραθέσεις δυνάμεθα νὰ ἐπισημάνωμεν: α) «ἐν μέσῳ πυρός ἐμβληθέντες». Πρβλ. «καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρός τῆς καιομένης» (Δαν. γ' 21) β) «δροσιζόμενοι». Πρβλ. «καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα δρόσου διασυρίζον» (Προσ. Ἄξαρ. 26). γ) «Ἐὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν». Αὐτολεξεῖ αὐτόθι 2 καὶ 28.

(2) Ἄορ. τοῦ πτήσσω = ζαρώνω ἕνεκα φόβου. Συνήθως ἀμετάβατον· ἐνίοτε ὅμως μετ' αἰτιατικῆς πράγματος, ὡς ἐνταῦθα.

(3) Καὶ ἡ γραφή «ἐν μέσῳ φλογός». Πρβλ. Δαν. γ' 23.

(4) Ἡ ἐπιφθὸς καταλλήλως προσαρμοζομένη ἐπαναλαμβάνεται εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς.

Ἑρμηνεία

Οἱ εὐσεβεῖς νέοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα δὲν ἐφοβήθησαν τὴν φλόγα τῆς καμίνου, ἀλλὰ, μολονότι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ πυρός, δροσιζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἔψαλλον· δεδοξασμένος εἶσαι, Κύριε, Θεὲ τῶν Πατέρων μας.

Τροπάριον α'

Νευστάζων¹ κάραν² Ἰούδας, κακὰ προβλέπων³ ἐκίνησεν, εὐκαιρίαν ζητῶν παραδοῦναι⁴ τὸν Κριτὴν εἰς κατάκρισιν⁵, ὃς πάντων ἐστὶ Κύριος καὶ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν⁶.

(1) Νευστάζω = κινῶ ἀπειλητικῶς τὴν κεφαλὴν. «Νευστάζων δὲ λέγεται, ὅταν τινὰς μελετᾷ μέσα εἰς τὴν καρδίαν του νὰ κάμη κακὸν κατὰ τινος, καὶ μαζὶ μὲ τὰς νεύσεις καὶ συγκαταθέσεις ὅπου κάμνει ἢ ψυχὴ ἔσωθεν ἐν τῇ καρδίᾳ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του, νεύει καὶ κλίνει μαζὶ ἐξωτερικῶς καὶ τὴν κεφαλὴν του, φοβερίζων τρόπον τινά... ὅτι ἔχει νὰ προξενήσῃ χειρίστα κακὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν» (Ἑορτοδορ., σ. 344).

(2) Ἔχομεν ἐνταῦθα δάνειον ἐκ τῆς θύραθεν ποιήσεως καὶ συγκεκριμένως ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας (σ. 154 - 155), ἔνθα λέγεται περὶ τοῦ μνηστῆρος Ἀμφινόμου, ὅτι ὑβρισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιστρέφαντος καὶ μὴ ἀναγνωρισθέντος εἰσέτι Ὀδυσσεῶς:

«Αὐτὰρ ὁ βῆ κατὰ δῶμα φίλον τετιμημένος ἦτορ

Νευστάζων κεφαλῆν· δὴ γὰρ κακὸν ὄσσετο θυμῷ».

Τὴν θύραθεν ὁμως ταύτην παράθεσιν συνδέει ὁ Κοσμάς καὶ πρὸς ψαλμικὸν μεσσιακὸν χωρίον: «πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν» (Ψαλμ. κα' 8). Ὁ συνδυασμὸς οὗτος δημιουργεῖ πλεονασμὸν τινα: νευστάζων - ἐκίνησεν.

(3) Προμελετῶν, προσχεδιάζων κακὰ κατὰ τοῦ Κυρίου.

(4) Πρβλ. Ματθ. κοτ' 16 «Ἀπὸ τότε ἐξήτει εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτὸν παραδῶ».

(5) Τὸν Κριτὴν εἰς κατάκρισιν. Ἀντίθεσις ἀποσκοποῦσα εἰς τὸ νὰ καταδείξη τὸ μέγεθος τῆς ἀσεβείας τοῦ Ἰούδα.

(6) Καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια τῆς ὁδῆς ὁ χαρακτηρισμὸς «ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν» ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ νὰ καταδειχθῆ, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός, τὸν ὁποῖον ἐπίστευσαν καὶ ἐλάτρευσαν οἱ πρόγονοι τῶν Ἰουδαίων.

Ἑρμηνεία

Ὁ Ἰούδας σχεδιάζων ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῇ ψυχῇ του κακὰ ἐναντίον τοῦ Κυρίου ἐκίνησεν ἀπειλητικῶς τὴν κεφαλὴν του, ζητῶν εὐκαιρίαν, διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς κατάκρισιν τὸν Κριτὴν, ὁ ὁποῖος εἶναι Κύριος ὄλων καὶ Θεὸς τῶν Πατέρων μας.

Τροπάριον β' ¹

*Ἵμῶν*², ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις ἐβόα, εἰς παραδώσει με· εὐφροσύνης³ λαθόντες⁴, ἀγωνία καὶ λύπη⁵ συνείχοντο, τίς οὗτος φράσον λέγοντες, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο ἐρεῖδεται ἐπὶ τοῦ Ματθ. κοτ' 21-22, ἔνθα ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀναφέρει τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου φανέρωσιν τῆς προδοσίας καὶ τὴν ἐκπληξιν, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ μαθηταί: «Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν ἁμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· καὶ λυπούμενοι σφόδρα ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος· μή τι ἐγὼ εἶμι, Κύριε;».

(2) Συνήθως γράφεται «ὕμῖν ὁ Χριστὸς κλπ.». Προτιμῶμεν τὴν γραφὴν «ὕμῶν» ὡς γενικὴν διαιρετικὴν τοῦ εἰς, τὸ ὁποῖον ἄνευ αὐτῆς μένει τελείως μετέωρον καὶ ἀόριστον, συμφωνοῦσαν ἀπολύτως πρὸς τὸ ἀγιογραφικὸν χωρίον: θὰ μὲ παραδώσῃ ὄχι εἰς οἰσοδῆποτε ἄλλ' «εἰς ἐξ ὑμῶν». Ἐξ ἄλλου, ἐὰν δεχθῶμεν τὴν γραφὴν ὑμῖν, θὰ ἔχωμεν ἐν συνείξει ἀδικαιολόγητον μεταβολὴν τῆς συντάξεως τοῦ τροπαρίου ἀπὸ

δευτεροπροσώπου εἰς τριτοπρόσωπον· ἐνῶ δεχόμενοι τὴν γραφὴν ὑμῶν ἔχομεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τριτοπρόσωπον σύνταξιν.

(3) Τῆς εὐφροσύνης, τὴν ὁποῖαν ἀπελάμβανον ἐν τῷ δαίπνῳ μετὰ τοῦ Κυρίου.

(4) Ἀσύνδετον σχῆμα, δι' οὗ ἄριστα ἐκφράζεται ἡ κατάπληξις, τὴν ὁποῖαν προῤξένησεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ ἐκ ταύτης τελεία μεταβολὴ τῆς ψυχικῆς των διαθέσεως.

(5) Ὑπάρχει καὶ ἡ γραφὴ «ἀγωνία καὶ φόβος». Ἡ γραφὴ «ἀγωνία καὶ λύπη» συμφωνοτέρα πρὸς τὸ ἁγιογραφικὸν κείμενον. «Ἐλυποῦντο μὲν γάρ, διότι φιλοδιδάσκαλοι ὄντες, κατηγοροῦντο ὡς προδότες· ἠγωνίων δέ, ἐπειδὴ δὲν ἀπίστουν εἰς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου· ὄθεν ἐφοβοῦντο, μήπως ὑπὸ τοῦ Διαβόλου παρακινηθῆ ἰνὰς ἐξ αὐτῶν νὰ παραδώσῃ τὸν Διδάσκαλον» (Ἐορτοδορ., σ. 344).

Ἑρμηνεία

Ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς φίλους του: εἰς ἐξ ὑμῶν θὰ μὲ παραδώσῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς μου. Τότε ἐκεῖνοι λησμονήσαντες τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην τοῦ δαίπνου κατελήφθησαν ἀπὸ λύπην καὶ ἀγωνίαν, τὴν ὁποῖαν ἐξεδήλωνον λέγοντες: εἰπέ μας, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων μας, ποῖος εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος θὰ πράξῃ τοῦτο.

Τροπᾶριον γ' 1

Μεθ' ὅσους ἐμοῦ ἡν χεῖρα τραβλήω βάλλει θρασυτήτι³, τούτω πλὴν καλὸν ἦν πύλας βίου περᾶσαι⁴ μηδέποτε τοῦτον ὅς ἦν ἐδήλου⁵ δὲ ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν.

(1) Τὸ παρὸν τροπᾶριον ἀποτελεῖ ἄμεσον συνέχειαν τοῦ προηγουμένου. Ἐκεῖνο ἐτελείωσε μὲ τὴν ἐρώτησιν τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ ποῖος ὁ προδότης: τοῦτο περιλαμβάνει τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δοθεῖσαν ἀπάντησιν: «Ὁ ἐμβάψας με τ' ἐμοῦ ἐν τῷ τραβλήω τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει. Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται: καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος» (Ματθ. κστ' 23 - 24). Ἐννοεῖται ἕξωθεν τὸ «εἶπεν ὁ Κύριος».

(2) Τὸ τροπᾶριον ἀρχεται δι' ἐντυπωσιακοῦ ὑπερβατοῦ «πρῶτον

μὲν διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀκροστιχίδος, ἥτις ἀπαιτοῦσε νὰ ἀρχίξῃ ἀπὸ τὸ Μ τὸ τροπάριον, καὶ δεύτερον διὰ τὸν καλλωπισμὸν ὅπου τὸ ὑπερβατὸν προξενεῖ εἰς τὸν λόγον» (Ἐρτοδρ., σ. 344).

(3) Διὰ τῆς λ. ταύτης ὁ ποιητὴς ἀποδίδει θρασύτητα εἰς τὸν Ἰούδαν ἐμβάπτοντα τὸν ἄρτον εἰς τὸ αὐτὸ πινάκιον ἢ ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ Κυρίου. Οὕτως ἐξέλαβε τὴν πρᾶξιν καὶ ὁ Θεοφύλακτος: «Ἀναίδης γὰρ ὢν ὁ Ἰούδας ἐνεβάπτει ἐν τῷ αὐτῷ τρυβλίῳ ἥτοι πινακίῳ». Καὶ ὁ Ζιγαβηγός: «Τοσοῦτον τοῦ Διδασκάλου κατεφρόνησεν, ὡς μηδ' ὑποστέλλεσθαι τοῦτον ἔτι, ἀλλ' ἐμβάπτειν μετ' αὐτοῦ» (Ἐορτοδρ., σ. 345, καὶ Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, σ. 474). Ἐκ τῶν διηγήσεων ὅμως τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ μάλιστα τοῦ Ἰωάννου ἐμφαίνεται, ὅτι ὁ Κύριος τὸ ἐμβάπτεσθαι μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα ἀνέφερεν ὡς δηλωτικὸν τῆς μετὰ τοῦ Ἰούδα οἰκειότητος, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος κατεπρόδωκεν. Ὁ ποιητὴς ποιητικῇ ἀδείᾳ χρώμενος καὶ εἰς διδακτικὸς σκοποὺς ἀποβλέπων προτιμᾷ τὴν πρώτην ἐρμηνείαν. Θὰ ἠδυνάμεθα ὅμως νὰ συνδυάσωμεν ἀμφοτέρας τὰς ἐρμηνείας, ἐὰν ἀπεδίδομεν τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς θρασύτητος οὐχὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πρᾶξιν τοῦ ἐμβάπτεσθαι τὸν Ἰούδαν μετὰ τοῦ Κυρίου (εἰς τὴν ὁποίαν πιθανώτατα καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ προέβαινον), ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι προέβαινε εἰς ἐκδηλώσεις οἰκειότητος καὶ φιλίας πρὸς αὐτόν, καθ' ὃν χρόνον εἶχεν ἤδη θέσει εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τῆς προδοσίας. Τοῦτο ἀληθῶς ἐμαρτύρει μεγάλην θρασύτητα.

(4) Ὁραιοτάτη περίφρασις, δι' ἧς ἀποδίδεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «εἰ οὐκ ἐγεννήθη».

(5) Διὰ τῶν μνημονευθέντων λόγων του (Ματθ. κστ' 23-24), διὰ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ψωμοῦ εἰς τὸν Ἰούδαν (Ἰωάν. ιγ' 26) καὶ διὰ τῆς καταφατικῆς ἀπαντήσεως «σὺ εἶπας» εἰς τὴν ἀναιδῆ ἐρώτησιν τοῦ Ἰούδα «μή τι ἐγὼ εἶμι, ραββί» (Ματθ. κστ' 25-26) ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε τὸν προδότην.

Ἐρμηνεία

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν μαθητῶν του εἶπεν ὁ Κύριος: Θὰ μὲ παραδώσῃ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μὲ θρασύτητα καὶ ἀναίδειαν βάλλει μαζί μου τὴν χεῖρα εἰς τὸ αὐτὸ πινάκιον, δηλ. συντρῶγει μετ' ἐμοῦ, ἐνῶ μελετᾷ καθ' ἑαυτὸν τὴν προδοσίαν· θὰ ἦτο ὅμως καλύτερον δι' αὐτόν, νὰ μὴ εἶχε γεννηθῆ ποτέ· διὰ τῶν λόγων δὲ τούτων ἐφανέρωσεν ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ποῖος ἦτο ὁ προδότης.

Ὁδὴ η΄. Ὁ εἰρημὸς¹

Νόμων πατρῶων οἱ μακαριστοί², ἐν Βαβυλῶνι νέοι προκινδυνεύοντες³, βασιλεύοντος κατέπτυσαν⁴ προσταγῆς ἀλογίστου⁵ καὶ συνημμένοι ᾧ οὐκ ἐχωνεύθησαν⁶ πυρὶ, τοῦ κρατοῦντος⁷ ἐπάξιον ἀνέμελλον τὸν ὕμνον· τὸν Κύριον⁸ ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Ὁ παρῶν εἰρημὸς εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον ἐκτενεστέρων τῆς η΄ ὁδῆς, ἀναφέρεται δὲ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἡρωϊκὴν στάσιν τῶν τριῶν νέων ἔναντι τοῦ ἐγωϊστοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος.

(2) Μακαριστὸς = ὁ δυνάμενος νὰ θεωρηθῆ μακάριος· ὁ ἄξιος ἐπαίνου καὶ μακαρισμοῦ. Οἱ τρεῖς νέοι ὑπῆρξαν μακάριοι, διότι προετίμησαν νὰ κινδυνεύσουν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ νόμου παρὰ νὰ ὑποταγοῦν εἰς ἀνθρώπινα παραγγέλματα.

(3) Προκινδυνεύω = κινδυνεύω πρὸ ἄλλων, ἀγωνίζομαι ὡς πρόμαχος. Ἐνταῦθα: προκινδυνεύοντες νόμων πατρῶων = κινδυνεύοντες διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πατροπαραδότων νόμων.

(4) Χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τῆς ὑπερβολικῆς περιφρονήσεως. Περιεφρόνησαν τελείως τὸ βασιλικὸν πρόσταγμα ὑπερμαχοῦντες τῶν θεῶν νόμων.

(5) Ἀπερισκέπτου, ἀστοχάστου.

(6) Χωνεύω, συνηρ. τύπος τοῦ χωνεύω = χύνω εἰς τύπον, μίτραν· χύνω μέταλλον· καὶ κατ' ἀκολουθίαν· λυώνω.

(7) Τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὄντως κρατοῦντος τῶν πάντων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορα καὶ πάντας τοὺς ἐπιγείους βασιλεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἐξουσία εἶναι φαινομενικὴ καὶ παροδική.

(8) Ἡ ἐπωδός, ἐπαναλαμβανομένη εἰς ἅπαντα τὰ τροπάρια, ἀποτελεῖ πλήρη σχεδὸν παράθεσιν τοῦ στ. 34 τῆς βιβλικῆς ὁδῆς: «Ἐύλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας».

Ἑρμηνεία

Οἱ τρεῖς ἀξιομακάριστοι νέοι ἐν Βαβυλῶνι, ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν τήρησιν τῶν πατροπαραδότων νόμων καὶ κινδυνεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν, περιεφρόνησαν τελείως τὴν ἀπερίσκεπτον διαταγὴν τοῦ βασιλέως· καὶ ἠνωμένοι μὲ τὸ πῦρ, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον παραδόξως δὲν ἔλυωσαν, ἀνέμελλον ὕμνον ἄξιον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐξουσιάζει τῶν πάντων, καὶ ἔλεγον: Ὅλα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α'

Οἱ δαιτυμόνες¹ οἱ μακαριστοί², ἐν τῇ Σιών τῷ Λόγῳ προσκαρτερήσαντες³, οἱ Ἀπόστολοι παρέποντο⁴ τῷ Ποιμένῳ ὡς ἄφρονες⁵, καὶ συνημμένοι⁶ ᾧ οὐκ ἐχωρίσθησαν Χριστῷ⁸, θεῖον λόγῳ τρεφόμενοι, εὐχαρίστως ἐβίων τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Δαιτυμόνες = οἱ εἰς τράπεζαν προσκεκλημένοι καὶ ἐστιώμενοι (ἐκ τοῦ δαίς, δαιτός = φαγητόν, συμπόσιον, εὐωχία). Οἱ μαθηταὶ ἦσαν προσκεκλημένοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς διπλοῦν δεῖπνον, τὸ τοῦ νομικοῦ πάσχα καὶ τὸ τοῦ καινοῦ Πάσχα, τῆς Θ. Εὐχαριστίας.

(2) Τὸ αὐτὸ ἐπίθετον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη εἰς τὸν εἰρμόν διὰ τοὺς Παῖδας, μεταχειρίζεται ἐνταῦθα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διὰ τοὺς Ἀποστόλους. Χαρακτηρίζονται δὲ ὡς μακαριστοὶ οἱ Ἀπόστολοι, διότι παραμείναντες ἠνωμένοι μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν πιστῶς ἠξιώθησαν νὰ παρακαθῆσουν εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ καὶ νὰ τραποῦν τόσον διὰ τοῦ θείου λόγου του, ὅσον καὶ διὰ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματός του.

(3) Προσκαρτερῶ = ἐπιμένω μετὰ καρτερίας· εἶμαι σταθερῶς προσκεκολλημένος εἰς τινὰ ἄνθρωπον· εἶμαι πιστότατος εἰς αὐτόν.

(4) Παρέπομαι = παρακολουθῶ τινι, μάλιστα ὡς φρουρὸς ἢ σωματοφύλαξ.

(5) Ἡ εἰκὼν εἰλημμένη ἐκ τῆς περὶ καλοῦ ποιμένος ἀλληγορικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου (Ἰωάν. ι' 1 - 16) καὶ μάλιστα ἐκ τῶν στ. 3 - 4: «καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει... καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ». Βλ. καὶ Ἰωάν. ι' 27.

(6) Καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν πλήρη ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸν εἰρμόν.

(7) Καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ Χριστῷ ἀντι κοῦ οὐκ ἐχωρίσθησαν».

(8) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἰούδαν, ὅστις ἐχωρίσθη τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον περιγράφεται καὶ ἐπαινεῖται ἡ ἀφοσίωσις τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων εἰς τὸν Κύριον· εἰς τὰ ἐπόμενα δύο στηλιτεύεται ἡ ἀπάνθρωπος καὶ ἀγνώμων συμπεριφορὰ τοῦ προδότου. Ἡ διάταξις δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ διὰ τῆς προτάξεως τῆς εἰκόνης τῆς διαγωγῆς τῶν ἕνδεκα ἀποσκοπεῖται ἡ ἔτι ζωηροτέρα κατάδειξις τῆς ἀχαριστίας καὶ ἐγκληματικότητος τοῦ Ἰούδα.

Ἑρμηνεία

Οἱ πανευτυχεῖς προσκεκλημένοι καὶ ὁμοτράπεζοι τοῦ Κυρίου ἐν

τῇ Σιών, δηλ. οἱ Ἀπόστολοι, παραμεινάντες πιστότατα ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Λόγον, ἠκολούθουν ὡς πρόβατα τὸν ἀληθῆ Ποιμένα· καὶ ἠνωμένοι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἐχωρίσθησαν (ὡς ἔπραξεν ὁ Ἰούδας) ἐτρέφοντο μὲ τὸν θεῖον λόγον τῆς διδασκαλίας του καὶ διὰ τοῦτο μετ' εὐγνωμοσύνης ἐκραύγαζον· "Ὅλα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπᾶριον β'

Νόμον φιλίας¹ ὁ δυσώνυμος² Ἰσκαριώτης γνώμη³ ἐπιλαθόμενος, οὗς ἐνίψατο ἠτέρειπαιε πρὸς προδοσίαν πόδας⁴· καὶ σοῦ ἐσθίων ἄρτον, σῶμα θεῖον, ἐπῆρε πτεροισμὸν ἐπὶ σέ⁵, Χριστέ, καὶ βοᾶν οὐ συνῆκε⁶· τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τοῦ ἀγράφου καὶ αἰωνίου νόμου τῆς φιλίας, ὅστις δὲν ἐπιτρέπει νὰ πράττωμεν κακὰ κατὰ τοῦ φίλου καὶ μάλιστα τοῦ εὐεργέτου μας.

(2) Δυσώνυμος = ὁ φέρων κακὸν ὄνομα, βδελυκτός, μισητός. Ἡ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὤθησε τοὺς ἐρμηνευτάς εἰς ἐξεζητημένας παρετυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰούδα (ἐκ τοῦ ἰὸς καὶ δαίω) ἢ τοῦ ἐπιθέτου Ἰσκαριώτης (ἐκ τοῦ ἰὸς καὶ καίω), τὰς ὁποίας ὀρθῶς ἀνασκευάζει ὁ Νικόδημος παρατηρῶν, ὅτι ὁ Ἰούδας λέγεται δυσώνυμος «ὄχι διὰ τὸ ὄνομά του ἀλλὰ... διὰ τὸ μέγα κακὸν τῆς προδοσίας ὅπου ἐνήργησε» (Ἐορτοδρ., σ. 347).

(3) Ἐθελουσίως.

(4) Τὸ μέλος τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἐδέχθη τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου, ὁ Ἰούδας ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν προδοτικῶν σχεδίων του. Ἡ ἀνάμνησις τῆς νίψως τῶν ποδῶν τοῦ Ἰούδα προβάλλει ἐντονώτερον τὸ μέγεθος τῆς προδοσίας του. Πρὸβλ. καὶ κἀθισμα πρὸ τοῦ Β' Εὐαγγελίου τῆς Ἀκολουθίας τῶν Παθῶν: «Ποῖος σε τρόπος, Ἰούδα, προδότην τοῦ Σωτήρος εἰργάσατο;... Μὴ τῶν ἄλλων νίψας τοὺς πόδας τοὺς σοὺς ὑπερείδεν; Ὡ πόσων ἀγαθῶν ἀμνήμων ἐγένου!».

(5) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ψαλμ. μ' 10' «Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτεροισμόν». Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐφαρμόζει τὸ ψαλμικὸν τοῦτο λόγιον εἰς τὸν Ἰούδαν (Ἰωάν. ιγ' 18). Ἡ χρῆσις δὲ τοῦ ρ. ἐπῆρην ἀντὶ τοῦ ἐμεγάλυνεν μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς παραθέτει ἐκ τοῦ Ἰω. ιγ' 18 καὶ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ.

«Τρώγειν ἄρτον ἐν τῇ τραπέζῃ ὑπεροχωτέρου τινὸς ἐθεωρεῖτο ταυτόσημον πρὸς τὸ λαμβάνειν δείγμα καὶ ἐγγύγιον ἐμπιστοσύνης καὶ παρέχειν ὑπόσχεσιν πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως· τὸ προδίδειν λοιπὸν ἐκείνον, μεθ' οὗ ἔφαγέ τις ἄρτον, ἦτο σοβαρὰ κατάλυσις τῶν παραδόσεων τῆς φιλοξενίας» (Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σ. 490).

(6) Πιθανὴ ἀπήχησις τῶν ψαλμικῶν χωρίων λε' 4 «οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι» καὶ κζ' 5 «ὅτι οὐ συνῆκαν εἰς τὰ ἔργα Κυρίου». Τὸ ρ. συνιέναι χρησιμοποιεῖται πολλάκις ὑπὸ τῶν ὑμνωδῶν, διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ στάσις τοῦ Ἰούδα καὶ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Κυρίου. (Βλ. τροπάρια γ' καὶ ια' ἀντιφώνου τῆς Ἀκολουθίας τῶν Παθῶν).

Ἑρμηνεία

Ὁ ἀπαίσιος καὶ θδελυκτὸς Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, λησμονήσας ἐθελουσίως τὸν αἰώνιον νόμον τῆς φιλίας, αὐτοὺς τοὺς πόδας του, τοὺς ὁποίους πρὸ ὀλίγου εἶχες πλύνει, Χριστέ, ἠτοίμασε, διὰ νὰ μεταβῇ νὰ σὲ προδώσῃ· καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἔτρωγε τὸν ἄρτον σου, δηλ. τὸ θεῖον Σῶμά σου, ἐσήκωσε τὴν πτέρναν του ἐναντίον σου καὶ σὲ ἐλάκτισε, καὶ δὲν ἐσυνειπίσθη, ὥστε νὰ λέγῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν σου· Ὁλα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον γ'

Ἐδεξιούτο¹ τὸ λυτήριον τῆς ἁμαρτίας Σῶμα ὁ ἀσυνείδητος καὶ τὸ Αἷμα² τὸ χεόμενον ὑπὲρ κόσμου τὸ θεῖον³· ἀλλ' οὐκ ἠδεῖτο πίνων ὃ ἐπίπρασκε τιμῆς, οὐ κακίᾳ προσώχθισε⁴· καὶ βοᾷν οὐ συνῆκε· τὸν Κύριον ὑμνεῖτε τὰ ἔργα καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Δεξιούμαι = χαιρετίζω διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός· δέχομαι εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα.

(2) «Οὐ μόνον δὲ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα ἔλαβεν εἰς χεῖρας ὁ ἀσυνείδητος, οὐκ ἀμέσως, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ ποτηρίου τοῦ περιέχοντος αὐτὸ» (Ἑορτοδρ., σ. 348).

(3) Αἱ φράσεις «τὸ λυτήριον τῆς ἁμαρτίας» καὶ «τὸ χεόμενον ὑπὲρ κόσμου» ἀποτελοῦν ἐλευθέρας παραθέσεις ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας λόγων τοῦ Κυρίου. Πρὸβλ. «Τοῦτὸ ἐστὶ τὸ σῶ-

μά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. . . Τοῦτο τὸ ποτήριον ἢ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον» (Λουκ. κβ' 19 - 20. Βλ. καὶ Ματθ. κστ' 26 - 28. Μάρκ. ιδ' 22 - 24. Α' Κορ. ιδ' 23 - 25). Ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων δὲν ἐμφαίνεται σαφῶς, ἂν ὁ Ἰούδας ἦτο παρὼν ἢ ὄχι κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Διότι οἱ μὲν συνοπτικοί, διηγούμενοι τόσον τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀποκάλυψιν τῆς προδοσίας ὅσον καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου, δὲν ἀναφέρουν, πότε ἀνεχώρησεν ὁ Ἰούδας· ὁ δὲ Ἰωάννης διηγούμενος ἐκτενέστερον τὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ προδότου οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ μυστηρίου. Ἐντεῦθεν ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν ἐρμηνευτῶν δέχονται, ὅτι ὁ Ἰούδας ἦτο παρὼν κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου, ἄλλοι δὲ τὸ ἀντίθετον (Βλ. Ἐορτοδρ., σ. 348 ἐν ὑποσ.). Ἐκ τοῦ ὅτι ὁμοῦς ὁ Ἰωάννης ρητῶς λέγει, ὅτι ὁ Ἰούδας ἀνεχώρησεν εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπίδοσιν τοῦ ψωμοῦ εἰς αὐτὸν (Ἰωάν. ιγ' 30) συνάγεται, ὅτι ὁ Ἰούδας ἀνεχώρησε πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ μυστηρίου. Ὁ Κοσμάς ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἀποδέχεται τὴν πρώτην γνώμην, ἢ ὁποία ἐξυπηρετεῖ καὶ τοὺς πρακτικοὺς καὶ διδακτικοὺς σκοποὺς του. (Βλ. καὶ σημ. 2. εἰς β' τροπ. τῆς γ' ὠδῆς).

(4) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ψαλμ. λε' 5· «κα κί α δὲ οὐ προσωχθισε».

Ἑρμηνεῖα

Ὁ ἀσυνείδητος Ἰούδας ἤξιώθη νὰ δεχθῆ εἰς τὴν δεξιάν του χεῖρα τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖον λυτρώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ ποτήριον τὸ περιέχον τὸ θεῖον Αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐχύνετο διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου· ἀλλὰ δὲν ἠσθάνετο ἐντροπήν, νὰ πίνη τὸ Αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐπώλει ἀντὶ ἀντιτίμου, δὲν ἀπεστράφη τὴν κακίαν καὶ δὲν ἐσυνείσθη, ὥστε νὰ λέγῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων· Ὅλα τὰ δημιουργήματα ὑμνεῖτε τὸν Κύριον καὶ ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω πάντων εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμὸς¹

Ξενίας δεσποτικῆς² καὶ ἀθανάτου τραπέζης³, ἐν ὑπερφῶ τόπῳ⁴ ταῖς ὑψηλαῖς φρεσὶ, πιστοί, δεῦτε ἀπολαύσωμεν, ἐπαναβεβηκότα Δόγον ἐκ τοῦ λόγου μαθόντες⁵, ὄν μεγαλύνομεν.

(1) Ὁ εἰρμὸς ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν Μυστικὸν Δείπνον καὶ ἀποτελεῖ προτροπήν πρὸς τοὺς πιστοὺς, ὅπως μετάσχουν τοῦ

μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Οὐδεμία ἀναφορὰ εἰς τὴν Θεοτόκον ὑπάρχει, πρᾶγμα σπανιώτατον δι' εἰρμὸν τῆς θ' ᾠδῆς, μόνη δὲ ἀπήχης τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς εἶναι ἢ λ. μεγαλύνομεν.

(2) Τῆς φιλοξενίας, τὴν ὁποῖαν ὁ Δεσπότης Χριστὸς παρέχει εἰς ἡμᾶς.

(3) Ἦτοι τραπέζης, τῆς ὁποίας τὰ ἐδέσματα προξενοῦν ἀθανασίαν εἰς τὸν μετέχοντα. Ἡ ὅλη φράσις «ξενίας δεσποτικῆς καὶ ἀθανάτου τραπέζης» ἀποτελεῖ σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν.

(4) Πρὸ βλ. Μάρκ. ιδ' 15 καὶ Λουκ. κβ' 12 «ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον». Τὸν προσδιορισμὸν «ἐν ὑπερώφ τόπῳ» ὁ Νικόδημος συνδέει πρὸς τὸ ἀπολαύσωμεν καὶ ἐρμηνεύει αὐτὸν ἀλληγορικῶς: «Ποῦ δὲ ταύτην τὴν τράπεζαν νὰ ἀπολαύσωμεν; Εἰς τόπον ὑψηλὸν καὶ ὑπερῶον· ἐν τῷ ἀνωγέφ γὰρ παρέδωκεν ὁ Κύριος εἰς τοὺς Ἀποστόλους τοὺς τὰ μυστήρια... Τί δὲ ἄλλο νοεῖται τὸ ἀνώγειον, πάρεξ αἱ ὑψηλαὶ φρένες, αἱ ἀναβαίνουσαι καὶ μετεωριζόμεναι εἰς τὰς ὑψηλὰς περὶ Θεοῦ θεωρίας; Ἄς ἀπολαύσωμεν λοιπὸν τῆς ἀθανάτου τραπέζης... ὡς ἐν τινὶ ὑπερώφ τόπῳ εὕρισκόμενοι πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν γηίνων ἐξηρημένῳ» (Ἐορτοδρ., σ. 349 - 350). Παραπλησίως ἐρμηνεύει καὶ ὁ Θεοδωρόπουλος: «Πιστοὶ Χριστιανοί, ἔλθετε νὰ ἀπολαύσωμεν, μὲ ἀνυψωμένον τὸν ψυχικὸν μας κόσμον, τὴν φιλοξενίαν ποὺ μᾶς κάμνει ὁ Δεσπότης Χριστὸς καὶ τὴν ἀθάνατον Τράπεζαν τὴν ὁποῖαν μᾶς παραθέτει εἰς τόπον ὑψηλόν, τότε μὲν εἰς τὸ ὑπερῶον τῆς Ἱερουσαλήμ, σήμερον δὲ εἰς τὸ ἱερὸν Θυσιαστήριον» (Ἐπιφ. Θεοδωροπούλου, μνημ. ἔργ., σ. 187). Καίτοι αἱ ἀνωτέρω ἐρμηνεῖαι δὲν εἶναι ἀσύστατοι, προτιμῶμεν ἐν τούτοις νὰ συνδέσωμεν τὸ «ἐν ὑπερώφ τόπῳ» πρὸς τὸ «ἐπαναβεβηκότα Λόγον» ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς ἐννοίας τῆς μετοχῆς ἐπαναβεβηκότα. Ἀκολουθοῦντες τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀνακαλύπτομεν ἐν τῷ εἰρημῷ ὠραϊότατον παραλληλισμὸν:

Μαθόντες	ἐπαναβεβηκότα Λόγον	ἐν ὑπερώφ τόπῳ
ἀπολαύσωμεν	ξενίας δεσποτικῆς καὶ ἀθανάτου	ταῖς ὑψηλαῖς φρεσὶ
		τραπέζης

(5) Κατὰ τὸν Νικόδημον ἡ φράσις αὕτη «διτῶς νοεῖται· ἡ γὰρ λέγει ὅτι ἡμεῖς ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Εὐαγγελίου μαθόντες τὸν Θεὸν Λόγον, ὅτι ἀνέβη εἰς τὸ ὑπερῶον διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ Πάσχα, μεγαλύνομεν αὐτόν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγου... μαθόντες λόγον ἐπαναβεβηκότα: ἦγουν ἀναγωγὴν καὶ ἀλληγορίαν ὑψηλοτέραν, μεγαλύνομεν αὐτόν» (Ἐορτοδρ., σ. 350). Ὁ Θεοδωρόπουλος μετὰ τοῦ Νικοδήμου προτιμᾷ τὴν β ἐρμηνείαν. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία θ' ἀπῆ-

τει ρήμα μεταβατικόν, ἐνῶ τὸ ἐπαναβαίνω εἶναι ἀμετάβατον. Διὰ τοῦτο προτιμῶμεν τὴν α' ἐρμηνείαν, σύμφωνον ἄλλωστε καὶ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν, τὴν ὁποίαν ἐδώσαμεν εἰς τὸ «ἐν ὑπερώῳ τόπῳ». Ἐντεῦθεν καὶ προειμήσαμεν τὴν ἐν τοῖς ἐντύποις Τριφιδίους γραφὴν «ἐπαναβεθηκότα Λόγον ἐκ τοῦ λόγου μαθόντες» ἀντὶ τῆς «ἐπαναβεθηκότα λόγον ἐκ τοῦ Λόγου μαθόντες», τὴν ὁποίαν υἱοθετοῦν οἱ ἀνωτέρω ἐρμηνευταί.

Ἑρμηνεία

Ἄς ἀπολαύσωμεν, πιστοί, μὲ ἀνυψωμένας τὰς διανοίας τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἀθάνατον τράπεζαν, τὴν ὁποίαν μᾶς παραθέτει ὁ Δεσπότης Χριστός, ἀφοῦ ἐμάθομεν ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, τὸν ὁποῖον μεγαλύνομεν καὶ δοξάζομεν, ἀνέβη εἰς ὑπερῶ-ον τόπον, διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ φρικτὰ μυστήρια.

Τροπᾶριον α'

Ἄπιτε¹, τοῖς μαθηταῖς² ὁ Λόγος ἔφη, τὸ Πάσχα ἐν ὑπερώῳ τόπῳ, ᾧ νοῦς ἐνίδρυσται³, οἷς⁴ μυσταγωγῶ, σκευάσατε⁵, ἀζύμῳ ἀληθείας λόγῳ⁶· τὸ στεροδὸν δὲ τῆς χάριτος⁷ μεγαλύνετε.

(1) Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ τροπαρίου τούτου ἀφωρημῆθη ὁ ποιητὴς ἐκ τοῦ Λουκᾶ κβ' 7 - 8: «Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ἧ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα· καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπὼν, Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν».

(2) Εἰς τοὺς δύο ἐκ Βηθανίας ἀποσταλέντας μαθητὰς, ἦτοι τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην.

(3) Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναντιρρότως ἀναγωγικὴν ἐρμηνείαν: ἀνώγειον ἐννοεῖ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, εἰς τὸ ὁποῖον κἀθηται ὁ νοῦς ὡς Βασιλεὺς» (Ἑορτοδρ., σ. 351). Ἡ καὶ ἀπλούστερον: τὴν κεφαλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἐγκατεστημένη ἡ ἔδρα τῆς νοήσεως.

(4) Ἀναφέρεται ἢ εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς ἢ εἰς μόνους τοὺς μαθητὰς, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ συμπάγουν μετὰ τοῦ Κυρίου. Πιθανώτερον τὸ δεύτερον, ἐφ' ὅσον τὸ τροπᾶριον ἀναφέρεται εἰς τὸ συγκεκριμένον περιστατικὸν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

(5) Ἐτοιμάσατε.

(6) «Μὲ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀνεπιτήδευτον, ὡς τὰ ἄζυμα, λόγον τῆς ἀληθείας» (Θεοδωροπούλου, μν. ἔργ., σ. 189). Ὁ Νικόδημος συνδέει τὴν φράσιν πρὸς τὸ σκευάσατε. «Πῶς δὲ αὐτὸ πρέπει νὰ ἐτοιμάσουν; Μὲ ἄζυμον λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ἀπλότητος» (Ἑορτοδρ., σ. 351).

Ἐπιθυμητότερον ὅμως εἶναι νὰ συνδέσωμεν αὐτὴν πρὸς τὸ μυσταγωγῶν. Ὁ Κύριος μυσταγωγεῖ ἀξίωμα ἀληθείας λόγῳ.

(7) Ὁ Νικόδημος διακρίνει ἐνταῦθα ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς χρήσεως ἐνζύμου ἄρτου ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ (Ἐνθ' ἀνωτ.). Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ ὅμως εἶναι μᾶλλον ἐξεζητημένη καὶ ἀπίθανος, καθ' ὅσον τὸ θέμα τῶν ἀξύμων δὲν εἶχεν ἀναφυῆ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Κοσμοῦ. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ὁ Κοσμοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῶν ἀξύμων, θὰ ἦτο σαφέστερος (ὡς πράττει κατωτέρω εἰς τὸ γ' τροπάριον προκειμένου ν' ἀντικρούσῃ τὰς περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου δογματικὰς πλάνας) καὶ δὲν θὰ ἤρκείτο εἰς ἀόριστον ὑπαινιγμὸν.

Ἑρμηνεία

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶπεν εἰς τοὺς δύο μαθητὰς του, τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην· πηγαίνετε, ἐτοιμάσατε τὸ πασχάλιον δεῖπνον εἰς τὸ ὑπερῶνον τῆς οἰκίας, διότι καὶ ὁ νοῦς εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἶναι ἐγκατεστημένος· ἐτοιμάσατε τὸ χάριν ὑμῶν αὐτῶν, τοὺς ὁποίους ὁδηγῶ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν θείων μυστηρίων διὰ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀνεπιτηδεύτου λόγου τῆς ἀληθείας· δοξάσατε δὲ καὶ μεγαλύνετε τὴν ἀκλόνητον δύναμιν τῆς θείας χάριτος.

Τροπάριον β' ¹

Δημιουργὸν ² ὁ Πατήρ πρὸ τῶν αἰώνων Σοφίαν γεννᾷ ³, ἀρχὴν ὁδῶν με εἰς ἔργα ἔκτισε ³ ἰὰ νῦν μουσικῶς τελούμενα· Λόγος γὰρ ἄκτιστος ὢν φύσει, τὰς φωνὰς ⁴ οἰκειοῦμαι, οὐ νῦν ⁵ προσεῖληφα.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον καὶ τὸ ἐπόμενον, δι' ὧν κατακλείεται ὁ κανὼν, ἀναφερόμενα ὄχι εἰς τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας ἀλλ' εἰς τὴν προαιώνιον καὶ τὴν ἐν χρόνῳ γέννησιν τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων, φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἄσχετα πρὸς τὰ θέματα τοῦ κανόνος. Ἄν ἐνθυμηθῶμεν ὅμως, ὅτι καὶ τὸ α' τροπάριον τῆς α' ὠδῆς ἀφιέρωσεν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ὡς ἀπαρχὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ προϋπόθεσιν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι οὗτος ἐπιθυμεῖ νὰ κατακλείσῃ τὸν κανόνα διὰ τοῦ θέματος, διὰ τοῦ ὁποίου ἤρχισεν αὐτόν. Ὡς δὲ ἐκεῖ ἀφωρηθήτῃ ἐκ χωρίου τῶν Παροιμιῶν (θ' 1 - 5), οὕτω καὶ εἰς τὸ παρὸν ἀφορμᾶται ἐκ τοῦ περιφήμου χριστολογικοῦ χωρίου Παρ. η' 22 - 23: «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσε με». Εἰς ἀμφοτέρα τὰ τροπάρια παρίσταται ὁμι-

λῶν αὐτὸς ὁ Κύριος, διὸ δέον νὰ ἐννοήσωμεν ἔξωθεν τὸ «εἶπεν ὁ Κύριος».

(2) Ἡ Σοφία (ὁ Τίος τοῦ Θεοῦ) ὀνομάζεται Δημιουργός, διότι δι' αὐτοῦ ὁ Πατὴρ ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Πρὸβλ. καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ προεόρτια στιχηρὰ τῶν Χριστουγέννων: «Ἡ δημιουργὸς νῦν προσέρχεται Σοφία» (Αἴνοι 21ης Δεκεμβρίου).

(3) Τὸ μνημονευθὲν χωρίον τῶν Παροιμιῶν ἀναφέρεται κατὰ τοὺς Πατέρας εἰς τὴν προαιώνιον καὶ ἀναρχον ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν τοῦ Λόγου. Ὁ Κοσμᾶς ὁμοῦ θέλων δι' αὐτοῦ νὰ σημάνη καὶ τὴν ἄχρονον καὶ τὴν ἐν χρόνῳ γέννησιν ἀναλύει τὸ ρῆμα ἔκτισεν εἰς δύο· γεννᾶ καὶ ἔκτισε· καὶ τὸ μὲν γεννᾶ ἀναφέρει εἰς τὴν ἄχρονον καὶ ἀτῆδιον γέννησιν, διὸ καὶ χρησιμοποιοεῖ ἐνεστώτα, τὸ δὲ ἔκτισεν εἰς τὴν ἐν χρόνῳ τοιαύτην. «Τίς οὖν ἀντερεῖ λόγος, κτίσμα μὲν λέγεσθαι τὴν Σοφίαν κατὰ τὴν κάτω γέννησιν· γέννημα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ πλεόν ἄληπτον;» (Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος Β' περὶ Τίτου, παρὰ Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 353). Τὰ δύο ρήματα παρατίθενται ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ ἀσυνδέτως.

(4) Φωναὶ = κατ' ἀρχὰς αἱ λέξεις, δι' ὧν σημαίνονται τὰ πράγματα, ἔπειτα δὲ αὐτὰ τὰ πράγματα· ἐν προκειμένῳ τὰ ιδιώματα καὶ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

(5) Κατὰ τὴν ἐνανθρώπησίν μου.

Ἑρμηνεία

Λέγει ὁ Κύριος: Ὁ Πατὴρ γεννᾶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐμὲ τὸν Τίόν μου, τὴν Σοφίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιούργησε τὰ πάντα· ἠϋδόκησε δὲ νὰ προσλάβῃ τὸ κτιστὸν ἀνθρώπινον σῶμα, διὰ νὰ εἶμαι ἡ πρώτη αἰτία καὶ βάσις τῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων σχεδίων μου, τὰ ὁποῖα τώρα ἐκτελοῦνται κατὰ τρόπον μυστηριώδη καὶ ἀκατάληπτον. Διότι, ἐνῶ εἶμαι κατὰ τὴν φύσιν Λόγος τοῦ Θεοῦ ἄκτιστος, οἰκιοποιοῦμαι τὰ γνωρίσματα καὶ ιδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς μου προσέλαβον.

Τροπᾶριον γ'¹

Ἦς² ἄνθρωπος ὑπάρχω³ οὐσία, οὐ φαντασία, οὕτω Θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως⁴ ἢ φύσις ἢ ἐνωθεῖσά μοι· Χριστὸν ἔνα⁵ διό με γῶντε, τὰ ἐξ ὧν, ἐν οἷς, ἄπερ πέφυκα⁶ σῶζοντα⁷.

(1) Τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦτο τροπᾶριον τοῦ κανόνος δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς συνέχεια καὶ συμπλήρωσις τοῦ προηγουμένου. Εἰς ἐκεῖνο ἐγέ-

νετο λόγος περὶ τῶν δύο γεννήσεων τοῦ Θεοῦ Λόγου· εἰς τοῦτο γίνεται λόγος περὶ τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ. Φέρει δὲ τὸ τροπάριον σαφῶς ἀντιαιρετικὸν χαρακτῆρα, διότι ἐν ταῖς ὀλίγαις γραμμαῖς αὐτοῦ καταπολεμοῦνται εὐστόχως αἱ κυριώτεραι περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἀναφανεῖσαι αἰρέσεις, ἧτοι ὁ Δοκητισμὸς (οὐσία, οὐ φαντασία), ὁ Ἀπολλιναρισμὸς (Θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιδόσεως ἢ φύσις ἢ ἐνωθεῖσά μοι), ὁ Νεστοριανισμὸς (Χριστὸν ἕνα με γινώτε) καὶ ὁ Μονοφυσιτισμὸς (τὰ ἐξ ὧν, ἐν οἷς, ἄπερ πέφυκα σώζοντα).

(2) Ἐπίρρημα ἀναφορικόν· καθὼς. Ἀπόδοσις αὐτοῦ τὸ οὕτω.

(3) Ἐξακολουθεῖ ὁμιλῶν αὐτὸς ὁ Κύριος.

(4) «Ἦτοι λαβὼν ἐγὼ καθ' ὑπόστασιν τὸ κτιστὸν καὶ παθητὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀντέδωκα δικαίως τὴν θέωσιν εἰς αὐτὴν· τρόπος γὰρ ἀντιδόσεώς ἐστι, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννην, ἐκατέρας φύσεως τῆς ἐν Χριστῷ ἀντιτιδούσης τῇ ἑτέρῃ τὰ ἴδια, διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν φύσεων ἀσύγχυτον περιχώρησιν· ὅθεν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον Θεὸς παθητὸς ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται, καὶ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, καθ' ὃ δηλ. δέχεται τὰ τῆς παθητῆς φύσεως ἰδιώματα τῆς ὑποστατικῶς συνούσης αὐτῷ· καὶ πάλιν, ἐκ τοῦ ἐναντίου, παιδίον λέγεται προαιώνιον, καὶ ἄνθρωπος ἄναρχος, καθότι σύνθετος ὧν ὁ Χριστὸς ἐκ δύο φύσεων Θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ποτὲ μὲν ἐκ τῶν θεοπρεπῶν ἀνχημάτων, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ἀνθρωποπρεπῶν καὶ ταπεινῶν ἰδιωμάτων ὀνομάζεται» (Ἐορτοδρ., σ. 354).

(5) «Γνωρίσατέ με ἕνα Χριστόν, κατὰ τὴν ὑπόστασιν δηλ. καὶ τὸ πρόσωπον, μὴ διαιρούμενον εἰς δύο Τίους, σώζοντα δὲ τὰς δύο φύσεις, Θεότητα δηλαδὴ καὶ ἀνθρωπότητα ὁλοκληρότατα καὶ ἀκεραϊότατα σὺν πάσαις ταῖς φυσικαῖς αὐτῶν ἐνεργείαις καὶ ἰδιώμασιν» (Ἀπόδοσις).

(6) Ἐξυπακούεται καὶ εἰς τὰ τρία προηγούμενα· ἐξ ὧν πέφυκα, ἐν οἷς πέφυκα, ἄπερ πέφυκα. Σχῆμα ἀσύνδετον.

(7) Διατηροῦντα.

Ἑρμηνεία

Λέγει ὁ Κύριος: Ὅπως οὐσιαστικῶς καὶ πραγματικῶς καὶ ὄχι κατὰ φαντασίαν εἶμαι ἄνθρωπος, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἢ ἐνωθεῖσα εἰς ἐμὲ ἐθεώθη κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαίας δόσεως τῶν ἰδιωμάτων. Διὰ τοῦτο μάθετε, ὅτι ἐγὼ ὁ Χριστὸς εἶμαι εἰς κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον, διασώζω δὲ καὶ διατηρῶ ἀμεταβλήτους τὰς δύο φύσεις, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταμαι καὶ ἐν ταῖς ὁποῖαις ὑπάρχω καὶ τὰς ὁποῖας ἔχω.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ κανὼν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς εἶναι τριώδιον περιλαμβάνον τὰς ὑπὸ τοῦ Τυπικοῦ προβλεπομένας διὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς ὠδὰς, ἧτοι ε', η' καὶ θ'. Ἔχει δὲ ὁ κανὼν ἀκροστιχίδα κοινὴν μετὰ τοῦ κανόνος τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τὴν ἀκόλουθον:

«Προσάββατόν τε Σάββατον μέλλω μέγα».

Τοῦ ἱαμβικοῦ τούτου στίχου αἱ μὲν πρώται δύο λέξεις (Προσάββατόν τε) ἀποτελοῦν τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ παρόντος κανόνος, αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς τὴν τοιαύτην τοῦ κανόνος τῆς ἐπαύριον. Ἡ ὄνομασία Προσάββατον διὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς ἀπαντᾷ τόσον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ («καὶ ἐνήστευε πάσας τὰς ἡμέρας χηρεύσεως αὐτῆς, χωρὶς π ρ ο σ α β β ά τ ω ν καὶ σαββάτων», Ἰουδιθ η' 6), ὅσον καὶ ἐν τῇ Καινῇ («ἐπεὶ Παρασκευὴ ἦν, ὃ ἐστὶ π ρ ο σ ά β β α τ ο ν», Μάρκ. ιε' 42).

Καὶ εἰς τὸν κανόνα τοῦτον παρατηροῦμεν τὴν ἀφιέρωσιν ἐκάστης ὠδῆς εἰς ἓν θέμα. Οὕτως εἰς τὴν ε' ὠδὴν ἐξιστορεῖται ἡ πρὸς τὸ Πάθος πορεία τοῦ Κυρίου καὶ αἱ προρρήσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μαθητῶν· εἰς τὴν η' ἡ προρρησις περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἐπακολοθήσασα συζήτησις μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Πέτρου· εἰς δὲ τὴν θ' ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου ἐπίθεσις τῶν Ἰουδαίων καὶ λίαν περιληπτικῶς τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔκθεσις τῶν γεγονότων ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν.

Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ κανὼν δὲν καλύπτει ὅλον τὸ γεγονὸς τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ περιγράφει σκηνὰς τινὰς μόνον αὐτοῦ. Τοῦτο δεδαίως ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ τροπαρίων λόγῳ τῶν ὀλίγων γραμμάτων τῆς ἀκροστιχίδος. Γεννᾶται ὅμως εὐλόγως ἡ ἀπορία, διατι ὁ Κοσμᾶς δὲν ἐποίησεν ὀλόκληρον κανόνα δι' ἡμέραν τόσον πλουσίαν εἰς γεγονότα, ὡς ἔπραξε διὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Τὸ νήσιμον καὶ πένθιμον τῆς ἡμέρας δὲν φαίνεται ἰσχυρὸς λόγος, διότι καὶ εἰς ἄλλας νηστήμιους ἡμέρας ἔχομεν πλήρεις κανόνας (Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τῆς Τυρινῆς καὶ τῆς Α' ἑβδομάδος τῶν Νη-

στειωῶν). Μᾶλλον πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ὁρθρος τῆς Μεγ. Παρασκευῆς εἶχεν ἤδη προσλάβει ἱκανὴν ἔκτασιν διὰ τῆς ἀρχαιοτάτης ὁμάδος τῶν 15 ἀντιφώνων καὶ διὰ τῶν 12 Εὐαγγελίων, ὁ δὲ Κοσμᾶς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιμηκύνῃ αὐτὸν ἔτι περισσότερο διὰ τῆς προσθήκης πλήρους κανόνος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ᾠδὴ ε'. Ὁ εἰρμὸς

Πρὸς σὲ ὁρθρίζω τὸν δι' εὐσπλαγχνίαν· σεαυτὸν τῶν πεσόντι κενώσαντα ἀτρέπτως, καὶ μέχρι παθῶν ἀπαθῶς ὑποκύπνιντα, Δόγε Θεοῦ τὴν εἰρήνην παράσχου μοι, φιλάνθρωπε.

(1) Ὁ παρῶν κανὼν εἶναι ὁ δεύτερος τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος, εἰς τὸν ὁποῖον συναντῶμεν τὴν ε' ᾠδὴν. Ὁ πρῶτος ἦτο ὁ τῆς Μεγ. Πέμπτης. Ἄλλ' ἐνῶ ἐκεῖ ὁ εἰρμὸς τῆς ε' ᾠδῆς ἀναφέρεται ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν εἰς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας, ὁ παρῶν εἰρμὸς συνδέεται στενότερα τόσον πρὸς τὴν βιβλικὴν ᾠδὴν, ἥτοι τὴν προσευχὴν τοῦ Ἡσαίου (Ἡσ. κστ' 9-20), ὅσον καὶ πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας, ἥτοι τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου, ἀποτελῶν οἰονεὶ τὸ προοίμιον τοῦ ὅλου κανόνος.

(2) Δύο παραθέσεις συνδέουν τὸν εἰρμὸν πρὸς τὴν βιβλικὴν ᾠδὴν· α) «Πρὸς σὲ ὁρθρίζω». Πρβλ. «ἐκ νυκτὸς ὁρθρίζει τὸ πνεῦμα μου πρὸς σέ, ὁ Θεὸς» (Ἡσ. κστ' 9)· καὶ β) «τὴν εἰρήνην παράσχου μοι». Πρβλ. «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν» (αὐτ. 12). Ἴσως καὶ ἡ δοτ. «τῶν πεσόντι» νὰ ἔχη ληφθῆ ἐκ τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς· «οὐ πεσούμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται πάντες οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς» (αὐτ. 18).

(3) Ὁρθρίζω, μεταγενέστερος τύπος τοῦ ὁρθρεύω = ἐξυπνῶ ἐνωρῖς τὸ πρωί. Ὁρθρίζω πρὸς τὸν Θεόν = ἀπὸ θαθέος ὄρθρου προσεύχομαι πρὸς τὸν Θεόν. (Πρβλ. καὶ Ψαλμ. ξβ' 1 «Ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθρίζω»). «Οὔτε γὰρ καθεύδειν οἰοί τέ εἰμεν τοὺς τῆς νυκτὸς καιρούς, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἐγρηγορότων τῶ πνεύματι σὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν κατὰ νοῦν ἔχομεν» (Εὐσέβιος Καισαρείας, Β.Ε.Π. τ. 23, σ. 113). «Ἀναγκαίως ἡ τοιαύτη ψυχὴ καὶ τοὺς ὄρθρους προλαμβάνει, ἵνα καὶ περὶ τῶν παρεληλυθότων εὐχαριστήσῃ καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτὸν διαδέξασθαι ἡμέρας παρακαλέσῃ» (Θεόδωρος Ἡρακλείας, Β.Ε.Π. τ. 19, σ. 123).

(4) Διὰ τοῦ ἐμπροθέτου τούτου προσδιορισμοῦ καθορίζεται τὸ κίνητρον τῆς κατωτέρω μνημονευομένης κενώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ,

(5) Πρβλ. Φιλιπ. β' 7 «ἐαυτὸν ἐκένωσε». Ἡ κένωσις καὶ συγκατάβασις τοῦ Κυρίου ἦτο ἀπολύτως ἐκουσία.

(6) Δοτικὴ χαριστικὴ. «Χάριν τοῦ πεσόντος Ἀδάμ, ὅστις διὰ τὴν παρακοὴν ἐξέπεσεν ἀπὸ τὴν τρυφὴν τοῦ Παραδείσου» (Νικοδήμου, Ἑορτοδρόμιον, σ. 357). Δυνατὸν ὅμως καὶ γενικώτερον νὰ ἐκληφθῆ χάριν τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου.

(7) Ἀντίθεσις. «Μέχρι παθῶν» κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, «ἀπαθῶς» ὅμως κατὰ τὴν θεϊαν.

(8) Δι' ὀλίγων λέξεων ὁ ποιητὴς ὑπομιμνήσκει ἐπιτυχῶς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς θείας οἰκονομίας ἀπὸ τῆς πώσεως τῶν πρωτοπλάστων μέχρι τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου.

(9) Τὸ αἶτημα τῆς ὀρθρινῆς προσευχῆς τοῦ προφήτου καὶ τοῦ ποιητοῦ (βλ. ἀνωτ., σημ. 2). Εἰσάγεται ἀσυνδέτως πρὸς τὰ προηγουμένα ἐξυπακουομένου τοῦ ρ. δέομαι, ἥτοι· «πρὸς σὲ ὀρθρίζω καὶ δέομαι· τὴν εἰρήνην παράσχου μοι, φιλάνθρωπε». «Καλὰ μὲν καὶ τὰ ἄλλα παρὰ σοῦ πάντα· τὸ δὲ μέγιστον ἢ παρὰ σοῦ καὶ ἢ πρὸς ἑαυτοὺς εἰρήνη τυγχάνει, ἵνα ἀστασίαστοι ὦμεν καὶ χρονεύουσα πρὸς σὲ διὰ παντὸς φυλάττειτο ἡ ψυχὴ» (Εὐδ. Καισ., ἐνθ' ἀνωτ., σ. 114).

Ἑρμηνεία

Ἀπὸ βαθέος ὄρθρου ἐξυπνῶ καὶ προσεύχομαι πρὸς σέ, Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔνεκα τῆς εὐσπλαγγνίας σου ἐταπεινώσας τὸν ἑαυτὸν σου χάριν τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ὑποστῆς τροπὴν τινα κατὰ τὴν θεότητά σου, καὶ ὑπέκυψες μέχρι παθῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σου φύσιν, ἐνῶ ἡ θεία σου φύσις παρέμεινεν ἀπαθῆς, καὶ παρακαλῶ· χάρισε εἰς ἐμέ, φιλάνθρωπε, τὴν εἰρήνην σου.

Τροπᾶριον α'

Ρυφθέντες¹ πόδας² καὶ προκαθαρθέντες³ μυστηρίου⁴ μεθέξει⁵ τοῦ θείου νῦν⁶, Χριστέ, σοῦ οἱ ὑπηρέται, ἐκ Σιών ἐλαιῶνος μέγα⁷ πρὸς ὄρος συνανήλθον, ὑμνοῦντές⁸ σε, φιλάνθρωπε.

(1) Μετοχὴ παθητ. ἀορίστου τοῦ ρύπτω = ἀφαιρῶ τὸν ρύπον, τὴν ἀκαθαρσίαν· πλύνω.

(2) Αἰτιατικὴ τοῦ κατὰ τι συμπληρουῖσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ρυφθέντες· ἀφοῦ ἐπλύθησαν κατὰ τοὺς πόδας.

(3) Ἡ νίψις τῶν ποδῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν σωματικὴν καθαρότητα· ἡ κάθαρσις διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ μυστήριον ἀναφέρεται εἰς τὴν ψυχικὴν τοιαύτην. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκαθαρίσθησαν σωματικῶς καὶ

ψυχικῶς οἱ μαθηταί, συνακολουθοῦν τώρα τὸν Κύριον πορευόμενον πρὸς τὸ Πάθος.

(4) Τὸ μὲν «μεθέξει» εἶναι δοτικὴ φανεροῦσα τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαθαρίσθησαν οἱ μαθηταί· συμπληροῦται δὲ ἡ ἔννοια αὐτοῦ διὰ τῆς ἀντικειμενικῆς γενικῆς «μυστηρίου»· ἐκαθαρίσθησαν διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ θεῖον μυστήριον.

(5) Συνδετέον πρὸς τὸ ρ. συνανῆλθον. Ἐποῦ δηλ. συνέβησαν τὰ προηγουμένως ἐκτεθέντα γεγονότα καὶ προητοιμάσθησαν δι' αὐτῶν οἱ μαθηταί, τώρα πλέον συνανέρχονται μετὰ τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Τὸ παρὸν τροπάριον συνδέει τὰ γεγονότα τῆς Μεγ. Πέμπτης πρὸς τὰ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς. Ἐποῦ ἐμνημόνευσε τοῦ νικητῆρος καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας, μᾶς μεταφέρει τώρα εἰς τὴν πορείαν τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν μαθητῶν πρὸς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

(6) Μέγα κατὰ κυριολεξίαν δὲν εἶναι τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, διότι τὸ ὕψος του εἶναι ἀπὸ μὲν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 850 μ. περίπου, ἀπὸ δὲ τῆς κοιλάδος τοῦ Χειμάρρου τῶν Κέδρων μόλις 138 μ. Ἐπομένως τὸ ἐπίθετον «μέγα» πρέπει νὰ ἐννοηθῇ μᾶλλον μεταφορικῶς· μέγα διὰ τὴν φήμην του λόγῳ τοῦ στενοῦ συνδέσμου του πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου.

(7) Πρὸβλ. Ματθ. κατ' 30· «καὶ ὁ μνησαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν».

Ἑρμηνεία

Οἱ μαθηταὶ καὶ ὑπηρεταί σου, Χριστέ, ἀποῦ προηγουμένως ἐπλήθησαν κατὰ τοὺς πόδας καὶ ἐκαθαρίσθησαν ψυχικῶς διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ θεῖον μυστήριον, τώρα πλέον ἀνῆλθον μαζί σου ἀπὸ τὴν Σιών πρὸς τὸ πεφημισμένον ὄρος τῶν ἐλαιῶν ὑμνοῦντές σε, φιλάνθρωπε.

Τροπάριον β' 1

Ἐορᾶτε², ἔφησ, φίλοι, μὴ θροεῖσθε²· νῦν γὰρ ἤγγικεν ὥρα ληφθῆναι³ με κτανθῆναι³ χερσίν⁴ ἀνόμων· πάντες δὲ σπορπισθῆσεσθε, ἐμὲ λιπόντες, οὓς συνάξω, κηρύξαι με φιλάνθρωπον⁵.

(1) Τὸ παρὸν τροπάριον εἶναι συνηρμοσμένον ἐκ διαφόρων λόγων τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος προλέγει τὴν σύλληψίν του, τὸν διασκορπισμὸν τῶν μαθητῶν του, τὸν θάνατόν του καὶ τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐκ νέου συγκέντρωσιν τῶν μαθητῶν. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐλέχθησαν μὲν πάντες πρὸ τοῦ Πάθους, οὐχὶ ὁμως κατὰ τὴν αὐτὴν

στιγμὴν οὐτε καθ' ἣν σειρὰν παρατίθενται ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτον μὲν τίθεται ὡς εἰσαγωγὴ αὐτολεξεῖ τὸ «Ὁ ρᾶ τε μὴ θροεῖσθε» (Ματθ. κβ' 6). Ἐπειτα παρατίθενται τὸ Ματθ. κστ' 45 «ἰδοὺ ἡ γυρικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν» καὶ τὸ Ἰωάν. ιστ' 32 «ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε» καὶ τέλος τὸ Ματθ. κστ' 32 «μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με προῶξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Ἡ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συναρμολόγησις τῶν χωρίων τούτων παρέχει ἐπιτυχῆ περίληψιν τῶν πρὸ τοῦ Πάθους παραινέσεων τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς.

(2) Ἀσύνдетον σχῆμα, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀντιστοίχῳ εὐαγγελικῷ χωρίῳ. Θροοῦμαι = ταράττομαι, φοβοῦμαι.

(3) Καὶ ἄλλο ασύνдетον.

(4) Δοτικὴ ὀργανικὴ ἀναφερομένη εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἀπαρέμματα ληφθῆναι καὶ κτανθῆναι.

(5) Μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν ὡς ἐπφδὸν κατακλείονται τόσον ὁ εἰρμὸς ὅσον καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς ὠδῆς. Ἐνταῦθα ἡ αἰτιατικὴ «φιλάνθρωπον» εἶναι κατηγορούμενον· διὰ τὴν κηρύξητε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι φιλάνθρωπος· διὰ τὴν κηρύξητε τὴν φιλάνθρωπίαν μου. Τὸ ἐπίθετον φιλάνθρωπος συνηθέστατα χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ ἐκκλ. ὑμνογραφίᾳ διὰ τὸν Κύριον.

Ἑρμηνεία

Προσέχετε, φίλοι, — εἰπες, Κύριε, πρὸς τοὺς μαθητάς — μὴ ταράττεσθε· διότι ἔφθασε τώρα ἡ ὥρα νὰ συλληφθῶ καὶ νὰ φονευθῶ ἀπὸ χεῖρας ἀνόμων ἀνθρώπων· ὅλοι δὲ σεῖς θὰ σκορπισθῆτε καὶ θὰ μὲ ἐγκαταλείψετε· ἐγὼ ὅμως θὰ σᾶς συγκεντρώσω καὶ πάλιν καὶ θὰ σᾶς ἀποστείλω νὰ κηρύξητε τὴν φιλάνθρωπίαν μου.

Ῥοδὴ η'. Ὁ εἰρμὸς

*Στήλην*² κακίας ἀντιθέου³ Παῖδες θεῖοι παρεδειγμάτισαν⁴ κατὰ Χριστοῦ⁵ δὲ φρουαττόμενον⁶ ἄνομον συνέδριον⁷ βουλευέται κενά⁸ κτεῖναι⁹ μελετᾷ⁹ τὸν ζωῆς κρατοῦντα⁹ παλάμη, ὃν¹⁰ πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Καὶ εἰς τὸν παρόντα εἰρμὸν τὸ θέμα τῆς βιβλικῆς ὠδῆς συνδύζεται πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας.

(2) Στήλη = λίθος ὀγκώδης ἢ πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς, μνημεῖον. Ἐπὶ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔννοιαν χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα, διὰ

νά δηλώση τὸ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος στηθὲν ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον οἱ τρεῖς εὐσεβεῖς νέοι ἠρνήθησαν νὰ προσκυνήσουν.

(3) Τὸ ἄγαλμα τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἦτο μνημεῖον ὄχι μεγάλων κατορθωμάτων ἢ ἔργων καλῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἀλλὰ μνημεῖον «κακίας ἀντιθέου», διότι ἐμαρτύρει τὴν ἀσέβειαν τοῦ βασιλέως.

(4) Παραδειγματίζω = ἐπιδεικνύω ὡς παράδειγμα, τιμωρῶ δημοσίᾳ πρὸς παραδειγματισμόν, ἐξευτελίζω.

(5) Τὰ ἐπόμενα ἀποτελοῦν παράθεσιν ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ β' 1-2, ὁ ὁποῖος ἀνέκαθεν ἐθεωρεῖτο ὡς μεσσιακός· «Ἰνατί ἐ φ ρ ὶ α ξ α ν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐ μ ε λ ἔ τ η σ α ν κ ε ν ἄ; Παρέστησαν... καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ». Πρὸς τὴν εὐσεβῆ διαγωγὴν τῶν τριῶν νέων ἀντιπαρατίθεται ἡ ἀσεβῆ συμπεριφορὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπέναντι τοῦ Χριστοῦ. «Οἱ μὲν οὖν ἅγιοι τρεῖς Παῖδες οὕτω τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἐθεάτρισαν καὶ κατήσχυναν· τὸ δὲ παράνομον συνέδριον τῶν ἀνόμων Ἰουδαίων, τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ ταραττόμενον καὶ μαινόμενον, δὲν ἐπαρδειγματίσεν, οὐδὲ ἐφάυλισεν, ὡς οἱ τρεῖς Παῖδες, τὴν στήλην τοῦ φθόνου καὶ τῆς μαιφόνου γνώμης ὅπου εἶχε κατὰ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἀνεστηλωμένην μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του» (Νικοδ., ἔνθ' ἄνωτ., σ. 360).

(6) Φρυάττω ἢ ὀρθότερον φρυάττομαι = κυρίως ἐπὶ θυμοειδῶν καὶ σφριγόντων ἵππων κτυπώντων τὸ ἔδαφος μὲ τὰς ὀπλὰς των, φυσσώντων διὰ τῶν μυκτῆρων καὶ προσπαθούντων νὰ ἀποπτύσουν τὸν χαλινόν. Ἐνταῦθα «μετενεχθὲν ἀπὸ τῆς ἀλόγου τῶν ἵππων ὀρμῆς» σημαίνει «τὸ μετ' ἐπάρσεως καὶ μεγαλαυχίας ταράσσεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι» (Ἄθανάσιος). «Φρύαγμα τὸ ἄλογον φρόνημα» (ὁ αὐτός, Μ. Ἄθανασίου, Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμούς, Β.Ε.Π. τ. 32, σ. 35). «Ἐνταῦθα σαφέστερον τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας καὶ τὸ ἀχαλίνωτον θράσος κατὰ Χριστοῦ κατατιπᾶται» (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, παρὰ Ἰ. Γιαννακοπούλου, Οἱ Ψαλμοί, σ. 24).

(7) Βλ. καὶ α' τροπ. τῆς γ' ὁδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Τετάρτης· «ἐν κενοῖς τὸ συνέδριον τῶν ἀνόμων».

(8) Παρατίθεται ἀσυνδέτως πρὸς τὸ προηγούμενον «βουλευέται» δυνατὸν ὅμως ἢ ὅλη πρότασις «κτεῖναι... παλάμη» νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς ἐπεξήγησις τῆς προηγουμένης, ὡς διευκρινίζουσα δηλ., ποῖα τὰ μάταια σχέδια τοῦ συνεδρίου.

(9) Κτεῖναι... τὸν ζωῆς κρατοῦντα. Ἀντίθεσις καταδεικνύουσα τὸ μέγεθος ἀλλὰ καὶ τὴν ματαιότητα τοῦ τολμήματος τῶν Ἰουδαίων.

ων. Θέλουν νὰ ἀποκτείνουν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς δεικνύει τὸ μάταιον καὶ ἀδύνατον τῆς προσπαθείας των.

(10) Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἐπαφὸς ἐσχηματισμένη ἐλευθέρως θάσει τῆς βιβλικῆς ὁδῆς καὶ ἐπαναλαμβανομένη ὁμοιότηπως εἰς πάντα τὰ τροπάρια.

Ἑρμηνεία

Οἱ θεοσεβεῖς νέοι ἐν Βαβυλῶνι κατεξητυλίσαν τὸ ἄγαλμα, τὸ ὅποιον εἶχε στήσει ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ τὸ ὅποιον ἀπετέλει μνημεῖον τῆς ἀντιθέου κακίας του· τὸ συνέδριον ὅμως τῶν ἀνόμων ἀφηγίασαν καὶ μαινόμενον κατὰ τοῦ Χριστοῦ σχεδιάζει μάταια πράγματα· σκέπτεται δηλ. νὰ ἀποκτείνῃ αὐτόν, ὁ ὁποῖος κρατεῖ διὰ τῆς χειρὸς του τὴν ζωὴν, τὸν ὅποιον ὅλη ἡ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α' 1

Ἀπὸ βλεφάρων², μαθηταί³, νῦν⁴ ὕπνον, ἔφης, Χριστέ, τινάξαιτε⁵. ἐν προσευχῇ δὲ ῥηγορεῖτε, πειρασμῶ μήπως ὄλησθε, καὶ μάλιστα Σίμων· τῷ κραταιῷ γὰρ μείζων πείρα⁶ γινώθι με¹, Πέτρε, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὰ τροπάρια τῆς η' ὁδῆς ἀποτελοῦν διάλογον τοῦ Κυρίου μετὰ τοῦ Πέτρου περὶ τῆς ἐπικειμένης ἀρνήσεως αὐτοῦ. Ὁ διάλογος ἔχει ἱστορικὴν βάσιν (Ματθ. κστ' 31-35. Μάρκ. ιδ' 27-31. Λουκ. κβ' 31-34. Ἰωάν. ιγ' 36-38), διαπλάσσεται ὅμως ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χρησιμοποιοῦντος προληπτικῶς καὶ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἐπακολουθησάσης πραγματοποιήσεως τῆς προρρήσεως (βλ. δ' τροπάριον «καὶ σοὶ παιδίσκῃ ἴα θάττον προσελθοῦσα πτοήσει σε... πικρῶς δακρύσας ἔξεις ὅμως εὐίλατόν με»). Ὁ Κύριος προεῖπε τὴν ἀρνήσιν, δὲν περιέγραψεν ὅμως καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας θὰ ἐγένετο αὕτη. Ὁ ποιητὴς παρεμβάλλων εἰς τὰς προρρήσεις τοῦ Κυρίου καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐπαληθεύσεως αὐτῶν παριστᾷ ζωηρότερον τὴν παγγνωσίαν καὶ προορατικότητα τοῦ Κυρίου.

(2) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον συνεχίζεται ἡ ἀρξαμένη εἰς τὸ δ' τῆς ε' ὁδῆς παράθεσις λόγων τοῦ Κυρίου. Οἱ λόγοι προέρχονται καὶ πάλιν ἐκ διαφόρων χωρίων «Γ ρ η γ ο ρ ε ῖ τ ε καὶ π ρ ο σ ε ὑ χ ε σ θ ε, ἵνα μ ἡ εἰσέλθητε εἰς π ε ι ρ α σ μ ὸ ν» (Ματθ. κστ' 40). «Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Σ ἰ μ ω ν, Σ ἰ μ ω ν, ἰδοὺ ὁ σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς τοῦ σιναῖσαι ὡς τὸν σῆτον» (Λουκ. κβ' 31). «Ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι ὕ π ν ω» (Μάρκ. ιδ' 40). Τὸ περιεχόμενον τῶν χωρίων μᾶς

μεταφέρει εἰς τὴν ἐν Γεθσημανῇ ἀγωνιώδη προσευχὴν τοῦ Κυρίου, τὸν ὕπνον τῶν μαθητῶν καὶ τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐπιτιμήσεις καὶ προτροπὰς τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους τοὺς μαθητάς· ἔπειτα ὅμως στρέφει τὸν λόγον πρὸς τὸν Πέτρον, διὰ τὴν ἀρχίσην ἣ μετ' αὐτοῦ διάλογος.

(3) Ἐν ἄλλοις γράφεται «μαθηταῖς». Ἀμφότεραι αἱ γραφαὶ εὐδοκῶνται, ἡ μὲν ὡς κλητικὴ προσφώνησις ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς, ἡ δὲ ὡς ἄμεσον ἀντικείμενον τοῦ ἔφης.

(4) Συναπτόν πρὸς τὸ τινάξατε. Ἀπορρίψατε τὸν ὕπνον ἀπὸ τῶν βλεφάρων σας, διότι τώρα εἶναι καιρὸς ἐγρηγόρευσης.

(5) Ζωηροτάτη ἔκφρασις παριστῶσα τὴν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν καταβάλλει τις, διὰ τὴν ἀπομακρύνει τὸν ἐπερχόμενον ὕπνον. «Προσφυῶς εἶπεν ὁ Μελωδὸς τὸ ρῆμα Τινάξατε· διότι, ὅταν ὁ ὕπνος κυριεύσῃ τὴν καρδίαν, κατὰ ἄλλον τρόπον δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὸν διώξῃ τινάς, πάρεξ μὲ τὸ τίναγμα χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος, καὶ τότε μόλις καὶ μετὰ βίας» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 361).

(6) Πεῖρα = δοκιμασία, πειρασμός. Ἐν. γίγνεται. Ὁ Σίμων θεωρεῖ ἑαυτὸν ἰσχυρόν· ὡς γνωρίζῃ ὅμως, ὅτι ὁ ἰσχυρὸς ὑφίσταται μεγαλύτερας προσβολὰς καὶ δοκιμασίας ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ. «Καθὼς οἱ ἐχθροὶ σπουδάζουσιν νὰ κρημνίσουν ἐκείνους τοὺς πύργους τῶν πόλεων, ὅπου βλέπουν δυνατωτέρους καὶ ὀχυρωτέρους ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πληροφοροῦνται ὄντες, ὅτι μαζὶ μὲ ἐκείνους ἔχουσιν νὰ συγκρημνίσουν καὶ τοὺς ἀδυνάτους... οὕτω καὶ ὁ Διάβολος, γνωρίζων τὸν μακάριον Πέτρον ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους καὶ ἀνδρειότερον, ὅλον τὸν πόλεμον καὶ τὴν μάχην ἔστησε κατ' αὐτοῦ, ἵνα νικήσας αὐτὸν εὐκόλως νικήσῃ ὁμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ οὕτω τὴν μάνδραν τοῦ Χριστοῦ διασκορπίσῃ καὶ ἀφανίσῃ» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 361).

(7) Κατὰ τὸν Νικόδημον τὸ «γνώθι με, Πέτρε» ἀποτελεῖ ἀπήχησιν τῶν λόγων «οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον» (Ματθ. κοτ' 72), δι' ὃν ὁ Πέτρος ἠρηθή τὸν Κύριον. «Θέλων ὁ θεῖος Κοσμάς νὰ δεῖξῃ ὅτι ὁ Κύριος προσεγίνωσκεν ὄχι μόνον τὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἰδίας φωνὰς τῆς ἐκείνου ἀρνήσεως... εἰσάγει αὐτὸν λέγοντα πρὸς τὸν Πέτρον· Ὁ Σίμων Πέτρε, ἐσὺ ὅπου ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ Πατρὸς μου μὲ ἐγνώρισες καὶ μὲ ὁμολόγησες Ὅτιν ἐστὶν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, γνώρισόν με τὸν αὐτὸν καὶ τώρα ὅπου παραδίδομαι εἰς θάνατον, καὶ μὴ μὲ ἀρνηθῆς καὶ εἰπῆς Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 362). Ἐχομεν δηλ. καὶ ἐνταῦθα χρησιμοποίησιν κατὰ πρόληψιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου. (Βλ. ἄνωτ., σμμ. 1).

Ἑρμηνεία

Εἴπατε, Χριστέ· ἀποτινάξατε τώρα, ὦ μαθηταί, τὸν ὕπνον ἀπὸ τὰ βλέφαρά σας· μὴ κοιμᾶσθε, ἀλλὰ γρηγορεῖτε προσευχόμενοι, διὰ νὰ μὴ περιπέσητε εἰς πειρασμὸν καὶ καταστραφῆτε· περισσότερον δὲ ἄς γρηγορῇ ὁ Σίμων, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἰσχυρόν· διότι εἰς τὸν δυνατὸν συμβαίνει μεγαλύτερος πειρασμός· ἀναγνώρισέ με, Πέτρε, ὡς Τῖον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἀρνηθῆς ἐμέ, τὸν ὁποῖον ὄλη ἡ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β' ¹

*Βέβηλον*² ἔπος τῶν χειλέων οὔποτε προήσομαι³, Δέσποτα· σὺν σοὶ θανοῦμαι ὡς ἐγγνώμων, κἄν οἱ πάντες ἀρνήσωνται⁴· ἐβόησε⁵ Πέτρος· σὰρξ οὐδὲ αἷμα, ὁ Πατήρ σου ἀπεκάλυψέ μοι σέ⁶, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον ὁ Κύριος ὑπηνίχθη τὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου καὶ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Εἰς τὸ παρὸν ἀπαντᾷ ὁ Πέτρος διαβεβαίων, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀρνηθῇ τὸν Κύριον, ἔστω καὶ ἂν παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἀποθάνῃ μετ' αὐτοῦ. (Βλ. τὰ σχετικὰ χωρία εἰς σημ. 1 τοῦ α' τροπαρίου).

(2) Βέβηλος (ἐκ τοῦ βαίνω) = ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπιτρέπεται νὰ πατήσῃ τις, ὁ παραδεδωμένος εἰς κοινὴν χρῆσιν, καὶ ἐπομένως ὁ μεμολυσμένος, ὁ ἀκάθαρτος.

(3) Μέλλον τοῦ προτεμαι = ἀφήνω.

(4) Πρβλ. Ματθ. κατ' 35 «Κἄν δέμ με σὺν σοὶ ἀποθάνειν, οὐ μὴ σέ ἀπαρνήσομαι» καὶ κατ' 33 «εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι».

(5) Ρῆμα χαρακτηριστικὸν τῆς βιαιότητος, μεθ' ἧς ὁ Πέτρος ἀντέδρασεν εἰς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου. Δὲν ἀπήντησεν ἀπλῶς, ἀλλὰ διετύπωσε μετὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου σταθερὰν ἀπόφασιν τοῦ προσπαθῶν καὶ διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς νὰ ἐπιρρώσῃ τοὺς λόγους του.

(6) Πρβλ. Ματθ. ιστ' 17 «Μακάριος εἶ, Σίμων βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἡ παράθεσις ἐνταῦθα γίνεται συνεπτυγμένως καὶ ἑλλιπῶς. Εἰς τὸ «σὰρξ οὐδὲ αἷμα» ἐννοεῖται τὸ «ἀπεκάλυψέ μοι σέ». Τὰ δύο κῶλα παρατίθενται ἀσυνδέτως. Ὁ Πέτρος ἀπαντῶν εἰς τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «γνώθί με, Πέτρε» ὑπενθυμίζει τοὺς

λόγους, δι' ὧν ὁ Κύριος ἐβεβαίωσεν αὐτόν, ὅτι ὄχι ἄνθρωπος· ἀλλ' ὁ οὐράνιος Πατήρ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτόν, ποῖος εἶναι ὁ Κύριος. Εἶναι ὡς νὰ λέγῃ ὁ Πέτρος· «Σὺ εἶπας, Κύριε, ὅτι ὄχι σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀναρχος Πατήρ σου ἀπεκάλυψεν ἐσὲ εἰς ἐμέ. Καὶ λοιπὸν πῶς τῶρα μοι λέγεις· Γνωθὶ με, Πέτρε, ἐμὲ τὸν ἐγνωσμένον καὶ ἀποκακαλυμμένον εἰς ἐσὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς μου;» (Νικοδ., ἔνθ' ἄνωτ., σ. 363). Ἡ ἀπλούστερον ἀφοῦ κατὰ τὴν ἰδικήν σου διαβεβαίωσιν, Κύριε, ὁ Πατήρ ἐφανέρωσεν εἰς ἐμέ, ποῖος εἶσαι σύ, πῶς εἶναι δυνατὸν τῶρα νὰ σὲ ἀρνηθῶ;

Ἑρμηνεία

Δὲν θὰ ἀφήσω ποτὲ ἀπὸ τὰ χεῖλη μου ἀκάθαρτον καὶ μεμολυσμένον λόγον, Δέσποτα· θὰ ἀποθάνω μαζί σου ὡς εὐγνωμῶν δοῦλος, καὶ ἂν ἀκόμη ὄλοι σὲ ἀρνηθοῦν· ἐφώναξε ζωηρῶς ὁ Πέτρος. Θὰ μείνω πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος εἰς σέ, διότι, καθὼς ὁ ἴδιος ἐβεβαίωσες, ὄχι σὰρξ καὶ αἷμα ἀλλ' αὐτὸς ὁ Πατήρ σου ἐφανέρωσεν εἰς ἐμὲ σέ, τὸν ὁποῖον ὄλη ἢ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπᾶριον γ'

Βάθος σοφίας θεϊκῆς καὶ γνώσεως² οὐ πᾶν ἐξηρεύνησας ἄβυσσον δέ μου τῶν κριμάτων³ οὐ κατέλαβες, ἄνθρωπε· ὁ Κύριος ἔφη¹. Σὰρξ οὖν ὑπάρχων μὴ καυχῶ⁴· ἀρνήση⁵ τρίτον γὰρ με, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Ὁ Κύριος ἀνταπαντᾷ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου καὶ συγκεκρυμένως εἰς τὸ «σὰρξ οὐδὲ αἷμα, ὁ Πατήρ σου ἀπεκάλυψέ μοι σέ». Ἡ σύνδεσις πρὸς τὸ προηγούμενον τροπᾶριον· *Ναί· με ἐφανέρωσεν εἰς σέ ὁ Πατήρ· ἀλλὰ μὲ τοῦτο μὴ νομίζεις, Πέτρε, ὅτι ἐγνωρίσες ὄλον τὸ βάθος τῆς σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἄβυσσον τῶν κριμάτων καὶ τῶν βουλῶν του· ἄρα δὲν γνωρίζεις καὶ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους παραχωρεῖ ὁ Θεὸς νὰ με ἀρνηθῆς.*

(2) Πρὸβλ. Ρωμ. ια' 13 «Ὁ θεὸς πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κριματα αὐτοῦ».

(3) Πρὸβλ. Ψαλμ. λς' 7 «Τὰ κρίματά σου ὡσεὶ ἄβυσσος πολλή».

(4) «Ἐντρεπτικῶς τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου προφέρει ἐδῶ ὁ Κύριος; ἐναντιούμενος εἰς τὴν ὑπερηφανίαν τοῦ Πέτρου καὶ μεγαλαύχησιν» (Νικοδ., ἔνθ' ἄνωτ., σ. 363).

(5) Πρβλ. Α' Βασ. β' 13 «Μὴ καυχᾶσθε, καὶ μὴ λαλεῖτε ὑψηλὰ εἰς ὑπεροχὴν». «Ἀληθῶς δὲ ἀρμόζουσι τὰ λόγια ταῦτα εἰς τὴν μεγαλαυχίαν τοῦ μακαρίου Πέτρου... ἐκαυχήθη γὰρ καὶ ὁ κορυφαῖος Ἀπόστολος ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐλάλησεν ὑπέρογκα ἐναντίον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 363).

(6) Εἰς τὸ α' τροπάριον ὁ Κύριος ὠμίλησε συννεσιασμένως περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Πέτρου· ἤδη κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Πέτρου προλέγει σαφῶς τὴν τριπλῆν ἄρνησίν του. Ἡ πρόρρησις τοῦ Κυρίου δλοκληροῦται εἰς τὸ ἐπόμενον τροπάριον.

Ἑρμηνεία

Δὲν ἐξηρεύνησες ὅλον τὸ βάθος τῆς σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ· οὔτε ἐννόησες, ἄνθρωπε, τὴν ἄβυσσον τῶν κρίσεων καὶ τῶν βουλῶν μου· εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πέτρον. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶσαι σὰρξ, μὴ καυχᾶσαι καὶ μεγαλορρημονεῖς· διότι θὰ ἀρνηθῆς ὄχι ἅπαξ ἀλλὰ τρις ἐμέ; τὸν ὅποιον ὅλη ἡ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον δ'

Ἀπαγορεύεις, Σίμων Πέτρε, ὅπερ πείσει τᾶχος, ὡς εἴρηται, καὶ σοὶ παιδίσκῃ ἰα' θᾶττον προσελθοῦσα πτοήσει σε· ὁ Κύριος ἐφη· μικρῶς δακρύσας, ἔξεις ὅμως εὐέλαιόν με, ὃν πᾶσα κτίσις εὐλογεῖ δοξάζουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τῆς ᾠδῆς ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ προηγουμένου. Ἐξακολουθεῖ ἡμιλῶν ὁ Κύριος, ὅστις προλέγει ὄχι μόνον τὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου ἀλλὰ καὶ τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν συγκώρησιν αὐτοῦ. (Βλ. σημ. 1 εἰς α' τροπ. τῆς ᾠδῆς).

(2) Ἀπαγορεύω = δὲν ἐπιτρέπω, ἀποτρέπω. Ἐνταῦθα· ἀποκλείω κατηγορηματικῶς.

(3) Μέλλον τοῦ πάσχω.

(4) Ἐνν. ὅπ' ἐμοῦ. Ὡς ἤδη σοὶ ἔχω εἶπει.

(5) Ὁ καὶ ἀντιθετικός· καὶ ὅμως.

(6) Πρβλ. Ματθ. κστ' 9 «καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκῃ». Αἱ συνθήκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγένετο ἡ ἄρνησις, ἐπαυξάνουν τὴν ἐνοχὴν τοῦ Πέτρου. «Καὶ τὸ χειρότερον κακὸν εἶναι ὅτι δὲν θέλεις μὲ ἀρνηθῆ ἀπὸ δυναστείαν Βασιλέων, οὔτε ἀπὸ βίαν τυράννων, οὔτε ἀπὸ φοβερисμὸς ἀρχόντων, οὔτε ἀπὸ τιμωρίας ποικίλων βασανιστηρίων... Ἀλλὰ τί; Μία μοναχὴ εὐτελεστάτη καὶ ταλαίπωρος δουλεύτρα, πλησιάσασα εἰς ἐσέ, εὐθὺς θέλει σὲ φοβίσει τόσο».

πολλά, ὥστε νὰ ἀρνηθῆς, λέγων ὅτι δὲν μὲ ἤξεύρεις» (Νικοδ., ἔνθ' ἄνωτ., σ. 364).

(7) Ἀρχαῖος ἰωνικὸς τύπος ἀντὶ τοῦ μία. Ὑπάρχει καὶ ἡ γραφὴ οἶα = μόνη, μὴ μεταβάλλουσα τὸ νόημα.

(8) Συναπτέον ἢ πρὸς τὸ προσελθοῦσα ἢ πρὸς τὸ πτοήσει σε. Εἰς τὴν α' περιπτώσιν τὸ νόημα εἶναι, ὅτι πολὺ συντόμως θὰ ἐπαληθεύσῃ ἡ πρόρρησις τοῦ Κυρίου· εἰς τὴν β' ὅτι ἡ ἀντίστασις τοῦ Πέτρου εἰς τὸν πειρασμὸν θὰ εἶναι τόσον μικρά, ὥστε ταχέως θὰ καμφθῆ. Πιθανωτέρη ἢ δευτέρη σύνδεσις, διὰ τῆς ὁποίας τονίζεται ἡ ἀντίθεσις τῶν λόγων τοῦ Πέτρου πρὸς τὰς πράξεις· ὑπόσχεται ὁ Πέτρος ἀφοσίωσιν μέχρι θανάτου εἰς τὸν Κύριον· καὶ ὅμως ἡ ἀντίστασις του θὰ καμφθῆ ἐνώπιον τῆς ἐλαχίστης προσβολῆς.

(9) Πρὸβλ. Ματθ. κατ' 75 «καὶ ἐξεληθὼν ἔξω ἔκλαυσε πενκῶς».

(10) Εὐέλτος = σφόδρα ἴλεως, εὐμενής. Πρὸβλ. Ψαλμ. 77' 8 «Ὁ Θεός, σὺ εὐέλτος ἐγίνου αὐτοῖς». Ὁ Κύριος παρουσιάζεται ἐνθαρρύνων τὸν Πέτρον, διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς ἀπογνώσιν λόγῳ τοῦ βαρυτάτου παραπτώματός του. «Χαλεπώτερον τοῦ ἁμαρτάνειν ἐστὶ τὸ ἀπελπίζειν· Ἰούδας γὰρ ὁ προδότης μικρόψυχος ἦν καὶ ἀπειροπόλεμος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπογνόντι αὐτῷ ἐπιδραμὼν ὁ ἐχθρὸς, ἀγγχόνην περιῆψε· Πέτρος δὲ ἡ πέτρα ἢ στερεά, φοβερὸν πτώμα κατενεχθεῖς, ὡς ἐμπειροπόλεμος οὐκ ἐξελύθη, οὐδὲ ἀπέγνω δυσθυμίας, ἀλλὰ ἀναπηδήσας, προήγαγε πικρότατα δάκρυα ἀπὸ καρδίας θλιβομένης καὶ τεταπεινωμένης, καὶ παραντίκα ὁ πολέμιος ἡμῶν, θεασάμενος ταῦτα, ὥσπερ φλοξὶ σφοδροτάταις τὰς ὄψεις φλεγόμενος, ἀπεπήδησε, φεύγων μακρὰν καὶ δεινῶς ὀλολύζων» (Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος, παρὰ Νικοδ., ἔνθ' ἄνωτ., σ. 365).

Ἑρμηνεία

Ἀποκλείεις μετὰ θεβαιότητος, Πέτρε, αὐτό, τὸ ὁποῖον θὰ πάθῃς συντόμως, καθὼς ἤδη ἔχω εἶπει· εἶπεν ὁ Κύριος· καὶ ὅμως ὄχι βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες ἀλλὰ μία καὶ μόνη δούλη, ἡ ὁποία θὰ σὲ πλησιάσῃ, πολὺ γρηγόρα θὰ σὲ φοβήσῃ, ὥστε νὰ μὲ ἀρνηθῆς. Μὴ ἀπελπισθῆς ὅμως· διότι, ἀφοῦ χύσῃς πικρὰ δάκρυα μετανοίας, θὰ εὖρης εὐσπλαγχνικὸν καὶ πρόθυμον νὰ σὲ συγχωρήσῃ, ἐμέ, τὸν ὁποῖον ὄλη ἡ κτίσις εὐλογεῖ καὶ δοξάζει εἰς τοὺς αἰῶνας.

'Ωδή θ'. 'Ο εἰρμός'

Τὴν τιμιωτέραν³ τῶν Χερουβίμ⁴, καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως⁵ τῶν Σεραφίμ⁶, τὴν ἀδιαφθόρως⁶ Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν⁷, τὴν ὄντως Θεοτόκον⁸ σὲ μεγαλύνομεν⁹.

(1) 'Ο παρὼν εἰρμός εἶναι ὁ γνωστότερος τῶν εἰρμῶν τῆς θ' ᾠδῆς (μολονότι ἐλάχιστοι κανόνες περιέχουν αὐτόν), διότι εἰσῆλθεν εἰς καθημερινὴν λειτουργικὴν χρῆσιν καταστάς τὸ ἐφύμιον τῆς ᾠδῆς τῆς Θεοτόκου, ἥτις, ὡς γνωστόν, στιχολογεῖται καθημερινῶς ἐν τῷ ὄρθρῳ. Ἡ προτίμησις αὐτῆ πρὸς τὸν εἰρμὸν τοῦτον ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν συντομίαν καὶ τὴν πυκνότητα τῶν νοημάτων αὐτοῦ.

(2) Τίμιος = ὁ ἄξιος τιμῆς.

(3) Ἐβρ. Kerubhim. Εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν Kerubh. Κατὰ τὴν γκώμην τῶν Πατέρων ἐρμηνεύεται «πλήθος γνώσεως» ἢ «χύσις σοφίας». Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι γνωστόν ἐν τῶν ἀνωτέρων ἀγγελικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν οἰνοὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Βλ. καὶ Ψάλμ. ις' 11 «Ἐπέθη ἐπὶ Χερουβίμ καὶ ἐπετάσθη». Ἄλλ' ἐὰν τὰ Χερουβίμ ἔχουν τὴν ὑψίστην τιμὴν νὰ ἀποτελοῦν τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, ἡ Θεοτόκος ἔχει τιμὴν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν αὐτῶν, διότι ἔγινε θρόνος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(4) Ἀσύγκριτος = ὁ μὴ ἐπιδεχόμενος σύγκρισιν, ὑπέρτερος, ἔξοχος. Τὸ ἐπίρρημα ἀσυγκρίτως ἐνταῦθα σημαίνει τὴν μεγίστην ὑπεραχίην τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων. Κατὰ τὸν Νικολόημον (Ἐορτοδρ., σ. 366) τὸ ἀσυγκρίτως ἐννοεῖται καὶ εἰς τὴν φράσιν «τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ».

(5) Ἐβρ. Seraphim, καὶ εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν Saraph. Σημαίνει δὲ ἡ λ. εἶναι τινα πύρινον. Πρβλ. καὶ Ψάλμ. ργ' 4 «ὁ ποιῶν... τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα» (ἢ κατ' ἄλλην γραφὴν «πῦρ φλέγον»). Κατὰ τὸν ψευδο-Διονύσιον τὰ Σεραφίμ εἶναι ἀγγελικὸν τάγμα κατέχον τὴν ὑπερτάτην θέσιν ἐν τῇ ἀγγελικῇ ἱεραρχίᾳ. Συγκρίτων λοιπὸν ὁ ποιητὴς τὴν Θεοτόκον πρὸς τὰ δύο ὑπέρτατα ἀγγελικὰ τάγματα ἀποδεικνύει αὐτὴν ἀνωτέραν πασῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων.

(6) Μονολεκτικῶς ἐκφράζεται ἡ περὶ ἀειπαρθενίας τῆς Θεοτόκου διδασκαλία, ἡ ὁποία εἰς ἄλλους ὅμνους διατυποῦται πλατύτερον καὶ ἀναλυτικώτερον. Πρβλ. «Παρθένος γὰρ ἐγέννησας καὶ μετὰ τόκον ὡς πρὸ τόκου διέμεινας» (Θεοτοκίον ἀποστίχων Ἑσπερινοῦ Σαββάτου α' ἤχου). «Ἡ πρὸ τόκου Παρθένος καὶ ἐν τόκῳ Παρθένος καὶ

μετὰ τόκον πάλιν οὐσα Παρθένος» (Θεοτοκίον ἀπολυτίκιον βαρέος ἡ-
χου). «Καὶ Παρθένος ἔμεινας, μηδὲν τῆς παρθενίας λυμανθείσης» (Θε-
οτοκίον α' ᾠδῆς β' κανόνος Μεσοπεντηκοστῆς).

(7) Διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἐπεξηγοῦνται αἱ προηγούμεναι,
καθορίζεται δηλ. διατί ἡ Θεοτόκος εἶναι τιμιωτέρα τῶν Χερουβιμ καὶ
ἐνδοξότερα τῶν Σεραφίμ· διότι αὕτη συνέλαβε καὶ ἐγέννησεν ὡς ἄν-
θρωπον τὸν Θεὸν Λόγον ἄνευ φθορᾶς, οὐχὶ κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀν-
θρωπίνης γεννήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐπενεργείας τοῦ Ἁ-
γίου Πνεύματος.

(8) Διὰ τῆς φράσεως ταύτης καταπολεμεῖται κυρίως μὲν ἡ αἵρε-
σις τοῦ Νεστορίου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα κακοδοξία. «Ὅντως Θεο-
τόκον, εἰς ἀναίρεσιν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν ὁμοφρόνων, οἵ-
τινες ἐδόξαζον Προφήτην ἀπλοῦν ὅτι ἐγαλοῦχεν ἡ Μαρία, θείας
μόνον χάριτος καὶ σοφίας ἡξιωμένον. Ὅντως Θεοτόκον· εἰς ἀποτρο-
πὴν τῶν Θεοδοτιανῶν, οἵτινες μὴ Θεὸν ἐδογματίζον, ἀλλ' ἀπλοῦν ἄν-
θρωπον καὶ ψιλὸν ἡμῖν τετοκέαι τὴν ἀληθῆ Θεοτόκον. Ὅντως Θεο-
τόκον· εἰς αἰσχύνην τῶν Οὐαλεντινιανῶν, οἵτινες ὡς διὰ σαλῆνος ὠ-
μολόγουν τὴν Θεομήτορα πεπρακέναι, καὶ σῶμα οὐκ ἐξ αὐτῆς ἐνηνο-
χέναι, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ, τὸν Χριστόν. Ὅντως Θεοτόκον· εἰς ἀναίρεσιν
τῶν Ἀρειανῶν, οἵτινες κτίσμα λέγοντες καὶ τὸν Τίον καὶ τὸ Πνεῦμα,
σάρκα μόνον ἐπίστευον τὸν Σωτῆρα Χριστόν ἀπὸ Μαρίας εἰληφέναι.
Ὅντως Θεοτόκον· εἰς ἀναίρεσιν τῶν Ἡμιαρειῶν, οἵτινες ἐδογματί-
ζον, ὅτι ἐγέννησεν ἡ Ἀειπάρθενος Παρθένος οὐκ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ
καὶ Πατρὶ τὸν Χριστόν, ἀλλ' ὁμοούσιον, αὐτῷ κατὰ πάντα... Ὅν-
τως Θεοτόκον· εἰς ἀποτροπὴν τῶν Μανιχαίων, οἵτινες ἐφρόνουν, ὅτι
ἡ Θεοτόκος Μαρία δοκῆσει μόνη καὶ φαντασίᾳ ἐγέννησε τὸν Χρι-
στὸν... Ὅντως Θεοτόκον· εἰς αἰσχύνην τῶν Νεστοριανῶν, οἵτινες
Χριστοτόκον... καὶ Θεότοκον ἐπίστευον τὴν Παρθένον, οὐ Θεοτό-
κον, δύο ἐνυπνιαζόμενοι Τίους, ἓνα ἐκ Θεοῦ καὶ ἓνα ἐκ τῆς Παρθέ-
νου. Ὅντως Θεοτόκον· εἰς ἀναίρεσιν τῶν Σαβελλιανῶν, οἵτινες ἠθε-
λον, ὅτι ἡ Παρθένος ἐγέννησεν ὄχι τὸν Τίον, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ
αὐτὸν νοητόν, προφορικὸν ἀναχεόμενον ἡμῖν τὸν Λόγον» (Νικολάου
τοῦ Βουλγάρεως, Ἱερά Κατήχησις, Ἀθῆναι 1940, σ. 223 - 224). Ἔ-
πάρχει καὶ ἡ γραφὴ «τὴν μόνην Θεοτόκον». Δι' αὐτῆς ἀνατρέπεται ἡ
τῶν Ἑλλήνων πλάνη, οἵτινες πολλὰ γυναῖκες ἐφλυάρουν ὅτι ἐγέννη-
σαν τοὺς παρ' αὐτοῖς καλουμένους ψευδωνύμους Θεοὺς» (Νικολ.,
Ἐσροδορ., σ. 367). Μολονότι καὶ οὕτως «ἡ ἔννοια εἶναι ὀρθὴ καὶ ὀγι-
ῆς» (Αὐτόθι), ἐν τούτοις ἡ ἐπικρατοῦσα γραφὴ «τὴν ὄντως Θεοτόκον»

φαίνεται προσφυστέρα, διότι δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἀπέβλεπεν ὁ Κοσμάς εἰς καταπολέμησιν τῆς εἰδωλολατρίας, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν του εἶχε σχεδὸν ἐκλίπει παντελῶς, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ποικιλονόμων αἱρέσεων. «Σημείωσαι ὅτι Θεοτόκος ἡ Ἁγία Παρθένος ὀνομάζεται ἐνεργητικῶς, ὡς Θεὸν γεννήσασα ἀληθῶς, καὶ ὄχι Θεότοκος παθητικῶς: ἥτοι παρὰ Θεοῦ γεννηθεῖσα πνευματικῶς, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ δυσσεβῆς καὶ Ἰουδαιόφρων Νεστόριος· οὕτω γὰρ διὰ τοῦ Βαπτίσματος καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ πνευματικῶς ἐγεννήθησαν» (Νικοδ., ἐνθ. ἀνωτ.).

(9) Μεγαλύνω = κάμνω τινὰ μέγαν, ὑψάνω, ἐπαινῶ, δοξάζω. Διὰ τῆς λ. ταύτης συνδέεται ὁ εἰρμὸς πρὸς τὴν βιβλικὴν θ' ᾠδὴν· «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον. . .». Ἡ λ. ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἐπαδὸς καὶ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς πλὴν τοῦ τελευταίου.

Ἑρμηνεία

Ἐμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν σέ, ἡ ὁποία ἔχεις τιμὴν ἀνωτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ Χερουβὶμ, καὶ εἶσαι κατὰ πολὺ ἐνδοξοτέρα τῶν Σεραφίμ· σέ, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ φθαρῆ ἡ παρθενία σου, ἐγέννησες τὸν Θεὸν Λόγον· σέ, ἡ ὁποία εἶσαι πράγματι καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος.

Τροπάριον α'

Ὁλέθριος σπεῖρα² θεοστυγῶν³, πονηρευομένων⁴, θεοκτόνων⁵ συναγωγῆ⁴ ἐπέστη, Χριστέ, σοί, καὶ ὡς ἄδικον εἶλε⁶ τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων, δὲν μεγαλύνομεν⁷.

(1) Ἀφοῦ εἰς τὰς δύο προηγουμένας ᾠδὰς ὁ ποιητὴς ἠσχολήθη μὲ τὰς πρὸ τοῦ Πάθους ὑποθήκας καὶ προρρήσεις τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν παροῦσαν τελευταίαν ᾠδὴν περιγράφει αὐτὸ τὸ Πάθος. Ἡ περιγραφή δὲν εἶναι λεπτομερῆς καὶ διεξοδική, διότι ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ὑπολειπομένων τροπαρίων δὲν ἐπέτρεπε τοῦτο· εἶναι ὅμως ζωηρὰ καὶ παραστατικὴ καὶ δι' ὀλίγων εἰκόνων ὑπαινίσσεται τὰ κυριώτερα τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου· τὴν σύλληψιν, τὴν εἰς τὰ ἔθνη παραδόσιν, τὰς ψευδομαρτυρίας καὶ τὰ ραπίσματα. Εἶναι περίεργον ὅμως, ὅτι οὐδὲν ἀναφέρεται ἡ Σταυρώσις τοῦ Κυρίου. Ἴσως ὁ ποιητὴς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸ γεγονός τῆς Σταυρώσεως, διότι δὲν εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ὑμνήσῃ αὐτὸ ἐκτενῶς καὶ κατ' ἀνάγκην ἡ περιγραφή θὰ ἦτο ἀκροθυγῆς, ἢ διότι ἄλλοι ποιηταὶ πρὸ αὐτοῦ ἠσχολήθησαν μὲ τὸ γεγονός τοῦτο.

(2) Σπειρα ἐκαλείτο τὸ δέκατον τῆς ρωμαϊκῆς λεγεῶνος. Ἐνταῦθα ὅμως ἐννοεῖται στρατιωτικὴ δύναμις χιλίων ἀνδρῶν τελοῦσα ὑπὸ χιλιάρχου. Τοιαύτη δύναμις κατὰ τὰς ἐφορτὰς, ὅτε ἡ Ἱερουσαλὴμ κατεκλύετο ὑπὸ πλήθους προσκυνητῶν, ἦτο ἐστρατωνισμένη εἰς τὸ παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ Ναοῦ φρούριον Ἀντωνία, ἐτοιμὴ ν' ἀντιμετωπίσῃ πᾶσαν ἀπόπειραν διασαλεύσεως τῆς τάξεως (Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, σ. 621). Ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ἡ σπειρα (ἢ, τὸ πιθανώτερον, τμήμα αὐτῆς) διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου (ιη' 3 καὶ 13). Οἱ ἀρχιερεῖς προφανῶς ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ρωμαίων στρατιωτῶν διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου ὡς ἐπικινδύνου ταραξίου.

(3) Λαμβάνεται εἴτε ἐνεργητικῶς (ὁ μισῶν τὸν Θεόν) εἴτε παθητικῶς (ὁ βδελυκτὸς εἰς τὸν Θεόν). Πρβλ. καὶ Ρωμ. α' 30. Ἐνταῦθα μᾶλλον ἐνεργητικὸν ἀντιπαρατιθέμενον πρὸς τὸ κατωτέρω «θεοκτόνων».

(4) Πρβλ. Ψαλμ. κα' 16 «συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με». «Ἡ δὲ Συναγωγὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων λαμβάνεται» (Νικοδ., ἔνθ. ἄνωτ., σ. 368). Διὰ μὲν τῆς σπείρας ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται τοὺς ἐθνικούς, οἱ ὅποιοι συνήγγησαν εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου, διὰ δὲ τῆς συναγωγῆς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι παντὶ τρόπῳ ἐπεζήτησαν τὸν θάνατον Αὐτοῦ. Ἰουδαῖοι καὶ ἐθνικοὶ ἐχωρίζοντο δι' ἀγεφυρώτου χάσματος καὶ ἐβδελύσσοντο ἀλλήλους· τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισεν αὐτοὺς νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὴν σύλληψιν καὶ θανάτωσιν τοῦ Κυρίου.

(5) «Ὅρα δέ, ᾧ ἀναγνώστα, ὅτι ὁ Μελφδὸς θέλων νὰ φανερώσῃ χειροτέρους τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς καὶ ἀπίστους Ρωμαίους, τὴν μὲν σπείραν τῶν Ρωμαίων ὠνόμασε θεοστυγῆ, τὴν δὲ Συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ὠνόμασε Θεοκτόνον· ὅσον δὲ εἶναι χειρότερον τὸ νὰ φονεύσῃ τινὰς ἕνα ἄνθρωπον, ἀπὸ τὸ νὰ μισῇ μόνον ἀπλῶς, τόσον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἦτον ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους χειρότεροι· τὸν αὐτὸν Θεὸν οἱ μὲν Ρωμαῖοι ἐμίσουν μόνον ἀπλῶς, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ ἐθανάτωσαν» (Νικοδ., ἔνθ' ἄνωτ.).

(6) Τὸ ρ. ἔλκω ἢ ἐλκύω δὲν χρησιμοποιεῖται μὲν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν εἰς τὰς περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου ἀφηγήσεις, χρησιμοποιεῖται ὅμως δις εἰς τὰς Πράξεις προκειμένου περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σίλα ἐν Φιλίπποις (Πράξ. ιστ' 19 «ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν ἐῖλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας») καὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Παύλου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐν Ἱε-

ροσολύμους (Πράξ. κα' 30 «ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου εἶλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ»). Πιθανώτατα ἐκ τῶν χωρίων τούτων παρέλαβεν αὐτὸ ὁ ποιητής.

(7) Ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐθνικούς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον χρησιμοποιεῖται ἡ ἐπαφὸς καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα δύο τροπάρια.

Ἑρμηνεία

Ἡ καταστρεπτικὴ σπεῖρα τῶν εἰδωλολατρῶν Ῥωμαίων, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν τὸν Θεόν, καὶ ἡ ἐκ πονηρῶν καὶ θεοκτόνων ἀνθρώπων ἀποτελουμένη Ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ ἐπετέθησαν ἐναντίον σου, Χριστέ, καὶ ἔσυρον ὡς ἄδικον σὲ τὸν δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, τὸν ὅποιον ἡμεῖς ὕμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν.

Τροπᾶριον β' 1

Νόμον³ ἀγνοοῦντες³ οἱ ἀσεβεῖς, φωνὰς Προφητῶν³ τε μελετῶντες διακενής⁴, ὡς πρόβατον⁵ εἶλκον⁶ σὲ τὸν πάντων Δεσπότην⁷, ἀδίκως σφαγιάσαι⁸, ὃν μεγαλύνομεν.

(1) Καὶ τὸ τροπᾶριον τοῦτο ὁμιλεῖ, ὡς καὶ τὸ προηγούμενον, περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου, ἀναφέρεται ὅμως μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὁποίους ἐλέγχει, διότι, καίτοι ἦσαν προητομασμένοι διὰ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, ἐπέδειξαν τοιαύτην ἀδικαιολόγητον συμπεριφορὰν πρὸς τὸν Σωτῆρα.

(2) Μᾶλλον εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μὴ ἐννοοῦντες, μὴ ἐμβαθύνοντες εἰς τὸν Νόμον· διότι ἐγνώριζον μὲν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Νόμον ἀλλ' ἡ γνώσις των ἦτο ἐξωτερικὴ καὶ ἐπιφανειακὴ. «Ἐὰν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ἐκαταλάμβανον τὸν Νόμον, βέβαια ἤθελον γνωρίσει ἀπὸ αὐτὸν ὅτι ὁ ἄμνος ἐκεῖνος ὅπου ἐδιώριζεν ὁ Νόμος νὰ σφάζεται εἰς τὸ Πάσχα, καὶ ὁ Προφήτης ἐκεῖνος τὸν ὅποιον εἶπεν ὁ Μωϋσῆς ὅτι ἔχει νὰ ἀναστήσῃ ὁ Κύριος, αὐτὰ λέγω ἐπροτύπωναν τὸν Δεσπότην Χριστόν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤθελαν σταυρώσει αὐτὸν» (Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 369).

(3) Πρὸβλ. Πράξ. ιγ' 27 «καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκομένας...». Νόμος καὶ Προφήται ἀνεγινώσκοντο καὶ ἡρμηνεύοντο κατὰ πᾶν Σάββατον εἰς τὰς συναγωγὰς. Ἀμφοτέρω ὁμίλουν περὶ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε εἰς τὸν Νόμον ἐνεβάθυναν οὔτε εἰς τοὺς λόγους τῶν Προφητῶν ἔδωσαν

προσοχήν. Τοιουτοτρόπως κατήντησαν εἰς ἀγνοίαν τοῦ Νόμου καὶ ἡ μελέτη τῶν Προφητῶν ἀπέβη δι' αὐτοὺς ἐπὶ ματαίῳ.

(4) Ἡ πλήρης ἔκφρασις: διὰ κενῆς πράξεως = ματαίως, ἀνωφελῶς.

(5) Ἐπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς τὸ περίφημον χωρίον τοῦ Ἡσαίου «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη» (Ἡσ. νγ' 7). Ὁμιλῶν περὶ τῶν προφητῶν χρησιμοποιεῖ προσφωῶς προφητικὸν χωρίον, διὰ τὸ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ Προφῆται προεῖπον τὰ κατὰ τὸν Χριστόν.

(6) Βλ. σημ. 6 εἰς προηγούμενον τροπάριον.

(7) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Χριστοῦ «ὡς κτίστου τῶν ἀπάντων» ἐνταῦθα οὗτος χαρακτηρίζεται ὡς «τῶν πάντων δεσπότης» εἰς τὸ ἐπόμενον θὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «φύσει ζωοδότης». Διὰ πάντων τούτων ὁ ποιητὴς ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ ἐξάρῃ τὸ μέγεθος τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπιχειρηθέντος ἀνοσιουργήματος. Ἐὰν ἡ σφαγὴ οἰουδήποτε ἀθώου ἀποτελῇ ἔγκλημα, τὸ ἔγκλημα τοῦτο προσλαμβάνει ἀπροσμετρήτους διαστάσεις, ὅταν τὸ θῦμα εἶναι ὁ κτίστης καὶ κύριος καὶ ζωοδότης τῶν πάντων.

Ἑρμηνεία

Οἱ ἀσεβεῖς Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἐννόουν κατὰ βάθος τὸν Νόμον καὶ ἐμελέτων ματαίως καὶ ἀνωφελῶς τοὺς λόγους τῶν Προφητῶν, συνέλαβον καὶ ἔσυρον, διὰ τὸ νὰ σφαγιάσουν ἀδίκως ὡς πρόβατον, σὲ τὸν κύριον τῶν ὄλων, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν.

Τροπάριον γ'

Τοῖς ἔθνεσιν¹ ἔκδοτον² τὴν ζωὴν σὺν τοῖς Γραμματεῦσιν ἀναιρεῖσθαι οἱ Ἰερεῖς παρέσχον³, πληγέντες αὐτοφθόνῳ⁴ κακίᾳ, τὸν φύσει ζωοδότην⁴, ὃν μεγαλύνομεν.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο γίνεται λόγος περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς τοὺς ἐθνικούς. Ὁ Κύριος εἶχε προεῖπει μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὴν εἰς τὰ ἔθνη παράδοσίν του (Πρβλ. Ματθ. κ' 18 «καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι»)· ἡ ὑπὸ ρωμαίων στρατιωτῶν σύλληψις, ἡ παράδοσίς του εἰς τὸν Πιλάτον καὶ ἡ ὑπὸ ρωμαίων ἐπίσης ἐκτέλεσις τῆς ἐπιβληθείσης εἰς Αὐτὸν θανατικῆς ποινῆς ἐπεβεβαίωσαν τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου. Ἡ εἰς τὰ ἔθνη παράδοσις ὑπέκρυπτε συμβολικῶν

νόημα: «ἦτον τύπος καὶ αἰνίγμα, ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἐμελλε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ ἄπιστα ἔθνη, τὰ ὁποῖα πιστεύσαντα εἰς αὐτόν, ἐσώθησαν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀπιστήσαντες, κατεκρίθησαν» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 370).

(2) Ἐκδοτος = ὁ ἐκδιδόμενος, ὁ παραδιδόμενος καὶ κυρίως ὁ προδιδόμενος. Παρέχω τινὰ ἐκδοτον = παραδίδω τινὰ ἐξ ὀλοκλήρου.

(3) Αὐτόφθονος = ἐκεῖνος ὅστις εἶναι ἡ προσωποποίησις, ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ φθόνου. Ἡ δημοτικότης τοῦ Κυρίου εἶχεν ἐξεγείρει τὸν φθόνον τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραήλ· ὁ φθόνος δὲ οὗτος ἦτο τὸ ἐλατήριον τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὡς ὀρθῶς ἀντελήφθη ὁ Πιλάτος («Ἦδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν» Ματθ. κς' 18. Βλ. καὶ Μάρκ. ιε' 10).

(4) «Φύσει ζωοδότης μόνον ἦτο ὁ Χριστός· διότι, ἂν καὶ ὁ Ἥλιος καὶ ὁ Ἐλισσαῖος καὶ ἄλλοι ἅγιοι ἐξωποίησαν νεκροὺς καὶ ἀνέστησαν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι δίκαιον νὰ ὀνομάζωνται ζωοδοταί· κατὰ θέσιν ὁμοῦ καὶ χάριν οὕτως ἐκεῖνοι ὀνομάζονται, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ φύσιν, ἐπειδὴ μὲ τὴν δύναμιν καὶ χάριν τοῦ Θεοῦ τοὺς νεκροὺς ἐξωποίησαν, καὶ ὄχι μὲ δύναμιν ἰδικήν των· ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστός, Θεὸς ἀληθινὸς καὶ αὐτοζωὴ ὢν, διὰ τοῦτο καὶ φύσει ζωοδότης ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ὡς οἰκοθεν καὶ ἐξουσία παντοδеспότην τὴν ζωὴν χαρίζομενος» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 370).

Ἑρμηνεία

Οἱ Ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων μετὰ τῶν Γραμματέων, ἐπειδὴ εἶχον πληρωθῆ ἀπὸ τὴν κακίαν τοῦ ὑπερβολικοῦ φθόνου, παρέδωκαν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ ἔθνη, διὰ νὰ φονευθῆ, τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐκ φύσεως πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν.

Τροπᾶριον δ' 1

Ἐκύκλωσαν² κύνες ὡσεὶ³ πολλοὶ⁴, ἐκρότησαν, Ἄναξ⁵, σιγόνα σὴν ραπισμῶ⁶, ἠρώτων σε⁷, σοῦ δὲ ψευδῆ κατεμαρτύρουν⁸ καὶ πάντα ὑπομείνας⁹ ἅπαντας ἔσωσας.

(1) Περιληπτικῶς ἐκτίθενται εἰς τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦτο τροπᾶριον τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου. Ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ πλεῖστα ἁγιο-

γραφικά χωρία, κατὰ τὸ πλεῖστον προφητικά, τὰ ὁποῖα ἐπισημαίνονται κατωτέρω.

(2) Ὑποκείμενον τῶν ρημάτων ἐκύλωσαν, ἐκρότησαν, ἠρώτων καὶ κατεμαρτύρουν δὲν εἶναι τὸ «κύνες πολλοί», διότι τότε δὲν θὰ εἶχε θέσιν τὸ ὤσει, ἀλλὰ τὸ ἔξωθεν ἐννοούμενον «οἱ Ἰουδαῖοι».

(3) Ὑπερβατόν ὤσει κύνες πολλοί.

(4) Πρώτη ἀγιογραφικὴ παράθεσις αὐτολεξεῖ ἐκ τοῦ Ψαλμ. κα' 17: «ἐκύλωσάν με κύνες πολλοί».

(5) Λίαν προσφυῶς χαρακτηρίζεται ἐνταῦθα ὁ Κύριος ὡς ἄναξ, διὰ τὰ τονισθῆναι τὸ μέγεθος τῆς ἀσεβείας τῶν ραπισάντων τὸν Κύριον. «Τῶν ἀτάκτων δούλων εἶναι ἴδιον τὰ ραπίζωνται εἰς δὲ τὸν Βασιλέα, καὶ μάλιστα Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, . . . ποῖος ἤθελε τολμήσει τὰ σηκῶση χεῖρα, καὶ τὰ κτυπήσῃ ράπισμα;» (Νικοδ., ἐνθ. ἀνωτ., σ. 371).

(6) Δευτέρα ἀγιογραφικὴ παράθεσις: «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ραπίσματα» (Ἦσ. ν' 6). Τὸ πρῶτον ράπισμα ἔδωκεν εἰς τὸν Κύριον εἰς τῶν ὑπηρετῶν κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Ἄννα ἀνάκρισιν (Ἰωάν. ιη' 22): πλήθος δὲ ραπισμάτων καὶ κολαφισμῶν (δηλ. κτυπημάτων ἐπὶ τοῦ τραχήλου διὰ κοίλης χειρός, ὥστε τὰ προκαλῆται κρότος) ἔδωκεν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως (Ματθ. κατ' 67) ἀλλὰ καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος κατὰ τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ δίκην (Ἰωάν. ιθ' 3).

(7) Τρίτη παράθεσις: «Ἀναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἐπηρώτων με» (Ψαλμ. λδ' 11). Πρὸς καὶ Ἰωάν. ιη' 19 «ὁ οὖν ἀρχιερεὺς ἠρώτησε τὸν Ἰησοῦν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ» καὶ Μάρκ. ιδ' 60 - 61 «καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον ἐπηρώτα τὸν Ἰησοῦν. . . πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτόν. . .». Μὴ ἔχοντες συγκεκριμένην κατὰ τοῦ Κυρίου κατηγορίαν ὑπέβαλλον εἰς αὐτὸν ἐρωτήσεις μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἀπέσπων ἀπόκρισιν τινὰ ἐνοχοποιητικὴν, ἵνα στηρίξουν ἐπ' αὐτῆς κατηγορίαν δικαιολογοῦσαν τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ.

(8) Τετάρτη παράθεσις: «ὕστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες εἶπον. . .» (Ματθ. κατ' 60 - 61). Ὅταν ἡ μέθοδος τῶν δολίων ἐρωτήσεων ἀπεδείχθη ἄκαρπος, ἐπεστρατεύθη τὸ μέσον τῆς ψευδομαρτυρίας.

(9) Τροπικὴ μετοχή. Μὲ τὸ τὰ ὑπομείνης πάντα τὰ ἀνωτέρω παθήματα ἔσωσες τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

(10) Τὸ ἅπαντας ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ὑπὲρ πάντων προσέφερεν ἑαυτὸν καὶ εἰς πάντας παρέσχε τὴν δυνατότητα τῆς σωτηρίας· ἂν δὲν σώζονται πάντες, τοῦτο οφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν δέχονται πάντες τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ προσφερομένην σωτηρίαν.

Ἑρμηνεία

Σὲ περιεκύκλωσαν, Κύριε, οἱ Ἰουδαῖοι ὡσὺν σκύλλοι πολλοὶ· ἐκτόπησαν ἄδυνατά, Βασιλεῦ, μὲ ραλίσματα τὴν σιαγόνα σου· σοῦ ὑπέβαλον ἐρωτήσεις καὶ διετύπωσαν κατὰ σοῦ ψευδεῖς κατηγορίας· καὶ σύ, ἀποῦ ὑπέμεινες πάντα ταῦτα, ἔσωσες ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ

Ὁ Κανὼν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου εἶναι ὑπὸ τὴν σημερινήν του μορφήν ὀκταώδιος, περιλαμβάνει δὲ ἐν ἐκάστη ᾠδῇ τὸν εἰρμόν καὶ τρία τροπάρια, πλὴν τῆς ζ' ᾠδῆς, ἥτις ἔχει τέσσαρα τροπάρια. Εἶναι λοιπὸν ὁ ἐκτενέστερος ὅλων τῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος ἐκτεινόμενος εἰς 33 τροπάρια καὶ καταλαμβάνων τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Ὁρθρου τῆς ἡμέρας ταύτης (ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὰ Ἑγκώμια, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μεταγενέστερον στοιχεῖον). Ἡ ὅλη ἀκολουθία συμπληροῦται διὰ δύο καθισμάτων ("Σινδόνι καθαροῦ" καὶ "Ἐξέστησαν χοροί"), τοῦ κοντακίου τοῦ Ρωμανοῦ "Τὴν ἄβυσσον ὁ κλείσας" μετὰ τοῦ οἴκου "Ὁ συνέχων τὰ πάντα" καὶ τῶν τεσσάρων ἰδιομέλων τῶν Αἰνῶν μετὰ τοῦ Δοξαστικοῦ. Ἐξαποστειλᾶριον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου, τὰ δὲ ἀπολυτίκια καὶ τὸ μετὰ τὴν γ' ᾠδὴν κάθισμα εἶναι προφανῶς εἰλημμένα ἐκ τῆς Ὁκτωήχου.

Ἐξ ἐπόψεως συγκροτήσεως ὁ Κανὼν τοῦ Μεγ. Σαββάτου εἶναι ὁ περιεργότερος πάντων, μοναδικὸς ἴσως, διότι δὲν ἐποιήθη ὀλόκληρος ὕψ' ἐνὸς ποιητοῦ ἀλλ' ὑπὸ τριῶν κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Οἱ ποιηταὶ οὗτοι εἶναι: Κοσμάς ὁ ἐπίσκοπος Μαίουμᾶ ὁ καὶ τῶν λοιπῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος ποιητής, Μᾶρκος ὁ ἐπίσκοπος Ἰδρουῆτος (σημ. Otranto) τῆς Ἰταλίας, προσερχόμενος ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα, καὶ ἡ μοναχὴ Κασιανὴ (ἢ φερομένη καὶ ὡς Κασία ἢ Ἰκασία ἢ Εἰκασία), γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων φερομένων ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς ἐκκλ. ἕμνων, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ γνωστοτάτου ἰδιομέλου δοξαστικοῦ τῶν ἀποστίχων τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγ. Τετάρτης. Ἡ Κασιανὴ ἔζησε κατὰ τὴν παράδοσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου (829 - 842), ὁ δὲ Μᾶρκος ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (τέλη θ' - ἀρχαὶς ι' αἰῶνος).

Περὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ κανόνος γράφει τὰ ἐξῆς Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος· “Ὁ παρῶν κανὼν ποίημα μὲν ἔστιν ἄχρι καὶ πέμπτης ᾠδῆς Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδρουῆτος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐνάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. Καίτοι οὐχ ὁ Μᾶρκος πρῶτος τῆς συμμελείας ταύτης ἢ ὀλομελείας ἢ οὐκ οἶδα ὅπως ἄρα φῶ τῇ Ἐκκλησίᾳ συνήρατο· ἀλλὰ πολὺ πρότερον, ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ καὶ παρθένος, Κασία τοῦνομα, τοῦ τε μέλους ἀρχηγὸς ἐχημάτισε καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο· οἱ δὲ ὕστερον μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δ’ ὅμως κρίναντες γυναικείους συμμίξει λόγους τὰ τοῦ ἥρωος ἐκείνου μουσουργήματα, τὸ μὲν μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ καὶ τοὺς εἰρμὸς ἐγχειρίσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτου μόνῳ ἐπέτρεψαν”¹.

Σύμφωνος ἀλλὰ σαφεστέρα εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ Τριωδίῳ πληροφορία· “Ἔστι δὲ ὁ κανὼν ἀπὸ πρώτης ᾠδῆς ἕως στ’² ποίημα Μάρκου Μοναχοῦ ἐπισκόπου Ἰδρουῆτος. Οἱ εἰρμὸι δὲ ποίημα γυναικὸς τινὸς Κασίας ὀνομαζομένης. Ἀπὸ δὲ στ’ ᾠδῆς καὶ ἐφεξῆς ποίημα τοῦ κυρίου Κοσμᾶ”.

Πράγματι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Κασιανῆς σώζεται τετραώδιον “τῷ ἀγίῳ καὶ Μεγάλῳ Σαββάτῳ” περιλαμβάνον τὰς ᾠδὰς α’, γ’, δ’ καὶ ε’. Οἱ εἰρμὸι τοῦ τετραωδίου τούτου εἶναι οἱ γνωστοὶ εἰρμὸι τῶν τεσσάρων πρώτων ᾠδῶν τοῦ κανόνος τοῦ Μεγ. Σαββάτου (“Κύματι θαλάσσης” κλπ.), ἐκάστη δὲ ᾠδὴ περιλαμβάνει ἐκτὸς τοῦ εἰρμοῦ ἄλλα δύο τροπάρια. Τὸ τετραώδιον τοῦτο ἐποιήθη ὑπὸ τῆς Κασιανῆς προφανῶς ὡς συμπλήρωμα τοῦ τετραωδίου τοῦ Κοσμᾶ, ὥστε ν’ ἀποτελέσῃ μετ’ αὐτοῦ πλήρη κανόνα. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν εἰρμῶν καὶ τῶν τροπαρίων τῶν ᾠδῶν α’, γ’ καὶ δ’ σχηματίζουν ἀκροστιχίδα “Καὶ σεπτὸν” συμπληροῦσαν τὴν τοῦ τετραωδίου τοῦ Κοσμᾶ (“Καὶ σεπτὸν Σάββατον μέλπω μέγα”). Περιέργως τὰ ἀρχικὰ τοῦ εἰρμοῦ καὶ τῶν τροπαρίων τῆς ε’ ᾠδῆς (ΘΤΤ) δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν ἀκροστιχίδα.

Τὸ τετραώδιον τῆς Κασιανῆς, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων διὰ τῶν πρώτων λέξεων αὐτοῦ “Ἄφρον γηραλέε”, ἐθεωρεῖτο ἀπολεσθὲν, ἕως ὅτου ἀνευρέθη εἰς δύο κώδικας τοῦ Ἁγίου Ὁρους (τὸν Βατοπεδινὸν 1189, φ. 231α, καὶ τὸν Λαυριωτικὸν Δ 32, φ. 3α) καὶ ἕνα τῆς Σιναϊτικῆς Βιβλιοθήκης (τὸν ὑπ’ ἀριθμ.

1. Migne P.G. 133, 1235 - 36.

2. Μὴ συμπεριλαμβανομένης.

724, κατά τὸν κατάλογον τοῦ V. Gardthausen) καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου ("Ἐκκλ. Φάρος" ΛΑ', σ. 96) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμ. Θεοδ. Τζεδάκη (Κασιανὴ ἢ μεγάλη τῆς Ἐκκλησίας μελωδός, Ἡράκλειον Κρήτης 1959, σ. 67-69).

Κατὰ ταῦτα ὁ Κοσμᾶς ἀρχικῶς ἐποίησε διὰ τὸ Μέγα Σάββατον τετραώδιον περιλαμβάνον τὰς ὑπὸ τοῦ Τυπικοῦ προβλεπομένας διὰ τὸ Σάββατον ᾠδὰς στ' - θ'. Τὸ τετραώδιον τοῦτο ἐπεξέτεινεν εἰς ὀκταώδιον κανόνα ἢ Κασιανὴ διὰ τῆς προσθήκης τῶν ᾠδῶν α', γ', δ' καὶ ε'. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων ᾠδῶν ὁ Μάρκος παρέλαβε μόνον τοὺς εἰρμούς, ἀντικατέστησε δὲ τὰ τροπάρια δι' ἄλλων. Οὕτως ὁ κανὼν προσέλαβε τὴν σημερινήν του μορφήν.

Ἀνάλογος εἶναι καὶ τῆς ἀκροστιχίδος ἢ κατασκευῆ. Τὸ ἀρχικὸν τετραώδιον φέρει ἀκροστιχίδα "Σάββατον μέλω μέγα", ἥτις ἀποτελεῖ μετὰ τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ τριωδίου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς λαμβικὸν ἐξάμετρον ("Προσάββατόν τε Σάββατον μέλω μέγα"). Εἰς τὴν ἀκροστιχίδα ταύτην περιλαμβάνονται καὶ οἱ εἰρμοί, ὅπως εἰς ὄλους τοὺς κανόνας τοῦ Κοσμᾶ. Ἡ Κασιανὴ συμπληρώσασα τὸν κανόνα συνεπλήρωσεν, ὡς εἶδομεν, καὶ τὴν ἀκροστιχίδα. Ὁ δὲ Μάρκος ἀντικαταστήσας τὰ τροπάρια τῆς Κασιανῆς συνεπλήρωσεν ἐπιτυχέστερον τὴν ἀκροστιχίδα διὰ τῶν λέξεων "Καὶ σήμερον δέ", ὥστε αὕτη ν' ἀποτελῇ πλήρη λαμβικὸν στίχον "Καὶ σήμερον δὲ Σάββατον μέλω μέγα". Δὲν συμπεριέλαβεν ὅμως εἰς τὴν ἀκροστιχίδα του τοὺς εἰρμούς, μολοντί δύο ἐξ αὐτῶν (οἱ τῆς α' καὶ τῆς γ' ᾠδῆς) ἤρχιζον ἀπὸ τὰ ἀπαιτούμενα ὑπ' αὐτῆς στοιχεῖα (Κ καὶ Σ). Τὸ τελευταῖον τοῦτο κατὰ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον ἀποτελεῖ μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι οἱ εἰρμοὶ δὲν εἶναι ποίημα τοῦ Μάρκου. "Οὔτε γὰρ τοῖς τῶν εἰρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χρῆται ὁ Μάρκος, καίτοι συναιρομένοις αὐτῶ τὰ πολλὰ· αὐτίκα γὰρ τοῦ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα, καὶ τοῦ, Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, τὸ σῖγμα συντελοῦσιν αὐτῶ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα· ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ ποιήματα ὄντα, ἀντ' ἐκεῖνων ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρχόμενον τό, Κύριε Θεέ μου, ἀπὸ δὲ τοῦ σῖγμα τό, Σύμβολα τῆς ταφῆς σου. Ἐκ τε οὖν τούτου δῆλόν ἐστι τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἰρμούς"³. Ἴσως ὅμως καὶ τεχνικοὶ λόγοι ᾠδήγησαν τὸν Μάρκον εἰς τὴν λύσιν ταύτην· ἐπειδὴ δηλ. δὲν συνεφώνουν πρὸς τὴν ἀκροστιχίδα του καὶ οἱ τέσσαρες εἰρμοὶ ἄλ-

3. Migne P.G., ἐνθ' ἄνωτ.

λά μόνον οἱ δύο, προετίμησε ν' ἀφήσῃ καὶ τοὺς τέσσαρας ἐκτὸς αὐτῆς· ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἐχρησιμοποίει τοὺς δύο εἰρμούς, θὰ ἠναγκάζετο νὰ ποιήσῃ ἀνα δύο μόνον τροπάρια εἰς τὰς δύο πρώτας ὠδὰς, ἐνῶ ὁ Μάρκος ἤθελε νὰ ποιήσῃ τὰς ὠδὰς του ἀναλόγους πρὸς τὰς τοῦ ἀρχικοῦ τετραώδιου.

Συγκρίνοντας τὸν παρόντα κανόνα πρὸς τοὺς τῶν προηγουμένων ἡμερῶν τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος εὐρίσκομεν αὐτὸν λυρικώτερον καὶ θεολογικώτερον. Εἰς ἐκείνους κυριαρχεῖ τὸ ἀφηγηματικὸν στοιχείον καὶ εἶναι ἀφθονοὶ αἱ ἀγιογραφικαὶ παραθέσεις καὶ ἐπιδράσεις· εἰς τὸν παρόντα τὸ ἀφηγηματικὸν στοιχείον εἶναι λίαν περιορισμένον καὶ αἱ ἀγιογραφικαὶ ἐπιδράσεις σχετικῶς ὀλίγαι. Οἱ εἰρμοὶ τοῦ κανόνος, τόσον οἱ τῆς Κασσιανῆς ὅσον καὶ οἱ τοῦ Κοσμᾶ, ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐξυμνούμενα γεγονότα, χωρὶς νὰ ἀφίστανται ἐντελῶς τῶν ἀντιστοιχῶν βιβλικῶν ὠδῶν. Εἰς τινὰς μάλιστα ἐξ αὐτῶν γίνεται ἀρμονικωτάτη σύζευξις τῶν γεγονότων (εἰρμοὶ α', στ' καὶ ζ' ὠδῆς).

Πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς παρουσίας εἰσαγωγῆς θεωροῦμεν χρήσιμον, ὅπως παραθέσωμεν τὸ ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς τετραώδιον τῆς Κασσιανῆς, τὸ ὁποῖον ὁμολογουμένως εἶναι ἐφάμιλλον τόσον τῶν ἄλλων ποιημάτων αὐτῆς ὅσον καὶ τοῦ κανόνος τῶν Μάρκου καὶ Κοσμᾶ⁴.

ᾠδὴ α'. Ἦχος πλ. β'

Κύματι θαλάσσης...

Ἄφρον γηραλέε * ἀκόρεστε ἄδη *, χανὼν ὑπόδεξαι * τὴν τῶν ἀπάντων ζωὴν * καταπιὼν γὰρ ἐμέσεις *, ἅς προπέπωκας δικαίων ψυχὰς * καθελεῖ σε Κύριος *, ὅτι δεδόξασται⁵.

Ἰησοῦ Θεέ μου *, ὕμῳ σου τὰ πάθη * ἐκὼν γὰρ τέθνηκας * ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς * καὶ ἐν σινδόνι καὶ σμύρνη * κηδευθῆναι κατηξίωσας * τὴν ταφήν δοξάζω σου *, ὕμῳ σου καὶ τὴν ἔγερσιν.

ᾠδὴ γ'

Σὲ τὸν ἐπὶ ὕδατων...

Ἔθεντό σε ἐν λάκκῳ *, μακρόθυμε Σωτήρ, οἱ Ἰουδαῖοι * καὶ ἐν

4. Τὸ κείμενον ἐλήφθη ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Εὐστρατιάδου ἐπιπνέχθησαν ὅμως διορθώσεις τινὲς εἰς τὴν στίξιν καὶ προσετέθησαν ἐντὸς παρενθέσεων λέξεις τινὲς κατ' εἰκασίαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ νοήματος στίχων τινῶν. Οἱ στίχοι χωρίζονται δι' ἀστερίσκων.

5. Εὐρυθμότερον καὶ συμφωνιότερον πρὸς τὸν εἰρμὸν θὰ ἦτο «ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται».

σκιᾷ θανάτου * τὸν ἐν νεκροῖς (...) ἐλεύθερον *, τὸν καὶ μοχλοὺς συν-
τριψάντα * τοῦ ἄδου, Δέσποτα *, τοὺς θανόντας (τε) ἐγειράντα.

Πᾶσι τοῖς ἐν ἀλύτοις * σειραῖς (ταῖς) τοῦ ἄδου πεπεδημένοις *
ὁ Κύριος ἐβόα *. οἱ ἐν δεσμοῖς (νῦν) ἐξέλθετε *. οἱ ἐν τῷ σκότει λύε-
σθε *. ὁ βασιλεὺς ἡμῶν * (ἦκει) τοὺς ἐν γῆ λυτρούμενος.

ᾠδὴ δ'

Τὴν ἐν σταυρῷ σου θεῖαν κένωσιν...

Ὁ τὴν ζωὴν πηγάζων Κύριος * γεγωνὸς συμπαθῶς * ἐν τοῖς ὑπο-
χθονίοις * τὸ φῶς τὸ τῆς θεότητος * ἔλαμψας θνητοῖς * καθελὼν τὴν
τοῦ ἄδου * ζοφώδη δύναμιν.

Νενικημένος ὁ πανδόλιος * ἑαυτὸν καθορῶν * ἐχθρὸς τῇ κατα-
βάσει * σοῦ τῇ εἰς ἄδου, Δέσποτα *, τὸ κράτος μου, βοᾷ *, κατεπόθη
καὶ πᾶσα * ἡ δυναστεία μου.

ᾠδὴ ε'

Θεοφανείας σου, Χριστέ...

Τοῦ ψυχοφθόρου τὴν ὄφρυν * διὰ σταυροῦ νεκρωθεῖς⁷, εὐεργέ-
τα *, καταβὰς εἰς ἄδου δὲ συνέτριψας * τοὺς αὐτοῦ μοχλοὺς καὶ ἀνέστη-
σας * τὸν προπάτορα ὡς Θεὸς * καὶ τῇ νεκρώσει σου τοῖς πιστοῖς παρέ-
σχες * εἰρήνην καὶ τὴν ζωὴν * καὶ ἀγαλλίασιν.

Τοῖς ἐν τῷ ἄδη συνοικῶν * ὁ τὴν ζωὴν τοῖς βροτοῖς ἀναβλύσας *
τοῖς ἐν σκότει ἔλεγες, ἐξέλθετε *, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἀπολύθητε *. εἰς
(γὰρ) ὤλεσιν τοῦ ἐχθροῦ * καὶ εἰς ἀνάστασιν τῶν προτεθνηκότων *
ἐλήλυθα πρὸς ζωὴν * ἀνακαλούμενος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ᾠδὴ α'. Ὁ εἰρμὸς¹

Κύματι² θαλάσσης² τὸν κρύψαντα³ πάλαι⁴ διώκην² τύ-
ραννον ὑπὸ γῆν⁵ ἔκρυψαν³ τῶν σεσωμένων οἱ παῖδες⁶. ἀλλ'
ἡμεῖς² ὡς αἱ νεάνιδες⁷ τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν⁸ ἐνδόξως γὰρ δεδόξα-
σται¹⁰.

(1) Συνδιδάξεται ἄριστα ἐν τῷ παρόντι εἰρμῷ τὸ θέμα τῆς βιβλι-

6. Ὁρθότερον «Νενικημένον».

7. Ἡ πρότασις ἄνευ ῥήματος. Θὰ συνεπληροῦτο, ἐὰν ἀντὶ τοῦ κατωτέ-
ρω «εὐεργέτα» ἐτίθετο τὸ ῥήμα «καταβάλλεις».

κῆς α' ὠδῆς (ἡ καταπόντιος τῆς στρατιᾶς τοῦ Φαραῶ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ) πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας (τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου). Ὡς σύνδεσμος τῶν δύο γεγονότων χρησιμεύει τὸ ρ. κρύπτω "τὸν κρύψαντα... ἔκρυψαν".

(2) Κῦμα, θάλασσα, διώκτης· λέξεις εἰλημμένοι ἐκ τῆς βιβλικῆς ὠδῆς. "Ἐπάγη τὰ κύματα ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης" ("Ἐξοδ. ιε' 8). "Ἐἶπεν ὁ ἐχθρὸς· διώξαις καταλήφομαι..." (Αὐτ. 9). Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ ἡ ἐπφδὸς "Τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν..." εἶναι αὐτολεξεῖ εἰλημμένη ἐκ τῆς βιβλικῆς ὠδῆς (ιε' 1), διαπιστοῦμεν στενοτάτην ἐξάρτησιν τοῦ εἰρμοῦ ἐξ ἐκείνης.

(3) Ἡ ἀνάμνησις τῆς διασώσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς καταδιώξεως τῶν Αἴγυπτίων δίδει εἰς τὴν ποιήτριαν ἀφορμὴν, διὰ τὰ ὑπογραμμισθῆναι τὴν ἀχαριστίαν τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὸν Θεόν. Πρὸς τοῦτο δὲ χρησιμοποιοῖ τὸ σχῆμα τῆς παρονομασίας: "Τὸν κρύψαντα κύματι θαλάσσης διώκτην τύραννον ὑπὸ γῆν ἔκρυψαν τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες" (βλ. καὶ σημ. 6). Οὕτω διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως, διὰ τῆς ὁποίας δηλοῦται ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὑποσημαίνεται καὶ ἡ πρᾶξις, διὰ τῆς ὁποίας ἐξεδήλωσαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀχαριστίαν τῶν οἱ ἀπόγονοι τῶν διασωθέντων.

(4) Τὸν παλαιὸν καιρὸν· ἢ ἀπλῶς κάποτε.

(5) Καὶ ἡ γραφὴ "ὑπὸ γῆς".

(6) "Ὅχι οἱ ἀπόγονοι τῶν καταποντισθέντων ἐκείνων Αἴγυπτίων, ἐπειδὴ δὲν ἦτον τόσοσιν μέγα τὸ παράπονον, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοι παῖδες τῶν τότε διασωθέντων ἀβρόχως ἐκ τῆς θαλάσσης Ἰουδαίων" (Νικοδήμου, Ἐορτοδόμιον, σ. 375). Δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ἡ ποιήτρια τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸν Νικόδημον, οἱ ὅποιοι ἐμερίμνησαν εὐλαβῶς διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν Ἰουδαίων (ἀρχιερέων, γραμματέων, ὄχλου), οἱ ὅποιοι θανατώσαντες τὸν Κύριον ἔγιναν αἴτιοι τῆς ταφῆς του.

(7) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὑπ' ἐκείνων ἐγκληματικὴν ἀχαριστίαν ἡμεῖς ἄς ψάλωμεν εἰς τὸν Κύριον ἐκδηλοῦντες εὐγνωμοσύνην.

(8) Ἐννοοῦνται αἱ Ἰσραηλίτιδες γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὴν θαυμαστὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀκολουθοῦσαι τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μωϋσέως Μαριάμ "μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν" ἐπανελάμβανον τοὺς λόγους τῆς ὠδῆς τοῦ Μωϋσέως ὑμνοῦσαι τὸν Σωτῆρα Κύριον ("Ἐξοδ. ιε' 20-21). Ἡ μνεῖα τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν ἀποτελεῖ

κατὰ τὸν Θεόδωρον Πιρόδρομον μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ παρὼν εἰρμός ἐστὶν ποίημα γυναικὸς καὶ οὐχὶ ἀνδρός. "Νεᾶνις γὰρ οὐσα δηλονότι ἢ καὶ μελοποιός, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικὸς ἐστὶ τὸ μελούργημα, ἐπεὶ δύο χορεῖται ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ᾠδὴν ἄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν, ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρῳασαμένη, ὡς οὐκ ἀνήρ, ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν' εἶπεν" (Migne, P.G. 133, 1235). Εἰς δύο μόνον ἄλλους εἰρμούς τῆς πρώτης ᾠδῆς γίνεται μνεία τῆς Μαριάμ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν· α) εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς α' ᾠδῆς τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον κανόνος τοῦ Κοσμᾶ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁμοῦς μνημονεύεται καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀνδρῶν· "Ἐπαινον ὁ θεόπτης Μωϋσῆς τοῦ Ἰσραὴλ προανακρούεται· ἄρχει Μαριάμ δὲ σοφῶν γυναικῶν..." (Μηναιὸν Ἰανουαρίου, 25)· καὶ β) εἰς τὸν εἰρμὸν τῆς α' ᾠδῆς τοῦ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου κανόνος τοῦ αὐτοῦ προφανῶς λόγῳ τῆς ἑορτῆς τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς συνωνυμίας τῶν δύο γυναικῶν· "... ἢ ἱερά καὶ εὐκλεῆς, Παρθένε, μνήμη σου πάντας συνηγάγετο πρὸς εὐφροσύνην τοὺς πιστοὺς ἐξαρχούσης Μαριάμ μετὰ χορῶν καὶ τυμπάνων..." Ἡ ἐν τῷ παρόντι ὁμοῦς εἰρμῶ μνεία τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν ἄνευ τοιαύτης τοῦ τῶν ἀνδρῶν δὲν ἔχει ἄλλην ἐξήγησιν εἰμὴ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου διατυπωμένην.

(9) Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἐπὶ ἑπὶ εἰλημμένη ἀπτολεξεί ἐκ τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς· "Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐν δόξῳ ὡς γὰρ δεδόξασται" ("Ἐξοδ. ιε' 1 καὶ 20). Ὁ Μάρκος εἰς τὰ ἐπακολουθοῦντα τροπάρια δὲν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπὶ ἑπὶ δὲν τὸ αὐτὸ πράττει καὶ εἰς τὰς ᾠδὰς δ' καὶ ε'· εἰς τὴν γ' ὁμοῦς ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπὶ ἑπὶ δὲν προσαρμόζων αὐτὴν καταλλήλως εἰς ἕκαστον τροπάριον.

(10) Διὰ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης. "Ἐπειδὴ αὐτὸς ἀπέθανε μὲν καὶ ἐτάφη διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀγάπην· αἰχμαλώτισε δὲ καὶ τὸν ἄδην, καὶ ἐθανάτωσε τὸν ἡμᾶς θανατώσαντα Διάβολον" (Ἑορτοδρ. σ. 375).

Ἑρμηνεία

Τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐκάλυψε μέσα εἰς τὸ κύμα τῆς θαλάσσης τὸν Φαραῶ, τὸν διώκτην τύραννον τῶν Ἑβραίων, ἔθαψαν τώρα κάτω ἀπὸ τὴν γῆν οἱ ἀπόγονοι τῶν τότε διασωθέντων. Ἡμεῖς ὁμοῦς οἱ πιστοί, ἅς μὴ μιμηθῶμεν τὴν ἀχαριστίαν ἐκείνων, ἀλλ' ὅπως τότε αἱ νεάνιδες ἔφαλλον εὐχαριστηρίους ὕμνους, ἅς ψάλω-

μεν εις τὸν Κύριον, διότι διὰ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου νίκης του ἔδοξάσθη πάρα πολύ.

Τροπάριον α' 1

Κύριε Θεέ μου, ἔξόδιον² ὕμνον³ καὶ ἐπιτάφιον ᾠδὴν⁴ σοι ἄσομαι⁵, τῷ τῆ ταφῆ⁶ σου ζωῆς μοι τὰς εἰσόδους διανοίξαντι, καὶ θανάτῳ⁷ θάνατον⁸ καὶ ἄδην⁹ θανατώσαντι.

(1) Τὸ πρῶτον τοῦτο τροπάριον ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῶν ὑπὸ τοῦ Μάρκου ποιηθέντων τροπαρίων τῶν τεσσάρων πρώτων ᾠδῶν. Ὁ ποιητὴς ἐν αὐτῷ καθιστᾷ γνωστὸν τὸν σκοπὸν του· νὰ ὑμνήσῃ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφήν τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ὁποίων κατηγορήθη ὁ Θάνατος καὶ ὁ Ἄδης. Εἰσάγει οὕτως ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὅλου κανόνος καὶ τῆς ἀγομένης ἑορτῆς.

(2) Ἐξόδιος = ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἔξοδον· ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν θάνατον, τὴν ἐκ τοῦ βίου ἔξοδον· ἔξ οὗ καὶ ἔξοδιαστικὸν = ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία· καὶ ἔξοδι κοινῶς ἢ κηδεῖα.

(3) Ὑμνος = ᾠδὴ ἀδομένη εἰς τιμὴν θεοῦ, ἥρωος ἢ ἀγίου, ἰδίᾳ ἐγκωμιαστικοῦ ἢ πανηγυρικοῦ χαρακτῆρος. Τὸ παρὸν ποίημα λοιπὸν, μολονότι ἀναφέρεται εἰς θάνατον καὶ ταφήν, δὲν θὰ εἶναι θρηνηλόγημα ἀλλὰ πανηγυρικὸς ὕμνος, διότι ὁ θάνατος καὶ ἡ ταφή τοῦ Σωτῆρος δὲν εἶναι λύπης ἀλλὰ χαρᾶς πρόξενος διὰ τοὺς πιστοὺς.

(4) Ὡδὴ = τὸ μετὰ μέλους ποίημα. Ὡς ᾠδὴ χαρακτηρίζεται ἐν τῇ Π.Δ. τὸ ἐπὶ τῇ διαβάσει τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ποίημα τοῦ Μωϋσέως· "Τότε ἦσε Μωϋσῆς καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὴν ᾠδὴν ταύτην τῷ Θεῷ" ("Ἐξ. ιε' 1). Ἐκεῖθεν λοιπὸν προφανῶς παρέλαβεν αὐτὴν ὁ Μάρκος. "Ἐξόδιον ὕμνον καὶ ἐπιτάφιον ᾠδὴν"· σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν.

(5) Καὶ ἡ λ. ἄσομαι ἐλήφθη ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ᾠδῆς τοῦ Μωϋσέως ("Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ...") καὶ συνδέει τὸ παρὸν τροπάριον μετ' ἐκείνης.

(6) Δοτικὴ τοῦ τρόπου ἀναφερομένη εἰς τὴν μετοχὴν διανοίξαντι. Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐπακολουθοῦν ζωῆς. Ἡ ταφή προϋποθέτει θάνατον· καὶ ὅμως ὁ θάνατος οὗτος διήνοιξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰς πύλας τῆς ζωῆς.

(7) Θανάτῳ θάνατον... θανατώσαντι. Παρονομασία. Πρὸβλ. καὶ τὸ γνωστὸν τροπάριον τοῦ Πάσχα "...θανάτῳ θάνατον πατήσας...".

(8) Θάνατος και "Αδης προσωποποιούντα συχνότατα τόσο εν τῇ ἀγιογραφίᾳ, ὅσον και ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ, ἀναφέρονται δὲ παραλλήλως ὡς δύο διακεκριμένοι ἀπ' ἀλλήλων δυνάμεις. Λ.χ. "Και "Αδης στενάξει και Θάνατος ὀδύρεται" (Οἶκος Κυριακῆς α' ἤχου) ἢ "Ἐτρεμε κάτωθεν τὰ καταχθόνια σήμερον, ὁ "Αδης και ὁ Θάνατος τὸν ἕνα τῆς Τριάδος" (Οἶκος Κυριακῆς βαρέος ἤχου). Προφανῶς ὑπὸ τὸ πρόσωπον μὲν τοῦ Θανάτου νοεῖται αὐτὸ τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου, ὑπὸ τὸ πρόσωπον δὲ τοῦ "Αδου ὁ χῶρος ἢ ἡ κατάστασις, ἐν τῇ ὁποία εὐρίσκονται μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ και μάλιστα αἱ ὑπόδικοι. Δεδομένου δὲ ὅτι μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων ἦσαν ὑπόδικοι, τὸ κράτος τοῦ "Αδου ἦτο ἀπόλυτον. Ἐκτοτε ὁμως "ὄνκετι τὸ κράτος τοῦ Θανάτου ἰσχύει κατέχειν τοὺς βροτούς. Χριστὸς γὰρ κατήλθε συντριβὼν και λύων τὰς δυνάμεις αὐτοῦ" (Κοντάκιον Κυριακῆς βαρέος ἤχου). Διὰ τοῦτο "σήμερον ὁ "Αδης στένων βοᾷ κατελύθη μου ἢ ἐξουσία... κατεπόθη μου τὸ κράτος" (Στιχηρὰ Ἑσπερινοῦ Μεγ. Σαββάτου).

Ἑρμηνεῖα

Κύριε και Θεέ μου, θὰ ψάλω ἐπικήδειον ὕμνον και ἐπιτάφιον ὠδὴν εἰς σέ, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ταφῆς σου ἤνοιξες διάπλατα εἰς ἐμέ τὰς πύλας τῆς ζωῆς και διὰ τοῦ θανάτου σου ἐθανάτωσες τὸν Θάνατον και τὸν "Αδην.

Τροπάριον β'

"Ἄνω¹ σε ἐν θρόνῳ² και κάτω ἐν τάφῳ³ τὰ ὑπερκόσμια⁴ και ὑπόχθονια⁴ κατανοοῦντα, Σωτήρ μου, ἐδονεῖτο τῇ νεκρώσει σου⁵ ὑπὲρ νοῦν ὠράθης γὰρ νεκρὸς ζωαρχικώτατος⁵.

(1) Πλήρες ἀντιθέσεων τὸ τροπάριον τοῦτο. "Τὸ μὲν γάρ, "Ἄνω, μὲ τό, Κάτω, ἀντίθετα εἰσὶν, ὁμοίως και τό, Ἐν θρόνῳ, μὲ τό, Ἐν τάφῳ, και τό, Ἐπερκόσμια, μὲ τό, Ἐποχθόνια, και τό, Νεκρὸς, μὲ τό, Ζωαρχικώτατος" (Ἑορτοδρ. σ. 377). Ἡ σειρά τῶν ἀντιθέσεων κορυφούται εἰς τὴν τελευταίαν, ἐκφερομένην μάλιστα και εἰς ὑπερθετικὸν βαθμόν.

(2) Ἴσως πρόκειται περὶ ἀπηχήσεως τοῦ δράματος τοῦ Ἡσαίου "εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ" (Ἡσ. στ' 1).

(3) Ὁ Κύριος εὐρίσκετο ταυτοχρόνως "ἄνω ἐν θρόνῳ και κάτω ἐν τάφῳ", διότι "μὴ χωρισθεὶς τῶν ἄνω ἐπέστη τοῖς κάτω" (γ' στιχηρὸν Αἰῶν Ἐθαγγελισμοῦ).

(4) Κατὰ τὸν Νικόδημον· ὑπερκόσμια = τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων· ὑποχθόνια = αἱ ἐν τῷ Ἄδῃ ψυχαί. “Τὰ μὲν γὰρ ὑπερκόσμια τάγματα ἔφριττον καὶ ἐθαύμαζον, πῶς ἐσύ, ὁ ὁποῖος κἀθησαι εἰς τὴν δεξιάν τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, ἐνεκρώθης καὶ ἐνεταφιάσθης· τὰ δὲ ὑποχθόνια ἔφριττον καὶ ἐθαύμαζον, πῶς ἐσύ, ὁ ἀποθανὼν καὶ ἐνταφιασθεὶς καὶ κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην, καταργεῖς μὲν διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς σου τὸν θάνατον, καὶ ἀνιστᾶς τοὺς ἐν τάφοις τεθαμμένους νεκρούς, αἰχμαλωτίζεις δὲ διὰ τῆς ἐν Ἄδῃ σου καταβάσεως τὸν Ἄδην, καὶ ἐλευθερώνεις τὰς ἐν τῷ Ἄδῃ κρατουμένας ψυχὰς τῶν ἀπ’ αἰῶνος θανόντων· ταῦτα γὰρ πάντα θαυμαστά εἰσι καὶ παράδοξα” (Ἐορτοδορ., σ. 377). Διὰ τὴν εὐδοκίαν ἢ ἐρμηνείαν αὐτῆς, πρέπει τὸ κατωτέρω “ἔδονεῖτο” νὰ ἐρμηνευθῇ μεταφορικῶς· συνεκλονίζοντο ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ θαυμασμοῦ. Ἐὰν ὅμως ἐκλάβωμεν αὐτὸ κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν του, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τῆς φράσεως “τὰ ὑπερκόσμια καὶ ὑποχθόνια... ἔδονεῖτο” ἐννοεῖ τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου συμβάντα, ἧτοι τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἡλίου (τὰ ὑπερκόσμια) καὶ τὸν σεισμὸν (τὰ ὑποχθόνια), διὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἄψυχος φύσις “συνέπασχε τῷ τὰ πάντα κτίσαντι” (α’ ἀπόστιχον Ὁρθροῦ Μεγ. Παρασκευῆς). Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην φαίνεται νὰ ἀποδέχεται καὶ ὁ Θ. Εὐδης: “Σὲ συγκλονιστικὰ γεγονότα, ὅπως ἡ ταφή καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐνὸς Θεοῦ... ὅλα τὰ πλάσματα, ὅλες οἱ λεπτομέρειες τῆς δημιουργίας, δείχνονται σὲ μιὰ τέτοια συμμετοχῇ, γεμάτῃ ἀπὸ μιὰ βούλησι πάμφωτη, θεόληπτη, ποῦ ὑπερβαίνει τὴ στενότητα τῶν ἀνθρώπων” (Θ. Εὐδης, Τὰ κείμενα στὸν Ὁρθρο τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, «Ἀκτίνες» 1948, σ. 179). Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἔχομεν ἐν τῷ τροπαρίῳ προσωποποιήσιν τῆς ἀψύχου φύσεως ἐκφραζομένην διὰ τῆς μετοχῆς “κατανοοῦντα”.

(5) Ζωαρχικός = ὁ ὢν ἀρχή, αἰτία τῆς ζωῆς. Ἐκφέρεται εἰς ὑπερθετικὸν βαθμὸν, διὰ τὴν δηλωθῆναι, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἡ μόνη καὶ ἀπόλυτος αἰτία τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ πηγὴ καὶ αἰτία τῆς φυσικῆς ζωῆς· διὰ τοῦ θανάτου του ὁμοῦς ἐγένετο καὶ πηγὴ καὶ αἰτία τῆς ὑπερφυσικῆς αἰωνίου ζωῆς.

Ἐρμηνεία

*Ὁ Σωτὴρ μου, αἱ ὑπερκόσμιοι ἀγγελικαὶ δυνάμεις (ἢ τὰ οὐράνια σώματα) καὶ αἱ κάτω τῆς γῆς ἐν τῷ Ἄδῃ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων (ἢ αἱ ὑποχθόνιοι δυνάμεις) βλέπουσαι σὲ νὰ εὕρισκεσαι ταυτοχρόνως ἄνω ἐν θρόνῳ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ κάτω ἐν τῷ τάφῳ ὡς νεκρός, συν-

εκλονίζοντο ἀπὸ δέος καὶ θαυμασμὸν διὰ τὴν παράδοξον νέκρωσίν σου· διότι σὺ κατὰ τρόπον ἀκατάληπτον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν ἐφάνης νεκρὸς καὶ συγχρόνως ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς ζωῆς.

Τροπάριον γ'

Ἴνα¹ σοῦ² τῆς δόξης τὰ πάντα πληρώσης, καταπεφοίτηκας ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς· ἀπὸ γὰρ σοῦ οὐκ ἐκρύβη³ ἡ ὑπόστασίς⁴ μου ἢ ἐν Ἀδάμ⁵, καὶ ταφεῖς φθαρόντα με⁶ καινοποιεῖς φιλόανθρωπε.

(1) Τὸ πρῶτον κῶλον τοῦ τροπαρίου ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ Ἐφεσ. δ' 9-10· "Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστὶν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατωτέρα μέρη τῆς γῆς; Ὁ καταβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα". Πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο συνδυάζεται καὶ τὸ τοῦ Ἡσαίου στ' 3 "Πλήρης παῖσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ"⁷· ἡ δὲ φράσις "ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς" ἐνθυμίζει καὶ τὸ Ψαλμ. ρλη' 15, περὶ οὗ κατωτέρω. Τὸ τροπάριον λοιπὸν εἶναι ἐξόχως γραφικόν.

(2) Προσδιορίζει τὴν ἐπακολουθοῦσαν φράσιν "τῆς δόξης", ὅχι ὡς γενικὴ κτητικὴ (= ἡ δόξα ὡς κτῆμα τοῦ Θεοῦ, ὡς κατάστασις, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὐρίσκεται ὁ Θεὸς) ἀλλ' ὡς ἀντικειμενικὴ (= ἡ δοξολογία, τὴν ὁποίαν τὰ πλάσματα ἀναπέμπουν εἰς τὸν Θεόν). Τὸ νόημα δηλ. τῆς ὅλης φράσεως εἶναι· διὰ νὰ δοξάζουν τὰ πάντα τὸν Κύριον. Ὡς σκοπὸν λοιπὸν τῆς εἰς Ἀδου καθόδου τοῦ Κυρίου ὀρίζει ὁ ποιητὴς μετὰ τοῦ Παύλου τὴν πλήρωσιν τῶν πάντων διὰ τῆς δόξης τοῦ Κυρίου. "Ἐπρεπε γάρ... ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τὴν δόξαν σου, ... μὴδὲ ὁ ἄδης καὶ τὰ ὑποχθόνια νὰ μείνουν εὐκαιρα ἀπὸ τὴν δόξαν σου, Κύριε, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ νὰ δοξασθῆς ὡς νικητὴς καὶ Θεὸς ἀπὸ τὰς ἐν ἄδῃ εὐρισκομένας ψυχὰς τῶν Δικαίων καὶ Προφητῶν, καὶ οὕτω νὰ πληρωθῶσι τὰ πάντα τῆς ἰδικῆς σου δόξης" (Ἐορτοδρ., σ. 378).

(3) Ἡ τελευταία φράσις τοῦ προηγουμένου κώλου εὔρηται ἀτολεξεί ἐν Ψαλμ. ρλη' 15. Ὁ ποιητὴς συνεχίζει τώρα πρωθυστερώς τὴν παράθεσιν τοῦ ψαλμικοῦ χωρίου ἐφαρμόζων αὐτὸ εἰς τὴν εἰς ἄδου κάθodon τοῦ Κυρίου· "Ὁ ὕκ ἐκρύβη τὸ δοτοῦν μου ἀπὸ σοῦ, ὃ ἐποίησας ἐν κρυφῇ, καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς".

(4) Ἡ λ. ὑπόστασις, δηλοῦσα ἀρχικῶς τὸ ὑποστήριγμα, τὴν βάσιν, τὸ θεμέλιον πράγματός τινος, δηλοῖ ἔπειτα τὴν οὐσίαν τοῦ πρά-

γματος, και τέλος την ὑπαρξιν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην χρησιμοποιεῖται, ὡς γνωστὸν και περὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος (Πρβλ. "Τρεῖς ὑποστάσεις ὑμνοῦμεν θεαρχικὰς", α' τροπ. α' ᾠδῆς τριαδικοῦ κανόνος τοῦ πλ. 6' ἤχου). Ἐνταῦθα δηλοῖ τὴν ὑπαρξιν ἐκάστου ἀνθρώπου μεμονωμένως και τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν τῷ συνόλω.

(5) Ὁ Ἀδάμ εἶναι ὁ γενάρχης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀλλὰ και ὁ παρασύρας αὐτὸ διὰ τῆς πτώσεώς του εἰς τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας και τοῦ θανάτου. Δι' ἀμφοτέρους τοὺς λόγους ἡ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου καλεῖται "ὑπόστασις ἐν Ἀδάμ". Βλ. και Ρωμ. ε' 12· "δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε και διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, και οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον".

(6) Ἐμὲ προσωπικῶς ἀλλὰ και ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αἱ λυτρωτικαὶ ἐνεργεῖαι τοῦ Κυρίου ἀναφέρονται εἰς τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλὰ και εἰς ἕνα ἕκαστον ἀνθρώπον, "δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν" (Α' Κορ. η' 11).

Ἑρμηνεία

Διὰ νὰ γεμίσης τὰ πάντα μὲ τὴν δόξαν σου, ὥστε πανταχοῦ και ὑπὸ πάντων νὰ ἀναπέμπηται εἰς σὲ δοξολογία, κατέβης, Κύριε, εἰς τὰ κατώτατα μέρη τῆς γῆς, ὥστε και οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι νεκροὶ νὰ σὲ δοξάσουν. Διότι λόγω τῆς παγγνωσίας σου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρυβῆ ἀπὸ σὲ και νὰ μὴ γίνῃ ἀντικείμενον λυτρωτικῆς ἐνεργείας ἡ ὑπαρξις μου, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἔχει τὴν ἀρχὴν και διὰ τοῦ Ἀδάμ παρεσῆρθη εἰς τὴν φθορὰν· διὰ τοῦ θανάτου δὲ και τῆς ταφῆς σου ἀνακαινίζεις ἐμέ, δηλ. ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὸ ὁποῖον εἶχε φθαρῆ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας.

ᾠδὴ γ'. Ὁ εἰρμὸς¹

Σὲ τὸν ἐπὶ ὕδατων κρεμάσαντα² πᾶσαν τὴν γῆν ἀσχέτως³ ἡ Κτίσις⁴ κατιδοῦσα ἐν τῷ Κρανίῳ⁵ κρεμάμενον⁶ θάμβει⁷ πολλῶν συνείχετο, οὐκ ἔστιν ἄγιος πλὴν σου, Κύριε⁸, κρυναγάζουσα.

(1) Πλὴν τῆς ἐφθοῦς οὐδεμίαν ἄλλην σύνδεσιν πρὸς τὴν βιβλικὴν ᾠδὴν παρουσιάζει ὁ εἰρμὸς οὗτος.

(2) Ἡ φράσις "ἐπὶ ὕδατων κρεμάσαντα πᾶσαν τὴν γῆν" ἀπηχεῖ βιβλικὰς ἐκφράσεις, ὡς "Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν και

ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτήν" (Ψαλμ. κγ' 2) καὶ "τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὕδατων" (Ψαλμ. ρλε' 6). αὐτολεξεὶ ὅμως ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον Μελλίτωνος τοῦ Σάρδεων († περὶ τὸ 180 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ Π. Χρήστου δὲν εἶναι ὁμιλία οὔτε θεολογικὴ πραγματεία ἀλλ' οἰονεὶ ὕμνος συντεταγμένος, ἵνα ἀπαγγέλληται κατὰ τὴν ἀγγυπνίαν τοῦ Πάσχα τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν (Βλ. Θρησκ. καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 8ος, σ. 982). Ἐκεῖθεν λοιπὸν παρελήφθη ἡ φράσις αὕτη τόσον εἰς τὸ παρὸν τροπάριον, ὅσον καὶ εἰς τὸ γνωστὸν ἰδιόμेलον "Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας".

(3) Συμπληροῖ καὶ ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν τοῦ "κρεμάσαντα", ἀντιτίθεται δὲ πρὸς τὸ κατωτέρω "συνείχετο".

(4) Διὰ τῶν ἐπακολουθούντων, κατιδοῦσα, συνείχετο, κραυγάζουσα, προσωποποιεῖται δραματικώτατα ἡ κτίσις καὶ παρίσταται συμμετέχουσα εἰς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου. Ἡ ποιήτρια ἀσφαλῶς ὑπαινίσσεται τὰ συνοδεύσαντα τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἔκτακτα φυσικὰ φαινόμενα (τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἡλίου, τὸν σεισμόν, τὸ ἀνοιγμα τῶν τάφων), διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἄψυχος κτίσις ἐφαίνετο οἰονεὶ συμπάσχουσα μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἐκδηλοῦσα τὴν ἐκπληξίν της διὰ τὴν ἄπειρον Αὐτοῦ συγκατάβασιν. Παρομοίας προσωποποιήσεις συναντῶμεν καὶ εἰς ἄλλους ὕμνους: "Πᾶσα ἡ κτίσις ἠλλοιοῦτο φόβῳ θεωροῦσά σε ἐν Σταυρῷ κρεμάμενον, Χριστέ... τὰ πάντα συνέπασχον τῷ τὰ πάντα κτίσαντι" (α' ἀπόστιχον ἰδιόμेलον Ὁρθρου Μ. Παρασκευῆς). "Θεὸν σταυρούμενον σαρκὶ καθορῶσα ἡ κτίσις διελύετο φόβῳ" (α' τροπ. τῆς γ' ὠδῆς τοῦ ἀναστασίμου κανόνος τοῦ πλ. β' ἤχου).

(5) Ἡ ποιήτρια παραθέτει ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου (κγ' 33), ὅπου ἀποσιωπᾶται τὸ ἐβραϊκὸν ὄνομα Γολγοθᾶ καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον τὸ ἑλληνικὸν Κρανίον, τὸ ὁποῖον εἶναι μετάφρασις τοῦ ἐβραϊκοῦ. Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου διετυπώθησαν διάφοροι γνώμαι. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ὀνομασία ὀφείλεται εἰς τὸ σχῆμα τοῦ λόφου (Βλ. Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, σ. 506, καὶ Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, σ. 665).

(6) Κρεμάσαντα - κρεμάμενον. Παρονομασία.

(7) Θάμβος = ἐκπληξις, ἰσχυρὸς θαυμασμός.

(8) Ἡ συνήθης ἐπαφδὸς τῆς γ' ὠδῆς. "Ὅτι οὐκ ἔστιν ἄγιος ὡς Κύριος... οὐκ ἔστιν ἄγιος πλὴν σου" (Α'

Βασ. β' 2). Ἐπαναλαμβάνεται, ἐλαφρῶς τροποποιουμένη ἐκάστοτε, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τροπάρια τῆς ὁδῆς.

Ἐρμηνεῖα

Ὅταν ἡ Κτίσις εἶδε σέ, ὁ ὁποῖος ἐκρέμασες τὴν γῆν ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα, χωρὶς νὰ συγκρατῆται ἀπὸ πουθενά, νὰ κρέμασαι ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ εἰς τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Κρανίον, κατελήφθη ἀπὸ ἰσχυρὸν θαυμασμὸν καὶ ἐκραύγαζε· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ἐκτὸς Σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον α'

Σύμβολα τῆς ταφῆς σου¹ παρέδειξας² τὰς δράσεις πληθύνας³·
 τῶν⁴ δὲ τὰ κρυφία σου⁵ θεανδροικῶς⁶ διεγράνωσας⁷ καὶ τοῖς ἐν
 Ἄδῃ⁸, Δέσποτα, οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σου, Κύριε⁹, κραυγάζουσιν¹⁰.

(1) Ἐννοοῦνται ὅλα ἐκεῖνα τὰ γεγονότα τῆς Π.Δ. (ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ κήτους κατάποσις τοῦ Ἰωνᾶ, ἡ εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων ρῖψις τοῦ Δανιήλ, ἡ εἰς λάκκον ἐμβολή τοῦ Ἰωσήφ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του κ.ἄ.), ὡς καὶ οἱ λόγοι τῶν προφητῶν (ὡς ὁ τοῦ Ἡσαίου "ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἤρται ὁ δίκαιος ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ", Ἡσ. νζ' 1-2) καὶ τὰ δράματα τῶν προφητῶν (ὡς τὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ περὶ τῶν ξηρῶν ὀστέων, Ἰεζ. λζ' 1-14), διὰ τῶν ὁποίων αἰνιγματωδῶς καὶ συνεσκιασμένως προεδηλοῦτο ἡ ταφή τοῦ Κυρίου.

(2) Παραδείκνυμι = ἐπιδεικνύω, παρουσιάζω.

(3) Ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ Ὡσηὲ ἰβ' 11· "ἐγὼ δὲ δράσεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιώθην". "Διδάσκει διὰ τούτου ὁ Θεός, ὅτι διαφόροις ἀποκαλύψεσιν ἐχρήσατο, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἐπιδεικνύς, ἀόρατος γὰρ αὐτῇ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκάστου χρεῖαν τρόπους τινὰς καὶ ὁμοιώματα δεικνύων τῆς φύσεως καὶ ἐνεργείας· ἄλλως γὰρ ὠράθη τῷ Δανιήλ, καὶ ἐτέρως τῷ Ἰεζεκιήλ, καὶ τῷ Ἡσαίᾳ ἐτέρως, καὶ τῷ Μιχαίᾳ ἄλλως" (Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, βλ. Νικοδ. Ἐορτοδρόμιον, σ. 382). Ὡστε τὸ "ἐπλήθυνα" ἀναφέρεται ὄχι μόνον εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν εἰς τοὺς προφήτας ἀποκαλύψεων ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγένοντο αὐταί.

(4) Ἄλλοτε ὁ Θεὸς ὁμίλει διὰ συμβόλων καὶ αἰνιγμάτων· τῶρα ὁμως, "ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου", ἀποκαλύπτει φανερῶς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶχε προεῖπει διὰ συμβόλων καὶ δράσεων καὶ τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τούτου παρέμενον κεκρυμμένα καὶ ἄγνωστα εἰς τοὺς πολλούς.

(5) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ψαλμ. ν' 8· "τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι". "Τὰ πάλοι μὲν τυπούμενα δι' αἰνιγμάτων καὶ συμβόλων ἀπὸ τοὺς προφήτας, νῦν δὲ φανερωθέντα δι' αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως" (Νικοδ., Ἑορτοδορ., σ. 382).

(6) Κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς θεάνθρωπον. "Θεὸς ὁμοῦ φανείς καὶ ἄνθρωπος" (Ζωναρᾶς παρὰ Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ.).

(7) Ἀντιτίθεται πρὸς "τὰ κρύφια".

(8) "Ὁχι μόνον εἰς τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἐπὶ γῆς εὐρισκομένους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐν τῷ ἄδη ὄντας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐκατέβησ καὶ ὑπέδειξας θεανδρικῶς τὰ κρύφιά σου" (Νικοδ., ἐνθ. ἄνωτ.). Πρὸβλ. καὶ Α' Πέτρο. γ' 19· "ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε".

(9) Ἡ ἐπρωδὸς ἐπαναλαμβάνεται ἀκριβῶς ὡς καὶ ἐν τῷ εἰρημῷ ἀντὶ τῆς μετοχῆς "κραυγάζουσα" ὅμως, διὰ τῆς ὁποίας οἱ λόγοι τῆς ἐπρωδοῦ ἐτίθεντο εἰς τὸ στόμα τῆς προσωποποιηθείσης κτίσεως, ἐδῶ ἔχομεν "κραυγάζουσιν", δοτικὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς ἐν Ἄδη, ἀπὸ τὰ στόματα τῶν ὁποίων ἀκούεται τώρα ὁ ὕμνος "οὐκ ἔστιν ἅγιος πλην σου, Κύριε".

(10) Ἐκραυγὴ ἔστιν ἐπιτεταμένη φωνή, καὶ μετὰ πνεύματος βιαιού ἐκηρυγμένη. Οἱ οὖν ἐκπλήξει ληφθέντες μείζουσι τῆς συνηθείας εἰώθασι κεχερῆσθαι φωναῖς καὶ βοᾶν ἐκ φόβου. Καὶ οἱ ἐν τῷ Ἄδη λοιπὸν δρῶντες τὸν Κύριον εἰς αὐτοὺς καταβάντα, καὶ ἐκεῖθεν αὐτοὺς ρυσάμενον, ἐκκληττόμενοι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ αὐτῶν σωτηρίᾳ, ἔκραζον τὸ Οὐκ ἔστιν ἅγιος" (Ζωναρᾶς παρὰ Νικοδ., Ἑορτοδορ., σ. 383).

Ἑρμηνεία

Κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, Κύριε, παρουσιάσας πολλὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐσυμβόλιζον τὴν ταφήν σου καὶ ἔδειξες εἰς τοὺς προφήτας πολλὰ καὶ ποικίλα δράματα· τώρα ὅμως κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς τὴν θεανδρικὴν σου φύσιν ἀπεκάλυψες πλέον φανερῶς τὰ μέχρι τοῦδε κεκρυμμένα, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἐπὶ γῆς ζῶντας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ Ἄδη εὐρισκομένους, οἱ ὁποῖοι ἐκκληττόμενοι διὰ τὰς ἐνεργείας σου αὐτὰς μὲ δυνατὴν φωνὴν ἔλεγον· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ἐκτὸς Σοῦ, Κύριε.

Τροπάριον β' 1.

Ἦπλωσας³ τὰς παλάμας³ καὶ ἤνωσας τὰ τὸ πρὶν διεστῶ-

τα· καταστολῆ* δέ, Σῶτερ, τῆ ἐν σινδόνι καὶ μνήματι πεπεδημένους* ἔλυσας οὐκ ἔστιν ἅγιος πλήν σου, Κύριε, κραυγάζοντας.

(1) Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον μνημονεύονται τὰ δύο κύρια σημεῖα τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου, ἡ σταύρωσις καὶ ἡ ταφή, καὶ ἐρμηνεύονται ἀλληγορικῶς.

(2) Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ κατωτέρω "ἦνωσας".

(3) "Ἦτοι τὰς χεῖράς σου, ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ ὄλον, ἢ διότι, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν Ἰωάννην, αἱ παλάμαι ἦτον ὅπου ἐκαρφώθησαν εἰς τὸν Σταυρὸν" (Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 383). Τὸ αὐτὸ σχῆμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς τροπάρια τῆς Ὀκτωήχου. Π.χ. "Παλάμας ἀχράντους σου, Χριστέ, ἐπὶ ξύλου ἠπλώσας..." (α' ἐσπέριον στιχηρὸν Τρίτης α' ἤχου). "Ἐκτεταμέναις παλάμαις ἐπὶ σταυροῦ..." (α' τροπ. α' ὠδῆς ἀναστασίμου κανόνος πλ. β' ἤχου). Ἡ ἀπλωσις τῶν παλαμῶν τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀλληγορεῖται διαφοροτρόπως: "Καθὼς ἓνας εἰρηνοποιὸς ἄνθρωπος, ὅταν θέλῃ νὰ ἐνώσῃ καὶ νὰ φιλιώσῃ δύο ἀνθρώπους ὅπου ἔχουν ἔχθραν ἀναμεταξύ των, καὶ εἶναι χωρισμένοι ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἐξαπλώνει τὰ χεῖρια του, καὶ μὲ τὸ δεξιὸν του μὲν χέρι πιάνει τὸν ἓνα ἄνθρωπον, μὲ τὸ ἀριστερὸν δὲ πιάνει τὸν ἄλλον, καὶ οὕτω φέρνει καὶ τοὺς δύο εἰς ἓν καὶ τοὺς εἰρηνοποιεῖ· οὕτω καὶ σὺ ἐποίησας, Σωτὴρ ἡμέτερε· ἀπλώσας γὰρ τὰς παναγίας σου χεῖρας, καὶ ἐνώσας τοὺς πρὶν χωρισμένους, εἰρηνοποίησας αὐτοὺς καὶ φιλίους ἀποκατέστησας... Ἡ καὶ διὰ τοῦτο ἐξήπλωσεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Κύριος τὰς παλάμας του, διὰ νὰ πιάσῃ τὰ μακρὰν ὄντα τέκνα του, καὶ οὕτως ἐναγκαλισθῆ αὐτὰ ὡς πατὴρ φιλόστοργος... καθὼς ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἄσωτον υἱὸν... ἢ, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, ἠπλώσε τὰς παλάμας του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, παρακαλῶν τὸν Πατέρα ὑπὲρ τοῦ Κόσμου, ἢ παρακαλῶν τὸν ἀπειθοῦντα λαὸν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ γνωρίσῃ τοῦ σωτηρίου πάθους τὴν δύναμιν" (Νικοδήμου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 383-384).

(4) Ποῖα; α) Τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τοὺς ἔθνικους, τοὺς ὁποίους ἦνωσεν ὁ Κύριος εἰς ἓνα λαόν, τὸν Χριστιανικόν. "Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας" (Ἐφεσ. β' 14 κ.ἐ.). Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἀναπτύσσεται ἐν τῷ β' τροπαρίῳ τῆς α' ὠδῆς τοῦ σταυροαναστασίμου κανόνος τοῦ πλ. β' ἤχου. "Ἠπλώσας τὰς θείας παλάμας σου, Σῶτερ, ἐν τῷ ἀχράντῳ σου καὶ ζωηφόρῳ Σταυρῷ καὶ συνηγάγον τὰ ἔθνη εἰς ἐπίγνωσίν σου, Δέσποτα, προσκυνοῦντα, Κύριε, τὴν ἐνδοξόν σου Σταύρωσιν". β) Τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διὰ τῆς ἁμαρτίας εἶχε χωρι-

σθῆ. γ) "Τοὺς Ἀγγέλους ὁμοῦ καὶ τοὺς ἀνθρώπους" (Νικοδήμου, Ἐορτοδορ., σ. 383). Πιθανώτεροι αἱ δύο πρῶται ἐκδοχαί.

(5) Καταστολή = ρίπτειν πρὸς τὰ κάτω ἢ ἐμποδίζειν καὶ καταπαύειν· κατάπαυσις· ἐνταφιασμός. Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ "ἔλυσας".

(6) Τοὺς ἐν Ἀδῇ δεσμίους. Πρὸβλ. "Κύριος λύει πεπεδημένους" (Ψαλμ. ρμε' 7). Αἱ πλέον παραδόξοι ἀντιθέσεις συνέβησαν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν αὐτοῦ. Κατέβη ἐξ οὐρανῶν, διὰ τὴν ἀνυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον· ἐπτώχευσε, διὰ τὴν πλουτίσῃ αὐτόν· ἠπλώσε τὰς παλάμας, διὰ τὴν ἐνώσῃ τὰ διεστώτα· περιτυλίχθη διὰ σινδόνης καὶ ἐνεκλείσθη ἐν τάφῳ, διὰ τὴν παράσχη ἐλευθερίαν εἰς τοὺς δεσμίους.

Ἑρμηνεῖα

"ἠπλώσες, Σῶτερ, ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὰς παλάμας σου καὶ τοιουτοτρόπως ἤνωσες ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πρὶν ἦσαν χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς Ἰσραηλίτας δηλ. μετὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐν γένει τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τοῦ Θεοῦ· διὰ τῆς ἐν σινδόνι δὲ περιτυλίξεώς σου καὶ τῆς ἐν τῷ τάφῳ κατακλείσεώς σου ἠλευθέρωσες τοὺς ἐν Ἀδῇ δεσμίους, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο μὲ φωνὴν δυνατὴν ἔλεγον· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε.

Τροπᾶριον γ'

Μνήμαι καὶ σφραγίσιν¹, ἀχώρητε², συνεσχέθης βουλήσει³· καὶ γὰρ τὴν δυνάμιν σου ταῖς ἐνεργείαις ἐγνώρισας⁴ θεουργικῶς⁵ τοῖς μέλλουσιν· οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σου, Κύριε, φιλόανθρωπε.

(1) Συνέχειαν τοῦ προηγουμένου ἀποτελεῖ τὸ παρὸν τροπᾶριον. Ἐκεῖ ἐμνημονεύθη ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἐνταφιασμός· ἔδω τὸ μνημεῖον καὶ αἱ σφραγίδες. Βλ. Ματθ. κζ' 66 "Σφραγίσαντες τὸν λίθον".

(2) Ἀντιτίθεται πρὸς τὸ "συνεσχέθης". Ὁ "ἀχώρητος παντί", ἀφοῦ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησίν του "ἐχώρηθη ἐν γαστρὶ" (γ' κἀδισμα Ὁρθρου Χριστουγέννων), τώρα καταδέχεται νὰ περικλεισθῇ ἐν τάφῳ καὶ νὰ ἀσφαλισθῇ διὰ σφραγίδων.

(3) Ἡ ἐν τάφῳ περικλείσις καὶ ἡ διὰ σφραγίδων ἀσφάλισις τοῦ Κυρίου δὲν ἐγένοντο παρὰ τὴν θέλησίν του· διότι ὁ Κύριος ἐκουσίως παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ Πάθος. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην εὐρίσκομεν διατυπωμένην πολλαχοῦ ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ. Παραλείποντες ἄλλους παραλλήλους ὕμνους παραθέτομεν δύο ἀποσπάσματα ἐξ ὕμνου τοῦ Ρω-

μανοῦ εἰς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνον τὸ προοίμιον (“Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου. . .”) καὶ ὁ α΄ οἶκος ψάλλονται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Μεγ. Κανόνος. Εἰς τὸν ιθ΄ οἶκον ὁ Θάνατος ἀρνούμενος νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου ἐπιβουλὴν τοῦ Διαβόλου λέγει πρὸς αὐτόν· “ἐὰν νεύσῃ (ὁ Ἰησοῦς), προσεγγίξω τῷ Σταυρῷ· εἰ μὴ γὰρ θελήσει, οὐ θνήσκει”. Εἰς δὲ τὸν κγ΄ οἶκον ὁ ποιητὴς λέγει πρὸς τὸν Κύριον· “Σωτὴρ ἀπάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστευόντων, ὅτι βουλῇ ἐσταυρώθης καὶ γνώμῃ ἐνεκρώθης, λέγουσι μὴ θέλοντες οἱ ἄνομοι· ληστῶν γὰρ τὰ σκέλη κατεάξαντες τὰ σὰ οὐ κατέαξαν, ἵνα μάθωσιν, ὅτι ἄκων οὐκ ἐγένου ἐν νεκροῖς, ἐκὼν δὲ ἀφῆκες τὸ πνεῦμα ὁ πανταχοῦ τὰ πάντα πληρῶν” (Νικ. Τωμαδάκη, Ρωμανοῦ τοῦ μελωδοῦ “Ἦμνοι, ἐκδιδόμενοι ἐκ Πατριμικῶν κωδίκων, τ. Α΄, Ἀθήναι 1952, σ. 34 - 35).

(4) Αἰτιολογεῖ τὸ “βουλήσει”. Ἡ ἐκουσία παράδοσις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἐν τάφῳ κατάθεσις ἐγένοντο, διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ ἄπειρος δύναμις τῆς Θεότητός του διὰ τῶν ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπικολούθησαν, ἦτοι διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς του καὶ τῆς ἐκ τοῦ τάφου ἐξόδου ἐσφραγισμένου τοῦ μνήματος καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν φυλασσομένου.

(5) Ψαλμικὴ παράθεσις· “Ἐ γ ν ὠ ρ ι σ α ς ἐν τοῖς λαοῖς τ ἡ ν δ ὕ ν α μ ῖ ν σ ο υ” (Ψαλμ. οστ’ 15).

(6) Κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς Θεόν· θαυματουργικῶς.

Ἑρμηνεία

Σὺ, Κύριε, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χωρέσῃς εἰς ὠρισμένον τόπον, περιορισθῆς καὶ συγκερατήθῃς μετὰ τὴν θέλησίν σου ἀπὸ τὸν τάφον, εἰς τὸν ὁποῖον κατετέθη τὸ σῶμά σου, καὶ ἀπὸ τὰς σφραγίδας, μετὰ τὰς ὁποίας ἐσφραγίσθη ὁ τάφος· οὕτω δὲ μετὰ τὰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι ἠκολούθησαν, δηλ. μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν σου, ἐφανέρωσες κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν δυνάμιν σου εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύοντες εἰς σὲ ψάλλουν· Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος ἐκτὸς σοῦ, Κύριε φιλάνθρωπε.

ᾠδὴ δ΄. Ὁ εἰρημὸς¹

Τὴν ἐν Σταυρῷ² σου θείαν κένωσιν³ προσορῶν Ἀββακούμ, ἐξεστηκῶς⁴ ἐβόα· Σὺ δυναστῶν⁵ διέκοψας κράτος, Ἀγαθὲ, ὀμιλῶν⁶ τοῖς ἐν Ἀδῆ ὡς παντοδύναμος¹.

(1) Ὁ παρὼν κανὼν εἶναι ὁ δεύτερος τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος — με-

τά τῆς Μ. Πέμπτης — εἰς τὸν ὁποῖον συναντῶμεν τὴν δ' ὠδὴν. Οἱ δύο εἰρημοὶ εἶναι κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα κατεσκευασμένοι, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῆς δ' ὠδῆς. Εἰς ἀμφοτέρους εἰσάγεται ὁ προφήτης Ἀββακούμ προλέγων διὰ τῆς ὠδῆς του τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως καὶ κενώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τίθεται δὲ εἰς τὸ στόμα τοῦ προφήτου εἰς στίχος τῆς ὠδῆς αὐτοῦ (ἐκεῖ μὲν ὁ στ. Ἀββ. γ' 4 «καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταῖαν ἰσχύος αὐτοῦ», ἐνταῦθα δὲ ὁ γ' 14 «διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς δυναστικῶν»), τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς θεωρεῖ ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἀναφερόμενον εἰς τὴν κένωσιν τοῦ Κυρίου. Καὶ ὁ παρῶν εἰρημὸς λοιπὸν συνδύαζει ἐν ἑαυτῷ τὸ θέμα τῆς βιβλικῆς δ' ὠδῆς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας.

(2) Ἡ κένωσις τοῦ Κυρίου ἤρχισε θεβαίως ἀπ' αὐτῆς τῆς συλλήψεώς του, ἐκορυφώθη ὅμως κατὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον καὶ τὴν ταφήν του.

(3) Ὑπενθυμίζει τὸ τοῦ Παύλου «ἑαυτὸν ἐκένωσε» (Φιλιπ. β' 7) ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ Ὁρολογίῳ ἱαμβικὴν ἐπιγραφὴν τῆς δ' ὠδῆς «Τὴν τοῦ Λόγου κένωσιν, Ἀββακούμ, φράσον». Ἡ ὠδὴ τοῦ Ἀββακούμ θεωρεῖται γενικῶς ὡς προφητεύουσα τὸ μυστήριον τῆς κενώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(4) Παράθεσις ἐκ τῆς ὠδῆς τοῦ Ἀββακούμ: «κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην» (γ' 2). Ἐξέστη ὁ Ἀββακούμ διὰ τὰ παράδοξα, τὰ ὁποῖα προεῖδε. «Πῶς γὰρ δὲν εἶναι παράδοξον τὸ νὰ νικήσῃ ὁ νεκρωθεὶς τὸν νεκρωθέντα; ἢ πῶς δὲν εἶναι παράδοξον τὸ νὰ κατακόψῃ τὸν κρατοῦντα ὁ ὑπ' ἐκείνου κρατούμενος;» (Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 385).

(5) Τὸ κύριον χωρίον τῆς ὠδῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου οἰκοδομεῖται ὁ εἰρημὸς (βλ. ἄνωτ. σημ. 1). Τὸ νόημα τοῦ προφητικοῦ χωρίου εἶναι «ἀπέκοψας πρὸς κατάπληξιν ὅλων κεφαλὰς δυναστικῶν» ('Ι. Γιαννακοπούλου, Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, τ. 21ος, «Οἱ Δώδεκα μικροὶ Προφῆται», σ. 265). Ὑπὸ τοὺς δυνάστας κατὰ τὴν ἐρμηγείαν τῶν Πατέρων νοοῦνται ἀλληγορικῶς οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ὁποῖοι «ἐξέστησαν» καὶ παρέδωκαν τὸν Κύριον εἰς θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κύριος διέκοψεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας καὶ ἠφάνισε τελείως (Νικοδήμου, Κῆπος Χαρίτων, ἔκδ. 2α, Βόλος 1958, σ. 117). Ἐνταῦθα ὅμως, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου, ὡς δυνάσται πρέπει νὰ νοηθοῦν οἱ δαίμονες, ὁ θάνατος, ὁ ἄδης, οἱ ὁποῖοι πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἐδυνάστευον τὸ ἀνθρώπινον γένος (βλ. Νικοδήμου, Ἑορτοδρ., σ. 385).

(6) Χρονική μετοχή δεικνύουσα, τότε ὁ Κύριος διέκοψε τὸ κράτος τῶν δυναστῶν. Ἡ εἰς ἄδου κάθοδος τοῦ Κυρίου ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου αὐτοῦ. Ὁμιλῶ, ἐπὶ τόπου = ἐπισκέπτομαι.

(7) Δέον νὰ συναφθῆ πρὸς τὸ «διέκοψας» καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ «ὀμιλῶν τοῖς ἐν Ἀθῆναις». Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου, ἀπηχοῦντος τὴν φράσιν «Κύριος ὁ Θεὸς μου δύναμις μου» τῆς βιβλικῆς ᾠδῆς (γ' 19), ὁ εἰρμὸς περατοῦται κατὰ τρόπον παραπλήσιον πρὸς τοὺς πλείστους εἰρμὸς τῆς δ' ᾠδῆς, τῶν ὁποίων συνήθης κατακλείς εἶναι τὸ «τὸ δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε», σχηματισθὲν ἐπίσης ἐκ τοῦ ὡς ἄνω στίχου γ' 19.

Ἑρμηνεία

Ὁ προφήτης Ἀββακούμ προβλέπων, Κύριε, τὴν θεικὴν σου συγκράτασιν, ἡ ὁποία ἐκορυφώθη κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ προσήλωσίν σου, καταληφθεὶς ἀπὸ ἰσχυρὰν ἐκπληξιν ἀνεφώνησε· Σὺ, Ἀγαθὲ Κύριε, ὅταν κατῆλθες ὡς νεκρὸς εἰς τὸν Ἀθῆναι, ἔθεσες ὡς παντοδύναμος Θεὸς τέρμα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν δαιμόνων, τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἄδου, οἱ ὅποιοι προηγουμένως ἐδυνάστευον καὶ ἐτυράνουν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Τροπάριον α'

Ἐβδόμη· σήμερον ἡγίαςας², ἦν εὐλόγησας πρὶν καταπαύσει τῶν ἔργων· παράγεις³ γὰρ τὰ σύμπαντα καὶ καινοποιεῖς⁴ σαββατίζων⁵, Σωτήρ μου, καὶ ἀνακτώμενος⁶.

(1) Ἐννοεῖται ἡμέραν. Εἰς τὸ παρὸν τροπάριον ἀφορμᾶται ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν καταπαύσεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας παραθέτων πλείστας λέξεις ἐκ τοῦ σχετικοῦ χωρίου· «Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἕβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ» (Γέν. β' 3).

(2) Ἐν μὲν τῷ ἀγιογραφικῷ χωρίῳ ἀμφοτέρω τὰ ῥήματα εὐλόγησεν καὶ ἡγίασεν ἀναφέρονται εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν δημιουργίαν· ἐνταῦθα ὁμοίως ὁ ποιητὴς ἀναφέρει μόνον τὸ εὐλόγησας εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς καταπαύσεως τῶν ἔργων, ἐπιφυλάσσει δὲ τὸ ἡγίαςας εἰς τὸ μέγα τοῦτο Σάββατον τῆς καταπαύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(3) Ὁ Θεοδωρόπουλος ἐρμηνεύει τὸ παράγεις διὰ τοῦ καταρ-

γείς· «Διότι διὰ τῆς ἐν τῷ τάφῳ ἀναπαύσεώς σου καὶ διὰ τῆς ἐπανόδου σου εἰς τὴν ζωὴν (ἦτοι διὰ τῆς Ἀναστάσεώς σου) καταργεῖς ὅλα τὰ παλαιὰ καὶ τὰ κάμνεις νέα» (Ἡ Μεγ. Ἑβδομάς μετὰ ἔρμηνείας τῶν ὕμνων, σ. 447). Ἀλλὰ τὸ ρῆμα παράγω ἐνταῦθα εἶναι μεταβατικὸν καὶ δὲν δύναται νὰ σημαίῃ παρέρχομαι (ὡς λ.χ. ἐν Α' Ἰωάν. β' 17 καὶ Α' Κορ. ζ' 31)· σημαίνει μᾶλλον ὅτι καὶ σήμερον· γεννῶ, δημιουργῶ, φέρω εἰς φῶς. Παράγεις τὰ σύμπαντα = δημιουργεῖς τὰ σύμπαντα. Τοῦτο δυνατὸν νὰ ἀναφέρηται εἴτε εἰς τὴν παλαιὰν δημιουργίαν εἴτε μετὰ τοῦ καινοποιεῖς εἰς τὴν διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀναδημιουργίαν. Τοιαύτην ἔρμηνείαν φαίνεται νὰ δίδῃ καὶ ὁ Νικόδημος· «Πλὴν μ' ὄλον ὅτι σαββατίζεις σωματικῶς, πνευματικῶς ὅμως καὶ μυστικῶς παράγεις ὅλην τὴν κτίσιν καὶ καινοποιεῖς» (Ἑορτοδρ., σ. 387).

(4) Πιθανὴ ἀπήχησις τοῦ Ἀποκ. κα' 5 εἰδοῦ καινὰ ποιῶ πάντα».

(5) Σαββατίζω = τηρῶ τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου ἀναπαύομαι. Ἡ περὶ τοῦ σαββατισμοῦ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ τάφῳ διδασκαλία ἀναπτύσσεται πλατύτερον εἰς τὸ β' ἰδιόμελον τῶν Αἰνῶν καὶ εἰς τὸ δοξαστικόν. Οὕτως ἐν μὲν τῷ ἰδιομέλῳ ἀναγινώσκομεν· «Τί τὸ ὁρώμενον θέαμα; Τίς ἡ παροῦσα κατάπανσις; Ὁ βασιλεὺς τῶν αἰῶνων τὴν διὰ πάθους τελέσας οἰκονομίαν ἐν τάφῳ σαββατίζει καινὸν ἡμῖν παρέχων σαββατισμόν»· ἐν δὲ τῷ δοξαστικῷ· «Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ εὐλογημένον Σάββατον· αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς καταπαύσεως ἡμέρα, ἐν ἣ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας τῆ σαρκὶ σαββατίσας». Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ δοξαστικοῦ τὸ χωρίον Γέν. β' 3 θεωρεῖται ὡς ἀναφερόμενον ἀλληγορικῶς εἰς τὸ Μέγα Σάββατον· «Τὴν σήμερον μυστικῶς ὁ μέγας Μωϋσῆς προδιετυποῦτο λέγων· καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ εὐλογημένον Σάββατον...».

(6) Ἀντικείμενον αὐτοῦ «τὰ σύμπαντα». Ἀνακτῶμαι = ἀποκτῶ ἀπολεσθέν· ἀναζωογονῶ.

Ἑρμηνεία

Ἠγίασας σήμερον, Σωτήρ, τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, τὴν ὁποίαν ἠλόγησας προηγουμένως, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δημιουργίας, διὰ τῆς καταπαύσεως τῶν ἔργων. Διότι σήμερον δημιουργεῖς ἐκ νέου καὶ ἀνακαινίζεις τὰ σύμπαντα ἀναπαυόμενος ἐν τῷ τάφῳ καὶ

διὰ τῆς ἀναπαύσεώς σου ταύτης ἀνακάλων αὐτὰ ἐκ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν.

Τροπάριον β' ¹

Ρωμαλεότητι τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντός ² σου, τῆς σαρκὸς ἢ ψυχῆ σου διήρηται ³· σπαράττουσιν ⁴ ἄμφω ⁵ γὰρ ⁶ δεσμοὺς τοῦ θανάτου καὶ ἄδου ¹, Λόγε, τῷ κράτει σου.

(1) Εἰς τὸ τροπάριον τοῦτο ὁ ποιητὴς ἐξηγεῖ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, δηλ. ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τοῦ σώματός του. Τοῦτο ἐγένεεν ὄχι κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τὸν ἰσχύοντα δι' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, καθ' ὃν «ἐπιπηδᾷ ὁ θάνατος τυραννικῶς καὶ δεσποτικῶς» καὶ «ἐκνικωμένης τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ θανάτου... οὕτω γίνεται ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος» (Νικολ., Ἐορτοδορ., σ. 387) παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ κατὰ τρόπον τελείως διάφορον· ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, διότι ἐπεκράτησεν ἡ «ρωμαλεότης τοῦ κρείττονος», ἡ δύναμις δηλ. τῆς θείας φύσεως τοῦ Κυρίου, καὶ ἐξηνάγκασε τρόπον τινὰ τὸν θάνατον ἄκοντα νὰ προσέλθῃ. Ὁ Θάνατος προβλέπων τὰς ὀδυνηρὰς δι' ἑαυτὸν συνεπείας τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου δὲν ἐπεθύμει νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ (βλ. σημ. 3 εἰς γ' τροπ. τῆς γ' ὠδῆς)· προσταχθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Κυρίου δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀναπτύσσει καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ β' τροπ. τῆς α' ὠδῆς τοῦ ἀναστασίμου κανόνος τοῦ πλ. β' ἴχου· «Φόβω σοι ὡς θεραπεινὸς ἢ τελευτὴ προσταχθεῖσα πρόβεισι τῷ Δεσπότη τῆς ζωῆς».

(2) Ἐκνικῶ = νικῶ, ὑπερισχύω, ἐπικρατῶ.

(3) Ἡ συντακτικὴ σειρά τῶν λέξεων· Σοῦ ἐκνικήσαντος ρωμαλεότητι τοῦ κρείττονος, διήρηται ἢ ψυχὴ σου τῆς σαρκὸς. Ἡ μετοχὴ ἐκνικήσαντος αἰτιολογικῆ, ὑποκείμενον δὲ αὐτῆς τὸ σοῦ.

(4) Ἐσφαλμένως γράφεται εἰς πάντα τὰ ἔγγραφα Τριώδια «σπαράττουσα». Σπαράττω = ξεσχίζω, κατακομματιάζω.

(5) Ἀμφοτέρω, δηλ. ἡ σὰρξ καὶ ἡ ψυχὴ σου. Ἐποκείμενον τοῦ σπαράττουσιν.

(6) Αἰτιολογεῖται ἡ ἀνωτέρω σκέψις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. Ἀπόδειξις δηλ. τοῦ ὅτι ὑπερίσχυσεν ἡ θεία φύσις τοῦ Κυρίου εἶναι τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμά του, καίτοι χωρισθέντα ἀπ' ἀλλήλων, κατασυνέτριψαν τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἄδου διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θείας φύσεως, ἢ ὅποια ἦτο ἠνωμένη μετ' αὐτῶν.

(7) «'Αφ' οὗ δὲ ἐχωρίσθησαν τὰ δύο ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων, ἡ μὲν σὰρξ ἐν τάφῳ τεθεῖσα, ἐσπάρραξε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, τοῦ κρατοῦντος ἐν τοῖς τάφοις διαλελυμένα τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα· ἡ δὲ ψυχὴ κατελθοῦσα εἰς τὸν ἄδην, ἐσπάρραξε τὰ δεσμὰ τούτου τοῦ κρατοῦντος ἐν ἑαυτῷ τὰς ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων· καὶ ἡ μὲν ψυχὴ σου ἠλευθέρωσε τὰς ἐν τῷ ἄδῃ ψυχὰς τῶν ἐκεῖ πιστευσάντων· ἡ δὲ σὰρξ σοι ἀνέστησε τὰ ἐν τοῖς τάφοις κείμενα σώματα» (Νικοδ., Ἐορτοδορ., σ. 388). Παραλήσια λέγονται καὶ ἐν τῷ β' τροπαρίῳ τῆς ε' ὠδῆς τοῦ σταυροαναστασίμου κανόνος τοῦ δ' ἤχου· «Λυθέντα, Φιλάνθρωπε, σοῦ τὸν ναὸν τοῦ σώματος, τάφος μερισάμενος καὶ ἄδης, ἄκοντες ἄμφω δίκας εἰσπράττονται, ὁ μὲν τῶν ἁγίων σου ψυχὰς, σώματα δὲ ἕτερος συνεκπέμπων, ἀθάνατε».

Ἑρμηνεία

Ἡ ψυχὴ σου ἐχωρίσθη τοῦ σώματός σου, Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὄχι διότι ὑπερίσχυσεν ὁ θάνατος, ἀλλὰ διότι σὺ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἰσχυροτέρου, δηλ. τῆς θεότητός σου, ἐπεκράτησες καὶ ἐκάλεσες τὸν θάνατον νὰ προσέλθῃ· ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι τὸ ὅτι ἀμφοτέρω, τὸ σῶμα σου δηλ. καὶ ἡ ψυχὴ σου, κατελθόντα εἰς τὸν ἄδην κατεκοιμήσασαν καὶ συνέτριψαν τὸ μὲν σῶμα τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἡ δὲ ψυχὴ τὰ δεσμὰ τοῦ ἄδου, μὲ τὴν κραταιὰν δύναμιν τῆς θεότητός σου, μετὰ τῆς ὁποίας ἦσαν ἠνωμένα.

Τροπαρίον γ'

Ἄδης¹, Λόγε, συνοντήσας σοι ἐπικράνθη², βροτὸν³ δρωῶν τεθεωμένον⁴, κατάστικτον τοῖς μύλωσι καὶ πανσθενουργόν⁵, τῷ φρικτῷ⁶ τῆς μορφῆς⁷ δὲ διαπεφώνημεν.

(1) Καὶ πάλιν ἔχομεν ἐδῶ προσωποποίησιν τοῦ ἄδου. Βλ. σημ. 8 εἰς α' τροπ. τῆς α' ὠδῆς.

(2) Ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοεῖ τὸ χωρίον Ἡσ. ιδ' 9· «Ὁ ἄδης κάτωθεν ἐπικράνθη συναντήσας σοι». Τὸ χωρίον ἀναφέρεται κατὰ κυριολεξίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος, τῆς ὁποίας τὴν πτώσιν προφητεύει ὁ Ἡσαίας ἐν τοῖς κεφ. ιγ' - ιδ'. παρίσταται δηλ. καὶ αὐτὸς ὁ Ἄδης μετὰ πικρίας καὶ ἀγανακτήσεως δεχόμενος τὸν βασιλέα τούτου λόγῳ τῶν ἀδικιῶν καὶ λοιπῶν ἐγκλημάτων αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ ὅμως ἡ ρῆσις ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου, ἥτις ὑπῆρξε πρόξενος πικρίας καὶ ὀλέθρου διὰ τὸν Ἄδην. Ὁμοίως ἐφαρμόζεται καὶ ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὸ γ' τῶν

ἀναστασίμων ἀποστίχων τοῦ α' ἤχου «Βασιλεὺς ὑπάρχων οὐρανοῦ καὶ γῆς, Ἀκατάληπτε, ἐκὼν ἐσταύρωσαι διὰ φιλανθρωπίαν· ὃν ὁ Ἄδης συναντήσας κάτωθεν ἐπικράνθη...». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἀναγινωσκόμενον Κατηχητικὸν Λόγον τὸν εἰς τὸν Χρυσόστομον ἀποδιδόμενον ἀκούομεν· «Ἐσκύλευσε τὸν Ἄδην ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην. Ἐπύκρνανεν αὐτὸν γευσάμενον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαίας ἐβόησεν· ὁ Ἄδης, φησὶν, ἐπικράνθη, συναντήσας σοι κάτω».

(3) Βροτὸς = θνητὸς ἄνθρωπος. Ὁ Νικόδημος μετὰ τοῦ Θεοδώρου διατυπώνει τὴν ἀπορίαν· «Πῶς λέγεται ὁ ἄδης ἐδῶ ὅτι ἐσυνάντησε τὸν Κύριον γεμάτον ἀπὸ τὰ σημάδια τῶν πληγῶν καὶ τῶν παθῶν; Τὰ μὲν γὰρ σημάδια τῶν παθῶν εἶναι ἴδια τῶν σωμάτων· ὁ δὲ ἄδης εἶναι τόπος τῶν ψυχῶν καὶ ὄχι τῶν σωμάτων». Πρὸς λύσιν δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης λέγει, ὅτι «ἢ μὲν σὰρξ (τοῦ Κυρίου) ἐμαστίχθη μὲ τὰς μάστιγας καὶ τὰ πάθη, τὰ σημάδια δὲ τούτων διέβησαν καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ψυχὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄδης συναντήσας κάτωθεν ἐπικράνθη». Ὁ αὐτὸς ὅμως δίδει ἐν ὑποσημειώσει καὶ ἄλλην ἀπάντησιν ἀπλουστέραν καὶ φυσικωτέραν λέγων, ὅτι «ὁ βροτὸς περιλαμβάνει σῶμα καὶ ψυχὴν· ὅθεν αὐτὸς ποτὲ μὲν λέγεται ἀπὸ τὴν σάρκα· ὀφεται γὰρ, φησὶ, πᾶσα σὰρξ (ἦτοι πᾶς ἄνθρωπος)· ποτὲ δὲ ἀπὸ τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸ 'πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχοῦσαις ὑποταστέσθω'· διὰ τοῦτο βροτὸς ἐδῶ ἴσως νοεῖται ἢ τοῦ Κυρίου σὰρξ, ἢ δεξαμένη τὰ στίγματα καὶ ἐν τάφῳ κειμένη» (Ἑορτοδρ., σ. 389 - 390). Θὰ ἠδυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐκλάβωμεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἄδην ὡς συνώνυμον τοῦ θανάτου, ὁπότε ἡ δυσχέρεια ἐκλείπει πλήρως.

(4) Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Κυρίου, ἥτις διὰ τῆς ἐνώσεώς της μετὰ τῆς θείας ἐθεώθη καὶ αὐτή.

(5) Πανσθενουργὸς = παντοδύναμος.

(6) Φρικτὸς = ὁ προξενῶν φρίκην, φοβερός.

(7) Τῆς μορφῆς τοῦ Κυρίου, τῆς ὁποίας ἡ θεὰ προὔξενησε φρικτὴν εἰς τὸν Ἄδην.

(8) Διαφωνῶ = ἀποθνήσκω, ἀπόλλυμαι. Ὁ Νικόδημος ἐρμηνεύει ἄλλως· «ἀπὸ τὴν φρικτὴν θεωρίαν καὶ ἀπορίαν του διαπεφώνηκεν ἦτοι ἔμεινεν ἄφωνος καὶ μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα» (Ἑορτοδρ., σ. 389). Εὐστοχος ἡ ἐρμηνεία αὕτη, μολοντί τὸ ρ. διαφωνῶ δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαγῶ ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην.

Ἑρμηνεία

Ὁ Ἄδης, Λόγε, ἐδοκίμασε πικρὰν γεῦσιν, ὅταν σὲ συνήτησε,

διότι ἔβλεπεν ἄνθρωπον ὄχι ὅμοιον πρὸς τοὺς ἄλλους ἀλλὰ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐθεώθη, γεμάτον μὲν κατὰ τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας ἐδέχθη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ παντοδύναμον· λόγῳ τῆς φρίκης δὲ καὶ τῆς ἐκπλήξεως, τὴν ὁποίαν προὔξενησεν εἰς αὐτὸν ἡ φοβερὰ μορφή σου, ἔμεινεν ἄφωνος.

᾿Ωδὴ ε΄. ᾿Ο εἰρμὸς

Θεοφανείας³ σου, Χριστέ, τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς³ γενομένης ᾿Ησαΐας φῶς⁴ ἰδῶν⁵ ἀνέσπερον⁶, ἐκ νυκτὸς ὀρθρίσας⁴ ἐκραύγαζεν ᾿ἀναστήσονται⁷ οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγεροθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ γῇ ἀγαλλιάσονται.

(1) Καὶ ὁ παρὼν εἰρμὸς συνδυάζει τὸ θέμα τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ὠδῆς πρὸς τὸ τῆς ἡμέρας. Ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἰσχύουν τὰ λεχθέντα περὶ τοῦ εἰρμοῦ τῆς δ΄ ὠδῆς. Εἰσάγεται δηλ. καὶ ἔδῳ ὁ προφήτης — ὁ ᾿Ησαΐας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ ε΄ ὠδὴ — προλέγων τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καὶ τίθεται εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς τῶν στίχων τῆς ὠδῆς του, ὁ ἀρμοδιώτερος διὰ τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας.

(2) Θεοφάνεια = ἐμφάνις τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα ἡ ἐπὶ γῆς ἐμφάνις τοῦ Κυρίου. Συνάπτεται πρὸς τὸ κατωτέρω «φῶς ἀνέσπερον», ἦτοι «᾿Ο ᾿Ησαΐας ἰδὼν τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς θεοφανείας σου...».

(3) Συμπαθῆς = ὁ ὑπὸ ὁμοίων αἰσθημάτων κατεχόμενος· ἐπομένως ὁ συναισθανόμενος οἶκτον καὶ εὐσπλαγγίαν διὰ τινὰ πάσχοντα, ὡς κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν πεσόντα ἄνθρωπον ὁ Κύριος, ὅστις ἐν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου χαρακτηρίζεται ὡς «ὁ συμπαθῆς μάλιστα περὶ τὸ πλάσμα» αὐτοῦ.

(4) Παράθεσις ἐκ τῆς ὠδῆς τοῦ ᾿Ησαίου πρωτότερος· «Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς». (Ἡσ. κατ' 9). Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀρθρίζω βλ. σημ. 3 εἰς εἰρμὸν ε΄ ὠδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Παρασκευῆς.

(5) Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ προῖδῶν.

(6) Ὁ ἄνευ ἐσπέρας, ὁ μὴ σβεννύμενος, ἄδουτος.

(7) Αὐτολεξεῖ σχεδὸν παραθέτει ὁ ποιητὴς τὸν στ. 19 ἐκ τῆς ὠδῆς τοῦ ᾿Ησαίου «Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγεροθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἐν τῇ γῇ». «Ἡ πρόρρησις αὕτη ἐφαρμόζεται τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ ἐθνικῶς νεκροῦ καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ὄντος Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, τοῦ πρὸς

καιρὸν ἐκλιπόντος καὶ ὡς ἐν τάφῳ κατακαλυφθέντος, πραγματικώτερον ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς πραγματικῆς ἀναστάσεως τῶν ἐκ τῆς ἁμαρτίας νεκρῶν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἐδδαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ πλεόν δύναται νὰ ἀναφέρηται καὶ ἐπὶ τοῦ τελικοῦ θριάμβου τῶν δικαίων, ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ Ἰσραήλ, οἱ ὁποῖοι φαίνονται μὲν πρὸς καιρὸν ἠττώμενοι καὶ πίπτοντες, ἔτι δὲ καὶ θανατούμενοι, ἀλλ' ἐν τέλει ἐγεροθήσονται καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι τῶν μνημείων αὐτῶν νικηταί. . . Τέλος δὲ δὲν εἶναι ἄσχετος καὶ πρὸς τὴν ἐκ νεκρῶν καθολικὴν ἀνάστασιν, καθ' ἣν οἱ δίκαιοι θὰ ἀναστηθῶσιν ἔνδοξοι, ἵνα συζήσωσιν ἐν μακαριότητι μετὰ τῆς ἐνδόξου Κεφαλῆς αὐτῶν τῆς ὡς ἀπαρχῆς τῶν κεκοιμημένων ἤδη ἀναστηθείσης» (Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἐπιτομή εἰς τὸν Προφ. Ἡσαΐαν, σ. 294). Ἐνταῦθα ὅμως ὁ ποιητὴς, χωρὶς νὰ ἀποκλείῃ τὰς ἀνωτέρω ἐρμηνείας, πιθανώτατα θεωρεῖ τὸν προφητικὸν λόγον ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου γενομένην ἀνάστασιν νεκρῶν, ὅτε «τὰ μνημεῖα ἀνεώχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἦ γέροθη» (Ματθ. κς' 52).

(8) Ὁ Νικόδημος, θέλων νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ προφητικὸν λόγιον καὶ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον τοῦ Κυρίου, ἐρμηνεύει οὕτω τὴν τελευταίαν πρότασιν αὐτοῦ «ἐν δὲ τῇ εἰς Ἄδου καταβάσει σου ὅλοι ἐκεῖνοι ὅπου εὕρισκοντο ἀπὸ τοῦ αἰῶνος νεκροὶ ἐν τῇ γῆ τῇ σκοτεινῇ τοῦ ἄδου. . . ἠγαλλιάσαντο βλέποντες ἐσὲ τὸν φωτίσαντα αὐτοὺς καὶ ἐκείθεν ἐλευθερώσαντα» (Ἐσρητοδρ., σ. 390). Στηρίζει δὲ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν εἰς τὸ τοῦ Ἰωβ ι' 21 «εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ γνοφεράν, εἰς γῆν σκότους αἰωνίου, οὗ οὐκ ἔστι φέγγος, οὐδὲ ὄραν ζωὴν βροτῶν». Ὁ αὐτὸς ὅμως προσθέτει εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι τὸ χωρίον «δύναται νὰ νοηθῇ. . . διὰ ἐκείνους ὅπου εἶδον τοὺς ἀναστάντας δικαίους ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, καὶ εἰσελθόντας εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν ὑπόθεσις γὰρ χαρᾶς ἔγινεν εἰς αὐτοὺς ἢ ἐκείνων ἀνάστασις» (Αὐτόθι). Ἡ τελευταία αὕτη ἐρμηνεία εἶναι συμφωνοτέρα πρὸς τὴν ἀνωτέρω δοθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ὅλου χωρίου τοῦ Ἡσαΐου, ἐνῶ ἡ προηγουμένη στηρίζεται εἰς ἀνθαίρετον συσχετισμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸ Ἰωβ ι' 21. Πέραν τούτου ὅμως τὸ «πάντες οἱ ἐν τῇ γῆ» δυνατὸν νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἀναφερόμενον ἀνευ τινὸς περιορισμοῦ εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς γῆς, διότι δι' ὅλους ἢ ἐμφάνισις τοῦ Κυρίου ὑπῆρξεν αἰτία χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως.

Ἐρμηνεία

Ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, Χριστέ, προιδὼν τὸ ἀνέσπερον καὶ ἄδυ-

τον φῶς τῆς θείας ἐμφανισεώς σου ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐξ ἀμέτρον συμπαθείας καὶ εὐσπλαγγνίας πρὸς ἡμᾶς, ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου, ἐνῶ ἀκόμη ἦτο νύξ, ἐκραύγαζε προφητικῶς· Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάθους σου θὰ ἀναστηθῶν οἱ νεκροὶ καὶ θὰ ἐγερθῶν οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τοῖς μνημείοις καὶ ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς γῆς θὰ αἰσθανθῶν ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην.

Τροπάριον α΄

Νεοποιεῖς τοὺς γηγενεῖς³ ὁ πλαστοουργὸς χοϊκὸς χρηματίσας³ καὶ σινδῶν⁴ καὶ τάφος⁵ ὑπεμφαίνουσι τὸ συνόν⁵ σοι, Δόγε, μυστήριον⁵· ὁ εὐσχήμων γὰρ βουλευτῆς⁶ τὴν τοῦ σὲ φύσαντος⁷ βουλὴν⁸ σχηματίζει⁹, ἐν σοὶ μεγαλοπρεπῶς καινοποιῶντός με.

(1) Τὸ τροπάριον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ ταφὴν τοῦ Κυρίου. Ἐκ τοῦ ὄλου κανόνος μόνον αὐτὸ καὶ τὸ β' τῆς η' ὠδῆς ἀναφέρονται εἰς τὸ θέμα τοῦτο.

(2) Ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται προφανῶς τὸ τοῦ Παύλου «ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός» (Α' Κορ. ιε' 47).

(3) Ζωηροτάτη ἀντίθεσις. Ὁ ἐκ τοῦ χοῦ πλαστοουργήσας τὸν ἄνθρωπον γίνεται ὁ ἴδιος χοϊκός, διὰ νὰ ἀναπλάσῃ αὐτὸν φθαρέντα καὶ καταστήσῃ καινόν. Ὁ ἐπουράνιος γίνεται χοϊκός, διὰ νὰ γίνωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ χοϊκοὶ ἐπουράνιοι. Διότι, «καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου» (Α' Κορ. ιε' 49).

(4) Ὁ Ἰωσήφ ἐχρησιμοποίησε σινδῶνα καινὴν (Ματθ. κζ' 59, Μάρκ. ιε' 46), διὰ νὰ ἐντυλίξῃ τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ ἐτοποθέτησεν εἰς καινὸν τάφον (Ματθ. κζ' 60, Λουκ. κγ' 53, Ἰωάν. ιθ' 41-42). Ταῦτα ἀλληγορικῶς ἐρμηνεύων ὁ ποιητὴς θεωρεῖ ὡς ὑποδηλοῦντα τὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου καινοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

(5) «Τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἀποκρύφου καὶ θείας βουλῆς τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς σου... τὸ ὁποῖον εὐδοκήθη μὲν πρὸ αἰώνων ἐν σοὶ, ἐνεργήθη δὲ ὑπὸ σοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων» (Νικοδ., Ἑορτοδορ., σ. 391).

(6) Βλ. Μάρκ. ιε' 43, «ἐλθὼν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, εὐσχήμων βουλευτῆς», ἦτοι ἔντιμον καὶ ἀξιολύβητον μέλος τοῦ συνεδρίου.

(7) Μετοχὴ ἀορίστου τοῦ ρ. φύω = παράγω, γεννῶ. Λέγεται

ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἀνάρχου πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννήσαντος τὸν Υἱόν.

(8) Σχῆμα ρητορικῆς συστοιχίας. «Ρητορικώτατα καὶ προσφρέστατα ἔδω ὁ ἱερὸς Μάρκος τὸν λόγον ἐσχημάτισεν· εἰπὼν γὰρ πρότερον, Ὁ εὐσχήμων βουλευτῆς, ἀκολούθως ἐπιφέρει πρὸς μὲν τὸ Εὐσχήμων τὸ Σχηματίζει, πρὸς δὲ τὸ Βουλευτῆς τὸ Βουλῆν» (Ἑορτοδρ., σ. 391).

(9) Σχηματίζω = Δίδω σχῆμα εἰς τι πρᾶγμα. Ἐνταῦθα ὅμως μᾶλλον εἰκονίζω. Ὁ Ἰωσήφ χρησιμοποιοῦν καινὴν σινδόνα καὶ καινὸν τάφον εἰκονίζει καὶ ὑποδηλοῖ τὴν περὶ καινοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου προαιώνιον βουλῆν τοῦ Πατρὸς.

Ἑρμηνεία

Ἀναγεννᾶς καὶ ἀνακαινίζεις τοὺς ἐκ γῆς πλασθέντας ἀνθρώπους γενόμενος ἄνθρωπος χοϊκός, σὺ, ὁ ὁποῖος ἐκ τοῦ χοῦ ἐπλασες τὸν ἄνθρωπον. Τὸ μυστήριον δὲ τοῦτο τῆς καινοποιήσεως τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐν σοί, ὑποδηλοῦν ἢ καινὴ σινδών, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνετυλίχθη, καὶ τὸ καινὸν μνημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνεταφιάσθη. Διότι ὁ εὐγενὴς καὶ ἔντιμος βουλευτῆς, ὁ Ἰωσήφ, χρησιμοποιοῦν καινὴν σινδόνα καὶ καινὸν τάφον εἰκονίζει τὴν θέλησιν καὶ τὸ σχέδιον τοῦ γεννήσαντός σε ἀνάρχου Πατρὸς, ὁ ὁποῖος διὰ σοῦ κατὰ τρόπον θαυμαστὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνακαινίζει ἐμὲ τὸν ἄνθρωπον.

Τροπᾶριον β'

Διὰ θανάτου¹ τὸ θνητόν² διὰ ταφῆς³ τὸ φθαρτόν μεταβάλλεις· ἀρθαρτίζεις⁴ γὰρ θεοπρεπέστατα, ἀπαθανατίζων τὸ πρόσλημμα ἢ γὰρ σὰρξ σου διαφθορὰν⁵ οὐκ οἶδε, Δέσποτα, οὐδὲ ἡ ψυχὴ σου εἰς ἄδου ξενοπρεπῶς⁶ ἐγκαταλέλειπται⁷.

(1) Ρῆμα ἐννοεῖται τὸ κατωτέρω μεταβάλλεις.

(2) Τὴν θνητότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διὰ τοῦ θανάτου σου μεταβάλλεις εἰς ἀθανασίαν. Ἀντίθεσις.

(3) Ἡ ταφή κατὰ κανόνα συνεπάγεται φθορὰν. Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου δὲν ὑπέστη μὲν διαφθορὰν, «ἦτοι διάλυσιν εἰς τὰ ἕξ ὧν συνετέθη, ὡς αἱ λοιπαὶ σάρκες τῶν ἀποθνησκόντων ἀνθρώπων», ὑπέστη ὅμως φθορὰν, «ἦτοι χωρισμὸν καὶ διάστασιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς» (Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 393). Διὰ τῆς φθορᾶς δὲ ταύτης μετέβαλεν εἰς ἀφθαρσίαν τὸ φθαρτόν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Δευτέρα ἀντίθεσις. Αἱ δύο ἀντιθέσεις παρατίθενται ἀσυνδέτως.

(4) Ἐνν. τὸ πρόσλημμα. Καθιστῶς ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν ὁποίαν προσέλαβες. Τὸ πῶς ἐξηγεῖται ἐν συνεχείᾳ (Βλ. σημ. 7).

(5) Φαρτόν, ἀφθαρτίζεις, διαφθορά. Παρονομασία.

(6) Ξενοπρεπής = παράδοξος, ἀσυνήθης.

(7) Παραθέτει ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς τὸ δαβιτικὸν λόγιον «ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν» (Ψαλμ. ιε' 10), τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Ἄπ. Πέτρος ὁμιλῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐφήρμοσεν ἐπὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου (Πράξ. β' 27). Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου δὲν παρέμεινεν εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλ' ἠνώθη πάλιν μετὰ τοῦ σώματός του, τὸ ὁποῖον ἐπίσης δὲν διεφθάρη ἐν τῷ τάφῳ, καὶ ἀμφοτέρω ἀνέστησαν, ἄρα ἡ προσληφθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἀνθρωπίνῃ φύσει κατέστη ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος.

Ἑρμηνεία

Διὰ τοῦ θανάτου σου μεταβάλλεις τὸ θνητὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς ἀθανασίαν· διὰ τῆς ταφῆς σου μεταβάλλεις τὸ φαρτόν αὐτῆς εἰς ἀφθαρείαν. Συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι σὺ κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς τὸν Θεὸν κατέστησας ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν ὁποίαν προσέλαβες. Διότι, καθὼς προεῖπεν ὁ Δαβὶδ, ἡ σὰρξ σου, Δέσποτα, δὲν ἐγνώρισε διαφθοράν καὶ διάλυσιν ἐν τῷ τάφῳ, οὔτε ἡ ψυχὴ σου — κατὰ τρόπον παράδοξον καὶ ἀσυνήθην — ἐγκατελείφθη εἰς τὸν ἄδην, ἀλλ' ἐπανῆλθε καὶ ἠνώθη μετὰ τῆς σαρκός σου, ἡ ὁποία τοιουτοτρόπως ἀνέστη ἀφθαρτος πλέον καὶ ἀθάνατος.

Τροπάριον γ'

Ἐξ ἀλοχεύτου¹ προσελθὼν, καὶ λογχευθεὶς² τὴν πλευράν¹, Πλαστουργέ μου, ἐξ αὐτῆς εἰργάσω τὴν ἀνάπλασιν τὴν τῆς Εὔας³, Ἄδὰμ γενόμενος, ἀφυπνώσας ὑπερφυῶς ὕπνον φουσίγων⁴, καὶ ζωὴν⁵ ἐγείρας⁶ ἐξ ὕπνου καὶ τῆς φθορᾶς ὡς παντοδύναμος⁷.

(1) Τὸ τροπάριον ἀφιεροῦται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀνάπλασιν τῆς προμήτορος Εὔας. Φυσικῶς τῷ λόγῳ γίνεται ἀνάμνησις καὶ τῆς πρώτης δημιουργίας αὐτῆς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ. (Γέν. β' 21-22) καὶ παραλληλισμὸς τῶν δύο δημιουργιῶν.

(2) Ἀλόχευτος = ἡ μὴ γνοῦσα ὠδῖνας τοκετοῦ, παρθένος.

(3) Ἀλόχευτος, λογχευθείς. Σχήμα ρητορικῆς συστοιχίας. Ὁ Κύριος ἐγεννήθη ἄνευ μητρικῶν ὠδίνων· ὁ ἴδιος ὅμως ἐδοκίμασε πόρους, διὰ νὰ ἀναγεννήσῃ τὸν ἄνθρωπον.

(4) Μνημονεύεται ἡ λόγχευσις τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀντιστοιχίαν πρὸς τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ δημιουργίαν τῆς Εὔας, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ τῆς λογχευθείσης πλευρᾶς τοῦ Κυρίου «ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ» (Ἰωάν. 19' 34), σύμβολα τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ἀναγκαιοτάτων διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου.

(5) «Καθὼς ὁ παλαιὸς Ἀδάμ ἐπλάσθη ἀπὸ παρθένον γῆν... οὕτω καὶ σὺ ἐγεννήθης ἀπὸ Παρθένον Μητέρα· καθὼς ἐκείνος ὑπνωσε, σοῦ ἐπιβαλόντος αὐτῷ ἔκστασιν· οὕτω καὶ σὺ ὑπνώσας ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὑπερφυσικῶς ὑπνον φυσίζωον, ἤγουν βλαστήσαντά τὴν ζωὴν· καὶ καθὼς, ἐκείνου ὑπνώτοντος, ἐλήφθη ἐκ τῆς πλευρᾶς του ἡ Εὔα, ἣτις ἐρμηνεύεται ζωὴ· οὕτω καὶ σὺ ὑπνώσας τὸν φυσίζωον ὑπνον, ἀνέστησας τὴν πεσοῦσαν καὶ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας θανατωθεῖσαν Εὔαν τὴν ἀληθῶς μητέρα πάντων τῶν ζώντων» (Νικοδ., Ἑορτοδορ., σ. 394).

(6) Φυσίζωος = ὁ παράγων ζωὴν.

(7) «Ζωὴν, οἱ μὲν νοοῦσι τὴν Εὔαν, οἱ δέ, τὴν πνευματικὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἐχάρισεν ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἀχράντου πλευρᾶς του» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ.). Πρὸς τὴν πρώτην ἐρμηνείαν συμφωνεῖ ἡ ἐν παλαιοῖς ἐντύποις Τριωδίους ὑπάρχουσα γραφὴ Ζωὴν (διὰ κεφαλαίου), ἀφοῦ Εὔα σημαίνει Ζωή.

(8) Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν α' ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐρμηνειῶν, τὸ ἐγείρω ἐνταῦθα σημαίνει ἀνιστῶ· «ἀναστήσας τὴν Εὔαν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς». Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν, σημαίνει πηγάζω, παράγω· «πηγάσας ἐκ τῆς πλευρᾶς σου ζωὴν πνευματικὴν». Πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ὅμως δὲν συνάδει ἡ κατωτέρω φράσις «καὶ τῆς φθορᾶς» ἀλλ' ἄλλη γραφὴ «καὶ τῆς σαρκός», τὴν ὁποίαν νοθετοῦν ὁ Νικόδημος καὶ ὁ Θεοδορόπουλος ἐρμηνεύοντες αὐτὴν ὡς συνώνυμον πρὸς τὴν πλευρὰν· «Πόθεν δὲ ἀνέστησας αὐτήν; Ἐκ τοῦ ἰδικοῦ σου ὑπνου καὶ τῆς πλευρᾶς σου... καθότι τό, Καὶ τῆς σαρκός σου, εἶναι ἀντὶ τοῦ, Καὶ τῆς πλευρᾶς σου, ἐπειδὴ καὶ ἡ πλευρὰ σὰρξ ὀνομάζεται, κατὰ τό, Καὶ ἔλαβεν ὁ Θεὸς μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ (τοῦ Ἀδάμ) καὶ ἀνεπλήρωσε σὰρκα ἀντ' αὐτῆς» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ.). Θεωροῦντες ἐξέζητημένην πᾶς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην προτιμῶμεν τὴν γραφὴν «καὶ τῆς φθορᾶς» (ὑπάρχουσαν εἰς πάντα τὰ

έντυπα Τριώδια) καί τὰς συναδούσας πρὸς αὐτὴν ἐρημνείας, ἤτοι ἢ ἀνέστησας τὴν Εὔαν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς ἢ ἐκ τοῦ ὕπνου σου καὶ τῆς φθορᾶς, τὴν ὁποίαν ὑπέστης (βλ. σημ. 3 εἰς προηγούμενον τροπάριον), ἐπήγασας ζωὴν πνευματικὴν.

(9) Ἐνταῦθα περατοῦται τὸ συμπληρωματικὸν τετραώδιον τοῦ Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδρουίντος. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης ὠδῆς ἄρχεται τὸ ἀρχικὸν τετραώδιον τοῦ Κοσμᾶ.

Ἐρημνεία

Γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου Μητρὸς καὶ λογχευθεὶς εἰς τὴν πλευρᾶν σου, Πλαστουργέ μου, ἐπραγματοποίησες ἐξ αὐτῆς τὴν ἀναδημιουργίαν τῆς Εὔας γενόμενος ὁ ἴδιος νέος Ἀδάμ. Ὅπως δηλ. ἐκεῖνος ἐκοιμήθη καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὕπνου του ὁ Θεὸς διέπλασεν ἐκ τῆς πλευρᾶς του τὴν Εὔαν, οὕτω καὶ σὺ ἐκοιμήθης κατὰ τρόπον ὑπερφυσικὸν ὕπνον ζωογόνον καὶ δι' αὐτοῦ ἀνέστησες τὴν Ζωὴν, δηλ. τὴν Εὔαν, ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς.

Ῥδὴ σι'. Ὁ εἰρμὸς¹

Συνεσχέθη², ἀλλ' οὐ κατεσχέθη³ στέροισι⁴ κητώοις Ἰωνᾶς· σοῦ γὰρ⁵ τὸν τύπον⁶ φέρων τοῦ παθόντος καὶ ταφῆ δοθέντος, ὡς ἐκ θαλάμου⁷ τοῦ θηρός ἀνέθορε⁸, προσεφώνει δὲ τῇ κουστωδίᾳ οἱ φυλασσόμενοι⁹ μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεον αὐτοῖς¹⁰ ἐγκατελίπετε¹¹.

(1) Διὰ τοῦ εἰρμοῦ τούτου ἄρχεται τὸ τετραώδιον τοῦ Κοσμᾶ. Ὡς ἡ Κασιανὴ ἐν τοῖς εἰρμοῖς τῆς δ' καὶ ε' ὠδῆς, οὕτω καὶ ὁ Κοσμᾶς συνδουάζει ἐν τῷ παρόντι εἰρμῷ τὸ θέμα τῆς ἡμέρας πρὸς τὸ τῆς βιβλικῆς ὠδῆς, μνημονεύων μὲν τοῦ παθήματος τοῦ Ἰωνᾶ ὡς τύπου τῆς τριήμερου ταφῆς τοῦ Κυρίου, χρησιμοποιῶν δὲ ἐκ τῆς ὠδῆς τοῦ Ἰωνᾶ στίχον κατάλληλον τῇ περιστάσει (Ἰωνᾶ β' 9), ὅστις δὲν χρησιμοποιεῖται συνήθως εἰς τοὺς εἰρμούς τῆς σι' ὠδῆς.

(2) Διὰ ρητορικοῦ σχήματος «συστοιχίας ὁμοιοτελεύτου» εἰσάγει ὁ Κοσμᾶς τόσον τὸν εἰρμόν ὅσον καὶ τὰ τροπάρια τῆς παρουσίας ὠδῆς. «Δύο δὲ πράγματα εἰσάγων, τὸ μὲν ἕνα λέγει ὅτι ἔγινε, τὸ δὲ ἄλλο, ὅτι δὲν ἔγινε· καὶ ἀκολουθῶς φέρει τὴν αἰτίαν, διατί δὲν ἔγινε» (Νικοδήμου, Ἐορτοδρόμιον, σ. 396). Εἰς τὸ σχῆμα ἐνυπάρχει καὶ ἀντίθεσις (συνεσχέθη - οὐ κατεσχέθη). Εἰς τὸ τελευταῖον τροπάριον φυλάσσεται μὲν ἡ συστοιχία καὶ ἡ ἀντίθεσις, δὲν ὑπάρχει ὅμως τὸ ὁμοιοτέλετον («βασιλεύει ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει»).

(3) «Σύσχεσις γὰρ λέγεται ἡ μέχρι τινὸς καιροῦ συγκράτησις, ὅταν ἦναι ἐλπίς εἰς τὸν συγκρατηθέντα νὰ ἐλευθερωθῆ κατασχεσις δὲ εἶναι ἡ τελεία κατακράτησις, ὅταν δὲν μένη ἐλευθερίας ἐλπίς» (Νικοδ., Ἐορτοδρ., σ. 395).

(4) Στέρνα = τὰ σπλάγγνα.

(5) Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον (δι' αἰτιολογικῆς προτάσεως) εἰσάγονται καὶ τὰ ἀντίστοιχα κῶλα τῶν τριῶν τροπαρίων τῆς ᾠδῆς (εἰ γὰρ καὶ λέλυται σου — εἰ γὰρ καὶ πέπονθέ σου — σὺ γὰρ τεθεὶς ἐν τάφῳ).

(6) Ὁ Ἰωνᾶς δὲν προεφήτευσε διὰ λόγων τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐχημάτισεν ὁ ἴδιος διὰ τοῦ παθήματός του τύπος αὐτῆς. Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ σημείου τοῦ Ἰωνᾶ ἔκαμεν αὐτὸς ὁ Κύριος: «ὡσπερ ἐγένετο Ἰωνᾶς ὁ προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» (Ματθ. ιβ' 40). Διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωνᾶ ὀλόκληρον ἀναγινώσκεται κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου.

(7) Θαλάμου νυμφικοῦ. Ἀπήχησις τοῦ ψαλμικοῦ «καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ» (Ψαλμ. ιη' 5). «Καθὼς ὁ Ἰωνᾶς ἐκβῆκε φαιδρὸς καὶ χαροποιὸς ἀπὸ τὸ κῆτος, ὡς ἀπὸ νυμφικὸν κοιτῶνα: οὕτω καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸν ἄδην καὶ ἀπὸ τὸν τάφον, καθὼς ὁ νυμφίος ἐκβαίνει ἀπὸ τὸν νυμφικὸν του θάλαμον, χωρὶς νὰ φέρῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του κανὲν σημείον λύπης» (Νικοδ., ἐνθ' ἀνωτ.).

(8) Ἀνεπήδησεν. Ἀόριστος β' τοῦ ρ. ἀναθρόσκω.

(9) Ἀπὸ τῆς λέξεως ταύτης ἀρχεται αὐτολεξεῖ σχεδὸν ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ στ. 6' 9 τῆς ᾠδῆς τοῦ Ἰωνᾶ, ὅστις ἔχει ὡς ἐξῆς: «Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ ἔλεον αὐτῶν (ἢ αὐτοῖς) ἐγκατέλιπον». Ἐν τῇ ᾠδῇ οἱ λόγοι οὗτοι ἀναφέρονται εἰς τοὺς λατρεύοντας ματαίους καὶ ψευδεῖς θεοὺς, οἵτινες «ἐγκατέλιπον τὸ ἔλεος αὐτῶν, τὸ ὅποιον θὰ τοῖς παρείχετο ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Θεόν» (Π. Τρεμπέλα, Ὁ Προφήτης Ἰωνᾶς, Ἀθῆναι 1962, σ. 48). Ἐνταῦθα ὅμως ὁ ποιητὴς παρουσιάζει τὸν Ἰωνᾶν ἀπευθύνοντα τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὴν φυλάττουσαν τὸν τάφον τοῦ Κυρίου κουσταδιαν ἀποτελουμένην ἐξ εἰδωλολατρῶν στρατιωτῶν ὑπὸ τὰς λέξεις δὲ «μάταια καὶ ψευδῆ» ἐννοεῖ πιθανώτατα τὸ ἄσκοπον καὶ ἀνωφελὲς τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, διὰ τῆς ὁποίας δὲν κατώρθωσαν νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἔγερσιν τοῦ Κυρίου. Πρὸβλ. καὶ τοὺς στίχους τοῦ συναξαρίου τοῦ Μεγ. Σαββάτου

«Μάτην φυλάττεις τὸν τάφον, κουστωδία·
οὐ γὰρ καθέξει τύμβος αὐτοζωταν».

(10) Ἀντὶ τοῦ αὐτῶν. Συντακτικὴ ἀνακολουθία. Ὁρθότερον θὰ ἦτο «ἔλεον ὑμῶν», ἐφ' ὅσον τὸ ἐπακολουθοῦν ρῆμα εἶναι β' προσώπου. Ὁ ποιητὴς ὅμως ἠθέλησε νὰ διατηρήσῃ τὴν λέξιν τοῦ βιβλικοῦ κειμένου.

(11) Ὁ Ἰωνᾶς ὀνειδίζει (κατὰ τὸν Θεόδωρον) τοὺς στρατιώτας, διότι ἀμελήσαντες ἐκοιμήθησαν καὶ δὲν ἠμπόδισαν τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἔξοδον τοῦ Κυρίου (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ.). Πιθανότερον ὅμως ὁ Ἰωνᾶς οἰκτεῖρει τοὺς στρατιώτας, διότι, ἐνῶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία νὰ τύχουν τοῦ θεοῦ ἔλεους, αὐτοὶ τὴν ἐγκατέλιπον προτιμήσαντες τὸ ψεῦδος (Βλ. Ματθ. κη' 11-15).

Ἑρμηνεία

Ἐκρατήθη προσωρινῶς ἀλλ' ὄχι ὀριστικῶς εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ θαλασσίου κήτους ὁ Ἰωνᾶς· διότι φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν προτύπωσιν σου, ὁ ὁποῖος ἔπαθε καὶ παρεδόθη εἰς ταφήν, ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους, ὅπως ἐξέρχεται ὁ νυμφίος ἐκ τοῦ θαλάμου του εὐθυστος, ἀνεκραύγαζε δὲ προφητικῶς πρὸς τοὺς φυλάσσοντας τὸν τάφον σου στρατιώτας· «ὦ σεῖς, οἵτινες ματαίως καὶ ἀσκοπῶς φυλάττετε τὸν τάφον, ἀρνηθέντες νὰ ὁμολογήσητε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἀπωλέσατε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τύχητε τοῦ θεοῦ ἔλεους».

Τροπᾶριον α'

Ἀνηρέθης¹, ἀλλ' οὐ διηρέθης², Λόγε, ἧς μετέχεες σαρκός· εἰ γὰρ καὶ λέλυται σου ὁ ναὸς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους³, ἀλλὰ καὶ οὕτω μία ἦν ὑπόστασις⁴ τῆς Θεότητος καὶ τῆς σαρκός σου· ἐν ἀμφοτέροις⁵ γὰρ εἰς ὑπάρχεις Υἱός, Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

(1) Περὶ τῆς λογοτεχνικῆς κατασκευῆς τοῦ παρόντος τροπαρίου καὶ τῶν ἐπομένων βλ. σημ. 2 εἰς τὸν εἰρημὸν τῆς στ' ὠδῆς.

(2) Ἀναφέρεται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν θεϊαν φύσιν αὐτοῦ, μολοντί ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. «Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἔπαθε καὶ ἐθανατώθη· αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς Λόγος οὐκ ἔπαθεν οὐδαμῶς... ἀλλ' ὅμως τῆς ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ καθ' ὑπόστασιν ἠνωμένης ἀνθρωπότητος πασχούσης ταῦτα, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος λέγεται ὅτι ἔπασχε, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν φύσεων ἀκατάληπτον περι-

χώρησιν· ὅς δὴ καὶ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως λέγεται, ἑκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια, κατὰ τὸν ἐκ Δαμασκού Ἰωάννην» (Νικод., Ἑορτοδρ., σ. 396 - 97. Βλ. καὶ σημ. 4 εἰς γ' τροπ. τῆς θ' ὡδῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Πέμπτης).

(3) Τονίζεται τοῦτο εἰς ἀναίρεσιν πεπλανημένων δοξασιῶν, ὅτι δῆθεν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἡ θεότης ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αὐτοῦ.

(4) Δηλ. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν ὁποίαν προσέλαβες. Ἀπὸ τοῦ μέρους ὀνομάζεται τὸ ὅλον. Ὁμοίως καὶ κατωτέρω.

(5) Ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του («*Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον*» Ἰωάν. β' 19 κ.έ.), τῆς ὁποίας διαπιστοῖ τὴν ἐκπλήρωσιν.

(6) Τὸ μὲν σῶμα τοῦ Κυρίου ἐλύθη, ἦτοι ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου· ἡ θεότης ὅμως αὐτοῦ παρέμεινεν ἀχώριστος καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. «Ὁθεν μὲ τὸ σῶμα παροῦσα ἐν τῷ τάφῳ ἐσπάραξε τὸν θάνατον· μὲ τὴν ψυχὴν δὲ παροῦσα ἐν τῷ ἄδῃ, ἐσκύλευσε τοῦτον, καὶ ἠλευθέρωσε τὰς ἐν τῷ ἄδῃ ψυχὰς» (Νικод., Ἑορτοδρ., σ. 397). Περὶ τῆς λ. ὑπόστασις βλ. σημ. 4 εἰς γ' τροπ. τῆς α' ὡδῆς.

(7) Δηλ. ἐν ταῖς δύο φύσεσι, τῇ θείᾳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ.

Ἑρμηνεία

Ἐθανατώθης μὲν κατὰ τὸ σῶμα, Λόγε τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐχωρίσθη ὅμως ἡ θεία σου φύσις ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην τοιαύτην, τὴν ὁποίαν προσέλαβες. Διότι, ἂν καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάθους σου ἐλύθη, ὅπως εἶχες προείπει, ὁ ναὸς τοῦ σώματός σου καὶ ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς σου, ἐν τούτοις δὲν ἐχωρίσθη ἡ θεία σου φύσις ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ἐπομένως δὲν διηρέθης εἰς δύο ὑποστάσεις, ἀλλὰ μία ἦτο ἡ ὑπόστασις καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητός σου. Διότι καὶ εἰς τὰς δύο φύσεις εἶσαι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Τίος, Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Τροπᾶριον β'

Βροτοκτόνον¹, ἀλλ' οὐ θεοκτόνον² ἔφην τὸ παιῖσμα τοῦ Ἀδάμ· εἰ γὰρ καὶ πέπονθέ σου τῆς σαρκὸς ἢ χοϊκῆ οὐσίας, ἀλλ' ἡ θεότης ἀπαθῆς διέμεινε· τὸ φθαρτὸν³ δέ σου⁴ πρὸς ἀφθάρσιαν μετεστοιχείωσας⁴, καὶ ἀφθάρτου ζωῆς ἔδειξας⁵ πηγὴν ἐξ ἀναστάσεως.

(1) Ἐκτὸς τοῦ σχήματος τῆς ὁμοιοτελεῦτου συστοιχίας, διὰ τοῦ

ὁποίου ἄρχεται καὶ τὸ παρὸν τροπάριον, συναντῶμεν ἐν αὐτῷ παρανομασίαν (φθαρτὸν, ἀφθαρσίαν, ἀφθάρτου) καὶ ἀντίθεσιν (τὸ φθαρτὸν πρὸς ἀφθαρσίαν).

(2) Τὸ παρὸν τροπάριον δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς συνέχεια καὶ ἐπεξήγησις τοῦ προηγουμένου, κατὰ τὸν Νικοδήμον. Ἐπειδὴ δηλ. ἐκεῖ ὠμίλησε περὶ ἀναιρέσεως τοῦ Λόγου ἐννοουμένης κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀντιδόσεως, ἵνα μὴ κατηγορηθῆ ὡς θεοπασχίτης, ἐπεξηγεῖ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ Πάθος ἀποδίδει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καὶ οὐχὶ εἰς τὴν θεϊαν φύσιν τοῦ Κυρίου.

(3) Δηλ. τὸ σῶμά σου «τὸ ἕως τότε ὑπάρχον παθητὸν καὶ φθαρτὸν καὶ θνητὸν, διὰ τὴν ἄρρητον οἰκονομίαν καὶ συγκατάβασιν, ἵνα δηλαδὴ διὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καταργηθῆ τὸ πάθος καὶ ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος» (Νικοδ., Ἑορτοδορ., σ. 398).

(4) Καὶ ἡ γραφὴ «μετεστοιχείωσε» καὶ «ἔδειξεν». Ὑποκείμενον ἡ θεότης. Τὸ νόημα τοῦ τροπαρίου δὲν μεταβάλλεται, οἰανδήποτε γραφὴν καὶ ἂν δεχθῶμεν. Μεταστοιχειῶ = μεταβάλλω τὴν στοιχειώδη φύσιν πράγματός τινος. «Μετεστοιχείωσεν εἰς ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ πάσχη καὶ νὰ φθίρῃται καὶ νὰ θανατοῦται, ἀλλὰ νὰ ἦναι εἰς τὸ ἐξῆς ἀπαθές, ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον» (Νικοδ., ἐνθ' ἄνωτ.).

(5) Ἐδειξας αὐτό, δηλ. τὸ ἀφθαρτοποιηθὲν σῶμά σου, πηγὴν ἀφθάρτου ζωῆς διὰ τῆς ἀναστάσεώς σου. Διὰ ποίους; Δι' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων ἐπίσης τὰ ἀποθνήσκοντα φθαρτὰ σώματα θὰ ἀναστηθοῦν ἀφθαρτα. Ἐκτενῆ ἀνάπτυξιν τῆς περὶ ἀναστάσεως χριστιανικῆς διδασκαλίης ποιεῖται ὁ Παῦλος (Α' Κορ. κεφ. ιε').

Ἑρμηνεία

Τὸ ἁμάρτημα τοῦ Ἀδάμ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος, ἐφόνευσε μὲν τὴν ἀνθρωπίνην σου φύσιν, Κύριε, ὄχι ὁμως καὶ τὴν θεϊαν σου τοιαύτην· διότι, ἂν καὶ ἔπαθεν ἡ ἐκ χώματος συνισταμένη οὐσία τῆς σαρκός σου, ἐν τούτοις ἡ θεότης ἔμεινεν ἀπαθής· καὶ ὄχι μόνον αὐτὴ ἔμεινεν ἀπαθής, ἀλλὰ καὶ τὸ φθαρτὸν ἕως τότε σῶμά σου μετέβαλες εἰς ἀφθαρτον καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεώς σου ἀνέδειξες αὐτὸ πηγὴν ἀφθάρτου ζωῆς δι' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Τροπάριον γ'

Βασιλεύει· ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει· ἄδης· τοῦ γένους τῶν βρο-

των^α· οὐ γὰρ τεθεὶς ἐν τάφῳ^β, Κραταίε, ζωαρχικῆ παλάμῃ^γ τὰ τοῦ θανάτου κλεῖθρα διεσπάραξας^δ· καὶ ἐκήρυξας^ε τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεί καθεύδουσι λύτρωσιν ἀψευδῆ, Σῶτερ, γεγονώς νεκρῶν πρωτόκος^ς.

(1) «Ὀμιλεῖ περὶ τοῦ θανάτου ὡς περὶ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος καὶ περὶ τῆς κυριαρχίας του ὡς περὶ ἀκαταγωνίστου, καθολικῆς καὶ μονίμου κυριαρχίας. Πράγματι· οὐδεὶς ἐξαιρεῖται τοῦ σκήπτρου του. Εἶναι βασιλεία, ἣτις ἐπισημάνει πάσης ἄλλης ἐν τῇ γῆ ἀρχῆς, ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, ἐνώπιον τῆς ὁποίας πάντες οἱ μονάρχαι τῆς γῆς ἔρχεται στιγμή, καθ' ἣν ἀπογομνοῦνται ὀλοτελῶς τῆς ἐξουσίας καὶ δόξης των. Διότι ὁ θάνατος εἶναι ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς (Α' Κορ. ιε' 26), ὁ ὁποῖος θὰ καταλυθῆ ὀριστικῶς, ὅταν πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ ὑποταχθῶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ» (Π. Τρεμπέλα, Ἐπίσημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Κ.Δ., τ. Α', Ἀθήναι 1956, σ. 88).

(2) Μεγάλη καὶ πανίσχυρος ὑπῆρξεν ἡ κυριαρχία τοῦ ἄδου ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὄχι ὅμως καὶ αἰωνία· διότι κατήργησεν αὐτὴν ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. «Καὶ μένει μὲν ἤδη ὁ θάνατος καὶ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος θάνατον εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον δι' αὐτοὺς ὁ τύραννος ἐκεῖνος ὁ σκληρὸς, ἀλλ' ὕπνος γλυκὺς, μετάβασις τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν» (Θεοδ. Ζωγράφου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ Ἀπ. Παύλου, Βόλος 1932, σ. 182).

(3) Ὁ ἄδης καὶ ὁ θάνατος, οἵτινες ἀλλαχού λαμβάνονται ὡς διακεκριμένοι ἀπ' ἀλλήλων ἐξουσίαι (α' τροπ. α' ὠδῆς καὶ β' τροπ. δ' ὠδῆς, τοῦ παρόντος κανόνος), ἐνταῦθα λαμβάνονται συνωνύμως καὶ ἀδιακρίτως. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τροπαρίου γίνεται λόγος περὶ βασιλείας τοῦ ἄδου, κατωτέρω περιγράφεται ἡ κατάλυσις τῆς κυριαρχίας τοῦ θανάτου.

(3) Βροτὸς = θνητὸς ἄνθρωπος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀθάνατος ἢ θεός.

(5) Τὴν λῆξιν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἄδου τοποθετεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου. Ὁ Παῦλος ὅμως, παρὰ τοῦ ὁποῖου ἐρανίζεται ὁ ποιητὴς, λέγει, ὅτι «ἐθάσλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως» (Ῥώμ. ε' 14). Ἡ διαφωνία εἶναι φαινομενικῆ. Κατὰ τινὰ ἐρμηνείαν τὸ «μέχρι Μωϋσέως» σημαίνει ὅλην τὴν περίοδον, καθ' ἣν ἴσχυεν ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος, ἥτοι μέχρι τοῦ Χριστοῦ (Θ. Ζωγράφου, ἔνθ' ἀνωτ.). Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Παῦλος, εἰπὼν προηγουμένως, ὅτι «ἁμαρτία οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου» (Ῥώμ. ε' 13), θέλει νὰ

ἀποδείξει, ὅτι καὶ κατὰ τὴν προμωσαϊκὴν περίοδον, μολονότι δὲν εἶχεν ἀκόμη δοθῆ ὁ γραπτὸς νόμος, ἐν τούτοις ἐβασίλευεν ὁ θάνατος ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, χωρὶς οὐδόλως νὰ ἐννοῆ, ὅτι μετὰ τὸν Μωϋσέα ἔπαυσεν ἡ κυριαρχία τοῦ θανάτου.

(6) Συναπτέον πρὸς τὸ «διεσπάραξας» ὡς δοτικὴ τοῦ μέσου ἢ τοῦ τρόπου.

(7) Πρὸβλ. «Συνέτριψε πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασε» (Ψαλμ. ρστ' 16. Βλ. καὶ Ἑσ. με' 2).

(8) Ἀπήχησις τοῦ κλασικοῦ περὶ τῆς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου χωρίου Α' Πέτρο. γ' 19· «ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεῖς ἐκ ἡ ρ υ ξ ε».

(9) Βλ. Κολ. α' 18 καὶ Α' Κορ. ιε' 20. «Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν» καλεῖται ὁ Κύριος «ὡς πρῶτος ἐκραγεῖς τῆς τοῦ ἄδου γαστρὸς εἰς τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως παλιγγύωσαν καὶ ἀειζῶσαν» (Εὐθ. Ζιγαβηνός).

Ἑρμηνεία

Ὁ ἄδης βασιλεύει ἐπὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ' ἡ βασιλεία του δὲν εἶναι αἰωνία. Διότι, διὰ τὴν σὺ, παντοδύναμε Κύριε, ἐτέθης νεκρὸς εἰς τὸν τάφον, τότε μὲ τὴν πανίσχυρον χεῖρά σου, ἡ ὁποία δίδει ζωὴν εἰς ὅλα τὰ ὄντα, κατοικημάτων τὰ κλειδιά, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄδης ἐκράτει δεσμῶν τοὺς νεκροὺς, καὶ ἐκήρυξες εἰς τοὺς ἐκεῖ κοιμωμένους λύτρωσιν ἀληθινὴν ἀπὸ τὰ δεσμά των· διότι σὺ εἶσαι ὁ πρῶτος, ὅστις ἀνέστης ἐκ νεκρῶν εἰς νέαν ζωὴν ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον.

ᾠδὴ ζ'. Ὁ εἰρμὸς

Ἄφραστον θαῦμα! Ὁ ἐν κλίμῳ ρυσάμενος τοὺς ὄσιους Παῖδας ἐκ φλογός· ἐν τάφῳ νεκρὸς ἄπνους κατατίθεται, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων· Ἀντιρωτὰ ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

(1) Οἱ εἰρμοὶ τῆς ζ' καὶ τῆς η' ᾠδῆς ἔχουν κοινὸν τὸ θέμα, τὴν εἰς τὴν κλίμινον τοῦ πυρὸς ἐμβολὴν τῶν τριῶν εὐσεβῶν νέων· ἀλλ' οἱ μὲν τῆς ζ' ἐδράζονται ἐπὶ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἀζαρίου (στ. 1 καὶ 33 μετὰ τὸ Δαν. γ' 23), οἱ δὲ τῆς η' ἐπὶ τοῦ ὕμνου τῶν Τριῶν (στ. 34-67). Ἐντεῦθεν οἱ μὲν τῆς ζ' ᾠδῆς κατακλείονται συνήθως διὰ τῆς φράσεως «Εὐλόγητος εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν», δι' ἧς ἀρχεται ἡ προσευχὴ τοῦ Ἀζαρίου (στ. 2), οἱ δὲ τῆς η' διὰ τῆς μεθ' ἑκα-

στον στίχον αὐτῆς ἐπαναλαμβανομένης ἐπωδοῦ «τὸν Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας» ὑπὸ διαφόρους παραλλαγάς. Ἐν τῷ παρόντι εἰρημῷ, ὡς καὶ ἐν τοῖς τῶν προηγουμένων ᾠδῶν, συνδυάζεται τὸ θέμα τῆς ἡμέρας πρὸς τὸ τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ᾠδῆς, ἀντιπαραβάλλεται δηλ. ἡ ταφή τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ λυτρωσιν τῶν τριῶν νέων ἐκ τοῦ πυρὸς τῆς καμίνου.

(2) Διὰ θαυμαστικοῦ ἐπιφωνήματος, «μὲ θαυμαστικὸν σχῆμα καὶ ἐκπληκτικόν», κατὰ τὸν Νικοδήμον, ἄρχεται ὁ εἰρημὸς. Τὸ γεγονός τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου εἶναι ὄντως ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως. «Νεκρὸς ὁρᾶται σήμερον ὁ ζωντανὸς τοὺς νέους ἐκείνους διαφυλάξας· ἄπνους πρόκειται ὁ πνεῦμα δρόσου διασπρίζον εἰς ἐκείνους ἀποστείλας· ἐν τάφῳ τίθεται ὁ ἐν τῇ καμίνῳ πρὸς ἐκείνους συγκαταβάς εἰς εἶδος Ἀγγέλου» (Νικοδήμου, Ἑορτοδορ., σ. 401).

(3) Ἀπήχησις ὄχι ἐκ τῆς καθ'αυτὸ βιβλικῆς ᾠδῆς (τῆς προσευχῆς τοῦ Ἀζαρίου) ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ τῶν τριῶν νέων διηγήσεως· «ἔστι γὰρ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ρύσεται ἡμᾶς» (Δαν. γ' 17).

(4) Ἐξηγεῖται ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Κύριος· δὲν ἔπαθε τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ἐξ αἰτίας προσωπικῶν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἐκουσίως παρεδόθη εἰς θάνατον, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν σωτηρίαν εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν καὶ μελωδοῦντας τὸν ὕμνον τῶν τριῶν νέων. Τὸ ἀπὸ τῶν λέξεων τούτων μέχρι τέλους τοῦ εἰρημοῦ τμήμα ἐπαναλαμβάνεται αὐτολεξεῖ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς.

Ἑρμηνεία

Ἀνέκφραστον καὶ ἀπερίγραπτον θαῦμα συμβαίνει σήμερον! Ἐκείνος, ὁ ὁποῖος μέσα εἰς τὴν κάμινον τῆς Βαβυλῶνος ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὴν φλόγα τοὺς τρεῖς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτὸν νέους, οἵτινες εἶχον ριφθῆ εἰς αὐτήν, αὐτὸς τώρα νεκρὸς ἄνευ πνοῆς καταβιβάζεται εἰς τὸν τάφον· τοῦτο δὲ γίνεται χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ψάλλομεν ὡς οἱ νέοι ἐκεῖνοι· Ἐδλογημένος εἶσαι, Ἀυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον α'

Τέτρωται¹ ἄδης² ἐν τῇ καρδίᾳ³, δεξιόμενος τὸν τρωθέντα

λόγχῃ τὴν πλευρὰν⁴ καὶ στένει⁵ πρὸς θεῖον δαπανώμενος⁶ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων. Αυτρωτὰ δὲ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

(1) «Τέτρωται... δεξάμενος τὸν τρωθέντα». Παρονομασία μετ' ἀντιθέσεως.

(2) Ὁ Νικόδημος συλλογιζόμενος, ὅτι «ὁ Ἄδης ἄψυχος ὢν καὶ ἀναίσθητος, οὔτε καρδίαν ἔχει, οὔτε τιτρώσεται, ἀλλ' οὔτε στενάζει», συμπεραίνει, ὅτι «Ἄδης ἐδῶ ἔμπορεῖ νὰ νοηθῇ ὁ Διάβολος ὁ τοῦ Ἄδου αἴτιος» (Ἐρτοδρ., σ. 402). Μᾶλλον ὅμως πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ προσωποποιήσεως τοῦ Ἄδου.

(3) Συμπληροῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ τέτρωται· ἐτραυματίσθη εἰς τὴν καρδίαν. Τὸ πλῆγμα, τὸ ὁποῖον κατέφερε κατὰ τοῦ ἄδου ὁ Κύριος διὰ τοῦ θανάτου του, ὑπῆρξε καιρῖον καὶ θανατηφόρον.

(4) Βλ. Ἰω. ιθ' 41: «εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε». Ἡ λόγχουσις τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου δὲν ἐπέφερε τὸν θάνατον αὐτοῦ, διότι ἐγένετο μετὰ τὴν ἐκποῆν αὐτοῦ πρὸς διαπίστωσιν τοῦ θανάτου του. Ὁ ποιητὴς ὅμως ἀντιπαραθέτει αὐτὴν πρὸς τὸν θανάσιμον τραυματισμὸν τοῦ Ἄδου. «Ἐπειδὴ ἡ καρδία ἐν τῷ μέσῳ μὲν εἶναι τοῦ σώματος, κλίνει δὲ πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν... Ὡστε αἱ τρώσεις καὶ αἱ πληγαὶ ὅμοιαι ἔγιναν καὶ ἐν τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἄδου· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, χειροτέρα καὶ δριμυτέρα ἔγινεν ἢ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἄδου πληγὴ ἀπὸ τὴν γενομένην ἐν τῇ πλευρᾷ τοῦ Κυρίου» (Νικόδ., ἐνθ' ἄνωτ.).

(5) Συνεχίζεται ἡ προσωποποιήσις. Τί φυσικώτερον τοῦ νὰ στενάζῃ ὁ τραυματίας; Ἡ ἐν τοῖς ἐντύποις Τριφθίοις, ταῖς συνόψεσι κλπ. ὑπάρχουσα γραφὴ «στένει» εἶναι τελείως ἐσφαλμένη.

(6) Πιθανὴ ἀπήχησις τοῦ Ἑβρ. ιβ' 29 «καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων».

Ἑρμηνεία

Ἐτραυματίσθη εἰς τὴν καρδίαν καιρῖως καὶ θανατηφόρος ὁ ἄδης, εὐθὺς ὡς ἐδέχθη ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐπληρώθη διὰ τῆς λόγχης εἰς τὴν πλευρὰν· καὶ στενάζει ἀπὸ τὸν πόνον του, διότι τὸν κατατρώγει τὸ πῦρ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δὲ γίνεται πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι ψάλλομεν πρὸς τὸν Κύριον· Εὐλογημένος εἶσαι, Αυτρωτὰ καὶ Θεέμας.

Τροπάριον β'

"Ολβιος' τάφος!" ἐν ἑαυτῷ γὰρ* δεξιόμενος ὡς ὑπνοῦντα ἄ-
τὸν Δημιουργόν, ζωῆς ὁ θησαυρός ὁ θεῖος ἀναδέδεικται, εἰς σωτηρίαν
ἡμῶν τῶν μελωδούντων Ἀυτρωτὰ ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

(1) Πλούσιος, εὐτυχής, μακάριος.

(2) Τὸ τροπάριον ἀρχεται διὰ θαυμαστικοῦ ἐπιφωνήματος, ὡς καὶ ὁ εἰμός. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τάφους πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μόνος ὁ τοῦ Κυρίου εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μακάριος.

(3) Αἰτιολογεῖται ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου.

(4) «Πρεπόντως εἶπεν ὁ μελωδὸς ὑπνοῦντα τὸν Κύριον· διότι ἂν ὁ θάνατος τῶν ἑναρέτων λέγεται ὕπνος. . . πολλῶ μᾶλλον καὶ ἀσυγκρίτως μᾶλλον ὁ θάνατος τοῦ ἀναμαρτήτου Σωτῆρος ὀνομάζεται ὕπνος· σὺ-
τω γὰρ καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰακώβ προφητικῶς εἶπε περὶ αὐτοῦ Ἐναπε-
σὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡσεὶ σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;» (Νικοδ., Ἐορτοδρ., σ. 403). Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐχαρακτήρισε τὸν θάνατον ὡς ὕπνον ὁμιλῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Λαζάρου (Ἰωάν. ια' 11, 13). Πρβλ. καὶ γ' τροπ. τῆς ε' ὠδῆς τοῦ παρόντος κανόνος· «ἀφυπνώσας ὑπερφυῶς ὕπνον φυσίζωον».

(5) Ὁ τάφος ἀναδεικνύεται ζωῆς θησαυρός. Ἀντίθεσις.

(6) Θησαυροφυλάκιον. Εἰς τοὺς ἀρχαίους τάφους συχνότατα ἀπέκρυπτον ὑλικὸς θησαυροὺς ἢ ἐνεταφίαζον μετὰ τοῦ ἀποθανόντος πολύτιμα προσωπικὰ ἀντικείμενα αὐτοῦ. Ὁ τάφος τοῦ Κυρίου ἐδέχθη θησαυρὸν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον παντὸς ἄλλου, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο καὶ κατέστη ἀντικείμενον τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας. Ἄλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀγγέλων κατὰ τὸν Χρυσόστομον ἀπενεμήθη τιμὴ εἰς αὐτόν· «Οὐκ ἔγνωτε τοὺς ἀγγέλους, πῶς παρειστήκεισαν τῷ τάφῳ οὐκ ἔχοντι σῶμα, τάφῳ κενῷ; ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὅλως ἐδέξατο τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικόν, πολλὴν ἀπονέμουσι καὶ τῷ τόπῳ τὴν τιμὴν» (Λόγος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου καὶ τὸν Σταυρόν, Ἰωάν. Χρυσόστομου Ἔργα, τ. 4ος, Ἀθῆναι 1969, σ. 104).

Ἐρμηνεῖα

Πόσον πλούσιος καὶ εὐτυχής ἀνεδείχθη ὁ τάφος τοῦ Κυρίου! Διότι, ἀφ' οὗ ἐδέχθη ἐντὸς του ὡς κοιμώμενον, ἦτοι ὡς προσωρινῶς θανόντα, τὸν Δημιουργόν, ἀνεδείχθη θεῖον ταμεῖον καὶ θησαυροφυλάκιον ζωῆς αἰωνίου· τοῦτο δὲ ἔγινε πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι ψάλλομεν πρὸς τὸν Κύριον· εὐλογημένοι εἶσαι, Ἀυτρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον γ'

Νόμῳ θανόντων ἴην ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν ἢ τῶν ὄλων δέχεται ἡ ζωὴ, καὶ τοῦτον πηγὴν δείκνυσιν ἐγέρσεως εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελρδούντων. Ἀντρωτὰ ὁ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

(1) Συμφώνως πρὸς τὸν ἰσχύοντα δι' ὄλους τοὺς θανόντας νόμον, ὅστις ἐπιβάλλει τὴν ταφὴν αὐτῶν, δέχεται καὶ ὁ Κύριος ἀποθάνων νὰ ἐνταφιασθῇ.

(2) Καὶ πάλιν ὑποδηλοῦται διὰ τοῦ ρήματος τούτου, ὅτι ἔκουσίως κατεδέχθη τὴν ταφὴν ὁ Κύριος καὶ οὐχὶ παρὰ τὴν θέλησίν του.

(3) Ἀντίθεσις ἡ ζωὴ τῶν ὄλων κατατίθεται ἐν τῷ τάφῳ. Πρὸβλ. Ἰωάν. ιδ' 6· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ».

(4) Εἰς τὸ προηγούμενον τροπάριον ὁ ποιητὴς ἐξακρατήρισε τὸν τάφον τοῦ Κυρίου ὡς «ζωῆς θησαυρόν» ἐνταῦθα ὀνομάζει αὐτὸν «πηγὴν ἐγέρσεως». Καὶ Ἰωάννης ὁ Ἀμασιακὸς παραπλησίως ὀνομάζει αὐτὸν «ζωηφόρον» καὶ «πηγὴν τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως» (β' τροπ. ζ' ὠδῆς ἀναστασίμου κανόνος τοῦ δ' ἤχου). «Ἐν τῇ δυνάμει γὰρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἐκ τοῦ θεοδέγμονος τάφου ἐγεγερθέντος Χριστοῦ ἔχουν νὰ ἀναστηθοῦν ὄλοι οἱ ἀπ' αἰῶνος θανόντες ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου, εὐσεβεῖς ὁμοῦ καὶ ἀσεβεῖς, καὶ πιστοὶ καὶ ἄπιστοι» (Νικοδ., Ἐροτοδρ., σ. 405).

Ἑρμηνεία

Συμφώνως πρὸς τὸν ἰσχύοντα δι' ὄλους τοὺς ἀποθνήσκοντας νόμον ὁ Χριστὸς, ἡ ζωὴ τῶν ὄλων, ἀφοῦ ἀπέθανε, δέχεται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸν τάφον· τὸν τάφον ὁμοῦ τοῦτον ἀναδεικνύει διὰ τῆς ἀναστάσεώς του πηγὴν ἀναστάσεως καὶ ζωῆς· τοῦτο δὲ γίνεται πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, οἱ ὅποιοι ψάλλομεν πρὸς αὐτόν· Εὐλογημένος εἶσαι, Ἀντρωτὰ καὶ Θεέ μας.

Τροπάριον δ'

Μία ὑπῆρχεν ἡ ἐν τῷ ἄδῃ ἀχώριστος καὶ ἐν τάφῳ καὶ ἐν τῇ Ἑδέμ θεότης Χριστοῦ σὺν πατρὶ καὶ Πνεύματι, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν μελρδούντων. Ἀντρωτὰ ὁ Θεὸς εὐγογητὸς εἶ.

(1) Εἰς ἀναίρεσιν κακοδοξιῶν ἢ εἰς λύσιν ἀποριῶν ἀποβλέπον τὸ τροπάριον τοῦτο τονίζει τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου του. Κατὰ τὴν διδασκα-

λίαν τῶν Πατέρων «τὸ θεῖον ἀμερὲς ὄν» εἶναι «ὄλον ὀλικῶς πανταχοῦ καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον» (Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Α', Ἀθήναι 1959, σ. 201). Καὶ κατὰ τὸν θάνατον λοιπὸν τοῦ Κυρίου ἡ μὲν ἀνθρωπίνη φύσις αὐτοῦ διεσπάσθη εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν, ἡ θεότης ὁμοῦ παρέμεινε ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστος, παρούσα ὁλόκληρος ταυτοχρόνως καὶ ἐν τῷ ἄδῃ μετὰ τῆς ψυχῆς τοῦ Κυρίου καὶ ἐν τῷ τάφῳ, ὅπου εὐρίσκετο τὸ σῶμά του, καὶ ἐν τῷ Παραδείσῳ μετὰ τοῦ ληστοῦ καὶ ἐν τοῖς ὑψίστοις μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πρὸβλ. καὶ β' τροπ. α' ὠδῆς τοῦ ἀναστ. κανόνος τοῦ δ' ἤχου. «Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ἄδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς θεός, ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ ληστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστέ, μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος».

Ἑρμηνεία

Μία καὶ ἀδιαίρετος ἦτο ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς του ἦτο παρούσα ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὸν ἄδην, ὅπου εἶχε κατέλθει ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν τάφον, ὅπου εἶχε κατατεθῆ τὸ σῶμά του, καὶ εἰς τὸν Παράδεισον μετὰ τοῦ ληστοῦ, ἠνωμένη ἀχωρίστως μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τοῦτο δὲ ἐγένετο χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οἱ ὅποιοι φάλλομεν πρὸς αὐτόν· Εὐλογημένος εἶσαι, Ἀντριωτὰ καὶ Θεέ μας.

ᾠδὴ η'. Ὁ εἰρμός

"Ἐκστηθι" φορέτων, Οὐρανέ, καὶ σαλευθήτωσαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς** ἰδοὺ γὰρ* ἐν νεκροῖς λογίζεται" ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν†, καὶ τάφῳ σμικρῷ ξενοδογεῖται" ὄν* Παῖδες εὐλογεῖτε, Ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.*

(1) Ὁ εἰρμός ἀναφέρεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας καὶ μόνον ἢ ἐπὶ φθῶς εἶναι ἐσχηματισμένη διὰ φράσεων τῆς βιβλικῆς ὠδῆς (βλ. κατωτέρω σημ. 9). Ἀπήχησιν ὁμοῦ αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅπως ἐκπλαγοῦν διὰ τὰ συμβαίνοντα· διότι καὶ ἐν τῇ ὠδῇ τῶν Τριῶν Παίδων καλοῦνται ὁ οὐρανός, ἡ γῆ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, νὰ εὐλογήσουν τὸν Κύριον· «Εὐλογεῖτε οὐρανοὶ τὸν Κύριον... Εὐλογεῖτω ἡ γῆ τὸν Κύριον...» (στ. 35 καὶ 51).

(2) Τὸ ρῆμα ἐξίσταμαι ἔχει πλεῖστας σημασίας. Ἐνταῦθα δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῆ· θαυμάζω, ἐκπλήττομαι· ἢ μεταβάλλω τὰς φυσικὰς ιδιότητες, ἀλλοιοῦμαι. Ἡ δευτέρα ἐρμηνεία, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Νικόδημος ἀκολουθεῖ, φαίνεται ἐκφραστικωτέρα καὶ συμφωνοτέρα πρὸς τὰ ἐπακολουθοῦντα «φρίττων» καὶ «σαλευθήτωσαν», τὰ ὁποῖα ἐπίσης προϋποθέτουν ἀλλοίωσιν.

(3) Φρίττω = κινεῖσθαι ὡς ἡ ἐλαφρῶς κυμαινομένη θάλασσα συνταράσσεται· καταλαμβάνομαι ὑπὸ φρίκης· ἀνατριχίζω.

(4) Παράθεσις αὐτολεξεῖ ἐκ τοῦ Ψαλμ. πα' 5· «σαλευθήτωσαν πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς».

(5) Κατὰ παρόμοιον τρόπον (διὰ κυρίας αἰτιολογικῆς προτάσεως) εισάγονται καὶ τὰ ἀντίστοιχα κῶλα τῶν ἐπακολουθούντων τριῶν τροπαρίων· «Ἄδὰμ γὰρ τῷ πρῶτῷ δεύτερος», «νεκρὸν γὰρ καὶ γυμνὸν θεώμενος», «ἐκὼν γὰρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται». Ἀνάλογον σχῆμα συνήτησαμεν καὶ εἰς τὴν στ' ὠδήν.

(6) Νέα ψαλμικὴ παράθεσις· «προσελογίσθη μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον, ἐγενήθη ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος· ἐνεκροῖς ἐλεύθερος» (Ψαλμ. πς' 4).

(7) Ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὰ δύο ἐκ τῶν ἀκολουθούντων τροπαρίων. Εἰς τὸ β' ὑπάρχει ἀντίστοιχος φράσις «τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν».

(8) Φιλοξενεῖται ὡς ξένος. «Καθὼς ὅταν ἐσυναναστρέφετο μετὰ ἡμᾶς ἐν τῇ ζωῇ ὁ Κύριος, δὲν εἶχε κατάλυμα ἰδικόν του... οὕτως οὐδὲ ἐν τῷ θανάτῳ... κατεδέχθη νὰ μὴ ἔχη ἰδικόν του τάφον, ἀλλ' εἰς ξένον τάφον τὸν τοῦ Ἰωσήφ θάπτεται» (Νικόδ., Ἑορτοδρ., σ. 406 - 407).

(9) Ἡ ἐντεῦθεν ἀρχομένη ἐπωδὸς ἐσχηματίσθη κατὰ σχῆμα ἀσύνδετον ἐκ τῶν στίχων 65, 61 καὶ 62 τῆς βιβλικῆς ὠδῆς («Εὐλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀζαρία καὶ Μισαήλ, τὸν Κύριον· Εὐλογεῖτε, ἱερεῖς Κυρίου, τὸν Κύριον· Εὐλογεῖτε, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον· ὕμνετε καὶ ὑπερψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας»), ἐπαναλαμβάνεται δὲ αὐτολεξεῖ καὶ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ὠδῆς. Τὴν αὐτὴν ἐπωδὸν εὐρισκόμεν καὶ εἰς τὸν εἰρμὸν «Ἑπταπλασίως κάμινον» (ἡ ὠδὴ τοῦ ἀναστασ. κανόνος τοῦ πλ. δ' ἤχου). «Προέταξε τοὺς παῖδας ὡς ἀπειροκάκους τὴν ἡλικίαν, καὶ οὐδὲ πᾶν κεκραμένην ἐν ἀμαρτίαις... εἶτα τοὺς ἱερεῖς ἐκάλεσεν, ὡς λειτουργήματα τὸν ὕμνον ἔχοντας τοῦ Θεοῦ... καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν λαόν· ὥστε διὰ τῶν τριῶν ταγμάτων πάντας συνεκάλεσε τοὺς πιστοὺς εἰς ὕμνον τοῦ μέχρι τῶν εἰρημένων συγκαταβάτος Δεσπότη» (Ζωναράς, παρὰ Νικόδ., Ἑορτοδρ., σ. 407).

Ἑρμηνεία

Ἄλλαξε ὄψιν ἀπὸ τὴν φρίκην, οὐρανέ, καὶ ἄς σαλευθοῦν τὰ θεμέλια τῆς γῆς διὰ τὰ σήμερον συμβαίνοντα. Διότι ἰδοὺ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς τὰ ὑψίστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, κατατάσσεται μετὰ τῶν νεκρῶν καὶ φιλοξενεῖται ὡς ξένος εἰς μικρὸν τάφον! Εὐλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παῖδες· ἀννυνεῖτε αὐτὸν οἱ ἱερεῖς· ὅλος ὁ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον α'

λέλνται ἄχραντος γαός', τὴν πεπιτωκυῖαν' δὲ συναγίστησι' σκηνήν· Ἄδὰμ γὰρ τῷ προτέρῳ· δεύτερος·, ὁ ἐν ὑψίστοις οὐκῶν", κατῆλθε μέχρις Ἄδου ταμείων· ὃν Παῖδες εὐλογεῖτε, Ἱερεῖς ἀννυνεῖτε, λαὸς ὑπερψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Καὶ πάλιν ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν Ἰωάν. β' 19 πρόρρησιν τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς τριήμερου ἀναστάσεώς του «*Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον*», τῆς ὁποίας διαπιστοῖ τὴν ἐκπλήρωσιν (βλ. καὶ α' τροπ. τῆς στ' ὠδῆς).

(2) Πρὸς τὴν πρόρρησιν τοῦ Κυρίου ὁ ποιητὴς συμπαραθέτει καὶ τὴν προφητείαν τοῦ Ἀμώς περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς δυναστείας τοῦ οἴκου Δαβὶδ· «*ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπιτωκυῖαν*» (Ἀμ. θ' 11). Τῆς προφητείας ταύτης ποιεῖται χρῆσιν καὶ ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος ὁμιλῶν κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον καὶ διαβλέπει τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου (Πράξ. ιε' 15 κ.ε.). «Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομὴν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τοῦτο εἰρηῆσθαι νενοήκασι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές. Καὶ μετὰ τοῦτο γὰρ πολλάκις κατέστραπται· ἡ δὲ προφητεία αἰωνίαν τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐπαγγέλλεται. Πρόδηλον τοίνυν, ὅτι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ταύτην εἰρηῆσθαι νοήσομεν. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν, ἐκ Δαβὶδ κατάγων κατὰ σάρκα τὸ γένος, τὴν πρὸς τὸν Δαβὶδ γεγεννημένην ἐπαγγελίαν ἐκπλήρωσεν» (Οἰκουμένιος, παρὰ Π. Τρεμπέλα Ἑτόμνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, σ. 432). Ὁ Νικόδημος, συσχετίζων τὴν προφητείαν πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ τροπαρίου, ὡς σκηνήν ἐννοεῖ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἡ ὁποία «τύπον εἶχε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἀρχομένης ἕως τοῦ Δαβὶδ, καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ τελειουμένης εἰς τὸν Χριστὸν» (Ἐορτοδορ., σ. 408. Πρὸβλ. καὶ τὴν ἐν τῷ

δοξαστικῶ τῶν ἀποστίχων τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ φράσιν «καὶ ἡ σκηνή τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας»). Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία δὲν φαίνεται ἀπίθανος, καθόσον μάλιστα ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ σκηνῆς πεπτωκυίας, χωρὶς νὰ καθορίσῃ αὐτὴν ὡς σκηνήν τοῦ Δαβὶδ, ἡ δὲ αἰτιολογικὴ ἐκφορὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος κώλου συνδέει αὐτὸ στενωῶς πρὸς τὸ πρῶτον.

(3) Κατὰ τὴν ἀνάστασίν του. Ἀνιστῶν τὸν λυθέντα ἄχραντον ναὸν τοῦ σώματός του συνανιστᾷ καὶ τὴν πεπτωκυίαν σκηνήν τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας.

(4) Δοτικὴ χαριστικὴ. Χάριν τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ὅστις εὗρισκε το δέσμιος ἐν τῷ Ἄδῃ, ὁ νέος Ἀδάμ, «ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν, κατῆλθε μέχρις Ἄδου ταμείων».

(5) Ἡ ὅλη φράσις ἐδράζεται ἐπὶ τῶν σχετικῶν χωρίων τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς· «Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζῶποιοῦν... Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ» (ιε' 45, 47).

(6) Ἐπανάληψις τῆς ὁμοίας φράσεως τοῦ εἰρημοῦ, συγχρόνως ὁμῶς καὶ ἀπήχησις τῆς φράσεως «ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ» τοῦ ἀνωτέρου παρατεθέντος χωρίου.

(7) Ταμεῖον = θησαυροφυλάκιον, ἀποθήκη, ἰδιαιτέρον δωμάτιον. Ἄδου ταμεῖα = τὰ ἐνδότερα τοῦ Ἄδου. «Ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν κατῆλθε μέχρις Ἄδου ταμείων». Ἐντυπωσιακὴ ἀντίθεσις!

Ἐρμηνεία

Ἐξεπληρώθη ἤδη ἡ πρόρρησις τοῦ Κυρίου καὶ ἐλύθη πλέον ὁ ἀμόλυντος ναὸς τοῦ Σώματός του· μετὰ τὴν ἀνάστασίν του δὲ συνανιστᾷ καὶ τὴν σκηνήν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὁποία εἶχε καταπέσει ἀπὸ τὸ ἀρχικόν της μεγαλειῶν. Διότι χάριν τοῦ πρώτου Ἀδάμ ὁ δεύτερος Ἀδάμ, δηλ. ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς τὰ ὑψιστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, κατῆλθε μέχρι τῶν ἰδιαιτέρων διαμερισμάτων τοῦ Ἄδου! Εὐλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παῖδες· ἀνυμνεῖτε αὐτὸν οἱ ἱερεῖς· ὅλος ὁ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον β'

Πέπνται τόλμα μαθητῶν², Ἀριμαθείας³ δὲ ἀριστεύει Ἰωσήφ⁴ νεκρὸν γὰρ καὶ γυμνὸν θεώμενος τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν⁵, αἰ-

τείται καὶ κηδεύει· κραυγάζων· Οἱ* Παῖδες εὐλογεῖτε, Ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) «Μέγα ἐγκώμιον πλέκει ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ ὁ μελωδὸς εἰς τὸν ἅγιον Ἰωσήφ τὸν τοῦ Κυρίου ἐνταφιαστήν» (Νικοδ., Ἑορτοδορ., σ. 409).

(2) Διὰ τῆς φράσεως «τόλμα μαθητῶν» ὑπενθυμίζονται περιληπτικῶς ὅλαι αἱ ἐκδηλώσεις ἀφοσιώσεως τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν Κύριον, εἰς τὰς ὁποίας μέχρι πρὸ ὀλίγου προέβαινον· αἱ κατηγορηματικαὶ διαβεβαιώσεις τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν περὶ ἀφοσιώσεως μέχρι θανάτου (Ματθ. κοτ' 35)· ἡ ἐπίθεσις τοῦ Πέτρου κατὰ τοῦ ὑπερότερου Μάλχου (Ἰωάν. ιη' 10)· ἡ εἴσοδος τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Πέτρου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως (Ἰω. ιη' 15 - 16). Τώρα πλέον ἡ τόλμη αὐτῆ ἔχει καταπαύσει καὶ «οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον» (Ματθ. κοτ' 56).

(3) Οὕτως ἐδρίσκεται εἰς τὰ ἔντυπα Τριῶδια ἀντὶ τῆς γραφῆς Ἀριμαθαίας, ἣτις ὑπάρχει πανταχοῦ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ἡ γραφὴ Ἀριμαθίας συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς πρώτης. Ὁ Νικόδημος σχηματίζει ἐπίθετον Ἀριμαθαῖος.

(4) Ὁ μέχρι τοῦδε δευλὸς καὶ κεκρυμμένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου ἐπιδεικνύει ἀρίστην διαγωγὴν. Ἡ κατὰ τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου συμπεριφορὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἰωσήφ ὑπενθυμίζει τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «πολλοὶ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι καὶ ἔσχατοι πρῶτοι» (Ματθ. ιθ' 30).

(5) Πρὸβλ. Ρωμ. θ' 5 «ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός». Ἡ φράσις περιέχει ἔντονον ἀντίθεσιν. Ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, ἡ αὐτοζωὴ καὶ πηγὴ τῆς ζωῆς, καθορᾶται νεκρός· ὁ ἔχων τὰ πάντα εἰς τὴν διάθεσίν του, ὁ ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον» (Ψαλμ. ργ' 2), κεῖται γυμνός!

(6) Βλ. Ματθ. κζ' 58 «οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ἦ τ ἡ σ α τ ο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ».

(7) «Ἄν γὰρ αὐτὸς ὁ τρισμακάριος ἄνθρωπος δὲν ἤθελε τὸ ἐνταφιάσει, ἴσως οὐδὲ ταφῆς ἔμελλε νὰ ἀξιῶσθαι αὐτὸ ἢ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων ἀπανθρωπία» (Νικοδ., ἐνθ' ἀνωτ.).

(8) Ἡ ἐπὶ φῶς τροποποιεῖται ἐλαφρῶς τιθεμένη εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἰωσήφ.

Ἑρμηνεία

Ἐπαυσεν ἤδη ἡ τόλμη, τὴν ὁποίαν μέχρι πρό τινος ἐπεδείκνυον

οἱ μαθηταί· ἀντιθέτως δὲ ὁ ἐξ Ἀριμαθαίας καταγόμενος Ἰωσήφ ἐπιδεικνύει ἀρίστην διαγωγὴν· διότι βλέπων νεκρὸν καὶ γυμνὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ὡς Θεὸς ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ζητεῖ ἀπὸ τὸν Πιλάτον τὸ Σῶμα του καὶ κηδεύει αὐτὸ κραυγάζων· Εὐλογεῖτε αὐτὸν οἱ Παῖδες, ὑμνεῖτε αὐτὸν οἱ ἱερεῖς, ὄλος ὁ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον γ'

Ὡ τῶν θανμάτων τῶν καινῶν! ὦ ἀγαθότητος! ὦ ἀφράστου ἀνοχῆς!² ἐκὼν γὰρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται* ὁ ἐν ὑψίστοις οὐκῶν, καὶ πλάνος⁴ Θεὸς⁵ συκοφαντεῖται· ὃν⁶ Παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων σφράγισιν τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου (Ματθ. κζ' 62-66)· εἶναι λοιπὸν συνέχεια τοῦ προηγουμένου, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρετο εἰς τὴν ταφὴν τοῦ Κυρίου.

(2) Ἀλλεπάλληλοι θανμαστικάι ἀναφωνήσεις. Ὅλα ὅσα προηγουμένως ἀνέφερον ὁ ποιητὴς περὶ τοῦ Κυρίου, ἡ νέκρωσις καὶ ὁ ἐνταφιασμός (εἰσμός ἢ ὠδή), καὶ ἡ εἰς ἄδου κάθοδος (α' τροπ.), δεικνύουν τὴν ἄφατον συγκατάβασιν αὐτοῦ· ὡς ἀποκορύφωμα ὅμως αὐτῆς θεωρεῖ ὁ ποιητὴς τὸ ὅτι ὁ Κύριος κατεδέχθη καὶ νὰ σφραγισθῇ ἐν τῷ τάφῳ, «ὁ ἀχώρητος παντί», καὶ νὰ συκοφαντηθῇ ὡς «πλάνος», ὡς πλανῶν δηλ. τὸν λαόν, ὁ εἰπὼν «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια» (Ἰωάν. ιδ' 6).

(3) Πρὸβλ. Ματθ. κζ' 66 «σφραγίσαντες τὸν λίθον».

(4) Οὕτως ἐχαρακτήρισαν τὸν Κύριον οἱ Ἰουδαῖοι ὁμιλοῦντες πρὸς τὸν Πιλάτον (Ματθ. κζ' 63).

(5) Ἐξυπακούεται τὸ ἄρθρον· ὁ Θεὸς συκοφαντεῖται ὡς πλάνος. Ὡστε τὸ πλάνος εἶναι κατηγορούμενον καὶ οὐχὶ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς τοῦ Θεοῦ. «Οὐ γὰρ πλάνον Θεὸν οἱ μαιφῶνοι ἔλεγον, ἀλλὰ πλάνον μόνον» (Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 411).

(6) Ἡ ἐπιφθὸς ἐν τῷ παρόντι τροπαρίῳ δυνατὸν νὰ συνδεθῇ πρὸς τὰ προηγούμενα ἀντιθετικῶς· ἐκεῖνοι μὲν συκοφαντοῦν αὐτὸν ὡς πλάνον· σεις δὲ (παῖδες, ἱερεῖς, λαὸς) εὐλογεῖτε, ἀνυμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν ὡς Θεὸν ἀληθινόν.

Ἑρμηνεία

Πόσον ἀξιοθαύμαστα καὶ παράδοξα πράγματα συμβαίνουν σήμε-

ρον! Πόσον ἀπειρος ἀγαθότης ἐκδηλοῦται ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου! Πόσον ἀπερίγραπτος ἀνοχή καὶ συγκατάβασις! Διότι αὐτός, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς τὰ ὑψίστα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, θάπτεται θεληματικῶς κάτω ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἀσφαλιζέται μὲ σφραγίδας, καὶ ὁ Θεὸς συκοφαντεῖται ὡς λαοπλάνος! Εὐλόγεῖτε αὐτὸν οἱ Παῖδες· ἀνυμνεῖτε αὐτὸν οἱ ἱερεῖς· ὅλος ὁ λαὸς ὑψώνετε αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμὸς

Μὴ ἐποδύρου' μου, Μήτηρ, καθορῶσα ἐν τάφῳ ὃν ἐν γαστρὶ ἄνευ σπορᾶς συνέλαβες Υἱόν' ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξασθήσομαι' καὶ ὑψώσω ἐν δόξῃ ἀπαύστως ὡς Θεός, τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ σὲ μεγαλύνοντας'.

(1) Ὁ ἰρμὸς καὶ τὰ δύο πρῶτα τροπάρια ἀποτελοῦν διάλογον τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς Θεοτόκου· εἰς τὸ τελευταῖον τροπάριον ὁμιλεῖ πάλιν ὁ Κύριος πρὸς ὅλους τοὺς πιστούς. Ὁλόκληρος ἡ ᾠδὴ φέρει ἐξόχως ἀναστάσιμον χαρακτῆρα. Οὕτω λίαν προσφυῶς ὁ ποιητὴς εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματός του μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ θέματος τῆς ταφῆς καὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου εἰς τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Θ. Εὐδὴν (Τὰ κείμενα στὸν Ὁρθρο τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, «Ἀκτίνες» 1948, σ. 181) ἡ παρούσα ᾠδὴ εἶναι «ἡ πῖθ συγκινητική, ἡ ἔκτακτα δραματική καὶ ὑψηλοφρονέστερη ᾠδὴ».

(2) Λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Θεοτόκον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πάθους εἰς μόνον διεσώθη, ὁ περὶ τοῦ Ἰωάννου λεχθεὶς πρὸς αὐτὴν «γύναι, ἴδου ὁ υἱὸς σου» (Ἰωάν. ιθ' 26). Διεσώθη ὅμως προτρεπτικὸς λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἐθρήνον αὐτὸν βαδίζοντα πρὸς τὸν Γολγοθᾶν· «Θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ...» (Λουκ. κγ' 27 κ.ε.). Ἡ φαντασία τῶν ποιητῶν ἀφορμωμένη ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐπλασεν ὠραιότατους καὶ συγκινητικωτάτους διαλόγους τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς Θεοτόκου. Τοιούτους εὐρίσκομεν ἐκτὸς τοῦ παρόντος καὶ εἰς τὰ ἐγκώμια, εἰς τὰ σταυροθεοτοκία τῆς Ὀκτωήχου καὶ εἰς τὸ κοντάκιον τοῦ Ρωμανοῦ «τῆ ἀγία καὶ μεγάλη Παρασκευῆ, εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τοὺς θρήνους τῆς Θεοτόκου», τὸ γνωστὸν «Τὸν δι' ἡμᾶς σταυρωθέντα» (βλ. ὀλόκληρον τὸ κοντάκιον παρὰ Π. Ν. Τρεμπέλα, Ἐκλογή ἑλληνικῆς δοξολογίας ὑμνογραφίας, σ. 88).

(3) Πρὸβλ. «Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου...» (Ἰωάν. ιγ' 31-32). Παραπλήσια καὶ τὰ Ἰωάν. ιβ' 23 καὶ ιζ' 1. Εἶναι

χαρακτηριστικόν, ὅτι καὶ τὰς τρεῖς φορές, καθ' ἃς γίνεται λόγος περὶ δόξης τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, αὕτη συνδυάζεται στενωῶς πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῦ· διότι ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατος τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δόξης αὐτοῦ.

(4) Τὸ χαρακτηριστικὸν ῥῆμα τῆς ὠδῆς τῆς Θεοτόκου «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον» (Λουκ. α' 46) χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὰ τρία τροπάρια τοῦ διαλόγου.

Ἑρμηνεία

Ὁ Κύριος λέγει πρὸς τὴν Θεοτόκον Μηθρηνης δι' ἐμέ, Μηττερ, βλέπουσα κείμενον ἐν τῷ τάφῳ τὸν Υἱόν, τὸν ὁποῖον συνέλαβες ἐν τῇ κοιλίᾳ σου ἄνευ σοποῦ ἀνδρός· μὴ θρηνης, διότι θὰ ἀναστηθῶ καὶ θὰ δοξασθῶ καὶ ὡς ἄνθρωπος, καὶ θὰ δοξάσω μὲ δόξαν μεγάλην καὶ ἀτελεύτητον ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ πιστίν καὶ πόθον ὕμνουῦν καὶ μεγαλύουν σὲ τὴν Μητέρα μου.

Τροπάριον α'

Ἐπὶ τῷ ξένῳ σου τόκῳ τὰς ὠδῖνας φυγοῦσα², ὑπερφυῶς³ ἐμακαρίσθην,⁴ ἄναρχε Υἱέ· τὴν δέ σε, Θεέ μου, ἄπνον δρώσα νεκρὸν τῇ ρομφαίᾳ⁵ τῆς λύπης σπαράττομαι δεινῶς· ἀλλ' ἀνάστηθι, ὅπως μεγαλιθῆσωμαι⁶.

(1) Ἡ Θεοτόκος ἀποκρινομένη εἰς τοὺς παρηγορητικούς λόγους τοῦ Κυρίου ἀνατρέχει εἰς τὰ γεγονότα τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· ἀντιπαράβλλει τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε τότε, καὶ τὴν τιμὴν, τῆς ὁποίας ἠξιώθη γενομένη μήτηρ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ἀπαραμύθητον λύπην, τὴν ὁποίαν τώρα δοκιμάζει· καὶ καταλήγει εἰς θερμὴν ἐπίκλησιν πρὸς τὸν Υἱὸν αὐτῆς, ὅπως ἐκπληρώσῃ τὴν περὶ ἀναστάσεως ὑπόσχασίν του. «Εἶναι γοητευτικὰ ποιητικὴ ἢ ἀντίθεση, ποὺ δίνει ἀνθρώπινον βάθος στὴν ἀπάντησή της» (Θ. Εὐδὴ, ἔνθ' ἄνωτ.).

(2) Ὅτι ἡ Θεοτόκος δὲν ἐδοκίμασεν ὠδῖνας τοκετοῦ, ἀναφέρεται πολλαχοῦ ἐν τῇ ὕμνογραφίᾳ. Βλ. λ.χ. Θεοτοκίον γ' ὠδῆς ἀναστασίμου κανόνος τοῦ πλ. α' ἤχου «ἄνευθεν ὠδίνων μητρικῶν» καὶ εἰρμόν θ' ὠδῆς κανόνος Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου «καὶ ἀνωδίνως τὸ βρέφος ἀποτεκοῦσα».

(3) Δυνατὸν νὰ σημαίνει θαυμαστῶς, παραδόξως· ἢ ὑπερβαλλόντως. Κατὰ τὴν πρώτην σημασίαν δεόν νὰ συναφθῇ πρὸς τὸ φυγοῦσα,

ἐνφ' κατά τὴν δευτέραν πρὸς τὸ ἑμακαρίσθην. Πιθανώτερον τὸ δευτερον.

(4) Κατὰ τὴν πρόρρησιν αὐτῆς τῆς Θεοτόκου «ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί» (Λουκ. α' 48). Λίαν προσφῶς, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τροπαρίου τῆς θ' ὠδῆς, χρησιμοποιεῖται ρῆμα ἐκ τῆς ὠδῆς τῆς Θεοτόκου.

(5) Μεγάλη καὶ πλατεῖα ἀμφίστομος σπάθη. Ἡ Θεοτόκος ἐνθυμεῖται τὴν προφητείαν τοῦ θεοδόχου Συμεὼν «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ρομφαία» (Λουκ. β' 35) καὶ διαπιστοῖ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. «Μονονουχὶ γὰρ ρομφαία κατεσφάξετο ἡ ἅγια Παρθένος σταυρούμενον ὁρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα» (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, παρὰ Π. Τρεμπέλα, Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, σ. 110).

(6) Οὕτω γράφεται ἐν πᾶσι τοῖς ἐντύποις Τριωδίοις κλπ., καὶ παρὰ Νικοδήμῳ· ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος εἶναι ἀνύπαρκτος· ὀρθότερον θὰ ἦτο μεγαλυνθῆσομαι, ἥτιο ὀριστικὴ μέλλοντος ἀντὶ ὑποτακτικῆς ἀορίστου χάριν τῆς ἰσοσυλλαβίας καὶ ἁμοτονίας πρὸς τὸν εἰρμὸν (βλ. καὶ Θ. Εὐδή, ἐνθ' ἄνωτ.).

Ἐρμηνεία

Ἡ Θεοτόκος ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Κύριον· Ὅταν κατὰ τὴν παράδοξον γέννησίν σου διέφυγον τὰς ὠδῖνας τοῦ τοκετοῦ, ἑμακαρίσθην ὑπερβαλλόντως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀναρχε Τίε· τώρα ὅμως, βλέπουσα σέ, Θεέ μου, νεκρὸν ἄνευ πνοῆς, καταξοσχίζομαι ἀπὸ τὴν ρομφαίαν τῆς λύπης, περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησε προφητικῶς ὁ Συμεὼν. Ἀλλὰ ἐκπλήρωσον τὴν ὑπόσχασίν σου καὶ ἀνάστηθι ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ νὰ δοξασθῶ καὶ ἐγώ.

Τροπαρίου β'

Γῆ με καλύπτει ἐκόνη, ἀλλὰ φοιτῶσιν ἄδου οἱ πυλωροί², ἠμφοισμένον³ βλέποντες στολὴν⁴ ἡμαγμένην, Μήτηρ, τῆς ἐκδικήσεως· τοὺς ἐχθροὺς⁵ ἐν σταυρῷ⁶ γὰρ πατάξας ὡς Θεός, ἀναστήσομαι αὐθις καὶ μεγαλύνω⁷ σε.

(1) Ὁ Κύριος ἀνταπαντᾷ εἰς τὴν Θεοτόκον. «Ἡ ἀνταπάντησις τοῦ Χριστοῦ... εἶναι παρουσίασις τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς του, μετὰ τὴν ὄψην τοῦ ταυτόχρονου θριαμβευτῆ, πού ὄχι μετὰ τὴν Ἀνάστασις μόνον ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἴδιον τὸν θάνατον νικάει τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου. Θέ-

λει νά σπείρει τὴν ἀνακούφιση στὴ μητρικὴ καρδιά, πὺν ὑπόζωφοι, συγκλονιστικοὶ βγαίνουν οἱ λυγμοὶ τῆς» (Θ. Ξύδη, ἔνθ' ἀνωτ.).

(2) Παράθεσις ἐκ τοῦ Ἰὼβ λη' 17 «πυλωροὶ δὲ ἄδου ἰδόντες σε ἔπηξαν». Τὸ αὐτὸ χωρίον χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς ἄλλους ἔμνους περὶ τῆς εἰς ἄδου καθόδου τοῦ Κυρίου (βλ. στ' ἀναστάσιμον ἐσπέριον στιχηρὸν τοῦ β' ἤχου καὶ στ' τῶν Αἴνων τοῦ δ' ἤχου). Διὰ πρώτην φορὰν ὁ Ἄδης πτοεῖται καὶ φρίττει ἐνώπιον ἐνὸς νεκροῦ τεθαμμένου.

(3) Ἡ φράσις «ἠμφιεσμένον στολὴν ἡμαγμένην τῆς ἐκδικήσεως» ἐδράζεται ἐπὶ τῶν χωρίων τοῦ Ἡσαίου «καὶ περιεβάλλετο ἱμάτιον ἐκδικήσεως καὶ τὸ περιβόλαιον ὡς ἀνταποδώσων ἀνταπόδοσιν ὄνειδος τοῖς ὑπεναντίοις» (νθ' 17) καὶ «τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδὼμ, ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσόρ; οὕτως ὠραίος ἐν στολῇ... διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια;» (ξγ' 1-2).

(4) «Στολὴ καὶ περιβολὴ τοῦ Κυρίου καὶ ἱμάτιον ἢ σὰρξ λέγεται, ἦν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἔπλυνεν, ἀντὶ τοῦ διάβροχον ἐποίησε καὶ ἐφοίνιξεν, ἦγον ἔβαψεν, ἠρύθρωσεν». «Περιεβάλλετο οὖν τὴν σάρκα... ἵνα ἐκδικήσῃ τὸ οἰκεῖον ποίημα τυραννούμενον· διὰ καὶ ἱμάτιον ἐκδικήσεως εἶρηκεν αὐτὴν ὁ προφήτης καὶ ἀνταποδόσεως περιβολὴν» (Ζωναρᾶς, παρὰ Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 414, ὑποσ. 2).

(5) «Δαίμονας δηλ. καὶ πάθη καὶ Ἰουδαίους» (Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 413).

(6) «Ὡς μὲ μάχαιραν ἢ ράβδον» (Αὐτόθι).

(7) Ἐνεστώς ἀντὶ μέλλοντος χάριν τῆς ὁμοτονίας πρὸς τὸν εἰρμόν.

Ἑρμηνεία

Ὁ Κύριος ἀνταπαντῶν λέγει πρὸς τὴν Θεοτόκον· Μὲ σκεπάζει, ὦ Μηῆτερ, ἡ γῆ νεκρὸν, ὄχι ἐξ ἀνάγκης ἀλλὰ διότι ἐγὼ τὸ ἠθέλησα· ἐν τούτοις ὅμως οἱ φυλάσσοντες τὰς πύλας τοῦ Ἄδου δαίμονες καταλαμβάνονται ἀπὸ φρίκην, ἐπειδὴ μὲ βλέπουν νὰ φορῶ τὴν στολὴν τῆς τιμωρίας, ἡ ὁποία ἔχει θαφῆ μὲ τὸ αἷμά μου, τὸ ὁποῖον ἔχυσα κατὰ τὴν θυσίαν μου· φρίττουν, διότι, ἀφοῦ κτυπήσω καὶ συντρίψω διὰ τοῦ Σταυροῦ τοὺς ἐχθρούς, θὰ ἀναστηθῶ καὶ πάλιν καὶ θὰ σὲ δοξάσω.

Τροπάριον γ'

Ἄγαλλιάσθω ἡ κτίσις, εὐφραινέσθωσαν πάντες οἱ γηγενεῖς· ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἐσκύλευται ἄδης· μετὰ μύρων γυναικες προσουπαντά-

τωσαν· τὸν Ἀδὰμ σὲν τῇ Εὐᾶ λυτροῦμαι⁵ παγγενῆ⁶ καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἔξαναστήσομαι.

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τοῦ κανόνος εἶναι ἀνεξάρτητον τῶν λοιπῶν τῆς θ' ᾠδῆς. Ὅμιλεῖ ἐν αὐτῷ καὶ πάλιν ὁ Κύριος, ἀπευθύνεται ὅμως ἤδη πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς, καὶ πρὸς αὐτὴν ἔτι τὴν ἄψυχον κτίσιν, καὶ καλεῖ αὐτοὺς εἰς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν διὰ τὰ λυτρωτικά ἀποτελέσματα τοῦ Πάθους του. Ἡ ἀνάστασις προμηνύεται τώρα ἔμφανεστερον καὶ ὁ θριαμβευτικὸς τόνος κυριαρχεῖ ἐξ ὀλοκλήρου. «Ὅλα σ' αὐτὸ τὸ τροπάριον εἶναι προμηνύματα ἑνὸς μεγάλου ἐρχομοῦ, ὅλα μοιάζουν μὲ σκιρτήματα» (Θ. Εὐδὴ, ἐνθ' ἄνωτ.).

(2) Συχνότατα ἐν τῇ ἐκκλ. ὑμνογραφίᾳ προσκαλεῖται ἡ κτίσις, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν (Βλ. ἀναστάσιμα ἀπόστιχα α' ἤχου «Ἀγαλλιάσθω ἡ κτίσις, οὐρανοὶ εὐφραινέσθωσαν» ἀναστάσιμον ἀπολυτικίον γ' ἤχου «Εὐφραινέσθω τὰ οὐράνια, ἀγαλλιάσθω τὰ ἐπίγεια» κάθισμα Χριστουγέννων ἀπὸ γ' ᾠδῆς «Ἀγαλλιάσθω οὐρανός, γῆ εὐφραινέσθω» κ.ἄ.). Διότι εἶναι διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅτι «καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις» ἔνεκα τῆς πώσεως τοῦ ἀνθρώπου «τῇ ματαιότητι ὑπετάγη» καὶ «οὐσιστενάξει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» καὶ ὅτι «ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 20-22).

(3) Σκυλεύω = ἀπογυμνῶ ἐχθρὸν φονευθέντα λαμβάνων τὰ ὄπλα αὐτοῦ ὡς λάφυρα. Ὁ ἐχθρὸς ἄδης λοιπὸν εἶναι πλέον νεκρὸς, ἀπογεγυμνωμένος πάσης δυνάμεως, τελείως ἀνίσχυρος ἔναντι τῶν ἀνθρώπων (Βλ. τὰ λίαν δραματικά στιχηρὰ τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Μεγ. Σαββάτου «Σήμερον ὁ Ἄδης στένων βοᾷ...»).

(4) Προσπαντῶ καὶ ἀπλῶς ὑπαντῶ = ἐρχομαι εἰς συνάντησιν τινος. Πρὸβλ. Ματθ. κη' 9 «καὶ ἰδοὺ Ἰησοῦς ἀπὴν τ η σ ε ν αὐταῖς».

(5) Λυτροῦμαι = ἐλευθερώνω τινὰ πληρώωνων λύτρα, ἐξαγοράζω καὶ ἀπλῶς ἀπαλλάσσω, ἐλευθερώνω. Αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἦλθε «δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Ματθ. κ' 28). Καὶ ὁ Ἄπ. Πέτρος βεβαίωσι, ὅτι «οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμῇ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ» (Α' Πέτρο. α' 18-19).

(6) «Εἶπε δὲ τοῦτο διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ

δὲν ἐσαρκώθη καὶ ἔπαθε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη διὰ μόνους τοὺς προπάτορας, ἀλλὰ διὰ ὅλον τὸ γένος αὐτῶν ταῦτα ὑπέμεινε. Δόξα τῇ οἰκονομίᾳ σου, Κύριε· δόξα τῇ φιλανθρωπίᾳ σου, Δέσποτα· δόξα τῇ συγκαταβάσει σου, Ἅγιε, ὅτι θέλων ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτα πέπονθας» (Νικοδ., Ἑορτοδρ., σ. 415).

Ἑμπνεῖα

Ἄς ἀγάλλεται ἡ κτίσις (λέγει ὁ Κύριος)· ἃς εὐφραίνονται ὅλοι οἱ ἐκ τῆς γῆς πλασθέντες ἄνθρωποι· διότι ὁ ἐχθρὸς των, ὁ ἄδης, ἔχει ἀπογυμνωθῆ πλέον ὑπ' ἐμοῦ καὶ εἶναι ἀνίσχυρος καὶ ἀκίνδυνος. Ἄς ἔλθουν αἱ γυναῖκες μετὰ μύρων πρὸς συνάντησίν μου· διότι με τὸν θάνατόν μου ἐλευθερώω ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ θανάτου τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν μαζὶ με ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ὡπασθήποτε θὰ ἀναστήθῃ.

ΤΕΛΟΣ

Διορθωτικά παρατηρήσεις.

- 1.- Το κοντάκιον 'Ο Πλακῶν ὑδύρετο καὶ ὁ οἶκος ἔπι τῷ ὑδύρετῳ δὲν εἶναι ποίημα τοῦ Ρωμαίου. Οἱ Maas-Tzyranis δὲν υπερειλαρβαίνουν αὐτὸ οὔτε εἰς τὰ γνήσια οὔτε εἰς τὰ ἀμφιβαλλόμενα ποιήματα τοῦ Ρωμαίου.
(P. Maas - C. Tzyranis, Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica genuina, Oxford 1963. Cantica dubia, Βερολίη 1970). ὑπάρχουν ὅμως δύο ἄλλα κοντάκια εἰς τὸν Πλακῶν, συγκαταλεγόμενα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὰ γνήσια ποιήματα τοῦ Ρωμαίου (Cantica genuina σ. 339 καὶ 354). Τοῦτο ἐνισχύει τὴν γνώμην ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Πλακῶν ἦτο ἀνεκάθεν τὸ θέμα τῆς Μ. Δευτέρας.
- 2.- Κατὰ τὸ τυπικὸν τοῦ νεοῦ τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Μ. Δευτέρας ἀνεγινώσκετο ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ Ματθ. κ' 17-28, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ αἶτημα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ τῆς ἐξ ἀφορμῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τοῦ Κυρίου (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἀνάπτυκα Ἱεροσολιμικῆς Σταχυολογίας, τ. 2ος, ἀναστατικὴ ἐπανέκδοσις, Βρυξέλλαι 1963, σελ. 46). Τοῦτο ἐξηγεῖ διατί ὁ Κοσμῶς πραγματεύεται τὸ θέμα τοῦτο τόσον εἰς τὸ τρίψδιον, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἰδιόμελα.
- 3.- Τὰ τρία ἰδιόμελα τοῦ Κοσμῶ, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἡμέραν κρατοῦσαν τάξιν χωρίζονται ἐξόχως καὶ φάλλονται τὸ μὲν α' ὡς δοξαστικὸν τῶν αἰνῶν, τὰ δὲ ἄλλα δύο ὡς ἀπόβιχα, κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐφ' ἄλλοντο ὅπου ὡς ἐσπέρια βιχηρὰ εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τῆς Μ. Δευτέρας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεγινώσκετο ἡ ἀνωτέρω μνημονευομένη εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 44). Τροποποιουμένης ἐλαφρῶς τῆς ἡμέρον κρατούσης τάξεως, γὰρ ἦτο δυνατόν τὸ μὲν ἰδιόμελον τῆς ζηρανθείσης βιχῆς γὰ φάλλονται ὡς δοξαστικὸν τῶν αἰνῶν, τὰ δὲ τρία ἰδιόμελα τοῦ Κοσμῶ ὡς ἀπόβιχα.